

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Марко Д. Гагић

**ИСЛАМСКА СТВАРНОСТ ЈЕМЕНА -
КУЛТУРНИ, РЕЛИГИЈСКИ И
ПОЛИТИЧКИ АСПЕКТ**

Докторска дисертација

Београд, 2016.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

Marko D. Gagić

**ISLAMIC REALITY OF YEMEN –
CULTURAL, RELIGIOUS AND
POLITICAL ASPECT**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2016

Ментор:

др Дарко Танасковић, редовни професор,
Универзитет у Београду, Филолошки факултет

Чланови комисије:

др Анђелка Митровић, редовни професор
Универзитет у Београду, Филолошки факултет

др Ема Миљковић, редовни професор
Универзитет у Београду, Филолошки факултет

Датум одбране:

Велико хвала оцу Душану и сестри Мирјани, који су ми од мог првог одласка у Јемен, јула 2006. године, пружали безрезервну подршку и охрабривали ме у тешким тренуцима.

Такође сам захвалан свим својим професорима са основних, мастер и докторских студија, као и проф. др Бернарду Хајкелу. Нарочито велику захвалност дугујем свом ментору, проф. др Дарку Танасковићу.

Због дивног геста којим ми је дала велики подстрек, захваљујем се госпођи Шили Вер.

Ипак, ово истраживање не би на овај начин могло бити реализовано да није мојих драгих пријатеља из Јемена, Мухсина Раџиха, Цамила ал-Базилија, Мухтара ал-Хамадија и Абдусамада Јусефа. Упркос изразито нестабилној безбедносној ситуацији у њиховој земљи, која је кулминирала ратним дејствима, Мухсин, Цамил, Мухтар и Абдусамад су увек били спремни да ми изађу у сусрет и помогну ми, чак и у тренуцима када су страховали за своје и животе својих породица. Неизмерно сам им захвалан и надам се нашем скором поновном виђању у величанственој Старој Сани.

Живки Газић

Ја, напунивши моју главу детињску с казанијама и с пролози, а не будући нимало кадар сврх часа либо како мислити ни расуждавати, наумио сам био совршено да се посветим.

Доситеј Обрадовић

ИСЛАМСКА СТВАРНОСТ ЈЕМЕНА – КУЛТУРНИ, РЕЛИГИЈСКИ И ПОЛИТИЧКИ АСПЕКТ

Резиме

Докторска дисертација под насловом „Исламска стварност Јемена – Културни, религијски и политички аспект“ замишљена је као свеобухватна студија јеменске културе и друштва. Идеја аутора је била да се уради мултидисциплинарна студија која би служила као основа за даља, усмеренија, истраживања.

У свом најширем смислу, предмет истраживања су јеменска култура и друштво, са фокусом на њихову разнолику и фрагментирану природу. Овај културни и друштвени диверзитет Јужних Арабљана рефлектује се на различитим пољима.

Први јасан знак да се ради о хетерогеном друштву јесте то што богата историја Јемена не бележи постојање стабилне јединствене државе. И када је религија у питању, позната је чињеница да у Јемену коегзистирају две различите школе исламског верског права, шафиитска и зајдитска, при чему је прва верско-правна школа сунитског ислама, док је друга огранак шиитског ислама и присутна је у значајнијем облику само у том делу света. Такође, једна од кључних особина јеменског друштва је његова трибалистичка природа, која има снажан утицај на друштвени и политички живот, што може бити нарочито проблематично у ситуацији када став у земљи поводом учешћа племена у политичком животу није јединствен, а то је случај у Јемену.

У складу са наведеним конципирана је и ова студија, у којој аутор настоји да анализира и прикаже главне карактеристике јеменске културе и друштва, али и да кроз ту анализу објасни крхку позицију Јемена као јединствене државе.

Кључне речи: *Јемен, историја, култура, племе, обичајно право, ислам, зајдитски ислам, политика*

ISLAMIC REALITY OF YEMEN – CULTURAL, RELIGIOUS AND POLITICAL ASPECT

Abstract

The PhD thesis titled “Islamic Reality of Yemen – Cultural, Religious and Political Aspect” was conceived as a broad study of Yemeni culture and society. The idea was to write a multidisciplinary study that would serve as a basis for further, more focused, research.

In its broadest sense, the subject of research is Yemeni culture and society with focus on their diverse and fragmented nature. This cultural and social diversity of the South Arabians is reflected through various aspects.

In its rich history Yemen has never been a home to a stable unified state which is the first clear sign that we are dealing with heterogeneous society. When religion is concerned, it is a known fact that in Yemen coexist two different schools of Islamic jurisprudence, Shafi‘i and Zaydi, with the former being a Sunni madhhab and the latter a Shia branch which is significantly present only in that part of the World. Also, one of the key features of Yemeni society is its tribal nature, which makes a strong impact on social and political life in Yemen. This could be highly problematic in a situation when in one country there is no consensus about the role of the tribe in political life, and this is the case in Yemen.

This study is conceived in accordance with the abovementioned facts. The goal of the author is to analyse and present the main characteristics of Yemeni culture and society and also to use this analysis in order to explain the fragile position of Yemen as a unified state.

Keywords: *Yemen, history, culture, tribe, customary law, Islam, Zaydi Islam, politics*

1. Увод

У српској оријенталистици и у науци уопште Јемен је до сада веома мало проучаван, па је из тог разлога ова дисертација замишљена као свеобухватна мултидисциплинарна студија која би касније представљала базу за даља, прецизније усмерена, истраживања. Предмет истраживања је јеменско друштво у целини, са посебним акцентом на карактеристикама његове културе, које га издвајају у односу на остале културе у арапском свету и шире. Исто тако, веома је битан и унутрашњи културни диверзитет јеменског друштва, који се огледа кроз више аспеката. Оно што прво упада у очи је присутност сунитског и зајдитског ислама, огранка шиитског ислама, који у већој мери и постоји само у Јемену и на тај начин издваја ову земљу у односу на остатак муслиманског света. Међутим, у најмању руку подједнако је важно истражити сложену и слојевиту природу јеменског племенског система чије постојање за собом неминовно повлачи и постојање различитих обичаја, правних традиција итд.

Важна улога коју у јеменском друштву имају племе и племенски систем свакако узрокује креирање специфичне политичке климе коју одликује изузетна фрагментираност и која је често кроз историју била изложена унутрашњим сукобима. Такође, студија ће анализирати и друге дестабилизујуће или потенцијално дестабилизујуће факторе на јеменској друштвено-политичкој сцени. Овде се, пре свега, мисли на присуство ал-Каиде, али и на успон салафизма као фундаменталистичког облика ислама, затим милитантну природу шиитских побуњеника са севера и, коначно, сепаратистичке аспирације организације ал-Хирак са југа земље.

У склопу засебног поглавља, биће дат кратак приказ обичаја жвакања лишћа биљке кат као и различитих аспеката његовог утицаја. Ово поглавље се тематски не уклапа ни у једно друго поглавље рада, али је његова тема веома важан део јеменске културе и због тога се налази у овој студији.

Дакле, у овој студији може се издвојити неколико главних предмета истраживања. Први је јеменски племенски систем као основна ћелија јеменског друштва, која у оквиру државе постоји као својеврсни систем унутар система.

Други предмет истраживања је религијска мапа Јемена са посебним фокусом на доктрини зајдитског дела становништва, будући да ова фракција шиитског ислама не постоји нигде другде у овако значајном облику. Религија у Јемени је тема која је обрађена у засебном кратком поглављу, али која је нужно присутна и у свим осталим поглављима. Трећи предмет истраживања је политички систем Јемена и његови главни изазови.

Циљ истраживања и хипотезе

Циљ истраживања је да се на што свеобухватнији и прецизнији начин издвоје и прикажу главне карактеристике јеменске културе и друштва. Кроз анализу културе јеменског народа ствара се јасна слика о њеној разноликости и специфичности, али је очигледна и изузетна хетерогеност или фрагментираност друштва. Због тога се као основна дилема издваја питање у којој мери је та хетерогеност интегрисана, а у којој дезинтегрисана фактор у модерном јеменском друштву. Према основној хипотези хетерогеност јеменског друштва и његов културни диверзитет у битном детерминишу форме и садржаје политичког, културног и религијског живота савремених Јеменаца. Ова хипотеза, која покрива сва поглавља у студији, операционализована је кроз неколике посебне хипотезе.

Јеменско друштво има веома јак племенски карактер. Племенско устројство постоји још од преисламског периода, тај начин организације веома је дубоко укоренjen у јеменској традицији, а утицај племена је и данас веома јак у неким деловима земље. Племена имају свој унутрашњи поредак, а на посебан начин уређени су и међуплеменски односи, формирање племенских конфедерација итд. Оно што је веома важно јесте постојање племенске правне традиције, односно праксе да племена сама решавају правна питања на унутрашњем или, пак, међуплеменском нивоу. Циљ поглавља које се бави племенским системом Јемена јесте да га, пре свега, јасно прикаже и на најбољи могући начин објасни његово функционисање. Питање које се поставља је да ли, и у којој мери, он представља дестабилизујући фактор за развој било каквог облика државног система, са посебним фокусом на тренутни облик, а то је република. Хипотеза је да је природа

племенског система таква да, због свог карактеристичног отпора према сваком облику ауторитета, може утицати на развој модерне државе, нарочито у ситуацији која је настала по уједињењу два Јемена, када су спојене две државе у којима је улога племена различита.

Хетерогеност друштва која се помиње у основној хипотези огледа се и у религијској мапи Републике Јемен. Наиме, иако Јемен насељавају искључиво муслимани, јасна је разлика између шафиитске и зајдитске популације. Међутим, ова разлика је највише културне природе, док су код религијских питања сунити и зајдити веома блиски. Премда је зајдитски ислам фракција шиитског ислама, он је доктринарно близак сунитском исламу, те је овде претпоставка да се на глобалном нивоу не може очекивати расцеп чисто религијске природе. Код тога је стављена извесна ограда, будући да религијски фактор кроз повезаност са културним и политичким разликама може да се искористи за продубљивање кризе, што је обухваћено основном хипотезом. Као поделе изазване делимично религијским питањима третирају се успон салафизма у Јемену, као и религијска доктрина шиитских побуњеника окупљених под именом Ансар Алах (*Anṣār Allah*) чија су главна упоришта на крајњем северу земље. Овај, као и други религијски аспекти ситуације у Јемену, размотрени су у поглављу које се бави анализом политичког живота у Јемену.

Сам одељак који се бави политичком ситуацијом разматра проблеме и изазове Републике Јемен од њеног настајања до данас. Они су бројни, а као највећи се издвајају проблеми са тероризмом, сепаратистичке тежње на југу земље, милитантна природа побуњеника из региона Сада (Ансар Алах), корупција, сиромаштво и др. Основно питање је да ли је Република Јемен уопште одржива творевина, а потом и који би облик државног уређења био најбољи у случају да се одржи јединство земље. Држава је већ годинама изразито нестабилна и балансира на ивици хаоса, а да ли ће успети да се избори са проблемима питање је на које је у овом тренутку немогуће дати одговор.

Методе истраживања

За израду студије коришћене су све основне методе научног истраживања, односно, анализа, синтеза, апстракција, конкретизација, спецификација, генерализација, индукција и дедукција. Од општенаучних метода највише су у употреби хипотетичко-дедуктивна, компаративна и аналитичко-дедуктивна док се код метода прикупљања података издвајају метода непосредног посматрања и анализа садржаја на примарном и секундарном нивоу.

Рад отвара поглавље општег типа и у њему су дате основне информације о Јемену. С обзиром на то да на нашим просторима Јемен, укупно гледавши, представља непознаницу, за квалитетно праћење рада неопходно је изнети опште податке о овој земљи. После поглавља које садржи опште податке о Јемену следи главни део рада. Сам главни подељен је на шест поглавља, после којих ће бити изнесена закључна разматрања (поглавља 3. – 8.).

Треће и четврто поглавље баве се преисламском историјом Јемена и историјом Јемена од прихватања ислама до уједињења Северног и Јужног Јемена чије је, бар делимично, познавање неопходно за праћење остала четири поглавља која суштински „носе“ дисертацију. Ова два поглавља базирана су на релевантној литератури из области историјских наука, с тим да ће, сходно теми дисертације, више пажње бити посвећено исламској историји Јемена. Осим тога, чињеница је да је преисламска Јужна Арабија добрим делом неистражена као и да се научници још увек споре око неких елементарних ствари.

Пето поглавље садржи приказ племенског система Јемена. Племе је без сумње основна ћелија јеменског друштва и због тога је оно прво анализирано. Аутор дисертације у већој или мањој мери од 2006. проучава јеменски племенски систем који је веома сложен и у чије је све поре веома тешко проникнути. Двостратни боравак у Јемену искоришћен је за бројне интервјуе на тему племенске организације, а такође и за посету појединим селима, пре свега у планинском делу, северно од Сане у којима је племенски менталитет веома изражен. Нека од ових села сматрају се и јаким упориштима зајдитске религијске мисли. Ипак, за детаљну и самосталну антрополошку студију неопходан је дужи боравак у континуитету на

територији Јемена, па се дисертација из тог разлога умногоме ослања и на већ постојеће антрополошке студије. У сваком случају, самостално проучавање јеменског племена један је од приоритета за даље истраживање аутора ове студије.

Наредни део има за циљ приказивање религијске мапе Јемена. Анализирани су односи између зајдитске и шафиитске популације, али је посебан фокус на доктрини зајдитских муслимана. Иако са око 40 до 45 процената од укупног становништва државе Зајдита чине релативну мањину, ова фракција шиитског ислама у значајној мери постоји само у Јемену и представља један од главних симбола планинског дела земље. Поглавље се бави и најзначајнијим деловима културне баштине исламског Јемена.

О биљци кат и њеном конзумирању, о чему ће бити речи у поглављу које следи после поглавља о религији, у последње време се доста писало у светским медијима, с тим да је главни акценат у тим текстовима био на њеној штетности, било по људски организам, било по јеменску економију. Ова студија има нешто другачији и донекле шири приступ, при чему је велика важност дата значају ката у јеменској култури и његовом изузетном значају у друштвеном животу Јемена. Улога ката као социјалног лепка, описи сеанси жвакања, као и дејства ове биљке биће дати, пре свега, на бази личног искуства.

Када је реч о политичким питањима, студија се њима бави у осмом поглављу. Приказ се у великој мери ослања и на локалне штампане медије или интернет странице, а такође и на сазнања добијена кроз интервјуе спроведене током ауторових боравака у Јемену, као и током редовне комуникације путем интернета. Аутор дисертације поседује вишегодишње искуство у анализи јеменских медија, па су подаци добијени из тих извора детаљно анализирани и могу се третирати као релевантни.

Из приложеног је јасно да је у изради дисертације велики значај дат теренском раду, односно запажањима и закључцима донетим током ауторових боравака у Јемену. Ради се о изразито специфичној средини и култури, за чије је проучавање теренски рад не само важан, већ вероватно и кључан. Закључци изнети у овом раду плод су вишегодишњег истраживања које је укључивало анализу

релевантне литературе, теренски рад, као и редовне интервјуе путем интернета које је аутору омогућио Јеменски институт за арапски језик из Сана (*Yemen Institute for Arabic Language*).

2. Република Јемен – Опште информације

Република Јемен је једна од нама најудаљенијих земаља арапског света и генерално се о њој у Србији веома мало зна. Ова дисертација, као што јој и име говори, бави се јеменском религијом, културом и политиком, а потпуно разумевање те проблематике подразумева извесно предзнање о самој земљи. С обзиром на недотатак информација о Јемену код нас, на самом почетку неопходно је дати општи приказ ове земље, а указано ће бити и на неке специфичности које карактеришу јеменско друштво.

Данашња Република Јемен настала је уједињењем Северног и Јужног Јемена 22. маја 1990. године. Налази се на самом југу Арабијског полуострва и граничи се са Саудијском Арабијом на северу и Оманом на истоку. Заузима површину од 527.829 km² што је, поређења ради, приближно површини две некадашње СФРЈ. Главни град Јемена је Сана (*San 'ā*), која је и некадашњи главни град Северног Јемена¹, док је други највећи град Аден (*'Adan*), лука у Аденском заливу и некадашњи главни град Јужног Јемена. Број становника је 2008. године био процењен на око 23 милиона са годишњим растом од 3.46%. Имајући у виду да је 1995. године у Јемену живело нешто мање од 15 милиона људи, а 1990 мање од 12 милиона, може се закључити да је Јемен веома млада нација што показују и подаци по којима је просечна старост становника мања од 17 година. По државном уређењу Јемен је република, а право гласа је универзално за све особе старије од 18 година.

Пре уједињења две земље су имале веома различиту историју, а нехомогеност и фрагментираност друшва је једна од његових главних карактеристика која утиче на многе аспекте живота, због чега ће о томе ће бити доста речи у сваком поглављу.

Овде бити дат веома кратак осврт на историју два Јемена док ће у наредним поглављима бити више речи о томе. Кад је у питању Јужни Јемен, Аден је окупиран од стране Британаца 1839. који су потом, као својеврсну тампон зону, оформили и

¹ Званична имена двеју држава чијим је уједињењем настала Република Јемен била су Јеменска Арапска Република и Демократска Народна Република Јемен, али су се у употреби усталила имена Северни и Јужни Јемен па ће и у овом раду, ради лакшег праћења, бити коришћена ова незванична имена.

неколико протектората у околини града. Аден, па и скоро цео Јужни Јемен, били су британска колонија до 1967. године када се Британци повлаче у процесу започетом 1963. На властима ослобођеног Јужног Јемена био је веома тежак задатак да уједини велики број разједињених суланата и емирата у једну државу. За првог председника државе проглашен је Кахтан ал-Шаби, али је он смењен 1969. године од стране чланова Јеменског националног фронта, који су оформили нову владу вођену макрсистичком идеологијом. 1970. године држави је промењено име у Демократска Народна Република Јемен.

На другој страни, Северни Јемен је током историје у два наврата био под неком врстом османске власти, али никада у потпуности, већ су и тада шиитски имами уживали велику аутономију. Иначе, шиитски имами су у том делу земље упражњавали и световну власт, у мањој или већој мери, током више од хиљаду година, све до револуције 60-их година двадесетог века. У међувремену је 1918. Јемен у потпуности ослобођен османске власти. Имам је свргнут 1962. године, али ројалисти нису отишли без борбе, већ је уследио дуг грађански рат у којем је Саудијска Арабија уз помоћ Британије и САД била на страни ројалиста док су Египат, предвођен Гамал Абдел Насером (директно), заједно са СССР-ом (индиректно), били на страни републиканаца. Рат је трајао до 1970. године када је проглашено примирје и када је најјачи савезник ројалиста Саудијска Арабија признала Републику.

С обзиром на главну тему рада веома је важно имати извесну слику о религијској мапи Јемена. Његово становништво сачињавају скоро искључиво муслимани, али је за Јемен карактеристично да представља последње уточиште зајдитског ислама који је фракција шиитског ислама. Зајдити су од свих шиита доктринарно најближи сунитима, али се према основним уверењима оправдано сврставају међу шиите. Зајдити у Јемену чине између 40 и 45 процената² становништва док релативна већина, припада шафиитској верско-правној школи сунитског ислама. Упркос постојању и шиитског и сунитског ислама, не може се рећи да је у Јемену икад постојао сукоб између ове две фракције на општем нивоу, посебно због чињенице да доктринарно не постоје велике разлике између њих.

² Према неким проценама, овај проценат је нешто нижи и не прелази 35%.

Одређени проблеми постоје, а они се огледају у знацима пробоја такозваног дванаестоимамског шиитског ислама код побуњене групе која себе назива Ансар Алах (у литератури и медијима су познатији под именом Хутији³) на једној страни, односно све већем утицају салафизма (фундаменталистички покрет у оквиру сунитског ислама) на другој страни.

Једна од главних карактеристика јеменског друштва јесте постојање племенског система који је изузетно добро развијен и за који се може рећи да функционише паралелно у односу на државу, а каткад се издиже и изнад државног система, што се посебно односи на веома јаке племенске конфедерације на северу земље. Племена представљају основне ћелије јеменског друштва. Свако племе састоји се од комплексне мреже породица и кланова који најчешће деле заједничко порекло, обичаје и савезништва. Фамилије и кланови који припадају одређеним племенима даље су повезани заједничким правним традицијама које регулишу унутарплеменске и међуплеменске односе. Племенски систем, структура, хијерархија и међуплеменски односи ће такође бити засебно анализирани.

За крај овог кратког поглавља, које је замишљено као подлога уз коју ће бити олакшано праћење рада, треба рећи нешто и о географији Јемена. Наиме, територија коју заузима Јемен је географски изразито хетерогена и као таква сигурно је кроз историју много допринела томе да и јеменско друштво буде такво. У сврху појашњавања поменуте географске хетерогености приказана је подела јеменске територије на географске целине, на начин на који је то урадио Стивен Деј⁴. Деј је Јемен поделио на седам географских целина, од којих ће свака бити кратко представљена, уз једну минималну измену.

³ Из разговора са Јеменцима може се закључити да их многи сматрају продуженом руком Ирана, неки их чак директно сврставају међу дванаестоимамске шиите, али овакве тврдње нису у потпуности научно утемељене (према нису у потпуности без основа) па ће Хутији у овом раду ипак бити третирано као зајдита.

⁴ Day, Stephen W., 2012. *Regionalism and Rebellion in Yemen : A Troubled National Union*, Cambridge University Press.

1. Северозападна планинска област

Ово је уједно и област у којој је аутор дистертације провео највише времена током својих боравака у Јемену. Обухвата провинције које окружују главни град Сану као и провинције северно од ње. Може се рећи да северозападној планинској регији припадају углавном сви делови провинција Хаџа (*Haḡḡa*), Махвит (*al-Maḥwīt*), Дамар (*Damār*), Амран (*‘Amrān*) и Сада (*Ṣa‘da*). Географију ове регије карактеришу веома високе планине са врховима који иду и преко 3000 метара док се и сам главни град Сана налази на надморској висини од око 2300 метара. Становништво огромном већином припада зајдитској фракцији шиитског ислама с тим да Хутији (*Hūtī*), побуњеници окупљени под именом Ансар Алах, иако зајдити, показују знаке приближавања веровањима дванестоимамског шиитског ислама карактеристичног за Иран, а такође је све присутнији салафизам који је фундаменталистички сунитски покрет. Ипак, зајдитска традиција је и даље доминантна и дубоко укореењена, што и не чуди, с обзиром на чињеницу да су зајдитски имами више од хиљаду година имали власт на овом подручју. Осим зајдитског ислама, племенски утицај је овде израженији у односу на неке друге регије, а то је дошло и као последица начина функционисања Имамата о чему ће касије бити речи. Утицај је имала и географска одсеченост проузрокована, што удаљеношћу, што неприступачним тереном, тако да је овај део Јемена веома ретко био покорен и имао је кроз историју веома мало контаката са „спољним светом“. У комбинацији ових и других фактора, становници северних крајева остали су доследни својој племенској правној традицији, обичајима итд. Традиционални бодез џамбија (*ḡambīyūa*) део је свакодневне одевне комбинације скоро сваког мушкарца, а његово ношење представља уобичајену појаву чак и у Сани. Свеукупно, утисак је да су племенска традиција и племенско устројство често изнад државе. Планинска регија иначе је дом две најснажније племенске конфедерације Хашид и Бакил чији чланови имају изузетно велик утицај у државној политици. Ипак, мора се нагласити да народ, било у Сани, било у планинским селима северно од главног града, краси специфичан морални кодекс који оставља изузетно позитиван утисак на сваког ко дође у контакт са њима. Кад је у питању клима, она је овде изузетно пријатна са максималним температурама које ретко прелазе 30 степени, док ноћу обично падају испод 20, а зими и испод 10 степени. Права

разлика једино се осећа у количини кише, будући да током августа падне око три четвртине годишњих падавина, док је, рецимо, јануар изразито сушан па тако, на пример, током ауторовог боравка није пала скоро ни кап кише. У таквој клими могуће је гајење одређених култура, као што је, на пример, грожђе, али се велики део обрадиве површине користи за узгајање ката чије лишће када се жваће има благо наркотично дејство. Жвакање ката је легално у Јемени и представља неизоставни део свакодневице великог броја становника овог, али и других делова земље.

Слика 1: Политичка мапа Јемена. На северу изнад провинције Сада налази се Наџран (Najrān), центар истоимене провинције у Саудијској Арабији, док је Дофар у оману регија која се наставља на јеменску регију Ал-Махра (al-Mahrah)⁵

⁵ <http://www.ezilon.com/maps/asia/yemen-maps.html> - приступљено 10.01.2016.

2. Тихама – Западна обала

Регија Тихама (*Tihāma*) обухвата обалу Црвеног мора и падине планина на западним ободима провинција Хаџа, Махвит, Рајма (*al-Rayma*), Дамар, Иб (*'Ibb*) и Таиз (*Ta'izz*). Већина, пак, припада провинцији Ходеида (*al-Hudayda*) концентрисаној око истоименог града. Народ настањен у овом региону исповеда шафиитски сунитски ислам, а јужно од града Ходеиде налази се и Забид (*Zabīd*), чувени религијски центар шафиитског ислама у којем се налазио један од најчувенијих исламских универзитета у свету. У Тихами је такође изражен и утицај афричких култура, што је и логично, с обзиром на то да се директно преко пута налази Еритреја.

3. Западна планинска област

Овај део се са јужне стране директно наставља на северозападну планинску регију. Такође је у одређеној мери покривен високим планинама, али је у глобалу терен питомији и приступачнији. Поред тога, и обрадиве површине има знатно више, али се и овде она прилично користи за узгајање ката. Трећи највећи град у земљи, Таиз, налази се у овом региону. Кад је у питању религија, људи који живе у овим крајевима, попут становника Тихаме, припадају шафиитској верско-правној школи сунитског ислама. Утицај племена је нешто слабији у односу на север земље, али племенски систем постоји и овде, као у осталом и у целој земљи.

4. Југозападна приобална област

Други по величини, и свакако најлибералнији град у Јемену, Аден налази се у овом региону. Као град са одличним стратешким положајем и једном од најбољих природних лука на свету, Аден је био британска колонија током 19. и 20. века, а потом и главни град Јужног Јемена, који је до уједињења био под утицајем СССР-а. Ово су све чињенице које су утицале на то да овај град буде либералнији у односу на остатак земље, што се не може рећи за његово директно окружење које је много конзервативније. Из Адена потиче и тренутни председник Јемена Абду Рабух

Мансур Хади (*'Abdu Rabbuh Maṣṣūr Hādī*). Генерални тренд од уједињења је била неравномерна расподела власти, при чему је конзервативни север често био апострофиран као доминантна страна. Између осталог, то је и један од разлога раста незадовољства на Југу где немали број људи жели отцепљење. Постављање Мухамеда Селима Басиндаве (*Muḥammad Sālim Bāsindawa*) за премијера (у међувремену је та Влада дала оставку), па и Абду Рабуха Мансура Хадија за председника државе може се посматрати и као део уступака учињених југу како би се подржала идеја заједништва.

5. Централна јужна област

Ова област простире се дуж обале, од Адена према истоку и на северу дуж некадашње границе са Северним Јеменом. Упркос чињеници да удаљеност од Адена није велика, становништво централне јужне регије је много конзервативније, а племенски утицај јачи. У осталом, та разлика постоји и у самом југозападном приобалном делу. Дакле, јасно је да је утицај, прво Британаца, а касније и Совјета, био сконцентрисан углавном на град Аден, док је околина претежно остала верна традиционалним обичајима. Требало би истаћи и да у овим двема регијама (4. и 5.) има понајвише проблема са тероризмом. Истини за вољу, ал-Каида Арабијског полуострва све чешће дејствује и у осталим деловима земље, па чак и у главном граду Сани, али ни у једном другом региону се није догодило да терористи у одређеном временском периоду држе читаве градове под својом контролом, као што је, на пример, то био случај са Зинџибаром (*Zinḡibār*), главним градом провинције Абјан и још неким другим, мањим градовима у истом делу земље. Развоју тероризма на југу свакако доприноси и постојање сепаратистичких формација, које нису екстремистички оријентисане, али доприносе генералној нестабилности региона.

6. Средишња пустињска област

Налази се источно од планинског дела земље и северно од централне јужне регије. Град Мариб (*Ma'rib*), престоница некадашњег чувеног Сабејског Краљевства, налази се у овом делу Јемена. Данас је, ипак, главна карактеристика ове регије изразито јак племенски утицај који неретко делује практично независно од државног система. С обзиром на то да се ради о регији која се са источне стране директно наставља на зајдитски део земље разумљиво је да су одређена племена зајдитска док су друга шафиитска, али сама та чињеница нема превише утицаја на племенске односе. Такође, велики део нафтних резерви налази се у овој регији.

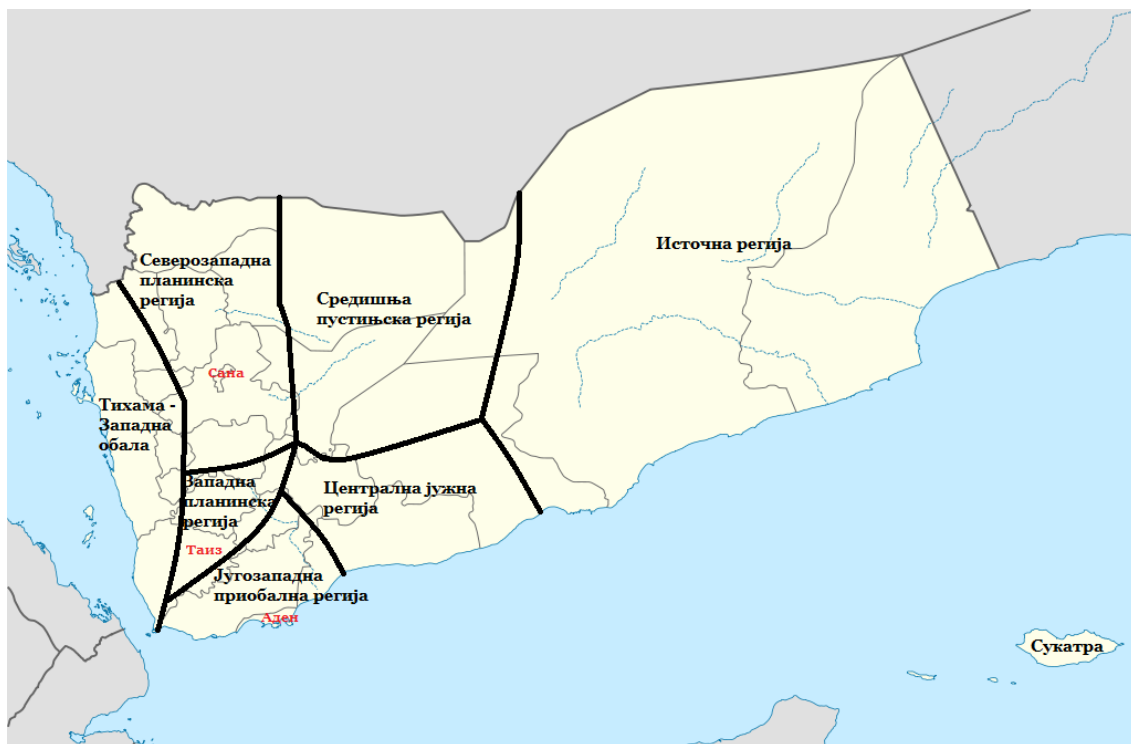
7. Источна област

Ово је регија која заузима навећу површину. Наставља се на средишњу пустињску регију и централну јужну регију и простире се све до границе са Оманом. Обухвата читаву провинцију Хадрамаут (*Ḥaḍramawt*), провинцију Махра (*al-Mahra*) и део провинције Шабва (*Ṣabwa*). Становници Хадрамаута имају засебну културу и практично представљају посебну етничку групу. Ово важи и за становнике приобалног дела где се налази Мукала (*al-Mukallā*), главни град провинције, а такође и за део у унутрашњости у долини Вади Хадрамаут и око ње. Вади Хадрамаут, чије име би се могло превести као „присуство смрти“ је веома плодна долина, заштићена изузетно стрмим кањоном и окружена пространим пустињама. Током историје потенцијални освајачи морали би данима да иду кроз пустињу у којој нема никаквог извора воде, а чак и када би се домогли долине силазак низ литице у плодну оазу био би практично немогућ. У самој долини данас својом лепотом и значајем доминирају тврђава у Сајуну (*Say'un*), а посебно Шибам (*Ṣibām*), утврђени градић који је у својој целости под заштитом Унеска, као део светске културне баштине, као у осталом и Стара Сана, Забид итд. Истиче се по својоим облакодерима који се сматрају једним од најранијих и најбољих примера такве врсте архитектуре у свету, па се Шибам још назива и Пустињки Менхетн. Осим источних делова Јемена, Деј је у оквиру овог региона и дао и кратак опис острва која ће овде бити смештена у засебну групу.

8. Сукатра

Овај архипелаг налази се у Индијском океану, на око 350 километара јужно од Арабијског полуострва, док је нешто ближе Рогу Африке. Иако се ради о архипелагу његово главно острво чини највећи део површине, па се тако и оно само назива Сукатра (*Suqatrá*). Острво је веома изоловано и сматра се најизолованијим местом на свету које је континенталног, а не вулканског порекла. Последица свега тога је огромно ботатсво флоре и фауне, при чему на Сукатри живи више стотина ендемских биљака, а ту су такође и ендемске животиње, нарочито птице и гмизавци. Од 2008. године Сукатра се налази на листи Унеска, као део светске природне баштине.

Ради лакшег сналажења приложена је и мапа са грубо уцртаним границама регија. Не ради се о званичним границама између провинција, које су такође обележене тањим линијама, већ је реч о гео-историјским границама које су у складу са горенаведеном поделом.

Слика 2: Мапа Јемена са уцртаним границама представљених региона. На слици је такође дата локација три највећа града у Јемenu

Будући да је у питању удаљена и затворена земља, о Јемену се код нас веома мало зна. Ако би се приступило анализи природе јеменског друштва без извесног предзнања о самој земљи, ризиковало би се упадање у замку генерализације и погрешних претпоставки. Управо је због тога прво поглавље замишљено као објектив кроз који Јемен треба посматрати. Другим речима, када год се говори о Јемену, треба имати у виду најважније податке изнесене у овом поглављу.

Јемен је по површини велика земља, душло већа од некадашње СФРЈ. Идеја уједињења Јужних Словена има одређене заједничке карактеристике са идејом уједињења Јужних Арабљана, а најочигледнија је та да ни Јеменци кроз историју никада нису били уједињени. Не може се, наравно, извући потпуна паралела између југословенске и јеменске идеје, али евидентно је да постоје сличности. Осим што је кроз историју био разједињен, Јемен је географски изразито хетероген па тако постоје приобална подручја ограђена планинама од преко три хиљаде метара надморске висине иза којих је пространа пустиња. Цивилизације које су овде живеље због тога су дуги низ векова имале веома мало контаката и једне са другима, а нарочито са спољашњим светом. У таквим околностима развиле су се различите културе које можда имају више разлика него сличности. Поред легендарне поделе према којој су Северни Арабљани потомци Аднана, а Јужни Арабљани (Јеменци) потомци Кахтана, може се рећи да Јеменце уједињује ислам. Међутим и ту су присутне две фракције, па се тако јеменско становништво дели на зајдите и шафиите. Формално гледано постоје и шиитски (зајдити) и сунитски ислам (шафиити), али је природа зајдитског ислама таква да је он по много чему близак сунитском тако да, укупно посматрано, религијских тензија кроз историју није било. Локално, пак, извесни проблеми постоје, али они имају и друге аспекте о којима ће бити дискутовано. Друга ствар која је примењива на целу територију земље је постојање племенског система који је веома битан чинилац у функционисању друштва. Овде су разлике нешто веће него кад је у питању религија, из разлога што је племенски менталитет негде израженији, а негде мање изражен, што је последица историјских околности.

Оно о чему није било речи у овом поглављу јесте преисламска историја Јемена која сеже веома далеко у прошлост, будући да се ради о најстаријем

цивилизованом подручју у региону. Древна историја игра важну улогу у формирању јеменског идентитета и из тог разлога јој је посвећено цело поглавље у овом раду.

3. Преисламска историја Јемена

Иако је главна тема дисертације исламска стварност Јемена, јасно је да се извештај простор мора оставити историји јужног дела Арабијског полуострва. Наиме, ово подручје је један од центара цивилизације у региону, из чега произлази да има веома богату историју у периоду много пре доласка ислама. Због тога је мишљење аутора да је за схватање јеменске културе, као и његове друштвено-политичке ситуације у целини, неопходно имати идеју о историји и култури древне Јужне Арабије.

У том контексту, циљ овог поглавља је да читаоца упозна са најважнијим детаљима преисламске историје Јемена. Међутим, упркос томе што је евидентно да су развијене седелачке цивилизације постојале у овом делу света, о њима се још увек недовољно зна. За то постоји више разлога, а први је свакако тај да су археолошка истраживања на Блиском истоку од 19. века па до краја Другог светског рата углавном била сконцентрисана на Месопотамију, Иран и Анадолију⁶. Друго, историја Јемена је често била турбулентна, при чему ни садашњица није ништа другачија, и то је у многоме отежало археолошка истраживања.

Последица свега наведеног је да данас не постоји пуно научно доказаних информација. Научници се још увек, у недостатку доказа, споре око многих битних ставки везаних за Јужну Арабију, па тако, на пример, не постоји консензус ни по питању периодизације.

Имајући у виду да овај рад у фокусу има други део јеменске културе, јасно је да дубља анализа преисламског периода превазилази његове оквире. Уместо детаљне анализе тековина културе древних цивилизација Јужне Арабије, аутор ће у овом поглављу имати за циљ да издвоји детаље који су значајнији за главну тему дисертације, ослањајући се притом на литературу из релевантних научних области.

⁶ Schippmann, Klaus , 2001. *Ancient South Arabia, From the Queen of Sheba to the Advent of Islam*, Princeton.

Древни Јемен – Појам и периодизација

У данашње време Јемен заузима територију на самом југу Арабијског полуострва, између Омана и Саудијске Арабије. Међутим, при истраживању древне историје овог подручја углавном се користи термин Јужна Арабија који је нешто шири и обухвата цео данашњи Јемен, са додатком региона Дофар (*Zufār*) у јужном Оману, а такође и Наџран (*Nağrān*) и делове Хиџаза (југозапад Саудијске Арабије). Ипак, с обзиром на то да се кроз историју под географским појмом Јемен убрајала територија која укључује Наџран и Асир (*‘Aṣīr*, Саудијска Арабија) као и Дофар у Оману, у овом раду ће предност бити дата том термину.

Први Европљанин који је документовао своју посету овом делу света био је Италијан Лодовико ди Варатема који се искрцао у Адену 1504. године. Међутим, на прву експедицију, која ће донети резултате од научне вредности, чекало се више од два века. У децембру 1762. године, експедиција, послата на иницијативу Данског двора, стигла је у Јемен и тамо се задржала до 1763. године. Карстен Нибур је био једини од пет чланова посаде који је преживео ово путовање и који се касније вратио у матичну земљу. Његово откриће били су записи на старом јужно-арапском језику у лучком граду Моха (*al-Muḥa*). Нибур иначе даје и леп опис самог града и његове архитектуре⁷. У 19. и 20. веку истраживања постају учесталија, а са њима расту и сазнања западног света о Јемену. Међутим, као што је већ раније наведено, иако се ради о фасцинантној земљи богате историје, старе јеменске цивилизације још увек су у великој мери неистражене. У својој књизи Древна Јужна Арабија немачки археолог Клаус Шипман поред Нибура, као најзаслужније истраживаче издваја Жозефа Алевија (1869. и 1870. прикупио преко 800 сабејских записа), Едуарда Глазера (у два наврата 1882. и 1884. око две хиљаде записа на старом јужно-арапском језику), Карла Ратјенса, Хермана фон Висмана (двадесете године 20. века), Сент-Џона Филбија, Гертруду Катон-Томпсон (тридесете године) и Египћанина Ахмеда Фахрија (1947. је фотографисао сабејске записе и израдио поуздане мапе појединих древних локалитета).

⁷ Моха је између 15. и 17. века била једна од најважниих лука за трговину кафе, а по њој је добио име и познати напитака од кафе „мока“ кафа. Град иначе и данас постоји, али је скоро у потпуности изгубио на значају и препустио примат Ходеиди која је највећа рибарска лука у Јемену.

У периоду после револуција у Северном и Јужном Јемену, у којима је на Северу свргнут Имамат, а на Југу добијена независност од Велике Британије, могу се издвојити истраживања француских тимова седамдесетих и осамдесетих година у Шабви, главном граду некадашње краљевине Хадрамаут, предвођени прво Жаклином Пирен, а затим Жан-Франсоа Бретоном. Франуски тимови истраживали су и саму долину Хадрамаут, која је дубље у унутрашњости земље, а започели су и поједина истраживања у Северном Јемену. У Јужном Јемену спровођена су и истраживања у кооперацији Совјетског Савеза и Јемена. Вредни помена су и оснивање Немачког археолошког института у Сани 1978. године, као и истраживање Америчке фондације за проучавање човека (1982 – 1985).⁸

Сва ова истраживања донела су бројна сазнања у вези са краљевствима древне Јужне Арабије, којих је у сваком тренутку било најмање два. Ипак, још увек доста тога остаје неразјашњено, па тако међу научницима не постоји консензус око хронологије, односно периодизације преисламског периода. У потрази за одговорима везаним за периодизацију научници су се углавном служили палеографијом, односно анализом старих записа. Идеја је да се на основу еволуције језика направи периодизација древних цивилизација Јужне Арабије. Немачки археолог Клаус Шипман наводи Хермана фон Висмана и Жаклину Пирен као најзначајније представнике ове методе који, међутим, стоје на сасвим различитим становиштима.

Највећи спорови међу научницима су по питању оснивања краљевстава, при чему су теорије између себе веома различите. У том контексту, Херман фон Висман је одредио осми век пре Христа за почетак велике Сабјеске цивилизације, док према теорији Жаклине Пирен њени почеци не сежу даље од петог века. Као што се може уочити, разлика је у више стотина година, а ту су и научници попут Хомела који је сматрао да су краљевине Катабан и Маин прилично старије од Сабјеског и да се њихов почетак може сместити чак у тринаести век пре Христа. Данас, међутим, постоји консензус да је Сабјеско краљевство вероватно најстарије у Јужној

⁸ Schippmann, Klaus, 2001. *Ancient South Arabia, From the Queen of Sheba to the Advent of Islam*, Princeton.

Арабији.⁹ У овом раду аутор ће се служити периодизацијом, по којој се почетак Сабејске цивилизације смешта у осми век пре Христа, а која се, између осталог, ослања на два асирска текста у којима стоји да је је 715. године пре Христа Јитамар, сабејски владар, платио данак Саргону другом.¹⁰ Свакако, врло је вероватно да ова два владара нису и зачетници краљевства. На крају крајева, ако је легендарна Краљица од Сабе владала овим краљевством, онда би његови почеци морали сезати најмање до десетог века, с обзиром на краљичин сусрет са краљем Соломоном. Можемо претпоставити да тај сусрет описан у Првој књизи о Краљевима има одређену историјску утемељеност, али треба имати у виду и да је књига добила свој коначан облик у шестом веку, што је свакако морало имати утицај на релевантност наведених података. Уосталом, и око порекла краљице од Сабе се воде бројни спорови, при чему се она географски не може са сигурношћу сместити нигде, па тако ни у Јемен.

Како било да било, Сабејско Краљевство сматра се најстаријим и оно је дуго времена било најјаче краљевство у Јужној Арабији, све до успона Химјарита крајем другог века пре Христа. Донекле значајну улогу Сабејци су играли до трећег века наше ере када се њихов утицај дефинитивно губи. Један од најважнијих фактора за дугу сабејску доминацију вероватно је био изузетно добро развијени иригациони систем, каквог није било у другим краљевствима. У прилог значају иригационог система говори и то да се дефинитивно пуцање бране у Марибу (она је кроз векове више пута пуцала, али је и поправљана) узима као огледало краха јужноарабијских краљевстава. У доба доминације Сабејаца процењује се да је на територији целе Јужне Арабије живело око 500 хиљада људи од чега је нешто мање од 300 живело у Сабејском краљевству. У самом граду Марибу који је био највећи град у региону процењује се да је живело између 30 и 50 хиљада људи. Неки научници, попут Ратјенса, сматрају да је популација Мариба досезала и до 100 хиљада, међутим процене количине обрадиве површине говоре у прилог теорији да их је било барем

⁹ Schippmann, Klaus , 2001. *Ancient South Arabia, From the Queen of Sheba to the Advent of Islam*, Princeton.

¹⁰ Иначе, и ова теорија има варијације по којима неки научници смештају почетак Сабејског краљевства неколико векова раније под претпоставком да Јитамар није био први владар.

дупло мање од тога.¹¹ Сматра се да је свој зенит Сабејско краљевство досегло у шестом и седмом веку пре нове ере. Постоје записи из тог доба који извештавају о ширењу краљевства на север на Наџрану и чак са друге стране Црвеног мора, према Етиопији.

Од осталих ривалских краљевстава која су постојала у то време издвајају се Мајин, Катабан и Хадрамаут. У доба када је Сабејско краљевство било најјаче, ове краљевине су биле његови вазали. Претпоставља се да су пре тога она већ била независна, па потом потчињена, да би почевши од око 400. године пре нове ере почела да стичу независност.¹²

Време оснивања краљевства Мајин, другог значајног краљевства на територији Јужне Арабије, такође је непознато, а разлике у мишљењима су заиста велике. Тако постоје они који тврде да је ово краљевство чак старије од Сабејског и да се његови почеци могу сместити у 13. или 14. век пре нове ере. Већина научника се ипак усагласила да је ово краљевство настало много касније, односно између 5. и 7. века пре нове ере.¹³ Међутим, 2007. године спроведена су истраживања у којима су откривени записи и споменици који се могу сместити много раније, чак и од 13. или 14. века. Све у свему, само на основу података изнетих о почецима краљевстава Саба и Мајин, јасно је да се на ову тему практично ништа не може са сигурношћу тврдити. Када је у питању окончање краљевства Мајин, сматра се да су га покорили Химјарити у првом или почетком другог века пре нове ере. Оно што се поуздано зна јесте да се краљевство налазило североисточно од Мариба у оази Цауф, као и да је у периоду када је било најјаче оно контролисало све главне трговачке путеве. Навећи приходи били су од трговине тамјаном, зачинима и оружјем, а такође су постојали приходи и од пољопривреде. Сматра се да је краљевство Мајин било на врхунцу средином трећег века пре нове ере. Пре тога, највероватније у петом веку, ово краљевство је стекло

¹¹ Schippmann, Klaus , 2001. *Ancient South Arabia, From the Queen of Sheba to the Advent of Islam*, Princeton.

¹² Према фон Висману, цитирано из - Schippmann, Klaus , 2001. *Ancient South Arabia, From the Queen of Sheba to the Advent of Islam*, Princeton.

¹³ Schippmann, Klaus , 2001. *Ancient South Arabia, From the Queen of Sheba to the Advent of Islam*, Princeton.

независност од Сабе. Судећи по записима пронађеним прво у граду Јатил¹⁴, а потом и у главом граду Карнаву, у томе су имали помоћ Хадрамаута. Већ у следећем веку Мајин и Хадрамаут од Сабе преузимају примат у трговини.¹⁵ Осим краљевстава Мајин, Хадрамаут и Саба, од четвртог века пре нове ере, као независно краљевство постојао је и Катабан.

Краљевства Авсан и Катабан налазила су се у јужном делу полуострва, у близини данашњег Адена, а простирала су и даље према Хадрамауту и унутрашњости. О краљевству Авсан, осим што се помиње у текстовима као значајан чинилац у трговини са источном Африком, мало се тога зна. Исти је случај и са краљевством Катабан које је припадало Авсану, а потом се одвојило оставши ипак сабејски вазал. Међутим, распон година у којем се процењује да се ово догодило је огроман па тако Жаклина Пирен наводи 430. годину, а фон Висман 685. пре Христа. Сматра се да је краљевство Катабан око 400 године пре нове ере постало у потпуности независно. Наредна три века је ово краљевство играло важну улогу у региону да би се временом од њега отцепила краљевства Химјар и Радман. Коначан пораз краљевству Катабан нанео је Хадрамаут, највероватније у првом веку пре нове ере, премда постоје научници који сматрају да се ово ипак догодило нешто раније.¹⁶

Поменуто краљевство Хадрамаут заузимало је велико подручје на истоку и простирало се од региона Шабва, како се зове и једна од провинција Републике Јемен, па све до Дофара, на југу данашњег Омана. Дофар је тада био (као што је то уосталом и данас) један од главних центара производње тамјана¹⁷. Географски положај краљевства јасно наговештава да је у тренутку највеће моћи Хадрамаут контролисао трговину тамјаном, која је вековима била један од кључних фактора

¹⁴ Данашњи Баракиш – Сматра се да је овај град био религијски центар краљевства Мајин.

¹⁵ Такође постоје докази о повезаности ове краљевине са другим деловима света будући да се у њиховим записима помињу Египат и Газа, а пронађени су и записи на њиховом језику на грчком острву Делос.

¹⁶ Schippmann, Klaus , 2001. *Ancient South Arabia, From the Queen of Sheba to the Advent of Islam*, Princeton.

¹⁷ Тамјан је смола дрвета која припада врстама *Boswellia sacra*, *Boswellia thurifera*, *Boswellia frereana*. Природна станишта ових врста налазе се у Оману, Јемену и деловима Сомалије. Тамјан из региона Дофар се и данас сматра једним од најквалитетнијих, с тим да је његова вредност неупоредиво мања него у време древних јеменских краљевстава. Продавци тамјана су веома чести на улицама Сане, а Јеменци га, између осталог користе и као својеврсну природну жвакаћу гуму.

за просперитет држава на овим подручјима. Ово краљевство је трајало до трећег века нове ере када је срушено од стране Химјарита.

Химјарити су последње локално краљевство које је постојало на територији Јемена у преисламском периоду. Сматра се да у почетку били вазали Катабана, а да су се одвојили око 115. године пре нове ере. У наредним вековима они су играли све значајнију улогу да би њихов владар Шамар Јухариш, који је и срушио Хадрамаут, постао први владар који је ујединио цео Јемен крајем трећег века наше ере. Он се у том периоду осамосталио на трону па се у списима из 295. године Шамар Јухариш назива краљем „Сабе, ду Рајдана, Хадрамаута и јеменске територије¹⁸“ што недвосмислено говори о његовој власти над целом територијом данашњег Јемена. Ду Рајдан у титули означава тврђаву главног града краљевине Дафара (*Zaffār*)¹⁹ који се иначе налази на потезу између Сане и Таиза, с тим да је нешто ближе Таизу. Овде ће бити направљена мала дигресија и како би се скренула пажња на однос у којем су стајали град Дафар и његова тврђава Ду Рајдан, с обзиром на то да је такав начин изградње уобичајен за стари Јемен. Тврђаве су, наиме, грађене унутар градова или на неприступачним местима изнад градова и служиле су као уточиште у случају опсада. Дафар је, нажалост, неочуван и заправо су од њега остале само рушевине, али је, рецимо, на тај начин изграђен и град Тила²⁰ (*Tulla*), која се налази на око 45 километара северно од Сане, и такође је изграђена у доба Химјарита, чији се записи могу видети на падинама планине око града. Тила је окружена зидинама унутар којих се могу видети вишеспратнице са до пет спратова, цамије, резервоари за воду итд. Наравно, јасно је да су неке од ових грађевина саграђене касније, али је сам град основан у химјаритском периоду, а из тог периода датира и његова чувена тврђава Хусн ал-Гураб (*Huṣn al-Ġurāb*) која је подигнута на врху веома стрме литице.²¹

¹⁸ Претпоставља се да се у овој титули под „јеменском територијом“ подразумевају делови на крајњем југу полуострва који су некада припадали краљевствима Авсан и Катабан

¹⁹ Име овог града се на арапском језику пише идентично као Дофар који се налази у данашњем Оману и ова два града не треба мешати.

²⁰ Тила је локални изговор.

²¹ <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/1719/> - The Historic City of Thula – приступљено на дан 09.08.2014.

Слика 3. Резервоар за воду у граду Тила. Тврђава Хусн ал-Гураб је на врху литице чије се подножје види у горњем левом углу.²²

Овај изузетно очувани химјаритски град један је од пет јеменских градова који су под заштитом Унеска, као део светске културне баштине.²³ Када се говори о очуваности Тиле, треба додати да се у овом граду одвија нормалан живот и да је она заправо један живи споменик, што још више додаје на важности овог града. На двадесетак минута вожње од Тиле налази се градић Шибам²⁴ изнад којег је, на око три хиљаде метара надморске висине утврђено село Кавкабан (*Kawkabān*) које је такође имало функцију уточишта за житеље Шибама. До Кавкабана данас води пут за задње стране планине, али се раније до њега могло доћи само уском и стрмом козјом стазом која води до две велике стене између којих је пукотина ширине не веће од два метра. Тек када се прође кроз пукотину излази се на плато испред утврђења са једном капијом кроз коју се улази у место. Иначе, постоје докази који

²² Фотографија је из приватне колекција аутора.

²³ Остала четири су Стара Сана, Забид, Шибам и Сада. Тила и Сада су на пробној листи док су Сана, Забид и Шибам прихваћени на сталну листу светске културне баштине.

²⁴ Не треба мешати са истоименим градом у провинцији Хадрамаут.

потврђују да је Кавкабан био насељен у доба Сабејског краљевства у седмом веку пре наше ере, а данас представља један од центара зајдитске верске мисли.

Слика 4. Твђава Хусн ал-Гураб у граду Тила²⁵

Поменути Шамар Јухариш је први у својој титули употребио реч „Јеменат“ (*Yamanat*) која је овде преведена као Јеменска територија. Претпоставља се да је од ове речи касније и изведено име државе Јемен (*al-Yaman*). Међутим, према арапској традицији, највећи владар у преисламском периоду био је Абакариб Асад који је владао почетком петог века. Током његове владавине територија Химјаритског краљевства протезала се све до централног дела полуострва. Сматра се да су у својим освајањима Химјарити стигли све до Јатриба (или Јасриб, односно Медина) где је се претпоставља да је Абакариб Асад примио јудаизам.²⁶ Титула коју је носио

²⁵ Фотографија је из приватне колекција аутора.

²⁶ Иако одређени број научника сматра да је Абакариб Асад примио јудаизам, то се не може са сигурношћу тврдити. Први химјаритски краљ за којег се поуздано зна да је примио јудаизам био је Јусуф Асар Атар, познатији као Јусуф ду Нувас (*Yūsuf du Nuwwās*) о чему ће бити речи у одељку о религији преисламске Јужне Арабије.

била је „Краљ Сабе, Ду Рајдана, Хадрамаута, Јеменске територије и Арапа из планинских предела и низија“. Према фон Висману одредница „Арапи из планинских предела и низија“ морала се односити на бедуинска племена из Централне Арабије, која су настањивала област Тихаме (обала Црвеног мора) и Хиџаза. Фон Висман утемељење за овакву тврдњу проналази у чињеници да становници Јужне Арабије себе нису сматрали Арапима. Сличан став има и Кристијан Робен, који такође сматра да се Сабејци, Химјарити и остали становници древне Јужне Арабије не могу сматрати Арапима јер оваква тврдња упућује на то да су говорили арапски, што није био случај. Робен Сабео-Химјаритско краљевство сматра „двонационалном државом“ која је била мешавина великог броја арапских племена из Централне Арабије и племена Јужне Арабије.²⁷

У химјаристком периоду се око 25. године пре нове ере на Арабијском полуострву појављују Римљани. Наиме, копнени пут према Индији и Кини је Римљанима увек директно зависио од односа са Партијским краљевством које је настало на делу територије данашњег Ирана, али је повремено обухватало и велике делове околних земаља. Како односи између две стране често нису били пријатељски, Римљани су имали намеру да отворе поморски пут до Индије. Проблем им је представљала чињеница да су Баб ел-Мандеб држали Сабејци, док су Химјарити контролисали Аденски залив. Ипак, Римљани су сматрали да ће им бити лакше да нападну Сабејце и Химјарите са севера, копненим путем, па су напад започели освајањем Наџрана, града који је био на граници Сабејског и Набатејског краљевства.²⁸ Одмах потом пао је и Јатил, а следећа мета био је Мариб. Међутим, после вишедневне опсаде тај напад је ипак одбијен, а Римљани, подржани Набатејцима и Јеврејима, су се повукли.²⁹

Дакле, после Химјарита више није било локалних краљевстава на овом подручју, али се до доласка ислама друштвено-политичка мапа ипак мењала. Наиме

²⁷ Robin, C. , *L'Arabie antique*, из: Schippmann, Klaus , 2001. *Ancient South Arabia, From the Queen of Sheba to the Advent of Islam*, Princeton.

²⁸ Набатејско краљевство је обухватало север Арабијског полуострва и јужни Левант, а главни град је био Петра. Ипак, у појединим периодима краљевство је ширило свој утицај ка југу, дуж обала Црвеног мора.

²⁹ Schippmann, Klaus , 2001. *Ancient South Arabia, From the Queen of Sheba to the Advent of Islam*, Princeton

523. године Химјаритско краљевство је срушено од стране етиопског краљевства Аксум, које је држало ове територије под својом контролом до пред крај шестог века. Тада Јужна Арабија постаје колонија Сасанида и као таква она дочекује појаву ислама који практично одмах бива прихваћен.

Према виђењу Клауса Шипмана, прихватање ислама и припајање Јемена Исламској империји хронолошки представља преломну тачку у историји древне Јужне Арабије, али је период њеног опадања започет много раније. Он, наиме, „почетком краја“ сматра пад Јемена под власт Аксумског краљевства 525. године.³⁰ На ово је, пак, утицало генерално слабљење краљевстава изазвано међусобним ратовима, као и давање примата поморским трговачким путевима на уштрб копнених. Шипман такође наводи да велику улогу у опадању снаге локалних краљевстава има и продор бедуинских племена из Централне Арабије, што је довело до арабизације региона. У сваком случају, разлози су били бројни, па је опадање дошло као њихова природна последица. Кад је у питању коначно уништење бране у Марибу између 575. и 580. године, оно више представља симбол краха, будући да је до тада већ било јасно да повратак славе древних краљевстава Јужне Арабије није могућ.

У претходном делу дат је сажет хронолошки приказ значајних преисламских краљевстава на територији данашњег Јемена. Приказана хронологија је само оквирног типа и има за сврху да читаоцу приближи друштвено-политичку мапу древног Јемена. Даљом анализом извора могла би се евентуално дати прецизнија хронологија, али мишљење аутора је да тако нешто није потребно, будући да, због недостатка релевантних података, ни она не би била потпуно прецизна.

Поред хронолошког приказа датог на претходним странама важно је осврнути се на религије старе Јужне Арабије и посебно на структуру друштва древних јеменских цивилизација. Ово потоње је посебно битно када се узме у обзир да и у данашње време без сумње темељ друштва чини племе.

³⁰ Шипман не наводи тачну годину, већ даје нешто ширу одредницу „око 525. године“

Структура друштва древне Јужне Арабије

Као веома сликовит пример за то колико је Јеменцима стало до традиције може се узети тужба коју су 1997. године поднела три становника Сане против НАСА-е када је њен *Mars Pathfinder* слетео на Марс ради истраживања ове планете. Тројица Јеменаца су у својој тужби тврдили да су Марс наследили од својих предака пре три хиљаде година, као и да имају доказе који би поткрепили ову тврдњу. Према њиховим речима, Марс од тада припада њиховом племену. Од ове тужбе на крају свакако није било ништа, али она ипак на занимљив начин описује колико је код јеменског народа развијена свест богатој традицију коју има.³¹ Поред тога што су Јеменци врло свесни свог вековног присуства на просторима Јужне Арабије, могу се чак извући неке паралелеле између данашње структуре јеменског друштва и друштвене структуре древног Јемена.

Овај кратак приказ друштвене структуре древне Јужне Арабије биће започет такозваним „периодом мукариба“. Мукариб (*mukarrib*) је у древном Јемену представљао највишу фигуру у хијерархији, при чему је имао и духовну и световну улогу у друштву. Ипак, и поред религијских дужности које је обављао, чини се да је пре свега био политички лидер, будући да докази указују на то да су мукариби предводили војне операције, управљали градитељским подухватима итд.³² У неком тренутку започело се са употребом титуле краљ па су током једног периода ове две титуле коегзистирале на просторима Јужне Арабије. Временом је титула мукариб у потпуности изашла из употребе. Треба напоменути да се истраживањима није дошло до одговора да ли су постојале извесне разлике у функцијама које су вршили мукариби односно краљеви. Заправо, поједини научници попут Бистона тврде да ништа не указује на то да је било каква разлика постојала, већ да се просто ради о два различитим речима које означавају исту функцију.³³

Следеће две веома битне функције биле су кајл (*qayl*) и ду (*du*). Ду је био водећа личност једног махфада (*mahfad*), што је реч која је означавала збир

³¹ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/despaches/67814.stm> - Yemenis claim Mars, BBC News, 22.03.1998. – приступљено 20.01.2016.

³² Schippmann, Klaus, 2001. *Ancient South Arabia, From the Queen of Sheba to the Advent of Islam*, Princeton.

³³ Исто.

друштвених јединица које су живеле на одређеној територији. На челу сваке од тих друштвених јединица био је шејх, емир или веџих (*wağīh*). Реч ду се и данас појављује у именима неких племена попут рецимо Ду Мухамад, једног од племена из Бакил конфедерације. Више махфада је чинило један махлаф (*mahlāf*) који је углавном носио име по владару, на пример Махлаф Сулејман. У случају да је одређени владар у владао великим бројем махлафа, носио је титулу кајл.

У сваком случају, државом је владао краљ, али све указује на то да није могао сам да доноси одлуке, већ је то често морао да ради после консултација са утицајним фигурама у друштву.

Осим горенаведених друштвених функција, древна Јужна Арабија познаје и друге класе, као што су војници, трговци, слободини сељаци, кметови и робови.³⁴ Међутим, постоји још један, за ову тему вероватно и важнији начин раслојавања старог јеменског друштва.

Једна породица настањена у једном селу чинила је кућу тј. бејт (*bayt*), а такође се може употребити и реч клан. Од више кланова формирало се једно племе, да би на крају утицајнија племена око себе формирала неку врсту конфедерације са другим племенима. Оваква подела је посебно битна због чињенице да је друштвена структура модерног Јемена уређена на практично исти начин, где се свако племе састоји од комплексне мреже породица и кланова који деле заједничко порекло (често, али не увек), обичаје и савезништва. Фамилије и кланови који припадају одређеним племенима даље су повезани заједничким правним традицијама које регулишу унутарплеменске и међуплеменске односе. Оваква врста устројства једна је од главних карактеристика јеменског друштва, па стога представља једну од главних тема овог рада.

³⁴ Schippmann, Klaus , 2001. *Ancient South Arabia, From the Queen of Sheba to the Advent of Islam*, Princeton.

Религије древне Јужне Арабије

Монотеизам се у Јужној Арабији појавио у четвртном веку. Пре тога смо на овим просторима имали мноштво божанстава. Врховно Божанство свих древних краљевстава био је Бог Венере који се у Саби, Мајину, Катабану и Авсану звао Атар, а у Хадрамауту Астар ('*Attar*). Имајући у виду да се у арапској верзији имена врховног божанства појављује безвучни фркативни интердентал *tā*', а да се тај глас неретко у другим језицима замењује гласовима *t* или *s* (што је случај и у српском), онда је јасно да се овде вероватно ради о истом имену. Име овог божанства одговара имену Богиње Иштар из Месопотамије, односно имену сиријско-палестинског Бога Астартеа. Такође су позната и друга два велика Божанства и то Шамс, Бог Сунца (Шамаш у Асирији) и Бог месеца који је носио различита имена у различитим краљевствима. У Саби се називао Алмака или Илумку (*al-Maqqā*, *Ilah Maqqā*), у Мајину и Авсану Вад (*Wadd*), у Катабану Ам ('*Amm*), а у Хадрамауту Син (*Sīn*).³⁵

Сматра се да се постојање ових божанстава није сводило на пуко представљање Венере, Сунца и Месеца, већ да је цео систем био врло комплексан, нешто попут система на Блиском Истоку. Ипак, религија Јужне Арабије је још увек недовољно истражена, па се мало шта може са сигурношћу тврдити.

Оно што је такође познато јесте и да су постојала бројна мања Божанства, многа од њих локалног типа и припадала су само одређеним градовима, племенима или породицама. Пример за то је племенско Божанство Талаб (*Ta'lab*) из региона Архаб који се налази у планинском делу Јемена, северно од Санае о чијем постојању сведоче познати сабејски записи.³⁶

Иначе, Божанства Јужне Арабије су најчешће представљана симболима. Нека од њих су представљана животињама попут змије (Вад) или бика (Алмака) док су у записима уз имена појединих Божанстава стајали апстрактни симболи. Пример за ово је рецимо симбол грома који се користио уз име катабанског Бога Ама. Међутим, научници се још увек споре око тога да ли су статуе Божанстава

³⁵ Schippmann, Klaus, 2001. *Ancient South Arabia, From the Queen of Sheba to the Advent of Islam*, Princeton.

³⁶ Исто.

постојале у људском облику. Мишљења веома варирају и иду од тврдњи да су статуе у људском облику постојале, затим да су постојале, али да то није био чест случај, док један број научника категорички одбија такву могућност. Они најопрезнији пак сматрају да у овом тренутку немамо довољно информација да бисмо било шта могли да тврдимо.³⁷

Слична је ситуација и са храмовима којих је, по свему судећи, био приличан број. На основу пронађених записа, постоје сазнања о томе да су кроз порезе и друге намете прикупљана значајна средства за храмове. Такође се поуздано зна да је постојало свештенство као значајан део друштвене структуре. Свештеници су, дакле, чинили посебну друштвену класу, а функција је била наследна и преносила се са генерације на генерацију. Када су у питању обреди, ту знамо да су вршена ритуална жртвовања, као и ритуални ловови и оброци. О свим овим врстама ритуала сведоче различити записи. Међутим, насупрот записима који су нам дали извештај о вредних информација које се тичу ритуала, истраживања самих храмова нису резултовала значајним открићима. Оно што је пронађено углавном су били различити типови олтара.³⁸

Временом је политеизам замењен монотеизмом. Познато је да је јудаизам био присутан у Химјаритском краљевству, с тим да постоје размимоилажења око тога који је химјаритски краљ први примио ову веру. Поједини научници сматрају да је то био већ поменути Абакариб Асад (почетак петог века), међутим за то не постоје чврсти докази. Први краљ за којег се поуздано зна да је примио јудаизам био је Јусуф Асар Атар, познатији као Ду Нувас (*Dū Nuwwās*), а који је уједно био и последњи краљ Химјаритског краљевства.

Бројни извори говоре о борбама које је Ду Нувас у периоду своје владавине водио против хришћанских Аксумита, под чију власт је на крају и пала Јужна Арабија. У историји је познат масакр хришћана у Нацрану 523. године, граду који је помињан на почетку рада, а који данас припада Саудијској Арабији. Иначе, хришћанство се преко Римљана први пут појавило на Арабијском полуострву. Прву

³⁷ Schippmann, Klaus , 2001. *Ancient South Arabia, From the Queen of Sheba to the Advent of Islam*, Princeton.

³⁸ Исто.

званичну хришћанску мисију у Јужној Арабији спровео је византијски владар Константин II (владао од 337. – 361. године). Сматра се да је тадашњи химјаритски краљ Таран примио хришћанство као и да је саграђена црква у главном граду Дафару, међутим, нема доказа о томе да је оно било наметано становништву пре доласка Аксумита који су после поменутог масакра хришћана појачали своје присуство у Јемену. Резултат свега тога било је свргавање и убиство Ду Нуваса 523. године.

Ипак, монотеизам је у већој мери на овим просторима постојао од четвртог века када се уместо многобројних Божанстава почео поштовати Рахманан (милостиви). Научници се данас још увек споре око тога да ли је рахманизам био форма хришћанства или јудаизма, док постоје и они који тврде да се ради о засебној форми монотеизма.³⁹ За химјаритске владаре из тог периода већ је установљено да су примили хришћанство, али овде се ради о религији коју је исповедало становништво.

Крај преисламског периода и долазак ислама

Химјаритско краљевство, последње велико краљевство Јужне Арабије, пало је 525. године када их је покорило краљевство Аксум из Етиопије. Ово краљевство је наредних педесетак година владало територијом данашњег Јемена. Током тог периода подигнуто је неколико химјаритских устанака, али су сви били безуспешни. Ипак, после неуспешног покушаја да заузму Меку 570 – 571 године⁴⁰, Аксумити бивају потиснути из Јемена. Међутим, начин на који су потиснути омогућио је другој великој сили да се појави у Јемену, а то су били Сасаниди. Наиме, химјаритски шејх Сајф бин ди Јазан затражио је од сасанидског владара Хозроја првог (владао од 531 – 579) помоћ у борби против Аксумита. Војска састављена од химјаритских бораца потпомогнутих са око 800 сасанидских војника успела је да победи Аксумите, међутим то није резултирало поновним

³⁹ Schippmann, Klaus , 2001. *Ancient South Arabia, From the Queen of Sheba to the Advent of Islam*, Princeton.

⁴⁰ Аксумитска војска била је погођена малим богињама што је и проузроковало њен неуспех. Овај догађај описан је и у Курану у сури „Слон“ где су мале богиње описане као глинене каменчићи којима су птице гађале Аксумите.

успосављањем Химјаритског краљевства. Шејх Сајф је убијен од стране својих робова, што су Сасаниди искористили да појачају присуство на југу полуострва и практично га заузму. Ипак, треба имати у виду да је окупација Јужне Арабије од стране Сасанида пре свега била ограничена на Сану, Дамар (град на око 100 километра јужно од Сана) и Аден док је остатак територије најчешће био контролисан од стране локалних племена. Таква ситуација, у којој племена сама контролишу делове територије Јемена, била је веома честа појава и касније током историје.

Закључак о преисламској историји Јемена

На претходним странама дат је кратак приказ преисламске историје Јемена, при чему је настојано да се укаже на чињенице које су најрелевантније за ову студију, а без превеликог улажења у детаље, будући да би то значило удаљавање од централне теме ове дисертације. Ово се испоставило као нимало лак задатак, јер се досадашњим археолошким истраживањима дошло до малог броја чињеница, па тако историја древног Јемена и даље умногоме остаје непознаница.

Ипак, поглавље о преисламској историји Јемена, поред тога што даје увид у богату историју древних цивилизација Јужне Арабије, оно, кроз приказ најзначајнијих држава древне Јужне Арабије, недвосмислено говори у прилог основној хипотези ове студије, будући да ниједна од њих, чак ни у периодима највеће моћи није контролисала читав Јемен. Осим тога, анализом научне литературе могло се доћи и до других сазнања значајних за ову студију, пре свега из домена структуре друштва.

4. Историја Јемена по прихватању ислама

Прихватање ислама донело је Јеменцима неку врсту јединства по питању религије, које није постојало у преисламском периоду, али је по неким другим питањима ситуација остала иста или врло слична. И у исламском периоду Јемен је остао непознато и нестабилно подручје које практично никада није имало једног владара нити деловало као једна целина. Овакав тренд, барем што се тиче јединствене територије, трајао је све до 1990. године када су се ујединили Северни и Јужни Јемен и на тај начин формирали Републику Јемен, при чему су културне и друге разлике међу становништвом свакако остале присутне.

Историја Јемена у раном исламу

У тренутку када се појавио ислам Јеменом су номинално владали Сасаниди из Персије. Ипак, као што је констатовано у претходном поглављу, стварну власт Персијанци су имали само у Сани, Дамару и Адену. Осталим деловима територије управљала су локална моћна племена. Може се констатовати да у том периоду власт у Јемену била подељена на пет група.

Прву су чинили Персијанци који су представљали својеврсну аристократију. Традиционално, они су били познати по имену Абна (множина од арапског *ibn*) и центар њихове моћи био је у Сани, али били су присутни и у неким другим деловима земље.

Поред Персијанаца постојале су и четири најмоћније племенске групе које се и данас сматрају главним групама из којих се даље развијају остала јеменска племена. То су племена Химјар (*Himyar*), Хамдан (*Hamdān*), Мадхиц (*Madhīġ*) и Кинда (*Kinda*).

Племена из групе Химјар представљала су најјачу и најутицајнију групацију и насељавала су велико подручје јужно од Санае, све до Адена и од обала Црвеног мора на западу до региона Шабва на истоку. Химјаритска племена нису имала своју централну власт већ је свако племе имало свог шејха. Као најутицајнија група,

Химјарити су углавном могли сами да се одбране од потенцијалних нападача, па стога нису улазили у конфедерације са другим племенима. Такође нису учествовали ни у сукобима између осталих племена.⁴¹

Племена из групе Хамдан заузимају северно од Сане, до града Сада на крајњем северу данашњег Јемена. На овој територији они су свакако били најутицајнији, а њихово присуство помиње се и у сабејским записима из периода пре нове ере. Из групе Хамдан развила су се и племена, односно племенске конфедерације Хашид (*Hāšid*) и Бакил (*Bakīl*) које данас представљају најутицајније племенске групације на територији Јемена. Хашид и Бакил у данашње време настајују исте територије о којима је и овде реч. Племена Хамдан су двадесетих година седмог века ступили у конфедерацију са Персијанцима у одбрани Сане, којој је претио напад племена Мадхиц. Разлози због којих су Персијанци желели помоћ моћних племена Хамдан је, дакле, више него очигледан, али остаје нејасно какву је корист од овог савеза имала друга страна. Како било да било, Персијанци су успели у својој намери, а напади племена Мадхиц су осујећени⁴².

Горепоменуто племена Мадхиц живела су на територији провинције Џауф (*al-Ǧawf*), источно од планинског дела који су настањивала племена из групе Хамдан. Може се рећи и да је простор њиховог утицаја био од Наџрана на северу до границе са Хадрамаутом на југу. Већ је поменуто да је Наџран у то време био централна хришћанска тачка у Јужној Арабији, а неки наџрански шејхови били су међу истакнутијим лидерима Мадхица. Иначе, и племена Мадхиц се такође помињу у записима из доба пре нове ере, прецизније из другог века.

Највећи део региона Хадрамаут контролисан је од стране племена из групе Кинда. Код племена Кинда постојао је мањи број најутицајнијих племена, при чему је племе Бану Муавија (*Banū Mu'awiya*)⁴³ било најјаче. Ипак, упитник на доминацију племена Кинда ставља цитат из књиге *Китаб ал-Мухабар* (*Kitāb al-*

⁴¹ Madaǧ al-Madaǧ, 'Abd al-Muḥsin, 1988. *The Yemen in the Early Islam*, The Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.

⁴² Исто.

⁴³ Племена Кинда деле се на две основне групе и то су Бану Муавија и Бану Ашрас ал-Акбар, прим. аут.

Muḥabbar) Мухамеда Ибн Хабиба⁴⁴ који гласи: „Нико не може да путује овом регијом уколико нема заштиту од стране народа кроз чију регију пролази, јер Хадрамаутом не влада само један владар“.⁴⁵

Када је у питању приобално подручје Црвеног мора, односно Тихама, овде није било доминантних племена. Већина становништва припадала је племенима Ак (*'Akk*) и Ашаир (*'Ašā'ir*) док су на северу, у планинским деловима најдоминантнија племена била Хатам (*Ḥaṭ'am*), Азд (*al-Azd*) и Баџила (*Baḡīla*).

Из горњих пасуса намеће се закључак да је у почетној фази ширења ислама Јемена био изузетно политички подељен без иједне изразито доминантне стране. Евентуано би племена Химјар могла да се издвоје као најјача, али без претензија да свој утицај шире на остатак јеменске територије. Са друге стране у Хиџазу су се ујединили највећи градови Мека, Медина и Таиф, после чега је посланик Мухамед планирао да настави ширење ислама у осталим деловима Арабијског полуострва. Заправо, Мухамед је и пре освајања Меке слао изасланике у неке делове Полуострва, али је до првих званичних контаката са становништвом Јемена дошло тек по освајању. Индивидуалних контаката је, дакле, било и раније, па је тако, годину дана пре хиџре, Каис бин Намат ал-Хамдани (*Qays ibn Namaṭ al-Hamdānī*) обећао пророку своју подршку.⁴⁶ Касније је било још неколико индивидуалних контаката, али су прва званична писма и први изасланици послати касније.

У својим првим писмима послатим утицајним јеменским шејховима, Мухамед је признавао суверенитет ових шејхова над њиховом територијом, док је став шејхова према прихватању ислама био различит. Постоје извесни наговештаји да су неки од њих примили ислам, али свакако не сви. Свеукупно, може се рећи да су у глобалу заузели прилично неутралан став према исламу, што значи да ширење ислама није сузбијано докле год се није косило са њиховим локалним интересима.

⁴⁴ Није реч о мароканском учењаку Мухамеду Ибн ал-Хабибу (1876 – 1972) већ о учењаку о којем се веома мало заправо зна. Мухамед Ибн Хабиб био је хашимитског порекла, година рођења му је непозната док се зна да је умро 860. године у Самари.

⁴⁵ Madaḡ al-Madaḡ, 'Abd al-Muḥsin, 1988. *The Yemen in the Early Islam*, The Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.

⁴⁶ Исто.

Када су у питању војни походи, они за време поророка, нису предузимани против моћних племенских група као што су Химјар и Хамдан, већ су били усмерени на слабије групе попут Мадхица. Осим што племена Мадхиц нису била јака као Химјар и Хамдан, њима је припадао и град Нацран који је сматран веома важном стратешком тачком за даље ширење ислама у Јужној Арабији. У сваком случају, пророк је по уједињењу Хицаза у кратком року послао три експедиције против племена Мадхиц. Нека од ових племена су се предала без борбе и прихватила ислам, а коначан резултат био је тај да је ислам успео да се учврсти на њиховој територији. У Мухамедовом фокусу био је више пута помињани Нацран чији се тадашњи становници могу поделити у две групе. Прву групу чинили су припадници племена Бану ал-Харит бин Каб⁴⁷ (*Banū al-Ḥarīṭ bin Ka‘b*), који су били приморани да прихвате ислам, док су другу групи чинили хришћани са којима је било потписано примирје.⁴⁸

Девета година по хиџри (односно делови 630. и 631. године) позната је као година изасланика (*‘ām al-wuḥūd*). Те године многе племенске делегације, укључујући и делегације јеменских племена, долазиле су у Медину како би објавиле или потврдиле прихватање ислама. Делегације су код пророка наилазиле на различит пријем у зависности од њихових пређашњих односа са исламом. Примера ради, изасланици племена Бану Туџиб (*Banū Tuǧīb*), које је огранак Бану Ашраса (*Banū Ašras*), уз Бану Муавија, другог од данас два највећа огранка племена Кинда, обавестили су пророка да ће прихватити ислам и уништити све идоле, што је дочекано са одушевљењем. Са друге стране, сасвим другачији пријем имало је, рецимо, горепоменуто племе Бану ал-Харит бин Каб које је примило ислам тек после оружане борбе.⁴⁹

Међутим, овакав однос имао је и своје последице које су се огледале у ставу истих ових племена током ратова против апостазије који су уследели пред пророкову смрт. Арапски историчари све бунтовничке покрете који су се појавили пред пророкову смрт називају покретима апостазије. Ово би, међутим, значило да

⁴⁷ Племе које припада подгрупи Кахтан која се данас налази на југу Саудијске Арабије. где је у осталом и Нацран.

⁴⁸ Madağ al-Madağ, ‘Abd al-Muḥsin, 1988. *The Yemen in the Early Islam*, The Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.

⁴⁹ Исто.

су вође свих ових покрета били муслимани који су престали да практикују ислам. Ипак, када су у питању неки покрети попут оног који је водио Абхала бин Каб ('*Abhala bin Ka'b*) из племена Анс ('*Ans*) које је огранак Мадхица, ова тврдња је нетачна будући да сам Абхала никада није примио ислам.⁵⁰ Абхала је свој устанак подигао у региону Џауф, источно од Сане, а у једном тренутку је држао и саму Сану под контролом. Заправо, за време пророковог живота Сана није ни била под централном мединском влашћу већ су, пре њеног пада под власт Абхале, контролу имали Персијанци. Иначе, племе Анс, којем је припадао Абхала, данас није у региону Џауф већ у региону Дамар, око сто километара јужно од Сане.

Интересантно је и да су међу изасланицима из Јемена били и хришћани из Нацрана који нису хтели да прихвате ислам, већ су затражили гаранције мира, што је Мухамед и прихватио потписавши са њима уговор. Према постигнутом договору, Медина се не би мешала у црквена питања нацранских хришћана. У замену за немешање, хришћани су плаћали одређеном количином робе и били су обавезни да, у случају рата, пошаљу одређени број камила и коња.⁵¹

Са друге стране, пророк је постављао своје представнике међу јеменским племенима. Пророкови представници се могу поделити на две групе. Првој групи припадали су прикупљачи милостиње (зеката), учитељи и судије, док су другу групу чинили јеменски шејхови који су прихватили ислам, а пророк им је у замену признавао локалну власт. Прва група је углавном била задужена за религијска питања, док су се шејхови бавили политичким питањима. Претпоставља се да је Мухамед подржавањем локалних шејхова желео да их охрабри да шире ислам међу саплеменицима. Са друге стране, ових шејхови нису знали практично ништа о правилима ислама, па је морао бити постављен неко ко би се бавио религијским питањима.

Међутим, оваква пророкова политика није била примењивана на сва јеменска племена, па је тако Мухамед одлучио да се не меша у племенска питања групе Химјар која је објективно била најснажнија. У замену за пророково

⁵⁰ Madağ al-Madağ, 'Abd al-Muhsin, 1988. *The Yemen in the Early Islam*, The Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.

⁵¹ Исто.

немешање, шејхови Химјара дозвољавали су муслиманима религијске активности у том региону што је омогућило Мухамеду да у Цанату (*al-Ġanad*), на територији Химјара, постави главног исламског учитеља за цео Јемен Муада бин Цабал ал-Ансарија (*Mu‘aḏ ibn Ġabal al-Anṣārī*)⁵².

У сваком случају, јасно је да је после првих контаката становништва Јемена са пророком један његов део прихватио ислам, али далеко од тога да се може рећи да је постојао јединствен став по овом питању. Уосталом, Јемен је био у потпуности разједињен у тренутку појаве ислама, па је од јеменског народа било тешко и очекивати јединствен став о било чему. Тако су и ратови против апостазije, како их називају арапски историчари, дошли пре свега као последица разједињености различитих кланова који су се борили за локалну моћ, односно, они су пре свега били наставак нечега што се већ годинама догађало.

Јемен за време владавине правоверних халифа

У последњем периоду Мухамедовог живота појавио се велики број такозваних „лажних пророка“, међу којима је, на пример, био и поменути Абхала из региона Цауф у Јемену. Пророкова смрт је за последицу имала још већу учесталост ове појаве из чега ни Јемен није био изузет. Дакле, и наредни период у историји Јемена био је период изразите политичке нестабилности.

Када је Абу Бакр постао халифа, углавном је био подржаван од стране народа Меке, Медине и Таифа, уз додатак појединих арапских племена. Што се тиче Јемена, иако је народ делимично прихватио ислам, Медина није имала директну власт над овим подручјем. Примера ради, Сана је дуго времена била контролисана од стране Персијанаца, док је у тренутку Абу Бакровог ступања на власт она била у рукама Абхале. Слична је била ситуација и са осталим деловима земље који су били контролисани од стране локалних племена. У том раном периоду Абу Бакрове

⁵² Madağ al-Madağ, ‘Abd al-Muḥsin, 1988. *The Yemen in the Early Islam*, The Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.

владавине у Јемену је било више оружаних побуна, с тим да нису све биле усмерене против Медине.

У мору политичке нестабилности у овом периоду могу се издвојити побуна Каиса ал-Мурадија (*Qays al-Murādī*) у Сани, затим побуна племена Бану Муавија у Хадрамауту и побуна племена Ак и Ашаир у Тихами.

Побуна Каиса ал-Мурадија заправо је била борба за власт над Саном против Персијанаца. Сам Каис био је један од главних Абхалиних војсковођа који је заједно са Персијанцима учествовао у завери у којој је Абхалах убијен. Каис ал-Муради је ту ситуацију хтео да искористи и дође на власт у Сани. Изненадна пророкова смрт је у том тренутку ослабила утицај Медине, што је он хтео да искористи, будући да су највероватније непосредно пред убиство Абхале (и пророкову смрт) Персијанци примили ислам. Интересантно је напоменути да су Персијанци покушали да затраже помоћ код својих традиционалних савезника, племена Хамдан, али ови се никада нису одазвали том позиву, иако су у блиској прошлости заједно ратовали управо против Мадхица којима је припадао и Каис. Ипак, Персијанци су нашли савезнике у племенима Ак из Тихаме који су коначно потиснули Каиса изван Сане, ка северу⁵³.

Управо ова племена из приобалног западног дела земље била су прва која су подигла устанак против муслиманских власти у региону. Наиме, у Тихами су, за разлику од Сане, постојале одређене оружане снаге које су штитиле интересе Медине па је против њих устанак и подигнут. Дакле, ова побуна је по својој природи била другачије од оне у Сани. Нажалост, о дешавањима у Тихами у овом периоду нема довољно података, с тим да је познато да је ова побуна релативно брзо угушена, а муслимани су на крају задржали извесну контролу над регионом.⁵⁴

Ситуација је и у Хадрамауту била таква да су представници муслиманске власти такође успели да од појединих локалних племена формирају оружане снаге. Наведено је раније да је у овом делу земље највећу моћ имало племе Бану Муавија, огранак племена Кинда. Међутим, сам пророк и касније муслиманске власти су из

⁵³ Madağ al-Madağ, ‘Abd al-Muhsin, 1988. *The Yemen in the Early Islam*, The Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.

⁵⁴ Исто.

одређених разлога давали већи значај другим племенима. Утицаја на то је свакако имала и чињеница да су племена Сакун (*al-Sakūn*) и Сакасик (*al-Sakāsik*)⁵⁵ пружила уточиште муслиманским војницима који су се повукли из Сане после напада Абхалаха. Иначе, Мухамедов представник у Хадрамауту био је Зијад бин Лабид (*Ziyād ibn Labīd*), који је био међу првим људима који су прихватили ислам. Може се рећи да је сукоб у Хадрамауту у суштини био сукоб између припадника племена из групе Бану Муавија (Кинда) и Зијада бин Лабида који је имао подршку своје војске и доброг дела племена Бану Ашрас.⁵⁶ Муслиманска војска имала је довољно снаге да се одупре појединцима, али не и да их у потпуности сломи, тако да се побуна у Хадрамауту сматра најопаснијом побуном у Јемену у то време.⁵⁷

Све у свему, може се закључити да је ситуација у Јемену по Мухамедовој смрти била изразито нестабилна, те да се ислам није био у потпуности учврстио. Ово је посебно важило за регион Хадрамаут, где су побуњеничке снаге чинила моћна племена из групе Кинда. Из овог разлога Абу Бакр је коначно одлучио да пошаље групе које би сузбиле побуне и учврстиле ислам у региону. Војска коју је предводио Ал-Мухацир бин Аби Умаја (*al-Muhāğir ibn abī Umayya*) је у планинама између Сане и Нацрана практично без оружане борбе савладала Каиса ал-Мурадија и његове присталице. Убрзо после тога, једанаесте године по хиџри, умарширали су и у Сану. Преостале Каисове присталице повукле су се ка Тихами, док се муслиманска војска овде раздвојила. Један огранак предвођен Абдулахом бин Умајом отишао је за Тихаму како би тамо у потпуности успоставио контролу, док је ал-Мухацир кренуо на исток према Хадрамауту како би помогао Зијаду бин Лабиду. Постојао је такође и трећи огранак муслиманске војске предвођен Икрамом бин аби Цахлом који је пре тога био послат у Оман. Икрама бин Аби Цахл (*Ikrama ibn abī Ğahl*) се са својим трупама упутио из Омана према Абјану (*Abyan*), на југу Јемена, али је, схвативши да је ситуација у Абјану мирна, променио курс и упутио се у сусрет ал-Мухациру. Ова два огранка су се сусрела у Марибу, одакле су заједно продужили за Хадрамаут. Њихова мисија у Хадрамауту је била успешна

⁵⁵ Оба племена су део Бану Ашрас, другог великог огранка племена Кинда. Ова племена и данас насељавају Хадрамаут.

⁵⁶ Постоје извесни наговештаји да су поједина племена из групе Бану Ашрас стала уз побуњенике.

⁵⁷ Madağ al-Madağ, 'Abd al-Muhsin, 1988. *The Yemen in the Early Islam*, The Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.

и Бану Муавија су били приморани да се предају.⁵⁸ Ова победа и сузбијање побуне у Хадрамауту била је веома важна са аспекта учвршћивања ислама у Јемену. Такође, Табари сматра да је ал-Мухациров поход био последњи велики поход у рату против апостазije. После ових победа муслиманска власт се стабилизовала, нарочито у Сани и Цанаду.⁵⁹

У наредна два века (633 – 847) Халифат је у ова два града постављао своје гувернере. То је био случај и са једним градом у Хадрамауту, али је интересно да на основу доступних информација још увек не постоји тачан податак о којем граду се ради. У својим радовима ал-Хамдани⁶⁰ описује градове у Хадрамауту, а Шибам назива „градом свих људи“. Цитирајући ал-Хамданија, шкотски арабиста Серцант (1915 – 1993) сматра да је овај град управо тај трећи град у којем је, уз Сану и Цанад, била успостављена муслиманска власт.⁶¹

Када је у питању власт над Јеменом као целовитом територијом, арапски историчари су сматрали да су халифатски гувернери контролисали комплетну територију Јемена. Абделмухсин Мадац, који се доста детаљно бавио историјом Јемена у раном исламу, ипак одбацује овакве тврдње као научно неутемељене. Мадац не доводи у питање прихватање ислама, који се дефинитивно наметнуо као изразито доминантна религија, док су рецимо у својим регијама политичку доминацију задржала племена Хамдан и Химјар.

Може се рећи да се у периоду по завршетку ратова против апостазije Јемен нашао у одређеном политичком запећку, а за ово постоје два главна међусобно повезана разлога. Први разлог био је тај што је приоритет мединских власти био ширење државе, а фокус је био на ирачком и сиријском фронту. Врхунац освајања у доба правоверних халифа био је за време владавине Омара, али је већ Абу Бакр по завршетку ратова против апостазije послао одређен контингент војске на границе Персијског царства. Други разлог је стварање извесног политичког

⁵⁸ Madağ al-Madağ, ‘Abd al-Muhsin, 1988. *The Yemen in the Early Islam*, The Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.

⁵⁹ Исто.

⁶⁰ Абу Мухамад ал-Хасан бин Ахмад бин Јакуб ал-Хамдани (893 - 945) је био арапски географ, историчар, астроном и песник. Потиче из јеменских племена Хамдан, из планинског дела земље.

⁶¹ Madağ al-Madağ, ‘Abd al-Muhsin, 1988. *The Yemen in the Early Islam*, The Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.

вакуума у Јемену, до чега је дошло услед масовних миграција јеменског становништва предвођеног утицајним племенским шејховима. Наиме, Јеменци су у великом броју регрутовани у муслиманску војску како би учествовали у освајањима, а онда су се масовно настањивали у освојеним подручјима. Учешће Јеменаца у овим освајањима сјајно је описано у засебном поглављу већ поменуте историјске студије Абделмухсина Мадаца *The Yemen in the Early Islam*. Примера ради, у свом опису освајања Хомса у Сирији 636. године Мадац се позива на више различитих извора који потврђују да је овај град практично освојен од стране Јеменаца. „Када погледамо примарне изворе о освајању Хомса 15. године по хиџри, односно 636. године, немамо никакву сумњу да је град освојила чисто јеменска армија. Према ал-Баладурију⁶², муслиманска армија која је освојила Хомс била је под командом ал-Симта бин ал-Асвада ал-Киндија (*al-Simt ibn al-Aswad al-Kindi*), једног од главних шејхова племена Кинда. Ал-Табари потврђује да су племена Бану Муавија и ал-Сакун, такође племена из групе Кинда учествовала у борбама. Ал-Вакидијев⁶³ прорачун броја муслимана који су погинули у току борбе за Хомс указује на то је убијено 235 људи, од којих су сви били припадници племена Химјар и Хамдан, осим тридесет људи из Меке.“⁶⁴ На основу ових података Мадац закључује да је Хомс постао доминантно јеменски град.

Дакле, за време муслиманских освајања у циљу ширења државе Јеменци су били веома активни на фронтима. У складу са тим, сама територија Јемена није била од примарне важности, па из тог разлога није остало ни много података о томе шта се тачно догађало на тим просторима.

Раније смо напоменули да је муслиманска власт била концентрисана у три града и то Сани, Цанаду и вероватно Шибаму, иако није сасвим доказано да се заиста радило о овом граду. Међутим, о односу централне власти према Јемену нема много података. Примера ради, нема скоро никаквих информација о контактима између Абу Бакра и јеменских власти после ратова против апостазije.

⁶² Ахмад бин Јахја бин Цабир ал-Баладури био је персијски историчар из деветог века.

⁶³ Абу Абдулах Мухамад бин Омар бин Вакид био је један од најпознатијих муслиманских историчара. Рођен је 747. године у Медини, а умро је 823. године у Багдаду где је и провео већину свог живота.

⁶⁴ Madağ al-Madağ, ‘Abd al-Muhsin, 1988. *The Yemen in the Early Islam*, The Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.

У том периоду је, рецимо, обновљен мировни уговор између муслимана и наџранских хришћана, а о томе се може пронаћи само неколико реченица. Осим тога, познато је да је Абу Бакр као изасланика послао у Јемен Анаса бин Малика (*Anas ibn Mālik*) како би позвао јеменска племена да се прикључе освајањима на северним фронтима.⁶⁵ Као што видимо, гувернер Сане Јали бин Умаја (*Ya'li ibn Umayya*) није имао улогу у комуникацији са племенима већ је она ишла директно из Медине, што доста говори о утицају (односно непостојању утицаја) гувернера на локална племена.

Нешто више информација постоји из периода владавине Омара (634 – 644), нарочито када су у питању односи са Саном. На пример, постоје подаци о притужбама локалног становништва Сане на гувернера Јалија бин Умају којег је поставио халифа, а такође постоје извори и који потврђују да је на основу тих притужби Омар позивао гувернера Сане да дође у Медину ради истраживања овог проблема. За време Османа, пак, поново је уследио потпуни мрак и практично да нема информација о дешавањима у Јемену. Познато је да је Јали бин Умаја поново постављен за гувернера Сане, упркос великим притужбама становништва, што такође на неки начин говори о односу халифе према Јемену. Када су у питању односи локалне власти са утицајним племенима, ситуација је остала непромењена. У том контексту, ал-Хамдани наводи пример сукоба два племена из групе Хамдан око извесне територије северно од Сане. Шејх једног од ова два племена отпутовао је за Медину у покушају да убеди Омара да помогне у разрешавању сукоба што овај није урадио, већ је после извесног времена замолио дотичног шејха да позове своје саплеменике да се прикључе борбама у Нахаванду.

Ипак, за време Омара значајно је промењена ситуација у Наџрану. Наиме, халифа је у раној фази своје владавине донео одлуку да поништи мировни уговор постигнут и потписан од стране Абу Бакра и протера хришћане из Наџрана. Иако постоји више теорија које говоре о разлозима за овакву одлуку, не може се са сигурношћу тврдити шта стоји иза ње. Закључак Абделмухсина Мадаца је да су у питању били стриктно политички разлози, дошли као последица јачања утицаја

⁶⁵ Madağ al-Madağ, 'Abd al-Muhsin, 1988. *The Yemen in the Early Islam*, The Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.

хришћана у региону, који су, према неким информацијама, чак оформили војску и прикупили значајну количину оружја и велики број коња, о чему је писао Абу Јусуф.⁶⁶ Осим тога, познато је да је Јемен дао велики број бораца на фронтима у Сирији и Ираку, па је тако, због великих миграција муслимана ка северу, постојала опасност да хришћани прошире свој утицај у Јемену.⁶⁷ Постоји, дакле, могућност да је Омар протеривањем хришћана из Наџрана хтео да осигура будућност ислама у региону.

Када је у питању владавина Османа (644 – 656) за Јемен је најважнији заправо њен крај, будући да су јеменски мигранти учествовали у атентату на халифу, док је грађански рат који је после тога избио имао велики утицај и на јужни део Арабијског полуострва. При самом крају Османове владавине расло је незадовољство у халифату, пре свега у освојеним регијама. То незадовољство највише је било у вези са постављањем гувернера провинција. Ситуација је кулминирала у априлу 656. године када су у Медину стигле три групе побуњеника, и то из Куфе, Фустата и Басре. Групу из Куфе предводио је Јеменац Малик бин ал-Аштар ал-Нахи (Mālik ibn al-Aštar al-Nahī), групу из Фустата је предводило пет људи од којих су четворица били Јеменци, док у групи из Басре није било људи из Јемена. Такође, међу људима који су упали у Османову кућу и директно починили убиство већина су били Јеменци. О томе сведочи и једна елегија о Осману у којој, између осталог стоји:

ألا إنَّ خَيْرَ النَّاسِ بَعْدَ ثَلَاثَةٍ قَتِيلُ التُّجَيْبِيِّ الَّذِي جَاءَ مِنْ مِصْرَ

Превод елегије на српски би гласио:

Ох! Најбољи међу људима после тројице⁶⁸

Убијен је од стране Туџибија који је дошао из Египта⁶⁹

⁶⁶ Абу Јусуф је живео у Куфи и Багдаду и био је врховни судија за време владавине Харуна ал-Рашида.

⁶⁷ Madağ al-Madağ, ‘Abd al-Muhsin, 1988. *The Yemen in the Early Islam*, The Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.

⁶⁸ Мисли се на Мухамеда, Абу Бакра и Омара.

⁶⁹ Madağ al-Madağ, ‘Abd al-Muhsin, 1988. *The Yemen in the Early Islam*, The Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.

Дакле, према овој елегји, Османа је убио јеменски емигрант настањен у Египту, будући да је Бану Туџиб део Бану Ашраса који је огранак племенске групе Кинда из Хадрамаута. Сходно својој улози, Јеменци су били важан фактор и у преговорима око преузимања Халифата, па је и први човек пред којим је Али положио заклетву био поменути Малик бин ал-Аштар ал-Нахи.⁷⁰

Дубља анализа грађанског рата који је потом уследио изван је оквира ове студије, али је важно напоменути да су Јеменци у њему учествовали на обе стране па је, сходно томе, овај рат имао великог утицаја и на догађања у самом Јемену. Првих неколико година Алијеве владавине ситуација у Јужној Арабији је била мирна, а промену је донела арбитража 658. године која се догодила током битке код Сифина. Ова битка је могла бити једна од одсудних, а у њој се на једној страни нашао Али са својом војском док је на другој страни био гувернер Дамаска Муавија ибн аби Суфјан. Јеменци су код Сифина учествовали на обе стране, као уосталом и током целог грађанског рата, а имали су и велики утицај у догађајима пре арбитраже. Сама арбитража уследила је после неколико дана великих борби које су однеле бројне жртве. Сматра се да је сиријска, односно Муавијина страна захтевала арбитражу како би се спречило даље проливање муслиманске крви. Муавија је за свог представника у одабрао Амр ибн ал-Аса (*‘Amrū ibn al-‘Ās*) који је био један од асхаба. Међутим, на другој страни није постојао консензус, већ је Али највероватније после притиска јеменског дела своје војске одабрао Абу Мусу ал-Ашарија (*Abū Mūsā al-Aš‘arī*), рођеног Јеменца.⁷¹ Двојица делегата су се договорили да Халифат не буде додељен ни Алију ни Муавији, што је у обраћању народу Абу Муса и потврдио, међутим Муавијин делегат Амр ибн ал-Ас није испоштовао договор прогласивши Муавију за наследника Халифата.⁷² Познато је да је после ових догађаја Алијев утицај значајно опао, док је Муавија постепено преузео контролу над муслиманском државом.

С обзиром на расплет догађаја и у Јемену су формиране две струје. Једну групу чинили су они који су подржавали Алија, док је друга група подржавала

⁷⁰ Исто.

⁷¹ Племена Ашаир су из Јемена, из области Тихаме и овој групи данас припадају племена Зараник, Ашаир, Рукб, Џамахир и још других племена која настањују област Црвеног мора.

⁷² Madağ al-Madağ, ‘Abd al-Muhsin, 1988. *The Yemen in the Early Islam*, The Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.

Муавију. Муавију су подржавали углавном они који су раније подржавали Османа, будући да је Муавија оптужио Алија за учествовање у завери да се убије трећи правоверни халифа, као и за заштиту његових убица. Највећу подршку Муавија је имао у Сани и Цанаду где су били гувернери који су на тим позицијама били више од двадесет година. Били су веома утицајни, а нарочито поштован био је Абдулах бин аби Рабиа ал-Махзуми (*'Abdullah ibn abī Rabī'a al-Maḥzūmī*), гувернер Цанада.

Племена која су била најлојалнија Алију припадала су групи Хамдан. Чланови овог племена били су уз Алија током грађанског рата, а шејхови расељених племена утицали су на то да и њихови чланови у матичној земљи пруже подршку Алију. Али је имао подршку и у неким другим крајевима Јемена, али не у великој мери.

Арбитража је после Сифина изазвала је политичку борбу у Јемену, а новонасталу ситуацију искористио је Муавија, док је Али био пре свега заузет борбама против Харицита. Муавија је слао изасланике у Јемен у циљу придобијања подршке, што му је много где и успело, па тако Хамдани и Баладуре наводе примере Абу Мабада (*Abū Ma'bad*), шејха из групе Хамдан, који је исказао лојалност Муавији, односно Ваила бин Хуџра (*Wā'il ibn Huḡr*), шејха родом из Хадрамаута настањеног у Куфи, који је извршио велики утицај на становнике Хадрамаута да прихвате Муавију.

Дакле, убрзо после арбитраже у Јемену ситуацију је била таква да се Муавијин утицај ширио чак и у међу племенима која су традиционално подржавала Алија. Осим тога, становници Сани и Цанада подигли су устанке против Алијевих гувернера у овим градовима. Муавија је брзо реаговао на новонасталу ситуацију и у Јемен послао три хиљаде коњаника под вођством Бусра ибн Аби Артата (*Busr ibn abī Arṭa'at*). Буср је кренуо из Сирије 660. године и на путу до Јемена пролазио кроз Медину, Меку и Таиф, а први јеменски град који је окупиран био је Наџран. Из Наџрана је преко територије племена Хамдан кренуо према Сани. Овде му се придружио Абу Мабад којег Хамдани помиње као шејха који је подржао Муавију. Претпоставља се да су племена Бакил⁷³ подржавала Алија, док племена Хашид⁷⁴

⁷³ Огранак Хамдана.

⁷⁴ Такође огранак Хамдана.

нису била нападана, па се за њих верује да су били уз Муавију. У сваком случају, под налетом Муавијиних снага према Сани, племена Бакил су се повукла у Шибам, испод Кавкабана.⁷⁵ Сана је потом лако освојена, а потом су освајања усмерена даље на југ ка региону Абјан, закључно са Аденом. Последњи је био освојен Хадрамаут, а сви ови делови Јемена су освојени без великог отпора од стране Алијевих присталица. Постоје подаци о томе да је Али из Ирака послао одређени контингент војске, али на основу њих се може закључити да је ирачка војска успела да окупира једино Наџран.⁷⁶

Муавија је дакле после Бусрових освајања успео да учврсти своју позицију у Јемену, али није упражњавао директну власт. Ипак, његова позиција била је довољно јака да му омогући да по преузимању Халифата 661. године постави своје гувернере, учинивши тако да Јемен падне под контролу Омајада.

Историја Јемена у 19. и 20. веку

На наредним странама укратко ће бити приказана историја Јемена у последњих неколико векова. Акцент ће свакако бити на последњих неколико деценија, почевши од револуција шездесетих година двадесетог века после којих су формиране две републике и то Јужни Јемен који је стекао независност од Уједињеног Краљевства и Северни Јемен који је постао република свргавањем Имамата, па до уједињења двеју држава 1990. године.

Ипак, за почетак ће бити дат кратак осврт на међупериод, будући да се ради о веома дугачком временском интервалу. У периоду од осмог до деветнаестог века Јемен је пролазио кроз различите периоде, њиме су владали различити владари, али нико од њих никада није дуже време контролисао читаву територију. Контрола

⁷⁵ Не ради се о Шибаму у Хадрамауту већ о другом граду, северозападно од Санае.

⁷⁶ Madağ al-Madağ, 'Abd al-Muhsin, 1988. *The Yemen in the Early Islam*, The Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.

Јемена углавном се односила на поједине градове док је унутрашњост била контролисана од стране локалних снага.

Примера ради, Омајади јесу постављали своје гувернере у Јемену, али је њихова власт била углавном ограничена појединачне градове, док су Абасиди чак у једном тренутку практично препустили власт Зијадидима (*Ziyādiyūn*), династији коју је основао Мухамед бин Зијад (*Muḥammad ibn Ziyād*), потомак млађег Муавијиног брата. Наиме, њега је абасидски халифа ал-Мамун (владао 813 – 833), као осведоченог противника шиита, послао у Јемен да сузбије шиитски утицај. После победа над побуњеним племенима Мухамед бин Зијад постављен је за емира Јемена. Центар династије био је у Тихами, а главни град је био новоосновани Забид. Временом су Зијадиди проширивали своју власт, паралелно са опадањем абасидског утицаја, док је град Забид касније кроз историју постао веома значајан.

Током једанаестог и дванаестог века паралелно су постојале две јакe државе и то Наџахиди (*Naǧāḥiyūn*) који су такође владали из Забида и Сулајхиди (*Ṣulayḥiyūn*), исмаилитска династија која је владала из планинског дела земље и често се сукобљавала са Наџахидима. За разлику од Наџахида који су пореклом били из Абисиније, Сулајхиди су били изворни Јеменци из огранка познатих племена Хашид. Током једанаестог века Сулајхиди су освојили велики део Јемена, а чак су на неколико месеци окупирали и Меку, док је њихов главни град била Сана. Сулајхидска држава била је уско повезана са Фатимидима у Египту. Њихов утицај на данашњи Јемен највише се огледа у присуству исмаилитске популације у планинама Хараз (*Harāz*).⁷⁷

У дванестом веку у Јемену су такође паралелно постојале династије хамданидских султана који су припадали племену Бану Хамдан (*Banū Hamdān*), а владали су такође једно време из Санае и династија Махдида (*Banī Mahdī*) који су пропагирали радикални сунитски ислам. Обе ове династије срушене су са власти 1174. године у налету Ајубида који су под вођством Саладиновог брата Туран Шаха освојили већи део територије Јемена, укључујући главне градове Сану и Забид. За

⁷⁷ Планине Хараз налазе се између Санае и Ходеиде. Цео регион је 2002. године постављен на листу УНЕСКО-а као област од изузенте универзалне вредности.

главни град одређен је Таиз, који је то и остао током неколико наредних векова, будући да су из истог града (други главни град је био Забид) владали и Расулиди (*al-Dawla al-Rasūliyya*, 1229 – 1454). Ова династија је започета као огранак Ајубида, али су временом постали независни и формирали сопствену државу у Јемену. Доба Расулида сматра се једним од златних доба у историји Јемена. Расулиди су свој утицај проширили на практично целу територију Јемена, а како се радило о сунитској династији, зајдита из планинских делова су остали угрожени, али нису до краја сузбијени већ су ипак успели да опстану и временом развију снажан отпор сунитским владарима. Такође је познато да је после пада Багдада 1258. године расулидски владар ал-Малик ал-Музафар Јусуф преузео титулу халифе.

Слика 5: Планине Хараз, северозападни Јемен.⁷⁸

⁷⁸ <http://www.photoextract.com/photo/80858.html> - приступљено 20.01.2016. Фотограф: Јана Татицкова.

Расулиде су срушили Тахириди (*al-Dawla al-Ṭāhiriyya*), још једна сунитска династија која се, слично Расулидима борила против зајдита, али никада није успела у потпуности да покори зајдитска упоришта у планинама. Последњи тахиридски владар убијен је 1517. године од стране Мамелука, па је тако Јемен остао без икаквог вида централне власти, све до 1538. године када се у Јемену по први пут појављују Османлије. Као и њихови претходници, Османлије су безуспешно покушавале да сузбију зајдите. Осим тога, османлијска власт била је прилично лабава у Јемену, пре свега због удаљености ове земље. На то треба додати да је међу народом владало велико незадовољство османском влашћу, па су пре свега зајдитске снаге протерале Османлије 1635. године.

Наредних неколико векова у Јемену је најјача била Касимидска држава коју су водили зајдитски имами. У деветнаестом веку долази до поновне окупације Јемена од стране Османлија, које су окупирале северни део, док су у јужном делу око Адена Британци формирали Аденску колонију. Зајдитски ислам је присутан у Јемену од 897. године и од тада су током више од хиљаду година зајдитски имами имали већи или мањи утицај на друштвено-политички живот земље. Они су током векова често потискивани од стране сунитских династија, али су имали и периоде када су директно упражњавали власт, што је био случај за време Касимида. У сваком случају, утицај зајдитског ислама на јеменско друштво и културу је немерљив.

Треба још напоменути да су борбе сунитских династија са зајдитским Имаматом биле више политички мотивисане жељом да се читава територија уједини под централном влашћу једне државе. Другачији начин живота и другачије функционисање државе на које су била навикнута зајдитска племена чинили су да њихов отпор буде увек присутан.

У претходним пасусима дат је веома сажет хронолошки приказ који треба да помогне у обличавању слике Јемена кроз историју и представља добар увод за наредно поглавље. Династије и државе које су поменуте нису једине које су у том периоду биле присутне на југу Арабијског полуострва, већ су поменуте само оне најјаче и најутицајније.

19. век – опадање Касимидске државе

Може се рећи да је током осамнаестог века Касимидска држава била у константном опадању, а деветнаести век донео је велике промене, будући да су средином овог столећа Османлије поново заузеле делове Јемена. Прво се радило о приобалним деловима на Црвеном мору, али су нешто касније, седамдесетих година, заузети и поједини планински делови. Ипак, Османлије нису у потпуности покориле северни део земље, јер је у неким областима јеменски имам и даље имао власт.

Проблеми Касимидске државе највише су се огледали у томе што ни на који начин нису успели да контролишу побуњена племена која су константно подизала устанке против Имамата. Племена из конфедерације Бакил била су та која су најчешће правила проблеме. О овим побунама доста говори историчар, дипломата и бивши министар у јеменској Влади, др Хусејин ибн Абдулах ал-Амри⁷⁹. Ал Амри истиче племена Ду Мухамад (*dū Muḥammad*) и Ду Хусејин (*dū Husayn*), два племена која припадају конфедерацији Бакил и живе на крајњем североистоку планинског дела земље. Угледни мислилац и главни кадија код тројице зајдитских имама Мухамед ал-Шавкани (*Muḥammad al-Ṣawkānī*) за ова племена каже да се они „не моле нити читају, а чак и ако међу њима постоји неко ко зна да чита, тај не чита исправне ствари“. Шавкани такође говори да Ду Мухамад и Ду Хусејин не поштују шеријат, већ искључиво племенско обичајно право. У једној од својих песама Шавкани наводи и да се „током свих шездесет година његовог живота племе Ду Хусејин понаша на срамотан и нечастан начин“.⁸⁰ Хусејин ал-Амри такође као проблематичне истиче и племена Јам (*Yām*) (припадала конфедерацији Хашид) и Хавлан (*Hawlān*). Побројана племена константно су вршила нападе на Имамат, увек из интересних разлога. Најчешће је повод за нападе био новац, док је у неколико наврата Сана нападана ради освете. Шавканијеви описи су утолико интересантнији што практично имају универзалну примену у јеменској историји, па и у тренутној јеменској реалности. Наравно, отпор племена није увек исти и нису увек иста

⁷⁹ al-‘Amri, Ḥusayn ibn ‘Abdullah, 1985. *The Yemen in the 18th and 19th Centuries – A Political and Intellectual History*, Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.

⁸⁰ Цитат Шавканијеве песме преузет из: al-‘Amri, Ḥusayn ibn ‘Abdullah, 1985. *The Yemen in the 18th and 19th Centuries – A Political and Intellectual History*, Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.

племена та која су проблематична, али је постојање племенског система као каткад и равноправног ауторитета уз централну власт једна је од важних карактеристика јеменског друштва. У сваком случају, постојање јаког племенског система повољно је утицало на очување културе и традиције јеменског народа, јер као што јеменска централна власт није никад могла да се отргне од племенског утицаја, тако ни страни окупатори никада нису успели до краја да се изборе са њима. Такође, када се читају Шавканијеве оцене треба имати у виду да се ради о крутом исламистичком мислиоцу који је одбацио зајдитски ислам иако је оригинално био зајдит. Данас је углавном поштован од стране великог броја Јеменаца, али је пре свега имао велики утицај на развој салафистичке мисли. Из тог разлога његове оцене о непоштовању ислама од стране јеменских племена морају бити узете са резервом. Не треба сумњати у то да су они поштовали обичајно право, али то не мора у исто време да значи да нису поштовали ислам.

Пре доласка Британаца у Аден и пре друге окупације Јемена од стране Османлија једна друга регионална сила изазвала је промене на Арабијском полуострву, укључујући и Јемен. Ради се о вахабизму⁸¹, који, пре свега због свог великог глобалног утицаја, али и појачаног присуства на Балкану, у интересовању српске научне мисли заузима значајније место него Јемен. Вахабити су 1802. године опљачкали Карбалу, а 1803. године Меку. Тим приликама су „уништили гробнице и очистили ове градове од свега што је мирисало на идолопоклонство“⁸² Један од наредних циљева био је и освајање Тихаме, црноморске области у Јемену. Народ Тихаме није био спреман да лако прихвати вахабизам. У име имама ал-Мансура Алија (*al-Manṣūr 'Alī*) у то време је Тихамом владао Шариф Хамуд бин Мухамад Абу Мисмар (*Šarīf Hamūd ibn Muḥammad abū Mismār*). Вахабитску војску предводио је Абделвахаб Абу Нукта (*'Abd al-Wahhāb abū Nuqṭa*), а судећи по Абд ар-Рахману ибн Ахмад Бахкалију, који је писао о држави Шарифа Хамуда⁸³,

⁸¹ Овај покрет основао је Мухамед ибн Абд ел-Вахаб (1703 – 1787). Следбеници вахабизма припадају ханбалитској верско-правној школи сунитског ислама, а која је свакако најконзервативнија од четири највеће сунитске верско-правне школе.

⁸² Цитат из текста под именом *'Unwān al-mağd fi ta'rīḥ al-Nağd*, а који је у ствари историја региона Наџд у осамнаестом и деветнаестом веку. Текст је написао вахабитски хроничар Осман ибн Абдулах ибн Бишр ал-Ханбали. Цитат је преузет из: al-'Amri, Ḥusayn ibn 'Abdullah, 1985. *The Yemen in the 18th and 19th Centuries – A Political and Intellectual History*, Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.

⁸³ Abd al-Raḥman ibn Aḥmad Bakkali, 1982. *Nafh al-'ud fi sīrat dawlat Šarīf Humud*.

вахабити су однелу победу у неравноправној борби, после жестоког отпора Шарифових снага. То се све догађало 1803. године, али тада је, судећи по истом аутору, Шариф Хамуд одлучио да прихвати вахабизам да би се касније испоставило да је то учинио само декларативно, док је суштински био против њега. Од тог тренутка Шариф више није у служби имама, али показује назнаке да није првижен ни вахабитима. Он за кратко време шири свој утицај и осваја Лухају (*al-Luḥayya*), Ходеиду, Забид и Хајс (*Ḥays*), што су све градови у области Тихама. Чак показује амбиције да освоје део планинског региона који данас припада провинцији Хаџа, али оданде убрзо бива протеран (1805. године). У годинама после тога долази до сукоба између већ поменутог Абу Нукте и Шарифа Хамуда. Обојица су се константно жалили Ибн Сауду⁸⁴ који их је позвао у Дирију (данашњи Ријад), престоницу прве саудијске државе. Када је Шариф Хамуд одбио позив, Ибн Сауд је наредио Абу Нукти да му објави рат 1809. године. У овом рату је Шариф Хамуд поражен, иако је Абу Нукта погинуо у борбама.⁸⁵

У том периоду долази и до промене на челу Имамата, када имама ал-Мансура Алија смењује његов син Ахмад који узима титулу ал-Мутавакил (*al-Mutawakkil Ahmad*). Његов релативно кратак период владавине (1809 – 1816) био је обележен жестоким борбама против побуњеника на различитим странама, а такође и по борби за повратак Тихаме. Борба за Тихаму поклапа се са борбом Мухамеда Алија који је у име Османског султана Махмуда II (1808 – 1839) ратовао против Диријског емирата. Ипак, иако су Медина и Мека пале 1812. и 1813. године, коначан пораз Диријског емирата догодио се 1818. године, после смрти ал-Мутавакил Ахмада.⁸⁶

Иако је османска војска коначно осовјила и Дирију, у Тихами је отпор пружао више пута помињани Шариф Хамуд који је и после свог пораза успео да одржи локални утицај у области Хаџа. Када је коначно поражен 1818. године, исте године када је пала и Дирија, могли су да отпочну преговори између имама и

⁸⁴ Овде се ради о имама Сауду ал-Кабир бин Абдулазиз бин Мухамд бин Сауду (1803 – 1814), трећем владару Диријског емирата, односно прве саудијске државе (1744 -1818).

⁸⁵ al-'Amri, Ḥusayn ibn 'Abdullah, 1985. *The Yemen in the 18th and 19th Centuries – A Political and Intellectual History*, Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.

⁸⁶ Исто.

Османлија.⁸⁷ После преговора, у којима је у имамово име учествовао Мухамед ал-Шавкани, Тихама је враћена Јемену, уз договор да на годишњем нивоу шаље одређену количину кафе султану као и одређену своту новца за турске војнике.⁸⁸

У наредном периоду је било нових борби у Тихами, али до значајнијих промена није дошло све до 1849. године, када ће Османлије поново покушати да се наметну као директни владари Јемена, односно његовог северног дела. На јужној обали пак, нешто раније (1837.) долази до искрцавања Британца који тако оснивају Аденску колонију. Јемен је и до тог периода био културно фрагментиран, о чему смо доста говорили у претходним поглављима, али се од периода британског присуства ова разлика додатно наглашава. Британци су у јужном делу Јемена, али пре свега у Адену провели више од једног века и оставили веома снажан утицај на тај град.

Османлије по други пут у Јемену (1849 – 1918)

У првој половини 19. века, држава предвођена имамима из породице Касмида постепено је западала у право расуло. Свеопшти хаос који је настао покушале су да искористе Османлије које су по рушењу вахабитске државе обновили своје присуство на арабијској обали Црвеног мора. Године 1849. у доба Мутавакила Мухамад бин Јахје (*al-Mutawakkil Muḥammad ibn Yaḥyá*, 1845 – 1849) Турци покушавају да наметну своју контролу и над Саном и том приликом постижу договор са имамом да он формално остане на власти, али да се извесна свота новца шаље у ризницу османске државе. По постигнутом договору турске трупе стижу у Сану 15. јула 1849. године. Међутим, овај договор изазива велики револт локалног становништва и у оружаном побуну бива убијено на стотине Турака. Коначан расплет ситуације био је тај да је имам Мухамед моментално утамничен, а потом и погубљен 11. децембра исте године, док су се Турци вратили у Ходеиду. Резултат је био да је власт у Сани остала директно у зајдитским рукама још наредне двадесет и три године.

⁸⁷ Тадашњи имам је био ал-Махди Абдулах (*al-Mahdī 'Abdullah*, 1816 – 1835).

⁸⁸ al-Šawkānī, Muḥammad, 1929. *al-Badr al-tālī, al-Qahira*.

Међутим, ситуација у имамату се није поправила у наредним годинама, а међусобни ратови за превласт доводили су до тога да свака од супротстављених страна држи под контролом по један део Сане. Догађај који је поново навео Турке на идеју о контроли северног дела Јемена било је пробијање Суецког канала 1869. године. Тадашњи имам Галиб бин ал-Мутавакил Мухамад (*Ġālib ibn al-Mutawakkil Muḥammad*) и његов намесник у Сани Мухсин Муајид (*Muḥsin Mu'ayyid*) нису се успротивили Турцима који поново улазе у Сану у априлу 1872. године. Жеља Турака је пре свега била да направе противтежу Британцима у чијим је рукама била већ тада важна стратешка лука Аден. Тада је, дакле, коначно срушена држава имама, али титула имама није тиме угашена и они настављају да егзистирају углавном у планинама северно од Сане. Рецимо имам ал-Мутавекил ала Алах Мухсин бин Ахмад ал-Хути (*al-Mutawakkil 'alā Allah Muḥsin ibn Aḥmad al-Ḥūtī*) био је јеменски имам у периоду од 1855 – 1878 године. Он је владао из града Хут (*Ḥūtī*) у истоименој области која се налази у данашњој провинцији Амран. Може се приметити да се периоди различитих имама у овом периоду преклапају, а то је због чињенице да у зајдитском исламу више људи може да тражи право на Имамат, што је у овом турском периоду политичких превирања у Јемену и био случај. Ал-Мутавакил ала Алах Мухсин је имао ослободилачке идеје, али никада није успео у својим замислима.

Први следећи значајан имам био је ал-Мансур Мухамад бин Јахја Хамидедин (*al-Manṣūr Muḥammad ibn Yaḥyá Ḥamīd al-Dīn*, 1890 – 1904) који је предводио први озбиљнији покрет за ослобођење Јемена од власти Османлија. Када је изабран за имама, Ал-Мансур Мухамад је моментално напустио Сану и отишао у Саду, град на крајњем северу Јемена. Тамо је успео да организује иначе ратоборна зајдитска племена, уз чију помоћ су брзо заузеле неке тврђаве на северу земље попут Хаџе, Дамара и Јарима⁸⁹. Ал-Мансур Мухамад се такође сматра имамом који је настојао да ограничи или чак оконча поштовање традиционалног племенског права и спроведе окретање шеријату. Умро је 1904. године, када га је наследио ал-

⁸⁹ Сва три града припадала су некадашњем Северном Јемену и налазе се у планинском делу земље, али су Дамар и Јарим заправо јужно од Сане док је Хаџа северозападно.

Мутавакил ала Алах Јахја Мухамад Хамид ал-Дин Мухамад (*al-Mutawakkil 'alá Allah Yahyá Muḥammad Ḥamīd al-Dīn Muḥammad*).

Период Мутавакилијске Краљевине (1918 – 1962)

У време имама Јахје (1904 – 1948) Јемен је дефинитивно ослобођен од турске власти, после чега је основана Мутавакилијска Краљевина. Краљевина је проглашена 1918. године, у сумрак Османског Царства, после пораза Турака у Првом светском рату. Јахја се сматра изразито конзервативним владаром који се трудио да, у циљу спровођења своје конзервативне политике, у потпуности изолира Јемен од остатка света. Осим тога, изразито му је било важно да под контролом држи најјача племена, пре свега конфедерације Хашид и Бакил. Ове веома јаке конфедерације имале су надимак Крила Имамата што би могло да наведе на закључак да су увек била у његовој служби, али то баш и није био случај. Племена су, у зависности од сопствених интереса мењала став према централној власти, а током владавине Ал-Мутавакил Јахје више су били супротстављени имама него што су га подржавали. Исто тако, имам је користио чињеницу и да су ове две конфедерације неретко биле супротстављене једна другој, па је често ангажовао једне као савезнике у борби против других. Племена су често мењала и стране, па се тако не могу изводити закључци попут „Бакил су били против имама, Хашид за“ и обрнуто. Некада су племена била чак и условљена да подржавају имама. У једном периоду, познати метод за уцењивање племена био је хапшење једног или више синова неког од шејхова. Синови су потом држани као таоци заточени у Сани под претњом да ће бити убијени, уколико изостане сарадња од стране племена. Остале методе су биле нешто софистицираније и сводиле су се на давање бенефиција појединим племенима у замену за војну подршку.

Када су у питању територије које су припадале Мутавакилској Краљевини, то су углавном биле области из планинског дела земље са додатком Тихаме на западу. Имам је имао одређене аспирације према Адену, у којем су тада били Британци, било је и оружаних сукоба између јеменских и британских снага, али Аден никада није припао Мутавакилијској Краљевини. Оно што је много важније

и са далекосежним последицама јесте Саудијско – јеменски рат. Рат је вођен 1934. године око спорних области на северу Јемена односно југу Саудијске Арабије. Током рата Саудијска војска је држала под контролом Ходеиду у Тихами док су Јеменци тврдили да су заузели Наџран. План Саудијаца да се свргне имам у Сани није успео, али према мировном договору из Таифа, потписаном 20. маја 1934. године, Саудијцима су припала сва спорна подручја, односно Џазан, Асир и Наџран, док је Јеменцима враћена Тихама. Овим споразумом Саудијцима су припале територије које су кроз историју сматране јеменским и о којима је и у овом раду било речи. Међутим, споразум директно одређује границу само у њеном северозападном делу док је остатак, који је умногоме прекривен пустињом дуго био предмет спора. Коначно, 12. јуна 2000. године потписан је уговор у Џеди којим је формално окончан тај спор између две земље, али је после терористичког напада у Ријад у 2003. године, за који је оптужен Јемен, саудијска власт одлучила да изгради физичку баријеру на граници⁹⁰.

Како било да било, Јемен је те 1934. године изгубио старе јеменске територије, али су и осујећене саудијске аспирације да заузму већи део Јемена. У томе су поново велику улогу играли неприступачни јеменски планински предели, у којима су се јеменске трупе много боље сналазиле.

Године 1948. догодила се Јеменска уставна револуција коју је подигла војска у сарадњи са племенским шејховима, пре свега из групе Мадхиџ. Управо је шејх из племена Мурад (*Murād*), које припада групи Мадхиџ, Али бин Насир Кадраи (*Alī ibn Nāṣir Qadra'ī*), убио имама после чега је за уставног имама постављен Абдулах Вазир (*Abdullah Wazīr*). Међутим, револуција је на крају ипак била неуспешна, јер је Ахмед Хамидедин (*Aḥmad Ḥamīd al-Dīn*) успео да изведе контрареволуцију и уз помоћ својих савезничких племена, као и Саудијске Арабије (којој није одговарало формирање уставног имамата), поврати власт у земљи, три недеље после смрти свога оца. Имам Ахмед владао је из Таиза између 1948. и 1962. године. Умро је природном смрћу, а после његове смрти је подигнута републиканска револуција која се претворила у дуги и крвави грађански рат који је однео бројне животе. Ипак,

⁹⁰ Одлука је наишла на велико негодовање са јеменске стране. У неколико наврта је обуствљано спровођење, али данас ипак постоји физичка баријера између Јемена и Саудијске Арабије.

имам Ахмад није био последњи зајдитски имам, већ је то био ал-Мансур Мухамад ал-Бадр Хамидедин (*al-Manṣūr Muḥammad al-Badr Ḥamīd al-Dīn*). Имам Мухамад је врло брзо свргнут, али је он избегао у Саудијску Арабију одакле је организовао анти-републиканске снаге, после чега је наступио грађански рат.

Јужни Јемен од 1839. до 1963. – Британци у Адену

Британска окупација Адена утицала је на сасвим другачије усмеравање тока историје у овом делу Јемена, тиме додатно доприневши да данас у Јемену постоје два подједнако велика града који имају много више разлика него сличности.

Слика 6: Сателитски снимак аденске луке преузет са сајта www.google.com. Као што се види на слици, Аден заправо има двоструку природну луку

Иако је Аден кроз историју у неколико наврата био окупиран од стране Португалаца и Османлија, у тренутку када су дошли Британци у граду није живело више од неколико стотина људи. Сматрали су да Аден има потенцијал да буде веома просперитетна трговачка лука. Таква размишљана била су подстакнута

изузетно повољним стратешким положајем града, али и чињеницом да је аденска лука једна од највећих и најбољих природних лука у свету (слика 6). Као један од разлога за оснивање колоније у Адену наводи се и формирање базе за одбрану британских бродова, који су пловили ка Индији, од пиратских напада.

Операција је започета 22. јануара 1838. године када је султан Лахиџа (*Lahiğ*)⁹¹ потписао уступање територије површине 194 квадратна километра Британцима. Јануара наредне године у Аден су се искрцали морнари Британске источноиндијске компаније који су тако заузели град. Временом се британски утицај ширио, па је колонија касније обухватала и делове Хадрамаута и Сукатре. Ипак, стварни утицај Британци су имали само у Адену, док су им околни региони служили као својеврсна тампон зона према остатку земље. Поред Адена и околине, Британци су временом припојили и острво Камаран (*Kamarān*) у Црвеном мору, као важну стратешку тачку.

Као део Британске Индије, Аден је функционисао до 1936. године, када је одвојен како би постао колонија под директном британском управом. Ова одлука је ступила на снагу 1. априла 1937. године. У том облику Колонија је функционисала до 1963. године, када је припојена Јужноарабијској Федерацији. Сама Федерација је основана 1962. године и сачињавало је 12 султаната. После припајања Аденске Колоније, припојено је још пет султаната 1964. године. Два султаната, Махра и Хадрамаут, који су обухватили велике површине на истоку земље, све до Омана, одбили су да се припоје овој држави, која је до 1967. године функционисала под контролом Британаца. Ипак, те 1963. године Британци су најавили своје повлачење до 1968, због чега се 1963. узима као почетак јужнојемenske револуције.

Кад је у питању политички систем којим је управљано Колонијом, ваљало би напоменути да није био спровођен шеријат, већ су случајеви решавани пред грађанским судом, што је свакако доносило извесне проблеме становницима муслиманске вероисповести. Уосталом, основни правни акт који је донет 28. септембра 1936. године, такође је био у складу са основним правним актом осталих

⁹¹ Лахиџа је данас једна од провинција на југу земље (слика 1).

британских колонија. Колонија је имала и извршно веће које једно време уопште није било бирано. Први пут су четири његова члана изабрана у децембру 1955. године. Међутим, управо у то време почиње да расте нездовољство британском влашћу. Најпре су разлози били економске природе, будући да су Британци имали намеру да прекопиру трговински систем Велике Британије и примене га, између осталог, и у Аденској колонији, због чега је долазило до великих протеста локалног становништва. Тако је 1958. године, после серије експлозија, проглашено ванредно стање у Адену. Ванредно стање је трајало неколико месеци, све док кривци нису ухапшени.

Ово време поклапа се са доласком Гамала Абдула Насера на власт у Египту, чији су ставови били националистички и анти-империјалистички. Насерова политика је свакако је имала утицаја и на јачање слободарских мисли у окупираном јужном Јемену. Становници овог дела Арабијског полуострва су своје идеје спровели у дело средином шездесетих година двадесетог века, после чега је проглашена Народна Република Јужни Јемен (1967.), а која је убрзо (1970.) променила име у Демократска Народна Република Јемен.

Настајање две Републике

Обе јеменске републике настале су у релативно кратком временском интервалу. Истина, Јеменска Арапска Република проглашена је још 1962. године, али је дошло до грађанског рата који је трајао до 1970. године. Цела ситуација започета је државним ударом који је под вођством официра јеменске војске, Абдулаха ал-Салала (*'Abdullah al-Sallāl*), извршен против имама Мухамада ал-Бадра Хамидедина, само недељу дана по смрти његовог претходника. Имам је ипак успео да се спасе и побегне у Саудијску Арабију, одакле је покренуо контра-револуцију. У дугом и исцрпљујућем рату, поред јеменског народа, учествовале су и стране силе. Подршку ројалистима пружали су, пре свега, Саудијска Арабија,

Велика Британија и Јордан.⁹² На другој страни, републиканци су имали подршку Египта, али и Совјетског Савеза.

Сам државни удар изведен је практично одмах по смрти имама Ахмеда. Побуњеници су у пратњи тенковских јединица напали утврђење имама Бадра, а у исто време су преко звучника тражили да им припадници имамове гарде предају имама, позивајући се на племенску солидарност. Гарда је одбила позиве и отворила ватру на побуњенике који су одмах потом одговорили артиљеријским и тенковским нападом. Борбе су резултирале победом устаника и предајом имамове гарде док је сам имам успео да побегне. Цела Сана је пала у побуњеничке руке ујутро 26. септембра 1962, када је преко радија објављено да је имам коначно свргнут. Потом је уследило и преузимање Таиза, Хаџе и Ходеиде са њеном луком, као и заузимање аеродрома.

Ипак, грађански рат који је потом уследио био је веома дуг и исцрпљујућ. Његов коначан резултат је дефинитивно признавање Републике, чиме је окончана династија имама која је трајала више од хиљаду година. Анализа самог тока рата као и учешћа страних сила, пре свих Египта и Саудијске Арабије, излази из оквира овог рада.

На другој страни, главни сукоб је био између два револуционарска покрета и то Фронта за Ослобођење Јужног Јемена (*Ġabhat Taħrir Ġanūb al-Yaman al-Muħtall*) и Националног Фронта за Ослобођење (*al-Ġabha al-Qawmiyya li al-Taħrīr*), чије је име касније скраћено на Национални Фронт. Сукоби су избили пред само повлачење Британаца, а из њих је као победник изашао Национални Фронт предвођен Кахтаном ал-Шабијем (*Qaḥṭān al-Ša‘abī*) који је касније постао и први председник Републике. Поред овога, дошло је и до сукоба у Хадрамауту са Хадрамаутском Бедуинском Легијом. До коначног уједињења хадрамаутских снага и војске Јужног Јемена дошло је 1970. године. Потпуно уједињење и касније интегрисање свих, па и источних провинција Хадрамаут и Махра у јединствен систем био је један од главних задатака власти. Иначе, на овим подручјима вековима су егзистирали независни султанати од којих су најважнији Кетиријски

⁹² Извесну ограничену помоћ ројалисти су добијали и од Израела и Пахлавијевог Ирана.

султанат (*al-Salṭana al-Kaṭīriyya*, 1379 – 1967) и Куајтијски султанат (*al-Salṭana al-Ḥadramiyya al-Qu‘ayṭiyya*, 1820 – 1967) Упркос томе што су ови простори вековима били разједињени, властима је Хадрамаут био веома важан јер се веровало да садржи велике резерве нафте и злата. Уз то, Хадрамаут и Махра чиниле су око две трећине површине новоосноване Републике.

Две Републике до уједињења

Идеја о уједињењу постојала је у време републиканских револуција. Избор Кахтана ал-Шабија за првог председника Јужног Јемена подгрејао је овакве идеје, али до уједињења није дошло. Обе државе су у то време имале унутрашње проблеме и фокус је био на уређивању локалних проблема радије него на форсирању уједињења. Такође је постојала ситуација где је пост-британски Јемен био у много чему различит од пост-имамског севера. Прво што је упадало у очи је слабљење племенског утицаја на југу, на чему су и Британци веома много радили, наспрам изразито јаке позиције племена на северу. Примера ради, један од првих закона усвојених у Јужном Јемену био је закон о забрани ношења оружја, а такође је донет и закон према којем се за убиство из освете, које је још увек уобичајено на северу земље, кривично одговарало. До уједињења је ипак дошло двадесет година касније, иако су у том тренутку разлике између два Јемена биле *de facto* веће него 1970. године.

Шта се, дакле, догађало између 1970. и 1990. године? Оно што је свакако додатно допринело различитој политици две државе догодило се неколико месеци раније, односно у јуну 1969. године када је радикално крило Националног Фронта, свргнуло председника Кахтана ал-Шабија, с намером да нова власт почне са спровођењем политике надахнуте марксистичком идеологијом. Ширење социјалистичке идеологије додатно је смањило племенски утицај, али је и са тим смањило и регионалне разлике. У том контексту Стивен Деј прави паралелу између Северног и Јужног Јемена, саопштавајући анализу у којој се јасно види да је власт у Јужном Јемену углавном била добро распоређена између региона, док је на

Северу она често двотрећински била у рукама зајдита.⁹³ Деј, међутим, тврди да је, иако није постојала званична статистика, зајдитско становништво заправо било у мањини и то у односу од око 40:60 процената. С обзиром на то да се процењује да је овакав однос сада, у уједињеној држави у чији састав улазе јужни и источни део земље у којима нема зајдита, јасно је да тврдња Стивена Деја мора бити узета са одређеном дозом резерве. Ипак, оно што је евидентно и без сумње тачно, то је да је политичком сценом Северног Јемена доминирала зајдитска заједница, која сасвим сигурно није чинила ни близу две трећине популације државе, као и да је утицај зајдитских племена био изузетно велик.

О снажном утицају племена у Северном Јемену на илустративан начин говоре догађаји из средине седамдесетих година двадесетог века. Увод у догађаје била је смена председника Абделрахман ал-Ирјанија (*‘Abd al-Rahman al-Iryānī*) 1974. године. Ал-Ирјани је смењен у државном удару, који није резултирао и његовом смрћу, већ само сменом. Председник је тада смењен, јер се сматрало да није имао никакав утицај на зајдитска племена, а и да није био довољно утицајан нити популаран код шафиитске популације.⁹⁴ На његово место доведен је арапски националиста Ибрахим ал-Хамди (*Ibrahīm al-Ḥamdī*), који је био подржан од стране племена Хашид и Бакил са севера земље. Ибрахим ал-Хамди је такође био и председник организације под именом Конфедерација јеменских организација за развој. Иако се сматрало да ал-Хамди ужива велику популарност у Јемену, у шта је и он сам веровао, председник је доживео својеврстан пораз на гласању за места у већу поменуте организације за развој земље, где су његови кандидати махом изгубили. То се догодило 1976. године, а већ 1977. године председник је убијен заједно са својим братом. Иако су налогодавци наравно све учинили да прикрију одговорност, било је сасвим јасно да иза атентата стоје племена Хашид и Бакил, што је на неки начин и потврђено, када је на место председника дошао Ахмад ал-Гашми (*Aḥmad al-Ġašmī*), истакнута војна личност и припадник племена Хашид.⁹⁵ Међутим, јуна месеца 1978. године, изасланик председника Јужног Јемена Салима

⁹³ Day, Stephen W. 2012. *Regionalism and rebellion in Yemen : A Troubled National Union*, Cambridge University Press.

⁹⁴ Исто.

⁹⁵ Исто.

Рубаја Алија (*Sālim Ruba'ī 'Alī*) доставио је бомбу у ал-Гашмијев кабинет, па је тако и овај председник убијен, после мање од годину дана на власти.⁹⁶

Те 1978. године уместо убијеног Ахмада ал-Гашмија на место председника долази тада млади официр војске Али Абдулах Салих (*'Alī 'Abdullah Ṣāliḥ*), који ће на том месту остати више од тридесет година. Како је тако млад официр (Салих је рођен 1946. године) успео да се пробије до места председника објашњава се чињеницом да су његови претходници убијени у веома кратком временском року па, стога, место председника Јемена није баш било примамљиво и проналажење адекватног кандидата је било све само не једноставно. Салих је испливао као кандидат групе пословних људи из Таиза који су на тај начин искористили ситуацију у којој нико не сме да се одважи да преузме функцију.⁹⁷

Долазак Салиха на власт Стивен Деј описује следећим речима: Имајући у виду бурне догађаје у Северном Јемену годину дана пре Салиховог доласка на власт, чинило се да се председник налази у „оку“ урагана. Деловало је као да је ведро небо изнад његове главе, а дивља мора свуда окол. Како се испоставило, ризици током Салихових првих година владавине нису били тако велики као што су многи претпостављали да ће бити. Индивиде које су имале велику моћ и утицај, нарочито водећи шејхови Хашида и Бакила, нису сматрале младог председника претњом, јер је долазио из не превише утицајног племена Санхан (*Sanḥān*)⁹⁸. Деј даље говори како су због његовог порекла, рецимо, шејхови племена Хавлан, које припада Бакил конфедерацији, сматрали да ће лако извистити утицај на Салиха, јер је њихово племе било бројније и јаче од племена Санхан. Са друге стране, чланови Хашида били су задовољни избором Салиха за председника, јер су сматрали да је један од њих. Деј на крају закључује да је и пословна елита из Таиза била задовољна, јер су желели неког ко ће хтети да послује са њима и ко би могао да

⁹⁶ Burrowes, Robert, 1987. *The Yemen Arab Republic: The Politics of Development, 1962 / 1986*, Colorado.

⁹⁷ Примера ради, потпредседник односно вршилац дужности председника државе по смрти ал-Гашмија, Абд ал-Карим ал-Араше није желео да остане на тој функцији, плашећи се за своју безбедност, Day, Stephen W. 2012. *Regionalism and rebellion in Yemen : A Troubled National Union*, Cambridge University Press.

⁹⁸ Племена Санхан сматра се једним од мање утицајних у конфедерацији Хашид, а чак се иде до тога да се племе не сматра истинским чланом Хашида већ тзв. „мутахајшида“ племеном, односно племеном које није оригинално припадало конфедерацији већ јој се прикључило из политичких и других разлога.

рашири њихов економски утицај. Укратко, све стране виделе су Салиха као погодног за манипулацију.⁹⁹

Чињеница да се толико дуго задржао на власти могла би навести на закључак да су њихове претпоставке биле погрешне, али овакав закључак не би био у потпуности исправан. Нарочито се то може рећи за утицајна зајдитска племена која не само да су имала веома истакнуту улогу у Северном Јемену, већ је њихов утицај постепено чак и јачао, што је Јемен довело у ситуацију да то заправо буде једна од главних препрека јединству државе. Дакле, Салих се веома дуго задржао на власти, али добрим делом због тога што се племена нису бунила, јер су и сама имала велике користи од његове владавине.

Две државе су до те мере биле различите да је уједињење, и поред постојања обостране воље, заиста деловало тешко оствариво. Међутим, у другој половини осамдесетих година, ситуација на Југу, али и развој догађаја у глобалној политици, ишлису у прилог заговориницима уједињеног Јемена.

Наиме, 1986. године у Адену је дошло до дванаестодневног рата услед расцепа у владајућој партији. У то доба председник Јужног Јемена био је Али Насер Мухамад (*'Alī Nāṣir Muḥammad*) који је 1980. године на том месту наследио Абделфатах Исмаила (*'Abd al-Fattāḥ al-Ismā'īl*, 1978 – 1980). Време између његовог смењивања и избијања кризе Абделфатах Исмаил је провео у Москви. Џон Кифнер, у то време специјални извештач Њујорк тајмса из Адена, у чланку објављеном 6. фебруара 1986. пише о томе како су поједини експерти тврдили да је Москва инсистирала на Абделфатаховом повратку, јер је желела па пошаље упозорење и постави противтежу председничковој политици побољшања односа са конзервативним комшијским државама¹⁰⁰ и отварању државе за инвестиције са Запада, које би укључивале и могућу експлоатацију нафте.¹⁰¹ Међутим, потреси на политичкој сцени Јужног Јемена учинили су да држава постане прилично нестабилна, а такође се смањила и помоћ Совјета, што је свакако било у складу са

⁹⁹ Day, Stephen W. 2012. *Regionalism and rebellion in Yemen : A Troubled National Union*, Cambridge University Press.

¹⁰⁰ Северни Јемен и Оман.

¹⁰¹ Kifner, John , 1986. "Massacre With Tea: Southern Yemen at War", NY Times.

развојем ситуације на светској политичкој сцени, будући да се све ово догађало пред крај Хладног рата и распад СССР-а.

У таквом тренутку уједињење је деловало као најбоља опција за оба Јемена. Оваквим потезом остварио се вековни сан Јеменаца да буду уједињени у једну државу, али је оно донело и веома озбиљне проблеме. Евидентно је било да ће уједињење представљати изузетно озбиљан задатак, с обзиром на то да је требало ујединити две потпуно различите државе, са различитим системима, различитом географијом, различитом културом итд. Чињеница да су се и једни и други звали Јеменцима била становницима ове две земље једна од ретких заједничких додирних тачака. Поврх свега, развој ситуације и на глобалној политичкој сцени више је ишао у прилог Салиху и Северном Јемену, који ће по формирању заједничке државе све учинити да успостави доминацију и над јужним и источним крајевима земље.

Салихова корумпирана владавина обележила је првих двадесетак година постојања Републике Јемен. Цео систем је годинама био базиран на изузетно развијеном систему велике корупције који је коначно доживео крах 2011. године, након чега је земља постепено склизнула у хаос. Поред учвршћивања своје власти уз помоћ корупције, овај харизматични лидер је током своје владавине имао и других врло проблематичних потеза, који су умногоме допринели дестабилизацији заједничке државе.

Закључна разматрања о исламској историји Јемена

Иако временски неупоредиво краћи од богате и дугачке присламске историје, овај период је свакако важнији за истраживање које је фокусирано на модерни Јемен. У овом одељку покривен је период од доласка ислама у седмом веку, па све до 1990. године када је формирана заједничка држава Република Јемен.

Нешто слично ситуацији са преисламском историјом Јемена, период раног ислама у Јемену умногоме је неистражен. У том периоду фокус Халифата је углавном био на ширењу државе према Сирији, Ираку, Египту итд. Забачени Јемен,

покривен високим планинама и пустињама и насељен племенима, која бију своје локалне битке, био је ван центра збивања. Централна власт исламске државе тамо је била веома слаба и са утицајем сконцентрисаним само на пар највећих градова. Касније кроз историју, све до уједињења државе на територији Јемена, постојале су бројне династије дужег и краћег века, већег и мањег значаја, али од свих њих, једино су Расулиди у неком тренутку успели да освоје територију која је обухватала читав Јемен.

Оно што је за ову студију такође важно јесте утицај зајдитског ислама, насталог у Ирану, али који је крајем деветог века стигао у Јемен и данас у значајнијем облику само ту и постоји. Зајдитски имами су имали запањујуће дуг континуитет од 897. до 1962. године, а у овом периоду су у мањем или већем обиму упражњавали и духовну и световну власт. Зајдитска популација је током историје насељавала неприступачне планинске пределе северног Јемена, који је веома мало био под ударом окупатора. У ситуацијама кад су поједини планински делови и били окупирани, на пример, од стране Османлија, зајдити су задржавали под контролом неке области, углавном даље према северу. Такав континуитет, упарен са још дужом племенском традицијом, сигурно је допринео снази и утицају локалних племена, која и дан данас играју значајну улогу у друштвено-политичком животу.

Поред хроничне нестабилности, односно непостојања централне власти над целом јеменском територијом, интересантно је приметити управо динамику међуплеменских односа као и односа племена са „страним елементима“ и влашћу уопште. Побуне су често подизане на племенском нивоу, што и не чуди јер многа племена имају дугу традицију политичког управљања пределима које насељавају. Осим тога, према доктрини зајдитског ислама, оружана побуна против владара тиранина (*hurūğ ‘alá ḥākim zālim*) је легитиман начин политичке борбе и њему су јеменска племена кроз историју често прибегавала.

Оно што је такође умногоме усмерило јеменско друштво ка даљој фрагментацији јесте британска окупација јужних делова Јемена, током које су Британци радили на увођењу западних вредности у свим областима живота, док је на северу племе остало јако, а држава слаба.

Тај тренд је настављен и после револуција шездесетих година двадесетог века. Јужни Јемен, још више секуларизован под снажним утицајем СССР-а, изградио је систем који је углавном солидно функционисао, док је у Северном Јемену, после неколико деценија борбе против репресије, племе било јаче него икад. Уједињење 22. маја 1990. године спроведено је понајвише захваљујући дешавањима на међународној политичкој сцени којима је Југ доведен у ситуацију да мора да размишља о формирању заједничке државе са Севером. Тако је остварен дугогодишњи сан, али је и тада било сасвим јасно да ће после церемоније и почетног славља уследити веома тежак период, јер самим чином уједињења нису могле бити избрисане веома озбиљне разлике унутар јеменског друштва.

5. Племенски систем Јемена

У претходним поглављима више пута је указано на важност улоге коју племена и племенски систем играју у јеменском друштву. Овај одељак рада ће се детаљније бавити веома комплексним системом који чини велики број племена међусобно повезаних на различитим нивоима, које карактеришу неке заједничке одлике, али која су са друге стране међусобно различита и специфична.

Као први корак у приказивању јеменског племенског система биће извршена његова делимична систематизација. Делимична, а не потпуна систематизација биће урађена из разлога што у Јемени постоји заиста велики број племена, од оних великих и утицајних до оних веома малих. Њихови међусобни односи, одређивање граница, унутрашња структура и др. веома се разликују од племена до племена. Поред тога, унутар племенског система могуће су флукуације попут промене припадности извесној племенској конфедерацији и сл. Стога се неће инсистирати на томе да систематизација буде потпуна, већ ће се настојати да се истакну најважнији елементи, а у тим настојањима ће бити коришћене подаци добијени из већ рађених антрополошких студија, као и они добијени путем интервјуа. Информације о појединим племенима прибављене су и са бројних јеменских интернет форума, а овакве информације су детаљније проверене такође кроз бројне разговоре. Систематизација, дакле, обухвата целу територију Јемена јер је племенски издељена, али постоје битне разлике између онога што племе представља на платоу између Сане и Саде и онога што представља, рецимо, у ал-Мукали, главном граду Хадрамаута, на обали Аденог залива. Овај рад од самог почетка указује на хетерогеност јеменског друштва, а ни ситуација са племенима није од тога изузета. Наравно, ради се о огромној територији и логично је да племена немају исте обичаје и да не функционишу на исти начин, али овде је у питању схватање самог концепта, где је он на југу земље у великој мери одбачен, што је, уосталом, и један од аргумената којим се служи ал-Хирак (*al-Hirāk*), покрет за ослобођење Јужног Јемена. Тако је један члан ал-Хирака на питање аутора овог рада о његовој племенској припадности дао очекиван одговор: „Ми желимо грађанско друштво, код нас не постоје племена.“¹⁰² Ипак, мора се узети у обзир да

¹⁰² Разговор вођен у фебруару 2015. године.

је саговорник рођен у Мукали која је ипак нешто урбанија средина, а да је племенски утицај и на југу јачи у руралним срединама, односно на планинама и у пустињама. Када је у питању север, речи Алија Абдулаха Салиха из 1986. године, док је био председник Северног Јемена, сликовито описују схватање улоге племена у том делу земље. Салих је тада на питање у којој мери је Јемен успео да се помери од трибализма ка правој држави одговорио: „Држава је саставни део племена, а наш јеменски народ је скуп племена.“ И ови редови су, дакле, у складу са закључком да племенски систем није свугде исто прихваћен.

Сличне методе биће коришћене и у другом делу где ће акценат бити на приказивању функционисања самог племена. При томе се, пре свега, мисли на унутрашње функционисање племенске заједнице. Посебно важан део представља обичајно право чији ће неки аспекти бити анализирани и засебно, а такође и у контексту његове коегзистенције са шеријатским законом. Анализа овог односа представља један аспект проучавања односа племена и државе будући да је државна власт заснована на законима који морају бити у складу са шеријатским правом. Обичајно право такође је замишљено тако да не излази из оквира шеријата, али се у много чему не поклапа са њим, а то се нарочито огледа у казним мерама, као и у чињеници да шеријатом нису обухваћени извесни сегменти племенске свакодневице. Иначе, с обзиром на чињеницу да је племенски утицај јачи у северном, зајдитском, делу земље, ово поглавље углавном прати племена из тог дела Јемена.

За крај ће бити дат посебан приказ односа племена и државе кроз историју са освртом на садашњу ситуацију. Утицај племена постоји у читавом Јемену, али је он највише изражен на зајдитској територији, на планинском платоу између Сане и Саудијске Арабије где је територија двеју најјачих конфедерација Хашид и Бакил. Бакил је вероватно најбројнија племенска конфедерација у Јемену, али је Хашид дуго времена словила као најутицајнија, па је тако Али Абдулах Салих пореклом из племена Санхан које припада конфедерацији Хашид¹⁰³, док су његови

¹⁰³Санхан се понекад не сматра правим хашидским племеном већ такозваним „Мутахајшид“ племеном, што би значило да они оригинално не припадају овој конфедерацији, већ да су се њој прикључили из политичких и других разлога. Овај податак добијен је у интервјуима са више особа у Сани.

претходници Ибрахим ал-Хамди и Ахмад ал-Гашми такође били из исте групе племена. Како наводи британски антрополог Пол Дреш, у том периоду политичких превирања у Северном Јемену (око 1980. године) у разговору са Јеменцима се често могло чути како се територија под контролом владе завршава код северне обилазнице око Сане¹⁰⁴. Дреш ово наводи као реченицу која је често изговарана у шаљивом тону, али која је у неким својим аспектима прилично прецизна оцена.

Може се приметити да су у досадашњем току рада племена Хашид и Бакил углавном називана конфедерацијама, што је уосталом и термин који понекад употребљава Пол Дреш. За ове конфедерације се у арапском језику користи реч племе (*qabīla*), али их је, ради лакшег разумевања најбоље називати племенским конфедерацијама, јер се ове две групе као и многе друге састоје од већег броја мањих племена. Када је у питању корен *qbl*, он у основи означава прихватање или пријатељски пријем. Идеја прихватања, заштите и уважавања нечијег госта или пак савезника веома је присутна и има истакнуто место у племенском обичајном праву (*'urf*).

Приликом дефинисања појма племе посегнуто је за дефиницијом коју нуди Шила Вер¹⁰⁵, а која јасно прави разлику између племена и етничких група, народа, политичких партија и државних административних јединица. Дакле, у овом раду племеном ће се сматрати територијално друштвено уређење чији чланови деле заједничку припадност, а које егзистира у мрежи других, сличних, уређења са којима има односе и које је увек било условно или формално потчињено некој врсти „државе“. За разлику од племена, етничке групе и народи нису увек и политички организовани, политичке партије немају територијалну припадност, док државне административне јединице немају међусобну политичку интеракцију, а њихови чланови припадају једино држави.

Оно што раздваја јеменска племена од осталих племена Арабијског Полуострва јесте то што углавном нису у питању номадска племена. Она су заправо била седелачка и у преисламском периоду, за разлику од њихових северних суседа.

¹⁰⁴ Dresch, Paul. 1989. *Tribes, government, and history in Yemen*, Oxford, England.

¹⁰⁵ Weir, Shelagh, 2007. *A Tribal Order – Politics and Law in the Mountains of Yemen*, British Museum Press.

Дакле, племена овде имају веома дугу традицију и заузимају исту територију вековима што је, у осталом, наговештено и у поглављима која се тичу историје. Везивање за одређену територију је веома значајна карактеристика племена у Јемену и та веза је много јача од, рецимо, крвног сродства. Заправо крвно сродство и нема много везе у одређивању припадности племену, већ је главни фактор територија коју неко насељава и систем којем припада. Дакле код јеменских племена територија је непромењива категорија у одређивању колективног идентитета, док фамилије и појединци могу мењати територију (и племена) без промене својих имена.¹⁰⁶ Свако племе је одговорно за своју територију унутар које функционише веома сложен систем заснован пре свега на племенској правној традицији (*'urf*) и који се на нивоу Јемена не подудара. Идеја о чести (*šaraf* или *'ird*¹⁰⁷), злоделу (*'ayb*), бирању шејха, његовој улози, као и другим важним елементима правне традиције у начелу је иста, али њихово спровођење итекако варира. Унутрашња организација је различита и у другим погледима попут поделе одговорности међу конститутивним јединицама једног племена и сл. Како би на што сликовитији и бољи начин биле приказане ове карактеристике јеменског племенског система користиће се имена самих племена и њихових подгрупа, а прикази ће неретко бити базирани на стварним догађајима документованим кроз теренске студије научника који су се бавили вишегодишњим истраживањем племена. Поред тога ће бити коришћени и подаци прикупљени од стране аутора рада кроз интервјуе са локалним становништвом.

Међутим, с обзиром на то да је ова студија прва оваквог типа на српском језику, за њено разумевање неопходно је преткохдно извршити макар општу систематизацију јеменских племена, како би се читалац могао што лакше уклопити у географски контекст и како би био упознат са именима племена, од којих су нека већ поменута, а нека ће се тек помињати у току рада.

¹⁰⁶ Dresch, Paul. 1989. *Tribes, Government, and History in Yemen*, Oxford, England..

¹⁰⁷ постоје извесне разлике у значењу ове две речи, а које разјашњава Пол Дреш у књизи *Tribes, government, and history in Yemen*.

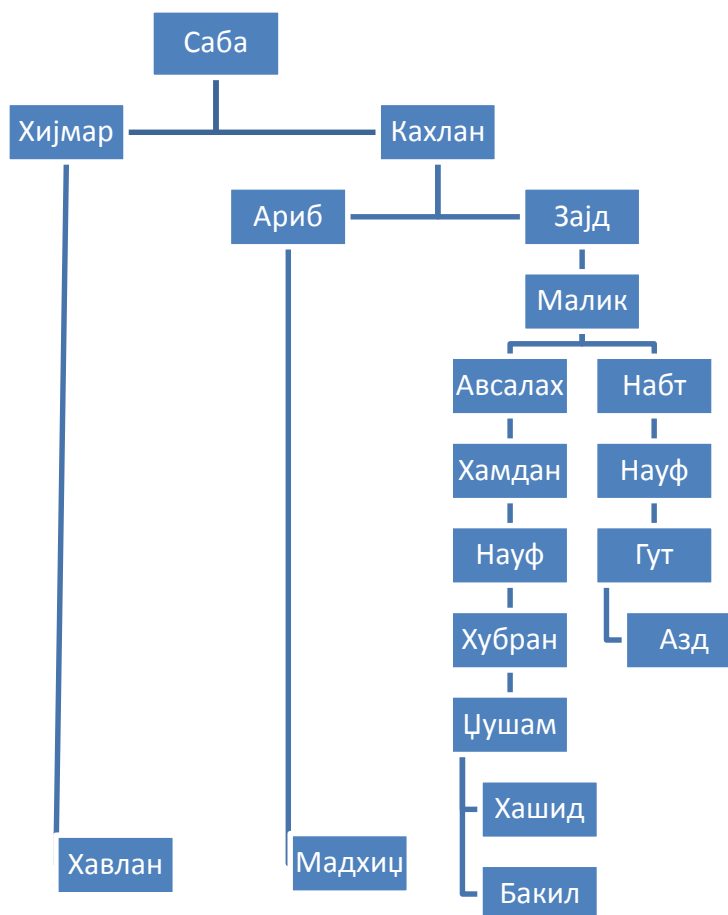
Систематизација јеменских племена

Јеменски племенски систем је једна изузетно комплексна мрежа, чија се потпуна систематизација граничи са немогућим, а њен покушај би свакако изискивао посебну и веома детаљну студију која би се само тиме бавила. Ова студија ће се задржати на настојањима да се уради приказ географске распрострањености и поделе племена на начин који не излази из оквира најопштијег.

Основном, традиционалном, поделом становници Полуострва деле се на Северне Арапе, синове Аднана, и Јужне Арапе, синове Кахтана. Аналогно томе, оцем Јемена се сматра Кахтан о чему пише ал-Цирафи¹⁰⁸. Највеће групе јеменских племена потичу од Сабе, Кахтановог потомка чија се два сина Химјар и Кахлан узимају за претке племена из јужних, односно северних делова земље. Раније је у раду поменуто да су четири најзначајније племенске групе Химјар, Хамдан, Мадхиц и Кинда, при чему се племена из групе Хамдан сврставају у огранак који вуче корене од Кахлана (*Kahlān*). За Мадхиц и Кинда се такође сматра да припадају Кахлановом огранку, али њихово порекло није сасвим јасно. Оно што се зна, то је да се племена Мадхиц помињу у другом веку пре нове ере када су била у оквиру Краљевине Кинда, у Неџду, у данашњој Саудијској Арабији. Велики део племена из ове две групе се касније населио у Јемену, али их има и у другим деловима Арабијског полуострва. Слична је, рецимо, ситуација и са племенима Хавлан за које се такође не може утврдити да ли су огранак химјаритских или племена Кахлан.

¹⁰⁸ al-Ġirāfi, ‘Abdullah ibn ‘Abd al-Karīm, 1951. *al-Muqataṭaf min ta’rīkh al-Yaman*, al-Qahira.

Дијаграм 1. Генеалогија јеменских племена са приказаним највећим племенским групама Хавлан, Мадхиц, Хашид, Бакил и Азд¹⁰⁹

Дијаграм приказује Химјара и Кахлана као потомке Сабе. Кахлан је имао два сина, Ариба (*Arīb*) и Зајда (*Zayd*). Зајд је имао сина Малика (*Mālik*) који је имао два сина, Авсалаха (*Awsalah*) и Набта (*Nabt*). Из огранка Набт настају племена Азд, која такође обухвата бројна племена, док у групи племена која припадају групи Хамдан спадају Хашид и Бакил, две веома утицајне и снажне племенске конфедерације.

За Мадхиц и Кинда се сматра да би могли бити у оквиру Ариба, другог огранка групе Кахлан. Исти случај је и са поменутиим племенима Хавлан за које се верује да су химјаритско племе, али се то не може са сигурношћу тврдити.

¹⁰⁹ Dresch, Paul. 1989. *Tribes, Government, and History in Yemen*, Oxford, England.

Због свог великог друштвено-политичког утицаја, племена Хашид и Бакил биће прва која ће бити представљена, почевши од нешто мање, али историјски утицајније конфедерације, а то је Хашид.

Хашид

Племена Хашид, потомци Хамдана, помињу се још у сабејским списима из четвртог века пре нове ере, а чак је крајем другог века владар овог краљевства био из поменутог племена.¹¹⁰ Из овог раног периода извори су нам веома сиромашни, али су зато богатији они из десетог века које нам је осатавио ал-Хамдани (умро око 945. године). Код ал-Хамданија се помиње племе Хариф (*Hārif*) које и данас представља важно племе у оквиру конфедерације. Његове две данашње подгрупе ал-Калбијин (*al-Kalbiyīn*) и Бани Џубар (*Banī Ğubar*) се не помињу код ал-Хамданија, али се зато помиње ал-Сајад (*al-Ṣayad*) који чини трећину данашњег Харифа. Ал-Сајад не само да се помиње, већ је територија за коју је назначено приближно иста оној коју данас заузима.¹¹¹ Непостојање остале две трећине може, али и не мора много да значи, будући да је племенски систем „жив“, те да су могуће флукуације, али и промене имена што ће касније бити појашњено примером из друге племенске конфедерације.

У модерно доба њихов утицај се појачава после републиканске револуције 1962. године. Грађански рат који је избио по свргавању имама Ахмеда имао је елементе племенског. Иако се не може са стопроцентом прецизношћу рећи да су припадници Хашида били републиканци, а Бакила ројалисти, шејхови из конфедерације Хашид заузели су чвршће почетне позиције у формирању нове државе.

По политичком утицају у последњих неколико деценија, ниједно друго племе не може мерити са Хашидом, а њихови шејхови су изузетно цењене и

¹¹⁰ ‘Alī, Jawād, *al-Mufaṣṣal fī Ta’rīḥ al-‘Arab qabl al-Islām*.

¹¹¹ al-Hamdānī, al-Ḥassan ibn Aḥmad, 1948. *al-Iklīl min aḥbār al-Yaman wa-insān Himyar*, al-Qāhira.

поштоване личности. За Хашид је карактеристично да има врховног шејха (*šayḥ al-mašāyih*), што није ствар која је обавезна, односно нису све племенске групе на тај начин уређене. Иако ова појава није присутна само код Хашида, њихов клан Бејт ал-Ахмар (*Bayt al-Aḥmar*) има вишевековну традицију давања врховних шејхова за ову конфедерацију. Садашњи шејх Хашида Садик ал-Ахмар (*Ṣādiq al-Aḥmar*) је 2008. године наследио свог оца Абдулаха. Пре Абдулаха врховни шејхови Хашида били су и његов отац, као и његов деда. Садик ал-Ахмар играо је веома значајну улогу у револуцији у којој је свргнут дугогодишњи председник Али Абдулах Салих 2012. године. Абдулах ал-Ахмар је такође био веома истакнута политичка фигура. Иако члан опозиционе партије Ислах (*Iṣlāḥ*), Абдулах је, између осталог, дуго година провео на месту председника скупштине. Наиме, од првих парламентарних избора у уједињеној држави 1993. године, Абдулах ал-Ахмар је био председник скупштине све до пред смрт у децембру 2007. године.

Када је у питању политичка активност људи из конфедерације Хашид, већ је помињано да су три узастопна председника Републике била из ове групе племена. Треба ипак приметити да су истакнути чланови Хашида активно учествовали у свргавању Салиха, тако да очигледно нису имали проблем са тиме да се окрену против њега, без обзира на племенску припадност. Истина, Санхан (Салихово племе) је мало племе и пракично је без утицаја унутар конфедерације.

Поред поменутог врховног шејха Садика ал-Ахмара, који је на улицама Сане водио жестоке оружане борбе против режима, треба поменути и Алија Мухсина ал-Ахмара (*‘Alī Muḥsin al-Aḥmar*), некадашњу десну руку председника државе, а касније једног од предводника опозиције. Генерал Али Мухсин био је командант Прве оклопне бригаде Војске Јемена и као такав био је један од главних бранитеља Салихове власти. Овај веома контроверзни човек често је довођен у везу са исламским екстремистима, а такође је био перјаница велике корупције која се понајвише остваривала кроз војску, па његово прелазак у опозицију већ на почетку није дочекан благонаклоно од стране побуњеног народа. Као илустрација моћи генерала Алија Мухсина добро може да послужи детаљ из ауторовог разговора са новинарем једног јеменског дневног листа у августу 2014. године. Говорећи о бившем председнику Алију Абдулах Салиху јеменски новинар је изнео, по

ауторовом мишљењу, релативно упрошћену констатацију да је бивши председник сам држао сву власт у својим рукама и да се нико други није питао ни за шта, па ни његов заменик (а садашњи председник) Абду Рабух Мансур Хади. На ту његову констатацију аутор је моментално додао “*illā ‘Alī Muḥsin al-Aḥmar*” (осим Алија Мухсин ал-Ахмара) после чега дотични новинар поновио те речи одобравајући оно што је чуо и касније додајући да је генерал Али Мухсин деценијама био друга (некад можда и прва) најутицајнија личност Јемена.

Међутим, када је у питању политички ангажман људи са врха ове племенске конфедерације, ситуација би могла умногоме да се промени у наредном периоду. Наиме, у 2014. години дошло је до ескалације проблема са покретом Ансар Алах (*Anṣār Allah*), који су због политичке ангажованости припадника конфедерације Хашид блиских са исламистичком партијом Ислах (а многи су такви) извршили жесток напад на провинцију Амран и заправо окупирали ову територију средином године. Хутији, како се Ансар Алах чешће називају у јавности, касније су изјавили да је примарни циљ испуњен, а то је уништавање исламистичких покрета, те да су спремни да окупирану територију предају на контролу званичним властима. Међутим, у разговору са поменути новинарем аутору је саопштено да су позиције шејхова Хашида изузетно ослабљене, као и да су се бројна племена ове конфедерације приклонила Хутијима. Овај разговор је обављен у августу 2014. године, а крајем септембра су и делови Сане већ били под контролом групе Ансар Алах. До почетка пролећа 2015. године Хутији су већ држали целу Сану и померили се према југу, што је изазвало жесток отпор локалне популације, а касније и ваздушне нападе коалиције држава предвођене Саудијском Арабијом.

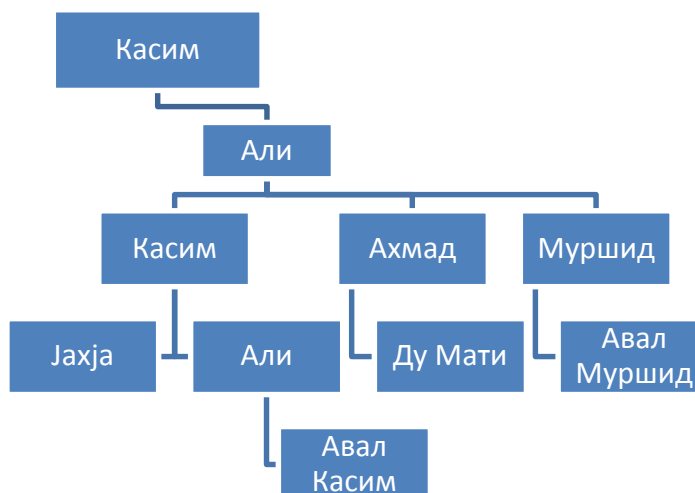
Када је у питању локација племена Хашид, њихови главни кланови, ал-Ахмар, настајују провинцију Амран, односно један њен део који се назива ал-Хумран (*al-Ḥumrān*). Читав ал-Хумран чини осам подгрупа од којих су четири различити ал-Ахмар кланови. Три од ова четири клана вуку порекло од Али Касима (*‘Alī Qāsim*) за којег се зна да је умро 1727. године¹¹², док један преостали клан вуче порекло од заједничког претка из ранијег периода.¹¹³ Заједничке претке имају

¹¹² al-Ġirāfi, ‘Abdullah ibn ‘Abd al-Karīm, 1951. *al-Muqtataf min ta’rīḥ al-Yaman*, al-Qahira.

¹¹³ Dresch, Paul. 1989. *Tribes, Government, and History in Yemen*, Oxford, England.

кланови Авал Касим (*'Awā'il Qāsim*), Авал Муршид (*'Awā'il Muršid*) и Ду Мати (*Dū Matī*), док је ал-Санеди (*al-Sannadī*) преостали, четврти, клан.¹¹⁴

Дијаграм 2. Потомци линије Касим

Дијаграм 2 даје шематски приказ гранања потомака Касима, али би требало додати да је кроз векове огранак који започиње Касим ибн Али, односно Авал Касим дао највише врховних шејхова племенске конфедерације Хашид.

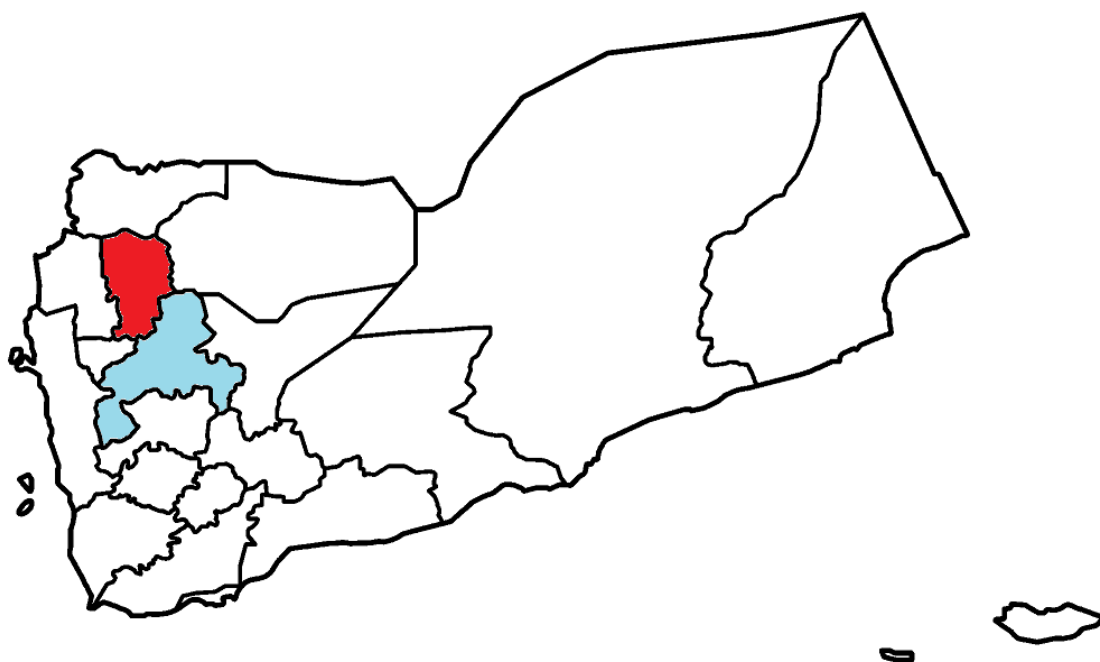
Ови кланови насељавају део провинције Амран, а њихова изворна територија је северно од града Хут у истој провинцији. На наредној мапи ће се видети позиција провинције Амран на територији Јемена. Свакако, не може се рећи да се територије племена поклапају са званичним границама провинција, али Амран заиста важи за главно упориште племена конфедерације Хашид.¹¹⁵ Поред планина у провинцији Амран, поједина племена насељавају у околину Сане, као и одвојене изоловане територије окружене племенима Бакил.

Племена Хашид деле се на права или изворна и племена која су се касније, углавном из политичких разлога, прикључила конфедерацији. Оваква племена се на арапском називају „мутахајшида“ (*mutaḥayšida*). Када су у питању изворна

¹¹⁴ При изговору речи *'Awā'il* у значењу породице не чује се хамза и отуд изговор Авал.

¹¹⁵ Сличан начин приказивања користимо и за још нека значајнија племена.

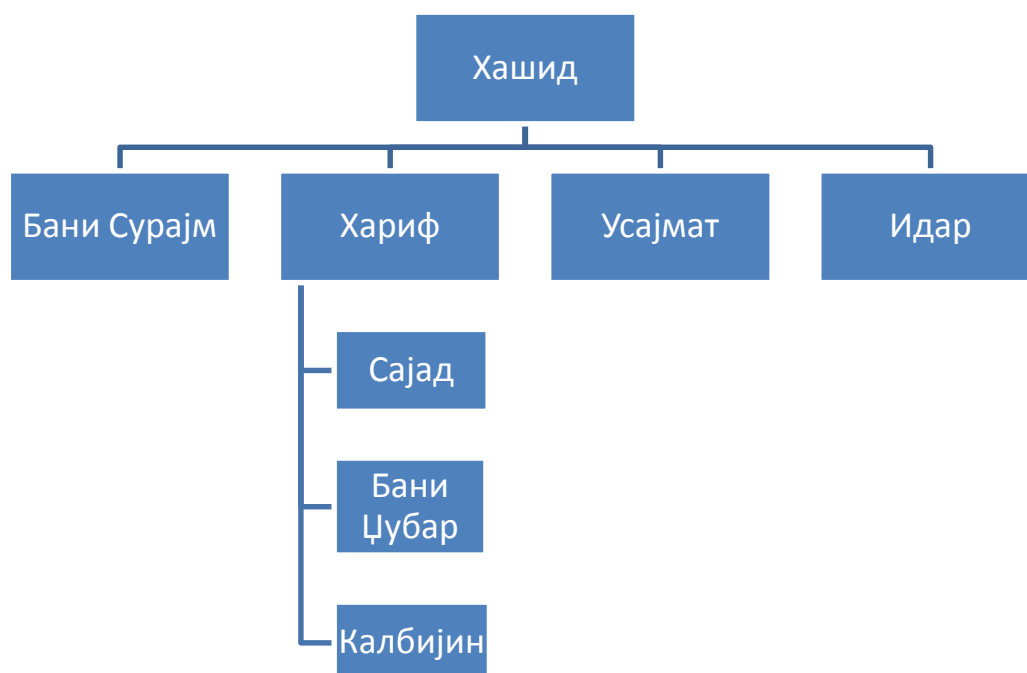
Хашид племена, она се деле на четири велике подгрупе и то: Бани Сурајм (*Banī Suraym*), Хариф, ал-Усајмат (*al-Uṣaymāt*, из једног од племена која припадају племенима ал-Усајмат је и врховни шејх Хашид конфедерације Садик ал-Ахмар) и Идар (*ʿIdar*). Најважнија племена која спадају у групу „мутахајшида“ су: Хамдан (*Hamdān*), Санхан (племе Алија Абдулах Салиха), Билад Рус (*Bilād Rūs*), Хубур (*Hubūr*), Хуџур ал-Шам (*Huǧūr al-Šām*) и још нека мања племена која су у ствари огранци поменутих племена.

Слика 7. Позиција провинције Амран (црвена боја). На слици је плавом бојом обележена провинција Сана која обухвата и главни град. Нека племена која припадају Хашиду налазе се на територији ове провинције.

Подела Хашид племенских група приказана на дијаграму 3. урађена је на основу истраживања Пола Дреша, али и на основу информација добијених са јеменских интернет форума, као и из интервјуа са Мухтаром ал-Хамедијем (*Muḥtār al-Ḥammādī*), директором за образовне програме у Министарству образовања Републике Јемен.

Дијаграм 3. Основна подела главних племенских група конфедерације Хашид

Бакил

Ова племенска конфедерација сматра се највећом у Јемену и по броју припадника и по површини коју заузима. Племена Бакил насељавају планински део Јемена северно од територије конфедерације Хашид, све до границе са Саудијском Арабијом, али и неке делове источно, па чак и јужно од територија ових племена. Њихова земља превасходно обухвата велике провинције Сада и Џауф, али и северна предграђа Сане као и провинције Махвит, Хаца и северни део Амрана. Племена Бакил, такође се сматрају потомцима Хамдана, као и Хашид. Попут Хашида, и ова племена су имала владарске породице у Сабејском краљевству. Такође, слично конфедерацији Хашид, подаци о племенима из ове групе могу се пронаћи код Хамданија. Према Хамданијевим записима, веома значајна бакилска племена Суфјан (*Sufyān*) и Архаб (*Arḥab*) у десетом веку су заузимала готово исту територију као данас. Нарочито се то односи на Суфјан чије се и две данашње

подгрупе такође помињу.¹¹⁶ У вези са овим поређењем данашњих географских позиција са онима из десетог века, Пол Дреш поентира истичући да петина припадника племена Суфјан данас живи полу-номадским животом, због чега чињеница да дотично племе има тако дуг територијални континуитет делује још фасцинантније.

Иако се ради о највећој групи племена, њихов политички утицај није тако велики као утицај Хашида. У делу о племенима Хашид истакнуто је да њихов ионако велики политички утицај расте са крајем Имамата, а на неки начин се огледа у томе што су три узастопна председника Северног Јемена и касније Републике Јемен били чланови ове конфедерације. На овакав развој ситуације свакако је утицала и чињеница да су Хашид племена била веома истакнута у републиканској револуцији у којој је свргнут последњи имам, али су такође умели и да препознају прави тренутак када ће се окренути против дугогодишњег председника и њиховог саплеменика Алија Абдулах Салиха.

Са друге стране, утицај племена Бакил опада у републиканском периоду. Ипак, не може се уопштено говорити о свим Бакил племенима као бранитељима Имамата и то наводити као разлог опадања њиховог утицаја, будући да је, примера ради, врховни шејх ове конфедерације Синан бин Абдулах бин Салих Абу Лухум (*Sinān ibn ‘Abdullah ibn Ṣāliḥ abu Luḥūm*) био међу водећим људима Републиканске револуције. Међутим, ројалистички и про-имамски покрети у републиканском периоду управо су формиран на њиховој територији, а њихово формирање се углавном везује за Иранску исламску револуцију 1979. године. Од свих покрета свакако је најјачи онај који се данас назива Ансар Алах, а који су покренули чланови породице Хути из Саде. Покрет Хутија данас представља велику претњу стабилности Јемена, будући да Ансар Алах подржавају још нека племена, као и, по свему судећи део војске Јемена лојалан бившем председнику Салиху, тако да њихова борба има много шири контекст од међуплеменског сукоба.

Једна од основних карактеристика по којој се племена Бакил разликују од племена Хашид, а коју Јеменци у разговору неретко истичу, јесте одсуство

¹¹⁶ al-Hamdānī, al-Ḥasan ibn Aḥmad, 1948. *al-Iklīl min aḥbār al-Yaman wa-insān Ḥimyar*, al-Qāhira.

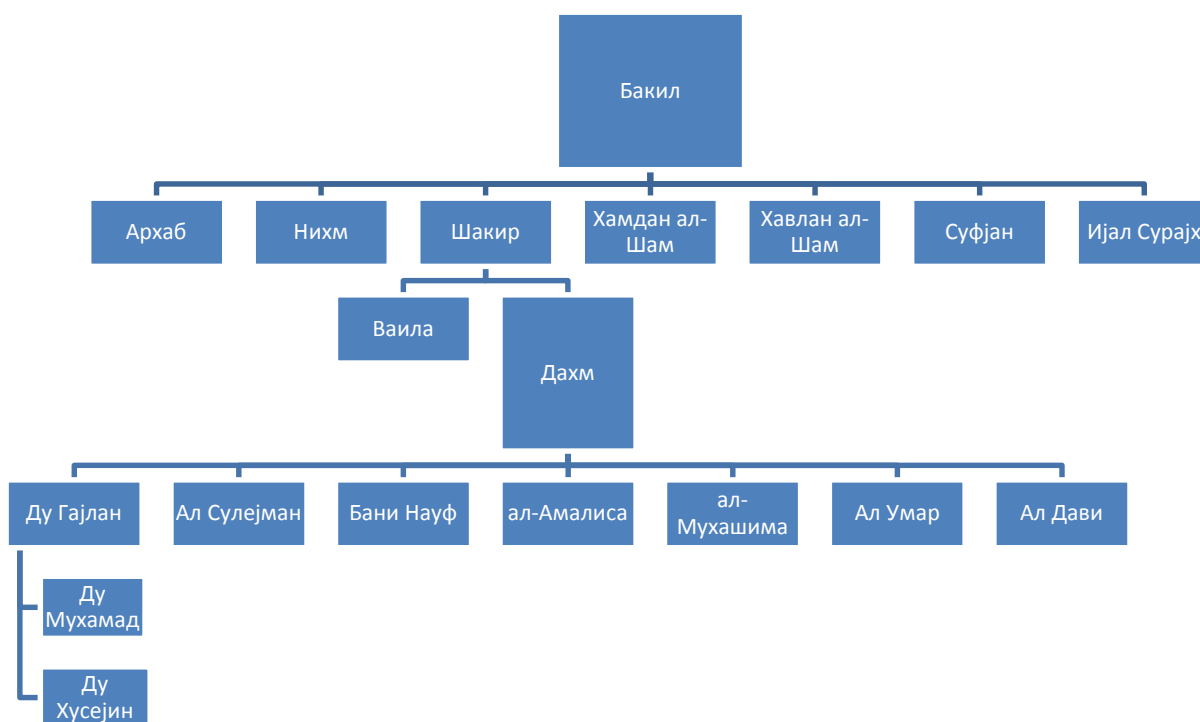
хомогености. Наиме, иако и у племенима Бакил постоји институција врховног шејха, њихова племена не карактерише јединство и ретко се упуштају у заједничку борбу зарад постизања одређених циљева и сигурно је да и овај недостатак у организационом погледу негативно утиче на њихов политички утицај.

Овакво поређење ипак може навести на погрешан утисак да племена Бакил нису моћна, што не би било исправно. Чак насупрот томе, поједина бакилска племена попут Архаба, Нихма (*Nihm*), Ду Мухамада, Ду Хусејина, Ваила (*Wā'ila*) и др. су изразито моћна и поседују озбиљно лако и средње, понекад чак и тешко наоружање и способна су да изазову велике проблеме.

Племена ове конфедерације такође се деле на изворна бакилска племена и она која су се прикључила из политичких разлога, а њихов назив на арапском се гради по идентичном шаблону као код конфедерације Хашид, па се ова племена називају „мутабајкила“ (*mutabaykila*). Изворна Бакил племена деле се на: Архаб, Нихм, Шакир (*Šākir*, овој групи припадају раније помињана племена Ду Хусејин и Ду Мухамад), Хамдан ал-Шам (*Hamdān al-Šām*), Хавлан ал-Шам (*Hawlān al-Šām*), Суфјан и Ијал Сурајх (*'Iyāl Surayh*).

Дијаграм 4 који приказује делимично проширену основну поделу главних Бакил племена урађен је на основу информација пронађених на јеменским интернет форумима који се баве племенима. Подела у оквиру конфедерације Бакил коју даје Пол Дреш веома је слична, али не у потпуности истоветна овој која је употребљена у дисертацији. Међутим, званичне статистике не постоје, а како је већ истакнута чињеница да су промене у племенском систему могуће, одлучено је да се употреби више од двадесет година новија подела. О основној подели, без огранака племена Шакир, дискутовано је у више наврата и са Мухтаром ал-Хамадијем током 2012. и 2013. године.

Дијаграм 4. Основна подела главних племенских група Бакил конфедерације са детаљнијом поделом племена из групе Шакир

Приказани дијаграм међутим не приказује племена из групе Хавлан ал-Тијал (*Hawlān al-Tiyāl*), која је један од два главна ограка племена Хавлан. Они се у литератури често помињу и као засебна племена, али се у неким скорашњим јеменским дигиталним изворима сврставају у конфедерацију Бакил, о чему сведочи и текст о племенима Хавлан ал-Тијал са званичне интернет презентације ове конфедерације из 2010. године¹¹⁷, а аутор дисертације је о припадности племена Хавлан конфедерацији Бакил добио и усмену потврду.¹¹⁸ Ова група племена насељава делове Сане и њену околину па се и једна општина у оквиру провинције Сана зове управо Хавлан. У тексту се наводи се да се име ове групе племена први пут помиње у седмом веку пре нове ере. Према званичној фејсбук страници ове племенске групе¹¹⁹, у оквиру ње постоји седам главних племена и то су Бани Сахам

¹¹⁷ www.bakeel.net, Qabīla Khawlān, 29.11.2010. – приступљено 05.10.2014.

¹¹⁸ Интервју са припадником племена Ијал Сурајх из Бакил конфедерације, мај 2015. године.

¹¹⁹ https://www.facebook.com/altaial/info?ref=page_internal, приступљено 05.10.2014.

(*Banī Sahām*), Бани Дабјан (*Banī Ḍabyān*), Бани Шадад (*Banī Šādād*), Бани Бахлул (*Banī Bahlūl*), Бани Цубар, ал-Јаманијатејн (*al-Yamāniyatayn*) и ал-Уруш (*al-'Urūš*). Други од два главна огранка племена Хавлан зове се Хавлан бин Амр (*Hawlān ibn 'Amrū*) и они насељавају крајњи северозапад земље.

О променљивој природи племенске припадности конфедерацијама могу се пронаћи докази и код ал-Амрија који наводи да су конфедерацију Бакил у 18. веку чинила племена Суфјан, Архаб, Белхарит (*Balḥārit*), Бани Хушајш (*Banī Hušayš*), Санхан, Ијал Сурајх, Нихм, Џабал Ијал Јазид (*Ġabal 'Iyāl Yazīd*), Ду Мухамад, Ду Хусејин и друга.¹²⁰ Овде су споменута нека позната племена која фигуришу као главна бакилска племена и данас (Суфјан, Архаб, Нихм, Ијал Сурајх...), али видимо да се помиње и Санхан, племе бившег председника Алија Абдулах Салиха, а то племе данас припада конфедерацији Хашид. Такође је ту и Белхарит, племе које такође данас не припада конфедерацији Бакил.

Бакилска племена су већински зајдитска, али се се на територији провинције Сада налази и градић Дамац (*Dammāġ*) у којем је Мукбил Хади ал-Вади (*Muqbil Hādī al-Wad'ī*) предводник таласа салафизма у Јемену отворио институт по имену Дар ал-Хадит (*Dār al-Ḥadīt*) и који је имао кључан утицај за даље јачање салафизма. Касније, нарочито после Мукбилове смрти 2001. године, формирани су још неки утицајни салафистички центри у Јемену. Жестоки борци против салафизма и уопште било које форме сунитског исламизма су Хутији који су управо из Саде кренули у своју експанзију. О салафизму ће бити речи у каснијим поглаљима, али је он интересантан и са аспекта племена будући да експлицитно осуђује трибализам који је тако карактеристичан за Јемен. У једном од својих утицајнијих дела под насловом Излаз из искушења (*al-Maḥraġ min al-Fitna*) Мукбил говори о добром и лошем племенском наслеђу (*min mā huwa muwāfiq li- al-šar', wa minhā mā laysa muwāfiqan li al-šar'*)¹²¹ и као нешто што заслужује осуду (*al-'umūr al-maḍmūma*) издваја тенденцију племена да се удружују односно да стају уз пријатеља чак и ако лаже (*al-ta'aṣṣub li al-šāḥib wa in kāna mubṭilan*)¹²².

¹²⁰ al-'Amri, Ḥusayn ibn 'Abdullah, 1985. *The Yemen in the 18th and 19th Centuries – A Political and Intellectual History*, Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.

¹²¹ Muqbil Hādī ibn al-Wād'ī, 2002. *al-Maḥraġ min al-fitna*, Ṣan'ā'.

¹²² Исто.

Хавлан бин Амр

На претходној страни речено је да племена Хавлан имају дугу традицију. Може се још додати и да се сматрају потомцима Химјарита, али то није у потпуности доказана тврдња, о чему говори и Пол Дреш. Други од два главна огранка ових племена су и Хавлан бин Амр¹²³ који насељавају крајњи северозапад Јемена, али значајан део њихове територије прелази и у Саудијску Арабију.

На слици 7 приказана је локација племена Хавлан бин Амр. У питању је део фоторафије преузете са једног јеменског интернет форума, али је иначе веома доступна на интернету. Њена прецизност није у потпуности проверена, али је сегмент који покрива племена Хавлан бин Амр упоређен са другим изворима, пре свега са студијом Шиле Вер, коју је спровела у једном од племена ове конфедерације, па се може рећи да је веродостојан.

Слика 8. Локација племена Хавлан бин Амр

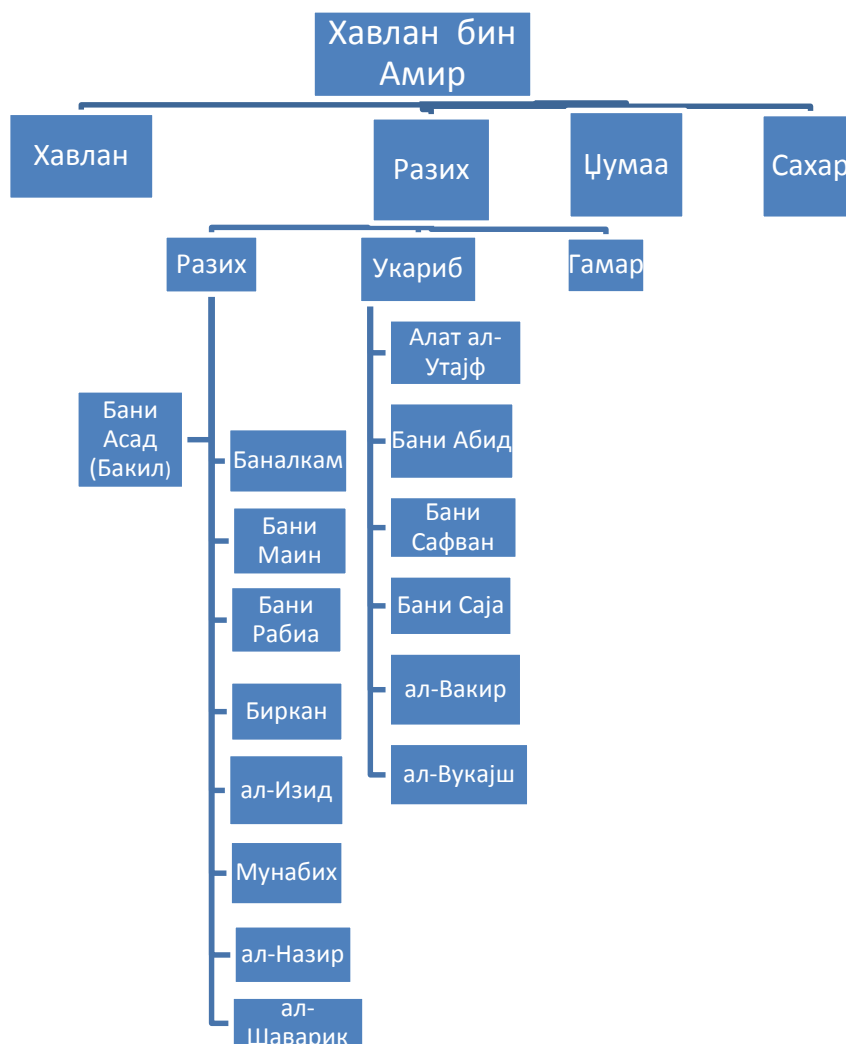
¹²³ Други је Хавлан Тијал који се налази у близини Сане, прим. аут.

Ова територија припада провинцији Сада коју углавном насељавају племена Бакил што се такође може видети на мапи где су као први суседи Хавлан бин Амр приказана раније помињана племена Суфјан и Ваила, али има и других суседних племена која нису приказана. Такво је племе Хамдан ал-Шам које припада Бакил конфедерацији и које је први источни сусед племена Хавлан бин Амр. Даље јужно од Суфјана могу се видети и Хашид племена ал-Ахнум и ал-Усајмат.

Главна јеменска племена конфедерације Хавлан бин Амр су Сахар (*Sahār*), Разих (*Rāziḥ*), Цумаа (*Ġumā'a*), Хајдан (*Ḥaydān*) и Бақим (*Bāqim*). У дигиталним изворима често се међу истакнутијим племенима могу наћи нека друга попут племена Гамар (*Ġamar*), али је оно према истраживању Шиле Вер сврстано у групу Разих, односно племена која насељавају ову планину. Оно што је додатно интересантно је то што је извесно племе Бани Асад (*Banī Asad*) сврстано као део конфедерације Бакил. Овде, а вероватно и на неким другим местима, име племенске групе, у овом случају Разих, представља пре свега географску одредницу која често значи да племена окупљена под тим именом припадају истој конфедерацији, али очигледно не мора тако бити, што случај племена Бани Асад и доказује

Нешто шири одредница од планине Разих је Када Разих (*Qadā Rāziḥ*) која је у деценијама пред уједињење представљала под-провинцију у оквиру Саде, а сачињавале су је планина Разих, планина Гамар и Уқариб (*Uqārib*). Остале четири потпровинције које су припадале племенима Хавлан бин Амир биле су Хавлан, Цумаа и Сахар.

Дијаграм 5. Подела племена Хавлан бин Амир са детаљном поделом племена из области Када Разих

Приказана подела подгрупа Разих и Укариб урађена је на основу студије Шиле Вер¹²⁴.

¹²⁴ Weir, Shelagh, 2007. *A Tribal Order – Politics and Law in the Mountains of Yemen*, University of Texas Press.

Остала племена северног планинског дела земље

У северном планинском делу Јемена постоје још неколика племена која углавном насељавају провинције Хаџа и Махвит. Можда не најзначајнија по племенском утицају, али свакако веома интересантна су племена Кавкабан. Кавкабан је село на врху истоимене планине веома стрмих литица изнад градића Шибам у провинцији Махвит. Иако је у свету Шибам – Кавкабан (имена ова места се често изговарају заједно) мање познат од Шибама у Хадрамауту, што је последица постојања велелепних земљаних солитера због којих је хадрамаутски град и добио надимак „Пустињски Менхетн“, ово место је заправо историјски веома значајано, о чему је већ кратко писано. Његово име помиње се у списима из седмог века пре нове ере, а у једном периоду је важило за један од значајнијих градова Сабејског краљевства. Кавкабан је село које се паралелно развијало са Шибамом и зато се данас често имена ова два места изговарају заједно. Други разлог је свакако постојање другог такође веома битног града са истим именом.

Кавкабан се граничи са племенима из групе Хашид на северу, док се северозападно од њих, углавном у провинцији Хаџа, налази група мањих племена која не припадају великим конфедерацијама које их окружују, али се некад за њих користи назив Западни Хашид. То су племена ал-Хуџур (*al-Ḥuǧūr*), Хубран (*Ḥubrān*), Аслам (*ʿAslam*), ал-Мухабаша (*al-Muḥābaša*), Шамр, Нашр (*Našr*), Афлах (*Aflaḥ*), Хаџа и Кахлан¹²⁵. У близини су још племена Кајс (*Qays*), ал-Махвит и ал-Авам (*al-ʿAwwām*). Даље ка југу су племена чија територија углавном припада околини Сане и то су Манаха (*Manāḥa*), Суфан (*Ṣuʿfān*), ал-Хајми (*al-Ḥaymī*), ал-Матарџи (*al-Maṭarī*). Ова племена су окружена племенима Санхан, Билад ал-Рус и Хамдан која су на страни 76 означена као „мутахајшида“. Дакле, глобално се може рећи да је овај северозападни део од Сане претежно под утицајем конфедерације Хашид.

¹²⁵ <http://www.hdrmut.net/vb/showthread.php?t=418116#.VF8x58ln1s5> приступљено 09.11.2014.

Абида и суседна племена из групе Мадхиц

Племена Абида (*'Abīda*) припадају огранку племена Мадхиц. Матична постојбина им је југ данашње Саудијске Арабије. Дакле, јужни делови Саудијске Арабије су се кроз историју географски сматрали Јеменом и нека племена која насељавају те крајеве сматрају се потомцима Кахтана по чему спадају у исту групу са јеменским племенима. О позицијама Мадхиц племена, рецимо око Наџрана, већ је било говора у историском делу студије. Племена Абида спадају у Мадхиц племена која су насељавала данашњи југ Саудијске Арабије, али су се временом населили у Марибу у Јемену.

Мариб данас спада у несигурније регије у Јемену, где су проблем дуго правила локална племена, али су у последње време све чешће и активности ал-Каиде, па се често не може са сигурношћу рећи ко је извршио одређени напад, посебно имајући у виду да су им неке методе сличне. У тренутку израде студије, делови Мариба били су под контролом Хутија, а крајем септембра 2014. године извршен је самоубилачки бомбашки напад на болницу коју су држали ови шиитски побуњеници. Одговорност је тада преузела ал-Каида, што се и могло очекивати, будући да се Хутији и ал-Каида налазе у отвореном сукобу. Међутим, последњих година у Марибу су се догађали и напади којима се тешко могао одредити починилац. То су биле акције против званичних јеменских власти, које су по својој природи имале терористички карактер, али их не треба нужно доводити у везу са ал-Каидом. У сваком случају, може се рећи да се понекад интерес племена из области Мариба (али и других области) поклапао са интересима ал-Каиде, али да њихов однос остаје кудикамо нејасан.

Јужне комшије племена Абида су племена Белхарит, што је у ствари скраћено од Бани ал-Харит (*Banī al-Ḥārīt*). Они су такође племе из Мадхиц групе чија је постојбина Наџран, али данас већински живе у Саудијској Арабији, премда не у Наџрану, већ у другим деловима земље. Њихов јеменски огранак је значајно мањи у односу на саудијски.

Источно од Белхарита, такође на територији провинције Мариб, живе племена Мурад која су имала значајну улогу током историје и често се помињу у

историјским изворима. Њихова два главна огранка су Бани Талја (*Banī Talya*) и Валад Цамил (*Walad Ġamīl*). Даље се ови огранци деле на четири односно три дела.

За племена из групе Кифа (*Qīfa*) такође се сматра да потичу од племена Мурад о чему пише Хамдани, а преноси један од јеменских интернет форума за дискусије (*Qifa baṭn min buṭūn Murād*).¹²⁶ Ова племена налазе се југоисточно од главног града. Северно од њих су племена ал-Хада (*al-Hadā'*) и Бани Дабјан (погледати групу Хавлан), на западу су им Анс (*'Ans*) и ал-Арш (*al-'Arsh*). Источно од племена Кифа, а јужно од племена Мурад налазе се племена Бинајр (*Binayr*), која су такође из групе Мадхиц, као и племена ал-Мусаби (*al-Muṣ'abī*), северно од Бинајра, а јужно од помињаног Белхарита. Овим племенима такође је матична постојбина Саудијска Арабија, а данас она углавном припадају провинцијама ал-Бајда (*al-Baydā'*) и Шабва. Шабва је велика провинција и покрива површину од централног пустињског дела, јужно од Мариба па све до Аденског залива (слика 1.), док ће о осталим племенима из овог региона ће касније бити речи.

Племена из подручја између Сане и Таиза

Племе Анс (*'Ans*) налази се јужно од Сане у околини града Дамар чије име носи и цела провинција. Ради се о великом и познатом племену из групе Мадхиц које се историјски везује за овај важан регион, иначе историјски познат као значајан део Химјаритског краљевства. Заправо, његов главни град Дафар (односно његови остаци) налази се у овој провинцији, око 50 километара јужно од града Дамар. При истицању дуге и славне традиције овог племена његови припадници често наводе неке од својих славних предака међу којима је рецимо Умар бин Јасер који је био један од Асхаба, најранијих Мухамедових следбеника. Углавном сва јеменска племена воде рачуна о свом пореклу, па се тако тачно и зна да је Умар бин Јасер у ствари био Умар бин Јасер бин Амир бин Малик бин Кенана бин Каис бин Хусејин бин ал-Вадим бин Тулба бин Ауф бин Харита бин Умар ал-Акбар бин Јам бин Анс бин Мадхиц ал-Мадхици ал-Анси (*'Umār ibn Yāsir ibn 'Āmir ibn Mālik ibn Kanāna ibn Qays ibn Ḥuṣayn ibn al-Waḍīm ibn Tu'lba ibn 'Awf ibn Hārīta ibn 'Umār al-Akbar*

¹²⁶ <http://hjjaj.com/vb/showthread.php?t=130> приступљено 12.10.2014.

ibn Yām ibn Ans ibn Maḍḥiğ al-Maḍḥiğī al-‘Ansī).¹²⁷ Дакле, на овај начини се може извући порекло практично било ког јеменског племена, а у овом случају непобитно је доказано да је конкретно Умар бин Јасер био члан племена Анс које припада великој групи Мадхиц.

Једна од најутицајнијих породица из овог племена је Ал ал-Масри (*Āl al-Miṣrī*). Овај клан припада групи Анс ал-Салама (*‘Ans as-Salāma*) и насељава село Бејт ал-Масри.¹²⁸ Истакнути шејхови из овог клана имали су често велику улогу у важним историјским догађајима укључујући и Републиканску револуцију 1962. године. Такође, још један члан овог клана генерал Мутахир Рашад ал-Масри (*Muṭahhir Rashād al-Miṣrī*) био је министар унутрашњих послова Јемена у периоду од 2007. до 2012. године.

Север провинције Дамар настањују племена ал-Хада. Дакле, са њихове јужне стране су племена Анс и Кифа, а на северу се граниче са племенима Хавлан. Када је у питању северна граница овог племена, неки дигитални извори¹²⁹ наводе да се племена ал-Хада граниче са племенима Хавлан и Бани Дабјан, која се често сврстава управо међу племена Хавлан. Са друге стране, комплетан Хавлан се некад сврстава у Бакил, а некад се третира као самостална група племена. Нешто слично је са племенима Бани Хушајш који се некад сврставају у Хавлан, а некад се третирају као самостално племе. Како било да било, племе Бани Дабјан је на северној граници племена ал-Хада.

Као и многа претходна племена, и племена ал-Хада припадају групи Мадхиц. Ал-Хада се грана на три главна огранка и то Бани Зијад (*Banī Ziyād*), Бани Бахит (*Banī Baḥīt*) и Абида при чему Абида нису иста племена као она која живе у Марибу.

Поред племена Анс и ал-Хада ту су и племена Цахран (*Ġahrān*), Висаб (*Wiṣāb*), Анс (*Āns*) и Отма (*‘Utmā*). Јужни делови провинције припадају племенима Анс, на североистоку је ал-Хада, одмах западно до ње Цихран, даље ка западу Анс,

¹²⁷ <http://www.the-yemen.com/vb/showthread.php?t=16691#.VDuMcBYREoM> приступљено 13.10.2014.

¹²⁸ <http://www.yemenm7bh.com/vb/showthread.php?t=57134> приступљено 13.10.2014.

¹²⁹ <http://www.felixnews.com/news-6825.html> приступљено 14.10.2014.

док Отма и Висаб насељавају југ и југозапад провинције. Северно од Висаба је провинција Рајма која је некад припадала провинцији Сана и која такође носи име једне групе племена. У провинцији Дамар међу великим племенским групама свакако је најдоминантнија група Мадхиц, што се уосталом може лако закључити из претходно изнесених података.

У округу Цахран налази се и град Мабар (*Ma 'bar*) који је познат по томе што је у њему после смрти Мукбила Хадија ал-Вадија оформљен веома утицајни салафистички центар, који похађа неколико стотина полазника из земље, али и иностранства. Центар је основао Мухамад ал-Имам (*Muhammad al-Imām*), један од ученика Мукбила ал-Вадија. Мухамад ал-Имам је и данас вођа овог можда најутуцајнијег салафистичког центра. Разлика у односу на центар у Дамацу је што се налази у шафиитском делу Јемена који је благонаклонији према салафизму од зајдитског севера.

Између Таиза, града по којем се зове и та читава провинција и Дамара налази се још провинција Иб док су источно од ње провинције Дали (*al-Dāli*) и Бајда. На северу провинције Иб појављује се име Хубан (*Hubbān*), уз које некад стоји одредница племе, али се у изворима чешће наводи да се овде ради о пре свега географској одредници која обухвата неколико округа међу којима је и, рецимо, Радма у чијој се близини налазе остаци древног химјаритског главног града Дафара.

Племена из области Хубан и генерално из ове области између Сане и Таиза поносна су на своје химјаритско наслеђе и често то истичу. Такође се ова племена и, тичу у својим ставовима против Хутија па се тако, рецимо, на једној од фејсбук страница посвећеној племенима округа Хубан налази слика аутоматске пушке са наводним речима шејха Абдулвахида ал-Дуама (*'Abdu al-Wāhid al-Du'ām*) „Уз Божју дозволу, Радма ће бити гробље Хутија“ (*al-Raḍma maqbara al-Ḥuṭīyīn bi iḍn Allah*)¹³⁰ док је на његовој званичној фејсбук страници 02. септембра постављена следећа фотографија.

¹³⁰ <https://www.facebook.com/pages/%D9%82%D8%A8%D9%8A%D9%84%D8%A9-%D8%AE%D8%A8%D8%A7%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%A8%D9%8A%D9%87-%D9%85%D9%84%D9%88%D9%83-%D8%AF%D9%88%D9%84%D8%A9->

Слика 9. Постер постављен на фејсбук страници шејха Дуама

Постер јасно говори да Хутије неће одвратити одлуке Савета безбедности нити претње (председника) Хадија и „десет држава“ (САД, Русија, Кина, Уједињено Краљевство и Француска као сталне чланице Савета безбедности и УАЕ, Бахреин, Саудијска Арабија, Оман и Кувајт из Већа за кооперацију земаља Залива.) нити ће их зауставити протестне националистичке шетње, већ да је једино решење у оружаном отпору.

Овај централни део Јемена је изразито шафиитски, а припадао је некадашњем Северном Јемену, где је зајдитска страна била политички доминантна о чему доста пише Стивен Деј¹³¹, чиме би се могао објаснити данашњи анимозитет шафиитске популације према овој зајдитској ревивалистичкој фракцији. Треба међутим нагласити и да међу зајдитском популацијом овај покрет није

[%D8%AD%D9%85%D9%8A%D8%B1/449903611759679?sk=timeline&ref=page_internal](#)

приступљено 16.10. 2014.

¹³¹ Day, Stephen W., 2012. *Regionalism and Rebellion in Yemen : A Troubled National Union*, Cambridge University Press.

општеприхваћен премда се трендови мењају, па су временом Хутији својим успесима на бојном пољу задобили подршку, рекло би се, већине јеменских зајдита.

Осим Хубана, ту су још и племена из група Умар (*'Umār*) и ал-Кафр (*al-Qafr*) која се даље гранају на бројна појединачна племена. Примера ради, један интернет форум за дискусије побраја огранке племена Умар и наводи да их има 48.¹³² Још бројнија су племена ал-Авад (*al-'Awwad*) којих према једном другом интернет форуму има 119.¹³³ Ова племена заузимају и нешто већу територију, а простиру се на територији две провинције, Иба и Далија.

Осим побројаних, у овом планинском делу земље између Сане и Таиза постоји још племена и племенских група, али се уопштено за овај крај Јемена може рећи да је у мањој мери племенски уређен, односно племена имају мањи утицај на друштвене токове. Такође су и обичаји, као и дијалекат арапског језика који се овде говори много ближи онима из Адена и околине него ли северном или приобалним деловима.¹³⁴

Племена из региона Тихама

Племена која насељавају приобалана подручја према Црвеном мору, односно Тихаму су такође шафиитска племена, као на подручју између Сане и Таиза, с тим да је племенски идентитет овде нешто израженији, а за културу и традицију народа из овог дела Јемена је такође карактеристичан уплив афричких култура, будући да је овај регион директно наспрам Африке.

Вероватно највећа група племена налази се око града Ходеида, у истоименој провинцији и то је група Зараник (*al-Zarānīq*). Ова племенска група је прва у овој систематизацији која припада великој групи племена Азд (*Azd*)¹³⁵. Племена ал-Зараник простиру се према југу до историјски веома значајног града Забид (*Zabīd*),

¹³² <http://www.sa7t-ye.net/vb/showthread.php?t=36057> приступљено 16.10.2014.

¹³³ <http://www.ebdaol.com/vb/t38099.html> приступљено 18.10.2014.

¹³⁴ Day, Stephen W., 2012. *Regionalism and Rebellion in Yemen : A Troubled National Union*, Cambridge University Press.

¹³⁵ Дијаграм 1.

а ову групу чини преко 120 племена¹³⁶. Сматра се да су Зараник огранак племена Ашаир, о којима је било речи раније.

Северно од племена Зараник су такође племена која потичу из групе Азд, а још један интересантан податак је и да су многа племена из северне јеменске Тихаме огранци познате племенске групације Ак која је помињана у делу рада који се бави историјом Јемена у раном исламу. Ак се, дакле, током историје разгранао, па данас у провинцијама Ходеида, Хаџа и Махвит постоје бројна племена која се могу повезати са овом старом племенском групом. Таква племена су Кахри (*al-Qahrī*) Ваидат (*al-Wā'izāt*), Салил (*Ṣalīl*), Гафик (*Ghāfiq*), Абс ('*Abs*), Зулајх (*al-Zulayh*) и Џарабух (*al-Jarābuh*).¹³⁷

Даље према југу Тихаме, ка мореузу Баб ел-Мандеб, су области Акхуз (*al-Aqhūz*), ал-Ахмул (*al-Ahmūl*) и Бани Маџид (*Banī Maǧīd*) које се не истичу јаким племенским идентитетом.

Племена из области између Таиза и Адена

У залеђу јужне Тихаме, у оквиру провинције Таиз, налазе се племена из групе Хаџарија (*al-Haǧariyya*), што је заправо опет географски назив за планински део јужно од самог града Таиз. Нека од ових племена су Маафир (*Ma'āfir*), Мауза (*Mawzz*), Дабхан (*Dabḥān*), Џабал Хабаши (*ǧabal Ḥabashī*), Мақтари (*al-Maqtarī*) итд.

На потезу између града Лахиџ у истоименој провинцији и Баб ел-Мандеба живе племена Сабиха (*al-Ṣabiḥa*) која су сродна са племенима Хавашиб северозападно од њих, а иначе имају химјаритско порекло. Племена Сабиха имају веома дугу традицију и појављују се у историјским изворима. Примера ради, о њима говори Хамдани, при чему наводи како је регион Абјан у четвртном веку по хиџри био под њиховом контролом¹³⁸. Акраби (*al-'Aqrabī*) и Абдали (*al-'Abdalī*) су

¹³⁶ <http://www.tihama-yemen.com/vb/archive/index.php/t-245.html> приступљено 20.10.2014.

¹³⁷ <http://www.hdrmut.net/vb/showthread.php?t=418116#.VFtOxMln1s4> приступљено 06.11.2014.

¹³⁸ <http://www.alnssabon.com/t7097.html> приступљено 11.11.2014.

племенске групације у самој околини Адена и такође имају дугу традицију. Треба ипак увек имати у виду да је југ Јемена мање племенски оријентисан, те да је сам град Аден прилично либералан у односу на све друге градове у земљи. Ипак, у његовој околини је остало утицаја трибализма и она је, укупно узевши, знатно конзервативнија од Адена.

Племена Јафи (*Yāfi'*) нису у директном окружењу Адена већ настајују планине северо-источно од овог града, али ова територија је припадала некадашњем Јужном Јемену. Ради се о вероватно најпознатијим племенима у овом делу земље. Међутим, њихов утицај је мањи него раније, у племенском смислу. Другим речима, истакнутих и утицајних личности из овог региона и даље има, али је племенски менталитет данас код њих слабије изражен него што је то случај био раније и свакако је слабије изражен него што је то сада случај на северу земље. У разговору са Мухтаром ал-Хамадијем, директором за образовне програма у Министарству Образовања Републике Јемен, он је о племенима Јафи говорио као о славним племенима која су имала изузетно велики утицај на уобличавање јеменске историје, али чија је снага данас у опадању.¹³⁹

Територијом племена Јафи до 1967. управљале су две династије султана и то Ал Харахара у Горњем Јафију (*Yāfi' al-'Ulyā*) и династија Ал ал-Афиф у Доњем Јафију (*Yāfi' al-Suflā*). Ова подела је и после политичких промена присутна у Јафи региону.¹⁴⁰ Због богате историје овог региона, он је доста изучаван и то у студијама различитог профила. Лоран Бонфуа своје проучавање салафизма у Јемену добрим делом базира на студији случаја региона Јафи док су се овим територијама бавили и антрополози Роберт Сарџант и Пол Дреш, иако је Дреш пре свега изучавао племена северно од Сане, конкретно моћне конфедерације Хашид и Бакил. Међутим, интересантна је његова примедба о географији региона Јафи. Наиме, као једна од битнијих разлика између севера и југа, која је утицала на то да племенски идентитет остане јачи на северу, јесте већа обрадива површина на југу наспрам неприступачног севера. У таквим околностима, у јужним деловима Јемена развијала су се више феудална друшва, бројни султанати, емирати итд. при чему је

¹³⁹ Интервју, јул 2013. године.

¹⁴⁰ Bonnefoy, Laurent. 2011. *Salafism in Yemen: Transnationalism and Religious Identity*, London.

племенски идентитет слабио, док је на северу остао изузетно јак. Међутим, имајући предзнање о таквом типу разлика између севера и југа, Дреш, када говори о Јафију, примећује да је већина те територије неравна и да мало чега феудалног ту заправо има.¹⁴¹

Оно што је такође битно истаћи јесте да ова племена имају репутацију неукротивости, односно да тешко прихватају власт централне државе. О томе пише Роберт Сардант, а исту ствар истиче и Лоран Бонфуа. Као последица тога произашла је и велика популарност сецесионистичких јужњачких покрета у региону Јафи.¹⁴²

Исти аутор даље укратко пише и о племенској структури региона која је делимично ослабила током постојања социјалистичког Јужног Јемена, али је још увек присутна. Као један од симбола присутности племенске традиције је празник под именом Зијарат ал-Мидхар (*Ziyārat al-Midhār*) који се прославља у граду Лабус (*Lab'ūs*). Одржава се једном годишње, а изворно је укључивао посету гробници локалног свеца. Данас има политичку функцију и представља прилику да се направи збор локалних племена којем присуствује и представник централних власти. Поред тога негују се и локалне традиције певања, играња и поезије.¹⁴³

На наредној страни дат је дијаграм са делимичном поделом племена Јафи са раздрадом једног, насумично одабраног, огранка. Сви остали огранци се слично гранају, неки у мање, али многи и у више огранака.

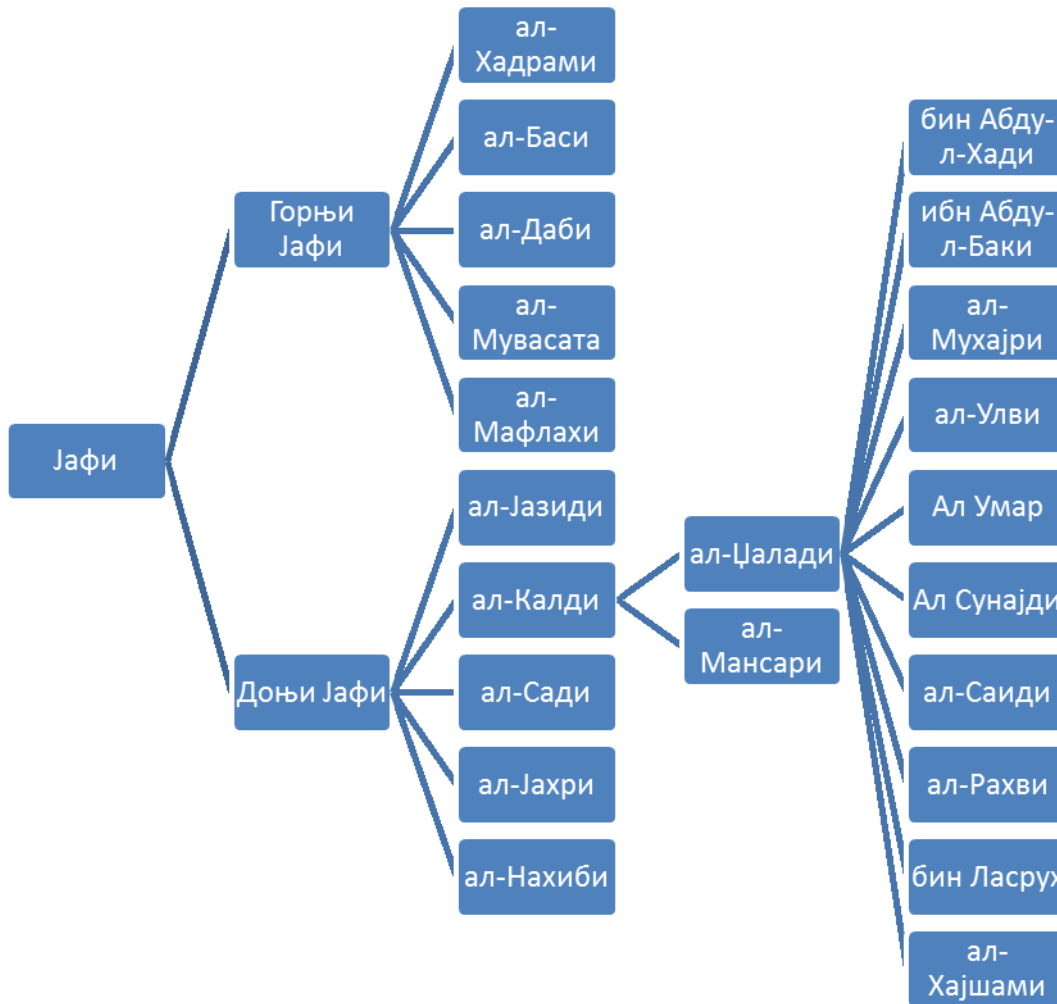
У близини племена Јафи су племена Ал Фадл (*Āl Fadl*) у региону Абјан затим, у истом региону племена Ила (*'Illa*) и племена Авадил (*al-'Awāḍil*) која су на северу Абјана, око града Лаудар (*Lawdar*).

¹⁴¹ Dresch, Paul. 2000. *A history of modern Yemen*. Cambridge University Press.

¹⁴² Bonnefoy, Laurent. 2011. *Salafism in Yemen: Transnationalism and Religious Identity*. London.

¹⁴³ Исто.

Дијаграм 6. Делимичан приказ поделе Јафи племена¹⁴⁴

У контексту поменутог негативног става јужњачких племена према централној власти, ваљало би поменути присуство ал-Каиде Арабијског полуострва у овом региону, нарочито у Абјану. Међутим, односе између племена, сепаратиста и екстремиста није најједноставније објаснити. Укратко, локална племена углавном нису екстремистички оријентисана, али сепаратистички покрет ал-Хирак има значајну подршку на југу. У таквој ситуацији дешава се да сепаратисти и екстремисти имају заједничког противника, а то је држава.

¹⁴⁴ <http://yafa4u.tripod.com/tribe.html> приступљено 14.11.2014.

Последица свега је да држава генерално на југу има слабију контролу, што је довело до ситуације да ал-Каида држи под окупацијом неколико градова, између осталог и Зинцибар, главни град провинције Абјан, као и поменути Лаудар. Једна од ствари која говори у прилог томе да локално становништво није екстремистички оријентисано јесте податак да је приликом офанзиве јеменске војске на Зинцибар у мају 2012. године убијено неколико десетина екстремиста од којих је већина била из Сомалије. Осим тога, покрет ал-Хирак се истиче инсистирањем на мирној борби за отцепљење.

Племена из провинције Шабва

Провинција Шабва налази се отприлике на средини пута између Адена и луке Мукала, главног града провинције Хадрамаут. Племена из ове провинције углавном су потомци великих група Мадхиц и Кинда, према југу има и химјаритских племена, а свеукупно их карактерише веома јака приврженост локалним традицијама које су различите у односу на традиције неких географски блиских племена. Шабва је заправо провинција створена седамдесетих година прошлог века са циљем да се подели територија некадашњег Кувајти Султаната, односно да се географска целина Хадрамаут распарча. Хадрамаут је данас засебна провинција, по површини највећа у Јемену, али, географски гледано, сама долина Хадрамаут добрим делом припада провинцији Шабва. Идеја поделе Хадрамаута вероватно је базирана на жељи да се ослаби моћ хадрамаутских племена која имају дугу традицију самосталног дејствовања и вероватно представљају групацију која се највише разликује у односу на остатак јеменске популације. Оваква подела требало да олакша централним властима експлоатацију новооткривених резерви нафте које се налазе управо у провинцији Шабва и представљају главни извор прихода за јеменску економију.

Највећа племенска група у овом региону је Авалик (*al-'Awāliq*) која, осим провинције Шабва, насељава и делове Абјана. Племена Авалик спадају у већа јеменска племена, иако се велики број њихових припадника иселио на запад

арапског света, у Мароко, Либију и Тунис.¹⁴⁵ Сматрају се химјаритским племеном.¹⁴⁶ Заузимају територије на обалама Аденског залива, али и територије дубоко у унутрашњости земље према пустињи Руб ал-Хали (*Rub' al-Hālī*). У односу на територије које насељавају, ова плелемна су основном поделом разврстана на Горњи и Доњи Авалик (*al-'Awāliq al-'Ulyā*, *al-'Awāliq al-Suflā*), што је уобичајено код јеменских племена, а други познатији примери су Горњи и Доњи Јафи о којима је било речи на претходним странама, те Горњи и Доњи Усајмат, како се дели један од главних огранака племена Хашид. Племена из Доњег Авалика насељавају обронке планине ал-Кур и јужне делове провинције Шабва као и делове Абјана док се племена из Горњег Авалика простиру од планине Кур (*al-Kūr*) преко њених обронака па све до пустињских делова земље.

Пре стицања независности Јужног Јемена на овим просторима постојале су државе Султанат Горњег Авалика, Султанат Доњег Авалика и Шејхат Горњег Авалика.

У Хадрамауту постоје и племена из групе Бани Хилал (*Banī Hilāl*) која потичу од племена познатих хадрамаутских племена Кинда. Ова племена имају четири огранка који се не граниче један са другим, већ се налазе у различитим деловима долине. Њихова имена су Бани Халифа (*Banī Halīfa*), Насијин (*al-Nasiyīn*), Ал ал-Нимара (*Āl al-Nimāra*) и Ал Мади (*Āl Mādī*).

У источним деловима Шабве највећа су племена Нуман (*Nu'mān*) при чему нека од њих насељавају југозападне делове провинције Хадрамаут. Гледано из угла државног уређења, ова племена насељавају четири округа у провинцији Шабва и пет округа у провинцији Хадрамаут. Основном поделом племена Нуман деле се на четири огранка и то Саид бин Нуман (*Sa'īd ibn Nu'man*), Али бин Нуман (*Ālī ibn Nu'mān*), Ахмад бин Нуман (*'Aḥmad ibn Nu'man*) и Салим бин Нуман (*Sālim ibn Nu'mān*). Ова племена даље се деле на мање огранке којих укупно има 16. У овим деловима Јемена налазио се и познати Вахиди султанат (*Salṭanat al-Wāḥidī*) који се

¹⁴⁵ <http://gaha.ba7r.org/t21056-topic> - приступљено 01.12.2014.

¹⁴⁶ <http://www.shmmr.net/vb/threads/16172-%D9%82%D8%A8%D9%8A%D9%84%D8%A9-%D8%AD%D9%85%D9%8A%D8%B1> - приступљено 03.13.2014.

сматра трећим највећим султанатом у јужном Јемену.¹⁴⁷ Између племена Нуман и Авалик налазе се и племена Ал Сад (*Āl Sa'd*).

Даље, северно од племена Нуман и ал-Авалик је још једна група племена која насељавају и Шабву и Хадрамаут и која такође имају дугу традицију. То су племена Балабид (*Bal'abīd*) која се сматрају химјаритским племенима¹⁴⁸. Основном поделом ова племена се деле на три огранка. То су Ал Салм (*Āl Salm*), Бахијан (*Bāhiyan*), Машаих (*Mašā'ih*) Ал Барик (*Āl Burayk*), а они се на сличан начин као и претходна племена даље гранају. Код племена Балабид се и ови огранци такође гранају тако да у коначном збиру имамо мноштво мањих огранака. Ово је такође врло уобичајено и код осталих племена. Једно од огранака групе Бахијан, племе ал-Курб (*al-Kurb*) се често издваја од других и сматра се једним од утицајнијих племена из Хадрамаута (географски гледано, овај део Шабве припада Хадрамауту).

Са друге стране, јужно од Нумана и источно од ал-Авалика су племена Дајиб Химјар (*Dayīb Himyar*), још једна група химјаритских племена и још једна група чија се територија налази у провинцијама Шабва и Хадрамаут. Попут ал-Авалика, ова племена имају излаз на Арапско море, али њихова територија на северу не улази тако дубоко у унутрашњост Јемена. Даље према северозападу су племена ал-Машацира (*al-Mašāğira*) и ал-Дајин (*al-Dayyin*) која се такође граниче са Нуманом. Ова племена се сматрају блиским, с тим да се ал-Машацир сматрају химјаритским племенима док се у појединим електронским изворима могу пронаћи тврдње да је порекло племена ал-Дајин мешовито те да они потичу од Химјарита, али и од других племена, као што су на пример Кинда.¹⁴⁹ Провинцију Шабва настањују и још нека из групе ал-Вахиди племена (*al-Wāhidī*), међу којима су Лакмуш (*Laqmūš*), Баауда (*Bā'awḍa*) и Ал Ханф (*Āl Hanf*).

¹⁴⁷ <http://www.alkoor.com/vb/showthread.php?t=23023> - приступљено 02.12.2014.

¹⁴⁸ <http://al-bajaba.hooxs.com/t13-topic> - приступљено 02.12.2014.

¹⁴⁹ <http://www.hdrmut.net/vb/showthread.php?t=208575#.VH7TNcl5VhU> приступљено 03.12.2014.

Племена из Хадрамаута

Хадрамаут је огромна провинција која се простире од обала Арапског мора где се налази и главни град Мукала, преко саме долине Хадрамаут, па све до северних пустињских граница Јемена са Саудијском Арабијом. Будући да је структура терена у овим деловима земље често пустињска, логично је да су многа хадрамаутска племена номадска и полуномадска. Трибализам је ослабио током владавине Британаца и касније у марксистичком Јужном Јемену, али је по уједињењу дошло до обнављања племенских традиција.

Становници Хадрамаута се идентификују као Хадрами народ, а не као Јеменци чиме се акценат ставља на њихову јединствену културу, историју и дијалекат. У делу рада у којем је писано о преисламској историји Јемена помињано је велико краљевство Хадрамаут, али су и касније током историје народи овог региона успостављали релативно независну трговинску зону.¹⁵⁰

На обалама Арапског мора, према провинцији Махра, налазе се племена Сајбан (*Saybān*) и Таин (*Ta'īn*), док између племена Сајбан и Дајиб Химјар постоје племена Наваха (*Nawwah*), које само малим делом своје територије излазе на обалу.

Племена Наваха су прва са западне стране у односу на Дајиб Химјар. Ради се о химјаритским племенима, као што је случај са већином осталих племена на југу земље. Третирају се као „пустињско племе“, што је такође случај са многим племенима из Хадрамаута. Настањују делове земље који се налазе северозападно од Мукале.

Саму околину Мукале, као и територију северно од ње, према долини Хадрамаут, настањују племена Сајбан, химјаритска племена која се помињу и у преисламским изворима, а такође и касније, рецимо код Хамданија. Данас је ово једна од већих и утицајнијих група племена у овом делу Јемена. Састоји се од 17 огранака који чине релативно хомогену целину.¹⁵¹

¹⁵⁰ Day, Stephen W., 2012. *Regionalism and Rebellion in Yemen : A Troubled National Union*, Cambridge University Press.

¹⁵¹ <http://www.hdrmut.net/vb/showthread.php?t=420952#.VH7WBcl5VhU> приступљено 03.12.2014.

Код племена Таин извори који се баве њиховим пореклом варирају и крећу се од оних који наводе да припадају племенима из региона ал-Махра¹⁵² до оних који изричито оспоравају такве тврдње.¹⁵³ Наиме, ова племена јесу на границама ал-Махре и Хадрамаута, али извор који одбацује везу племена Таин са Махром и племенима Хумум на другој страни, као разлог наводи да су јасно исцртане границе између племена Махри и племена Таин, као и да су вођени бројни оружани сукоби између ове две племенске групе. Исти случај је и са племенима Хумум (*al-Ḥumūm*). Такође, племена Таин упркос географској близини региону ал-Махра, не говоре тим дијалектом који је веома специфичан и најпосебнији у односу на остатак земље. Према овим изворима, племена Таин су повезана са племенима Бани Тамим (*Banī Tamīm*).

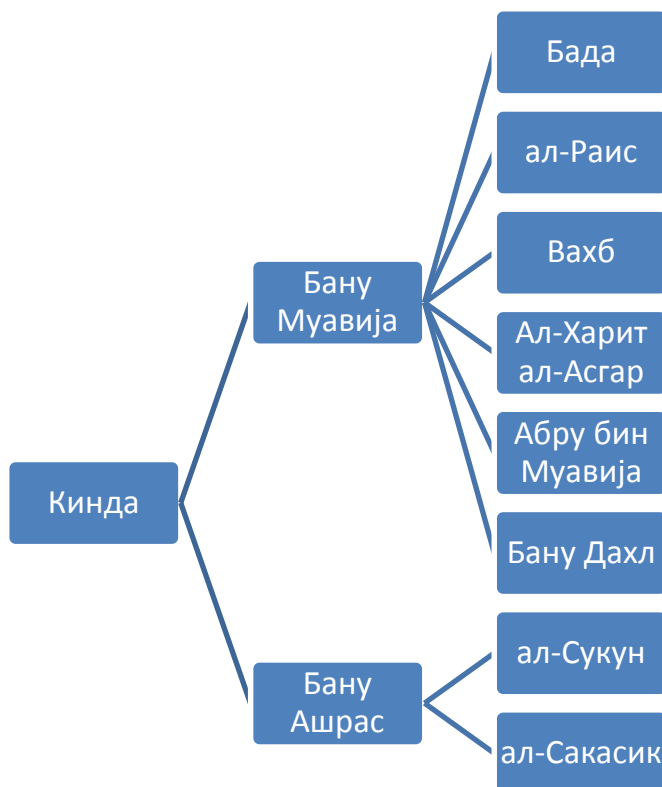
Горенаведена хадрамаутска племена су она која излазе на море док су сва остала у унутрашњости. Већи број племена сконцентрисан је у плодној долини Хадрамаут и око ње.

У групи таквих племена су и чувена племена Кинда, од којих потичу бројна остала племена у Јемenu. Кинда су, без сумње, кроз читаву историју Јемена била једна од најутицајнијих племенских група. Краљевина Кинда у Нецду, у данашњој Саудијској Арабији, помиње се у изворима из другог века пре нове ере. Касније, по прихватању ислама били су веома активни у освајањима приликом ширења Халифата, а многи од њих су се населили у новоосвојеним земљама. Већ у тим изворима из предисламског и периода раног ислама племена Кинда се помињу у контексту Хадрамаута док се њихови саплеменици који су се настанили у Египту помињу као могући извршиоци атентата на халифу Османа. Племена Кинда и данас су на приближно истим територијама које су заузимала и раније, а, примера ради, још увек постоји и племе Бани Туџиб, чији се чланови помињу у контексту горепоменутог атентата на Османа. Главном поделом Кинда се деле на племена Бану Муавија и Бану Ашрас ал-Акбар.

¹⁵² <http://www.hdrmut.net/vb/showthread.php?t=420952#.VH7WBcl5VhU> приступљено 03.12.2014.

¹⁵³ Исто.

Дијаграм 7. Основна подела племена Кинда

На горњем дијаграму приказана је проширена основна подела племена Кинда. Већина наведених племена се даље грана. Као пример овде ће поново послужити племе Бани Туциб, будући да је оно већ раније помињано. Ово племе је део подгрупе Бану Шабиб (*Banū Šabīb*), која је део племена ал-Сукур, а које је на дијаграму приказано као део Бану Ашраса, једне од две главне подгрупе племена Кинда.

Источно од племена Кинда налазе се племена Авабита (*al-‘Awābiṭa*). Ради се о старом племену, а за њих је интересно да су, за разлику од до сада поменутих хадрамаутских племена, потомци Мадхица, што није уобичајено за племена из овог дела Јемена, али није познато када су и због чега Авабита напустили територије које традиционално насељавају племена Мадхиц и доселили се у Хадрамаут. Такође је интересант податак да ова племена постоје и у провинцији Махра на крајњем истоку Јемена, према граници са Оманом.

Даље према југоистоку је племе Хумум. На интернет форуму за дискусије који се бави Хадрамаутом и његовим племенима племена Хумум означена су као ратничка.¹⁵⁴ Иначе се ради о пустињским племенима која су делмично номадска. Југозападно и југоисточно од ових племена налазе се племена Сајбан и Таин, о којима је раније било речи. Код ових, али и код других племена, посебно са југа земље, али и неких племена са севера попут племена Абида, интересантно би било истражити евентуалне везе са ал-Каидом која је без сумње активна, најчешће у јужним и пустињским деловима земље. У складу са тим, многа племена су од централних власти оптужена за сарадњу са терористима, а међу таквим племенима су и Хумум. Међутим, треба увек имати у виду да јужњачка племена имају тенденцију да буду анти-државно оријентисана, те да подржавају разбијање јединственог Јемена, тако да се поставља питање правог мотива за сукобљавање са властима. Овде ће као пример бити узета једна вест из децембра 2013. године, када је у борбама са званичном војском убијен шејх племена Хумум, као и два човека из његове пратње. Они су убијени на контролном пункту, на уласку у Сејун (*Say'un*), један од највећих и најпознатијих градова у овом делу земље. Међутим, у другим борбама на западном улазу у исти град убијена су и тројица војника.¹⁵⁵ Званичне власти су наравно оптужиле племена Хумум за сарадњу са ал-Каидом, али овакве тврдње иако можда тачне, не могу се *a priori* узимати као исправне. О борбама у којима су убијени јеменски војници постоје и видео записи који се могу пронаћи на интернету, а који приказују њихова тела,¹⁵⁶ Видео клип са наведеним садржајем насловљен је „Резултат борбе са племенима Хумум“ (*Naṭīḡat ištibāk ma`a qaba`il al-Ḥumūm*), а као детаљније објашњење наведено је „Ово је судбина сваког ко потцени племена из Хадрамаута. Живео арапски југ, слободан и независан“. Овакав потпис може се пре протумачити као анти-владино него као терористички, али како било да било, племена ал-Хумум јасно стављају до знања да су спремна на оружану борбу. Они свакако нису једина таква племена, али је њихов пример извучен као добра илустрација племенских прилика у Хадрамауту.

¹⁵⁴ <http://www.hdrmut.net/vb/showthread.php?t=420952#.VIFqt8I5VhV> - приступљено 05.12.2014.

¹⁵⁵ <http://almasdaronline.com/article/52390> Tawattur fi Haḍramawt ba`d maqtal shayḥ qabā`il al-Ḥumūm bi ištibāk ma`a quwwa amaniyya, 03.12.2013. - приступљено 05.12.2014.

¹⁵⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=34d65IWEVEs> - приступљено 05.12.2014.

Остало је да буду покривена и племена са друге стране Хадрамаута, односно пустињска племена на северу, међу којима има примера са веома богатом историјом.

Племена Нахд (*Nahd*) која се налазе северно од племена Абида и Кинда позната су била још у преисламском периоду. Ради се о огранку химјаритског племена Бану Кудаа (*Banū Qudā'a*), чијим је гранањем формиран низ арапских племена. Племе ал-Кудаа, које је махом напустило територије Јемена у трећем веку нове ере, основало је град ал-Самава у Ираку. Постојала су и Нахд у Наџрану и Асиру, као и у другим деловима Саудијске Арабије, који се историјски нису сматрали Јеменом попут Наџрана и Асира. Нека од њих су се прикључила другим племенима, а она која нису махом су се преселила у Јемен.

Племена Сајар (*al-Ṣay'ar*) заузимају велики простор северно од Нахда и делимично својом територијом улазе у Саудијску Арабију. У односу на остатак Хадрамаута, они су у његовом северозападном делу. Ова племена која воде порекло од племенске групе Кинда номадска су и полуномадска, а о њима је писао и британски истраживач и путописац Вилфред Тесигер у својој књизи из 1959. године (*Arabian Sands, 1959*). У књизи су ал-Сајар описани као „пустињски вукови и велико и јако племе“. Деле се на Ал Мухамад бин Лејт (*Muḥammad ibn Layṭ*) и Ал Али бин Лејт (*Āl, Āl 'Alī ibn Layṭ*)¹⁵⁷ који се касније, као што је случај и код осталих племена, деле на бројне мање огранке.

Следећа група племена, такође веома позната је Ал Катир (*Āl Kaṭīr*), која у Јемену живи на истоку и северу Хадрамаута, а такође их има и у Дофару, у данашњем Оману. Ова племена потичу од групе Хамдан, као и најјача јеменска племена Хашид и Бакил. Кроз историју су имали истакнуту политичку улогу у Хадрамауту. Наиме, Султанат ал-Кетири основан је 1379. године и временом се ширио да би у једном тренутку њихова територија стигла до Шабве.¹⁵⁸ Султанат је трајао до формирања Републике 1967. године, али је у том периоду најјачи султанат био Куајти. Престоница Султаната био је град Сејун, који је споменут на претходној страни, а данас је палата катиритског султана један од најблиставијих

¹⁵⁷ <http://khtan.com/vb/showthread.php?p=1895> - приступљено 05.12.2014.

¹⁵⁸ <http://www.hdrmut.net/vb/showthread.php?t=420952#.VIFqt8I5VhV> приступљено 05.12.2014.

примера архитектуре базиране на коришћењу цигала од блата. Њена изградња започета је још у 16. веку, али је облик који данас има добила 1938. године. У међувремену је један део зграде претворен у музеј, али је нажалост до Сејуна веома тешко доћи. Један од разлога је његова велика удаљеност од Санае и Адена, али је много озбиљнији разлог огроман безбедносни ризик, будући да се на путу до Сејуна пролази кроз пределе где је учестала активност ал-Каиде, а опасност представљају и ратоборна племена.

Слика 10. Палата катиријског султана.¹⁵⁹

Племена Ал Катир су такође чланови неке врсте племенске конфедерације која се зове ал-Шанафир (*al-Šanāfir*) и која укључује нека суседна племена и то ал-Авамир (*al-‘Awāmir*), и Ал Џабир (*Āl Ġābir*). Ради се о старом племенском савезу

¹⁵⁹ https://www.flickr.com/photos/prof_richard/4175490955 - приступљено 20.01.2016. Фотограф: Ричард Мортел.

који се први пут помиње у изворима са краја 12. и почетка 13. века. Насељавају подручја старих и важних хадрамаутских градова, Шибама и Сејуна, али и друге, пустињске делове земље. Племена Ал Катир и остала племена овог савеза су делом седелачка, а делом номадска у зависности од тога који део територије Јемена насељавају.

Од хадрамаутских племена још је остала група Бани Данах (*Banī Danah*) на крајњем истоку и североистоку ове велике провинције. Из ове групе као два можда најутицајнија племена могу се издвојити Тамим (*Tamīm*) и Манахил (*al-Manāhīl*). Посебно се може издвојити племе ал-Манахил, претежно номадско племе из пустињских делова регије. Њих такође помиње Тесигер и наводи да су познати по пљачкашким походима (*al-ġazw*) на племена која се простиру од Надрана до пустиње Руб ал-Хали.

Племена из региона Махра

Махра (*al-Mahra*) је регион на истоку Јемена према граници са Оманом. О њиховом пореклу не постоје сасвим поуздане чињенице, али најчешће су тврдње да ова племена потичу од старог химјаритског племена ал-Кудаа. Други извори се кудикамо разликују, али велика већина доказује да племена Махра потичу од Химјарита, док се разлике углавном свде на доказивање по којој линији химјаритских предака су се издвојили. С обзиром на то да излазе на море, али и да настањују пустиње, углавном се, у зависности од тога где живе, баве риболовом или узгојем камила.

Поред ових племена у региону Махра живе и огранци племена Авабита и Ал Катир. Племена Махра настањују и Оман што важи и за Ал Катир.

Природа јеменског племена

У овом поглављу биће предочена унутрашња структура јеменских племена, са циљем да се увидом у њихове главне институције, обичаје и правну традицију извуку закључци о начину функционисања. Поглавље ће отворити кратко објашњење основне идеје функционисања племенског система паралелно са државним. У овој студији инсистира се на термину паралелно функционисање, јер племе и племенски систем, иако у бити различити од државе, поседују елементе сличне државним и као такви морају у мањој или већој мери долазити у сукоб са државним апаратом. Према Веберовој дефиницији државе она „представља политичку организацију са карактером јавне установе, чији управни апарат с успехом полаже право на монопол легитимне физичке принуде за одржање поретка на одређеној територији“. Са друге стране, према већ приложеној дефиницији Шиле Вер племе представља „територијално друштвено уређење чији чланови деле заједничку припадност, а које егзистира у мрежи других, сличних, уређења са којима има односе и које је увек било условно или формално потчињено некој врсти државе“. Јасно је, дакле, да су и држава и племе територијални ентитети и, иако по питању територије наизглед не постоји сукоб државних и племенских интереса, то ће бити искоришћено као полазна тачка у представљању проблематике паралелне егзистенције ова два система. Племе је у Јемену формално потчињено држави и као такво оно не штити свој територијални интегритет у односу на државу. Државне границе и државни закони који почивају на шеријату такође су формално признати од стране племена. Међутим, о међуплеменским границама постоје извесна правила и она, као и многа друга правила, имају утемељење у племенском обичајном праву. Из тог разлога многи унутарплеменски или међуплеменски сукоби или спорови решавају се на племенском нивоу, без мешања државе, што каткад представља директан удар на државни монопол о употреби силе. Јеменска племена јесу муслиманска, па је логично да и обичајно право буде усклађено са шеријатом, али оно је у неким аспектима много флексибилније од шеријата, што сигурно представља један од разлога што племена често сама решавају своје спорове. Узмимо пример тешког кривичног дела убиства. За ово кривично дело шеријат предвиђа смртну казну, док обичајно право оставља могућност крвне освете. Међутим, крвна освета се може компензовати новцем уз сагласност

породице или саплеменика убијеног. У преко 90% случајева прихваћен је новац и кривично дело се компензује на тај начин. Дакле, овде се ради о најдиректнијем могућем кршењу државних закона и подривању ауторитета државе. Ово је наравно познато државним органима, али јеменска племена су веома добро наоружана и спремна на отпор, па држава најчешће бира да се не меша, те да јој је исплативије да прећутно остави племенима та веома широка овлашћења. Други разлог посезања за обичајним правом је што је оно, насупрот флексибилности када су у питању тешка кривична дела попут убиства, изузетно прецизно када су у питању поједина ситна правила која се тичу пре свега економије. Шеријат је ту много општији, док обичајно право изриче конкретне мере за најразличитије ситуације.

У јулу 2013. године Јемен тајмс је на својој интернет страници на енглеском језику објавио занимљив текст који укратко, али веома илустративно приказује „племенски начин“ решавања спора који има утицаја и на ауторитет државе. У тексту¹⁶⁰ је описана ситуација из провинције Хаца приликом које је један од локалних шејхова користећи џамбију, јеменски племенски бодез, претио раднику запосленом у електродистрибуцији која је у власништву државе. Запослени у електродистрибуцији су реаговали тако што су искључили струју у провинцији Хаца и нису је укључили скоро недељу дана. До измирења и поновног укључења струје дошло је тек пошто је шејх донео жртвеног вола пред електродистрибуцију, а његова жртва је послужила као извињење запосленима. Дакле, иако је расправа имала тако велики утицај да је изазвала искључење струје на недељу дана, држава није пронашла начина да овај спор институционално разреши, већ се морало сачекати да се реши онако како традиција то налаже.

Наравно, не треба извлачити закључак да читав Јемен овако функционише. Као је већ наглашавано, у појединим деловима земље племенски утицај је опао, али тамо где он и даље постоји и где је јак, много тога се решава унутар племена.

¹⁶⁰ <http://www.yementimes.com/en/1698/report/2700/Offer-some-oxen-How-tribal-mediation-works.html>
al-Jubarī, Rammaḥ, *Offer some oxen: How tribal mediation works*, 29.07.2013. - приступљено
03.01.2015.

Из тог разлога веома је битно указати на наважније одлике функционисања племена и представити племе изнутра.

Јеменско племе изнутра – механизам функционисања

Прецизну и свеобухватну општу слику о функционисању јеменских племена немогуће је добити јер се, из више разлога, племена међу собом разликују. Из ових разлика проистичу посебности различитих племена и да би се добила јасна слика о функционисању сваког од њих, морала би се радити засебна студија. Нажалост, због дешавања на политичкој сцени Јемена у тренутку израде овог рада, као и у годинама које су јој претходиле, онемогућиле су аутора у намери да спроведе теренску студију о неком од јеменских племена. Стога се овај рад ослања на радове истакнутих антрополога који су се бавили овом тематиком у, ако не срећнијем, онда барем безбеднијем периоду по Јемен. Они су се бавили углавном племенима са северног платоа, па ће се тако и овде изведени закључци углавном односити на тај регион. Дакле, иако су неке ствари опште и могле би се односити на целу територију Јемена, детаљи се често разликују и између племена постоје разлике, некад у нијансама, а некад много веће.

Једна од најважнијих карактеристика јеменских племена јесте та да се углавном ради о седелачким племенима. Заправо, древна Јужна Арабија је територија на којој су се развијале прве седелачке цивилизације у региону. Племенска мапа Јемена свакако није остала непромењена током неколико хиљада година, нека племена су нестајала, мењала имена, стапала се са другим, формиране су конфедерације и савези од којих су се касније формирала појединачна племена итд. За нека племена се, међутим, може утврдити да су пре више стотина или више од хиљаду година била на истим или скоро истим географским координатама. У сваком случају, територијалност је једна од главних карактеристика племена у Јемену, али и она као таква садржи изузетке, будући да у Јемену постоје племена која су номадска или полу-номадска. Оваква племена, најчешће, насељавају пустињске делове земље, али су и нека племена са планинског платоа полу-номадска. Раније је поменуто племе Суфјан, које припада конфедерацији Бакил, а

чији је део становништва номадски. Међутим, и поред тога постоје докази који вековима ово племе везују за исту територију.

Велику територију коју Јемен заузима одликују изузетне разлике у топографији, што условљава и различите начине живота, па тако племе не може функционисати на исти начин ако живи у пустињи Руб ал-Хали, долини Хадрамаут или на планини Барат (*Barat*) у провинцији Џауф. Уз то, географски положај и услови за живот резултирали су и различитим историјским околностима, при чему су нека подручја чешће била окупирана, док су пак друга племена из неприступачнијих предела имала много мање искуства са колонизаторима. Даље, због своје одсечености условљене неприступачношћу подручја на којем живе, или из других разлога, поједина племена су имала много мање искуства у односима са неком врстом централне власти, па су стога равила већи степен самосталности. На крају, треба истаћи и да јеменска племена веома варирају и у величини, односно територији коју заузимају, а то опет најчешће долази као последица различитих услова за живот.

Из наведених одлика племенског света произлази да је заиста тешко извући било какве закључке који би се могли применити на целокупну територију Јемена. Примери у овом раду ће углавном бити везани за племена са северног планинског подручја, што је и разумљиво имајући у виду да је утицај племена тамо вероватно најјачи. Ипак, неке од изнетих ствари неће важити у случају осталих племена или ће важити у делимично измењеној форми. Локалне посебности појединих племена у односу на друге иду од оних ситних, које суштински ништа не мењају, до оних крупнијих које условљавају битнију разлику.

Подела друштва према статусним категоријама (*tabaqāt*)

Код јеменских племена постоји подела према статусним категоријама која нема увек идентичан облик, али је он углавном сличан. Прву статусну категорију чине сајиди (*sayyid*). Они представљају потомке Мухамеда и чине једну врсту

религијске елите. Углавном имају прецизне податке о свом пореклу што је права реткост за било ког другог члана племена. Сајиди су веома важни за зајдитску традицију јер је у њиховој држави која је постојала више од хиљаду година имам морао бити и сајид. Утицај сајида смањује се значајно после пада Имамата у републиканској револуцији. Сајиди су, заједно са другим групама које се сматрају рањивим, а то су жене, деца, путници, имигранти, политичке избеглице и људи из потчињених слојева, заштићени племенским законом од насиља. Сматрају се рањивим и због тога сви заједно формирају групу која се назива бавајис (*bawāyis*, јед. *bā'is*)¹⁶¹. Кршење овог правила о заштити повлачи прописане санкције. Друга врста заштите која је такође широко распрострањена код јеменских племена је хицра (*hiġra*)¹⁶² или хавта (*hawṭa*)¹⁶³, врста уточишта које не обухвата аутоматски одређене групе становништва већ се мора доделити. Хицра се додељује одређеним фамилијама путем посебних докумената, а они који имају статус хицре називају се мухаџарин (*al-muḥaġarīn*).¹⁶⁴ Она се често додељује када је нечији живот директно угрожен. Статус хицре, међутим, могу имати и подручја у којима је забрањено насиље, па тако у појединим деловима Јемена сајиди живе у таквим енклавама. Пол Дреш наводи рецимо пример где су се сајидске куће Бејт ал-Вазир (*Bayt al-Wazīr*) налазиле у Вади ал-Сиру (*Wādī al-Sirr*) у Бани Хушајшу.¹⁶⁵ У сваком случају, хицра се мора доделити што није увек случај са сајидима док општом поделом они спадају у заштићену групу бавајис.

Другу, категорију чине припадници племена. Арапска реч је *qabalī*, али за њу не постоји еквивалент у српском језику. Они су убедљиво најбројнији и обично чине око 90% популације. Као посебну групу у оквиру ове статусне категорије издвајају се кадије (*qādī* мн. *quḍāt*), али се они издвајају само по учености, односно познавању шеријатског права. Ипак, као и сајиди, кадије другачије изгледају, па се могу лако препознати на основу одеће и бодежа. Ово је углавном наследна титула,

¹⁶¹ Овај корен има двојако значење и може означавати и снагу, храброст, али и беду и јад, што је случај код речи *ba'is*.

¹⁶² Иста реч која означава и прелазак Мухамеда из Меке у Медину. У основи, овај корен означава напуштање, емиграцију, одлазак итд.

¹⁶³ Изведено од корена који означава заштиту.

¹⁶⁴ Weir, Shelagh, 1986. *Tribe, Hijrah and Madinah in North-West Yemen*. Middle Eastern Cities in Comparative Perspective: Points de vue sur les villes du Maghreb et du Machrek. Kenneth Brown, Lonon.

¹⁶⁵ Dresch, Paul. 1989. *Tribes, government, and history in Yemen*, Oxford, England.

иако у теорији било који припадник племена може постати кадија, уколико добро изучи шеријат. Такође нису ретки случајеви ни да се кадијама додели статус хиџре, али то није правило.

Трећа група је суштински потчињена у односу да прве две. Називи за ову групу варирају па су тако на пример код племена са Разих планине сви категорисани као месари (*ǧazzār* мн. *ǧazr*)¹⁶⁶. У неким другим деловима земље оваквог обједињавања под једним именом нема, али генерално свуда исти тип људи чини овај слој. Они најчешће обављају послове које остали припадници племена сматрају прљавим и мање вредним. Нежељена занимања су најчешће: месар, брица, добошар или било која врста музичара, извршилац обрезивања, кожар и често су обједињени под именом мазајина (*mazāyina* јед. *muzzayin*)¹⁶⁷. Уобичајено је да се ова група не убраја у праве припаднике племена и практично је изопштена из племенског живота. На пример, приликом племенског рата музајин би требало да буде ван сваке опасности, јер нити се сматра пријатељем од стране племена у којем живи, нити се сматра непријатељем од стране противника. Осим тога, у неким деловима земље још увек су присутни случајеви забране бракова између припадника племена и припадника овог потчињеног слоја. Оваква пракса је сигурно раније била распрострањенија, али она није искорењена, о чему сведоче и писања јеменских медија. Интернет форум племена ал-Авалик из јужног дела земље објавио је текст о проблему где двома младима који су се били упознали на универзитету у Ходеиди није био дозвољен брак, јер је младић био син месара. Пар је покушао тајно да се венча, али је отац прозрео њихову намеру, отишао на лице места и ватреним оружјем ранио младића у ногу. Након што се и ово догодило, ћерка је свог оца на јавном месту убола ножем у раме, а затим покушала и себе да убоде, у чему су је спречили припадници јавног реда. Због каснијих претњи девојке да ће се убити, остали угледни саплеменици натерали су њеног оца да преиначи одлуку и одобри брак.¹⁶⁸ Јасно је да је овај случај можда и екстреман, али са друге стране отвара и питање „да ли сваки месаров син треба да се суочи са клањем пре

¹⁶⁶ Weir, Shelagh, 2007. *A Tribal Order – Politics and Law in the Mountains of Yemen*, University of Texas Press.

¹⁶⁷ Овај корен означава лепоту, а глагол у другој глаголској врсти, којој припада и партицип активни *muzzayin*, значи улепшавати, украсити, али и бријати.

¹⁶⁸ <http://3walq.com/showthread.php?t=16413> - приступљено 03.02.2015.

него што ожени кога жели“¹⁶⁹ Није јасно на који регион се односи овај текст, јер се прецизно не наводи, али је врло вероватно да је у питању северни планински плато. Сличне податке добио је и аутор овог рада у разговору са припадником племена Ијал Сурајх (*‘Iyāl Surayh*) из конфедерације Бакил који је посведочио о томе да је такође на факултету упознао девојку коју је потом и оженио. Њени родитељи су тек неко време после венчања сазнали да је младожења месаров син, после чега су моментално захтевали да се разведу. Младић је то одбио, а читав случај завршен је убиством његових родитеља и отмицом младе.¹⁷⁰ Овде, дакле, имамо још драстичнији пример, али није познато каква је била реакција племена убијених људи, будући да је младић недуго затим напустио Јемен. По свему судећи, забрана бракова између припадника племена и нижих слојева још увек је на снази у неким деловима Јемена, што потврђују и ови примери који су новијег датума. Међутим, постоји и дискриминација унутар најниже статусне категорије, при чему они који се баве месарским занатом, пољопривредом или трговином не желе да се мешају са, на пример, гласником (*dawšān*).¹⁷¹ Иначе, и неки други послови такође су „резервисани“ за најнижи друштвени слој, а то је продавање ката, вођење кафецинице или пиљарнице (називи за оне који обављају ове послове су *tuqawwit*, *tuqahwī*, *ḡaššām*) итд.

Појам части – Ард и шараф

Част мушкарца у јеменском племену најчешће се означава двема речима и то су шараф и ард (*šaraf*, *‘ird*¹⁷²) које би се генерално могле узети као синоним, премда се могу пронаћи разлике у нијансама. У принципу, Јеменац би често рекао да ове две речи исто значе, али је њихова употреба нешто другачија премда,

¹⁶⁹ <http://3walq.com/showthread.php?t=16413> - приступљено 03.02.2015.

¹⁷⁰ Интервју са припадником племена Бани Сурајх који је желео да остане анониман спроведен је у мају 2015. године.

¹⁷¹ Weir, Shelagh, 2007. *A Tribal Order – Politics and Law in the Mountains of Yemen*, University of Texas Press.

¹⁷² Реч која се у књижевном арапском језику чита као *‘ird*, али и Пол Дреш и Шила Вер користе другачији изговор који је у складу са локалним дијалектом.

суштински, разлике нису велике, а њима се детаљније бави Дреш.¹⁷³ Мушкарац, припадник племана, требало би да буде поштен, вредан и способан да очува своју част, што најчешће значи да сачува оно што може бити угрожено. Могу се издвојити три главна сибола части у јеменским племенима.¹⁷⁴

Свакако најупадљивији од њих је џамбија, закривљени бодез који се носи о појасу и који сам по себи може много тога да говори. Позиција на телу на којем је ношен, материјал од којег је израђена дршка, корице итд., све то говори о статусу човека који га поседује. Џамбија се у Јемену и данас одржала и носи се и у главном граду Сани, док за села то не треба посебно ни истицати. Небрига о џамбији повлачи нарушавање части, а оно је различитог облика у зависности од начина на који је изгубљен, при чему је част угроженија у случају да је бодез, на пример, отет. Улогу оружја џамбија је изгубила, али је, као симбол части, њена церемонијална вредност веома велика, па се користи као залог приликом разрешавања спорова, у ритуалним плесовима при обрезивању, у ритуалима приношења жртве итд.

С обзиром на то да је земља главни извор средстава за живот, брига о њој такође спада међу основне задатке у циљу очувања части. Мушкарац мора бити способан да води бригу о онима који зависе од њега. Уколико дозволи да се наруши његов суверенитет над сопственом земљом, он доводи у питање и своју част.

На крају, ту је и улога жене која се сматра рањивом категоријом, па јој је, као таквој, неопходна заштита. Као и код претходних главних елемената за очување части и о жени треба водити рачуна тако да она ни на који начин не буде изложена нападима, увредама и сл. Са друге стране, с обзиром на то да се ради о слободним становницама које привређују и слободно се крећу, немогуће је очекивати да се ситуација може држати под контролом 24 часа дневно. Дакле, осим што је заштита жене један од кључних фактора у одбрани части, то је и задатак који је теже испунити него остале.

¹⁷³ Dresch, Paul. 1989. *Tribes, government, and history in Yemen*, Oxford, England.

¹⁷⁴ Weir, Shelagh, 2007. *A Tribal Order – Politics and Law in the Mountains of Yemen*, University of Texas Press.

Термин који је често у употреби приликом атака на част је ајб (*'ayb*) што би се могло превести као срамота. Свако кршење било ког аспекта моралног кодекса у јеменским племенима¹⁷⁵ повлачи за собом и одговарајућу казну која је обично прецизно прописана. За увреду или ударање жене најчешће је прописана новчана казна, али и приношење жртве у виду бика, овна или друге животиње, а висина казне и врста животиње која се приноси као жртва варирају од околности причињеног ајба.

Унутрашња структура племена

Како је већ неколико пута наглашено, племе се може узети као основна ћелија јеменског друштва, али до сада о унутрашњој структури те ћелије није било речи. Структура једног племена није униформна и може варирати степену сложености, као што се, уосталом, и племена међусобно разликују по величини, начину живота и др.

Основа племена су кланови, а они представљају јединице назване најчешће по неком мушком претку. Имену клана обично претходи реч бејт или ал (*bayt, āl*) што би у комбинацији са мушким именом требало да значи да су они потомци наведене особе. Бејт и ал су речи које потичу из класичног арапског, али се користе и друге речи које припадају локалним дијалектима.¹⁷⁶ Кланови су лоцирани у својим засеоцима, међутим, једно племе није једноставно група уједињених кланова, већ је оно подељено на веће јединице чија имена, просто речено, варирају у зависности од њиховог броја, па се они називају трећинама, петинама, шестинама итд. Ипак, ове конститутивне јединице нису увек само просте групе кланова већ је понекад подела компликованија, па је зато најбоље дати неколико примера из различитих јеменских племена.

Племе Назир, које припада конфедерацији Хавлан бин Амр, подељено је на трећине и оне се називају горња, средња и доња трећина. Унутар сваке трећине

¹⁷⁵ Тренутно су наведени само главни аспекти одбране части, али постоје и бројни други.

¹⁷⁶ Weir, Shelagh, 2007. *A Tribal Order – Politics and Law in the Mountains of Yemen*, University of Texas Press.

такође је извршена подела на додатних четири или пет делова који су образовани од скупа кланова. Иако би оваква подела могла да делује као да између уједињених кланова постоји генеалогска, веза то није случај.¹⁷⁷ Такође, свака од јединица препознаје своју шејховску породицу која је на неки начин главна у њеном локалном оквиру. Ипак, овакве конститутивне јединице не морају бити приближне величине већ су ту могуће прилично велике разлике. Плеће Бани Сурајм из конфедерације Хашид издељено је на сличан начин као Назир. Ово плеће има више (девет) конститутивних јединица него Назир и свака од њих има различит број подјединица (које нису кланови већ скупови кланова).¹⁷⁸

Другачији пример од претходна два имамо код племена Усајмат, чија је унутрашња структура компликованија. Наиме, ово плеће има четири главна огранка Џабра, Киса, Фадла и Ганаја (*Ġabraa, Qīsa, Faḍla, Ġannāya*), али док, на пример, Киса садржи само својих основних седам група, Џабра се грана много компликованије, што је приказано дијаграмом на следећој страни.¹⁷⁹

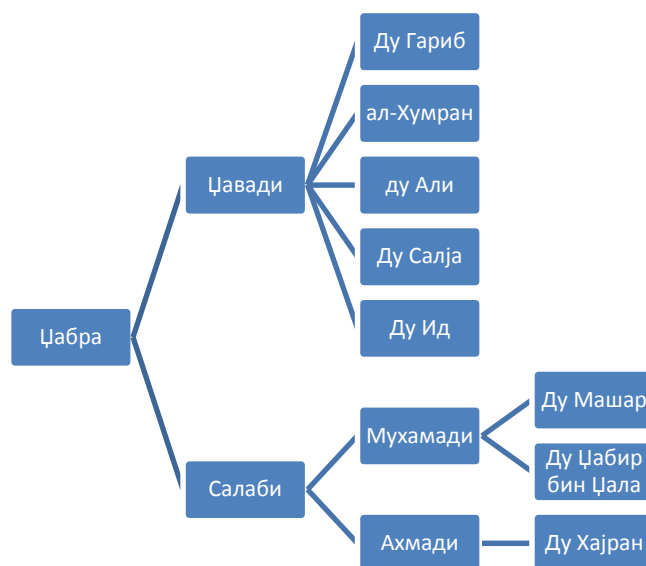
У сваком случају, идеја је јасна, кланови су основне јединице, а плеће је обично издељено на неколико јединица чији број није одређен. Остало што се тиче поделе племена, пре свега број јединица, као и начин њиховог каснијег гранања, доста варира од племена до племена и ту је тешко извући константу.

¹⁷⁷ Weir, Shelagh, 2007. *A Tribal Order – Politics and Law in the Mountains of Yemen*, University of Texas Press.

¹⁷⁸ Dresch, Paul. 1989. *Tribes, government, and history in Yemen*, Oxford, England.

¹⁷⁹ Исто.

Дијаграм 8. Подела огранка Цабра, племе ал-Усајмат

Управљање племеном – шејхови и њихова улога

Релативно сложена структура јеменских племена праћена је и слојевитом структуром управљања. Имена истакнутих шејхова често су се последњих година помињала у медијима, због чега се стекао утисак о њиховој огромној политичкој моћи. И заиста, донедавно је Садик ал-Ахмар, на пример, заиста уживао у огромној моћи и стеченој слави која је озбиљно уздрмана дешавањима у вези са побуњеницима из групе Хути. Међутим, шејх Садик и њему слични нису једини нити најбољи примери за улогу шејха у јеменском племену, премда се ни они не смеју губити из вида. Са једне стране, у племенском животу не гледа се благонаклоно на богаћење, одлазак у град (односно напуштање племена) и бављење политиком, јер то није улога шејха, односно не би требало да буде, али, са друге стране, није случајно што су се племена Хашид и Бакил називала Крилима Имамата, имајући у виду њихову значајну улогу у политичком животу државе. Даље се на то могу додати превирања и атентати у којима су племена играла велику улогу и који су обележили прве републиканске године у Северном Јемену. Примери

су бројни и сви нам они говоре да су шејхови, нарочито они из најутицајнијих племена, често излазили из оквира племенског поретка и улазили у политику.

Улога шејха у правој племенској заједници је ипак нешто другачија. На челу племена је шејх који је вођа племена. Испод шејха у хијерархији долазе племенски високодостојници (*kibār al-qabīla*, 'a'yān al-qabīla) и они врше функције неке врсте заменика. Такође, представљају и своје кланове. Трећа група људи су представници заселака који, су директно одговорни за њих.¹⁸⁰ Арапски термин је *amīn* (мн. *umtanā'*) што се у модерном политичком животу често преводи као секретар, али такав превод није најприкладнији у овом случају. Овај модел поделе са јасно урађеном структуром се ипак не може прихватити као свуда актуалан, јер се у неким другим деловима Јемена, изван планина Разих, не помињу тако јасно видљиви слојеви, иако је рецимо синтагма *kibār al-qabīla* веома уобичајена. Поред тога, чак ни термин шејх није општеприхваћен, па је тако у Хадрамауту ограничен на оне који имају велико религијско знање, док вођа племена има титулу мукадам (*muqaddam*), што у војној терминологији може означавати и неки од чиновна, најчешће чин пуковника.¹⁸¹

Шејх се не бира увек на исти начин. У претходном поглављу предочена је унутрашња подела јеменских племена. Међу побројаним клановима постоје они који су утицајнији и који имају такозване шејховске фамилије, познате по томе што дају племенске шејхове. Углавном има више шејховских фамилија које припадају различитим клановима али, док се код неких племена чешће мењала шејховска фамилија која је давала врховног шејха, постоје племена код којих је једна шејховска фамилија стотинама година давала шејхове. Такав је случај са кланом ал-Ахмар који већ веома дуго даје врховног шејха за целу Хашид конфедерацију. Конкретно, Бејт ал-Ахмар (*bayt al-Aḥmar*) је део ал-Хумрана (*al-Ḥumrān*) који је један од огранака племена ал-Усајмат (дијаграм 8). Термин врховни шејх (*šayḥ al-tašāyih*), који овде означава шејха конфедерације, није присутан код свих племена. Међутим, код Хашида је он веома важан, а његов утицај је кроз историју, нарочито

¹⁸⁰ Weir, Shelagh, 2007. *A Tribal Order – Politics and Law in the Mountains of Yemen*, University of Texas Press.

¹⁸¹ al-Shaḡrabī, 'Ādil Muḡāhid (yp.), 2009. *al-Qaṣr wa al-Diwān: al-Dawr al-Siyāsī li al-Qabā'il fi al-Yaman*, Ṣan'ā'.

у другој половини прошлог и почетку овог века, излазио из племенског оквира конфедерације Хашид. Заправо, врховни шејхови Хашида били су веома истакнути у политичком животу Јемена. То је важило и за шејха Абдулаха који је од револуције 1962. до своје смрти 2007. године имао изузетно значајну улогу у државној политици, а такође је важило и за Садика ал-Ахмара, врховног шејха конфедерације у тренутку израде студије. Његова улога је, ипак, тренутно у магли будући да има индиција да је конфедерација Хашид конфедерације подељена.¹⁸² Време ће показати шта ће бити са конфедерацијом Хашид и кланом ал-Ахмар, али су они свакако одличан пример за континуитет једног клана у давању шејхова. Дакле, код Хашида се шејх номинално бира, али се то чини само у оквиру одређених кланова, при чему је клан Ахмар најистакнутији. У другим племенима имамо другачије процедуре, па тако у Абјану племена Ал Фадл практикују „ротацију“ шејхова између три дела овог племена.¹⁸³ У Хадрамауту се мукадам бира на састанцима на којима о томе расправљају први следећи по рангу, а то су дахили (*daḥīl*, мн. *duḥalāʾ*).¹⁸⁴

Међутим, такође је важно истаћи да није племенски шејх једини који носи ту титулу. Сви наведени „блиски сарадници“ шејха су такође шејхови, а и многи старији угледни мештани могу бити тако названи. Дакле сама реч шејх, која стоји као предзнак испред имена, може да има веома широко значење. Наравно, у оквиру племенског друшва веома је прецизно ко је ко, односно ко је главни шејх, ко су његови помоћници итд. Такође, у оквиру једног племена постоје и бројне шејховске фамилије које припадају различитим клановима. Постоје, међутим, и ситуације где свака јединица племена (на пример петина) има свог шејха, али да сви заједно немају врховног шејха.¹⁸⁵

Код племенских конфедерација о којима је већ било речи и код којих постоји врховни шејх даље гранање структура власти такође може варирати. Узмимо

¹⁸² Интервју са чланом јужњачке сепаратистичке групе ал-Хирак.

¹⁸³ Serjeant, Robert Bertram, 2001. Mooawiyah Ibrahim (yp.), *Dawlah, Tribal Shaykhs, the Mansab of the Waliyah Saidah, qasamah in the Fadli Sultanate, South Arabian Federation*, Arabian Ltritur in Honowr of Mahmoud Ghul, Wiesbaden: Harassowitz.

¹⁸⁴ al-Shaḡrabī, ‘Ādil Muḡāhid (yp.), 2009. *al-Qaṣr wa al-Diwān: al-Dawr al-Siyāsī li al-Qabāʾil fī al-Yaman*, Ṣan‘āʾ.

¹⁸⁵ Dresch, Paul, 1984. *The Position of Shaykhs Among the Northern Tribes of Yemen*, University of Oxford.

пример Хашида и Бакила. Код Хашида је на челу врховни шејх (*šayḥ al-mašāyih*), за њим следе шејхови јемци (*dumanā*), потом остали шејхови и на крају „мудри људи“ (*‘āqil*, мн. *‘uqqāl*) и представници засеока (*‘atīn*, мн. *‘umanā*). Са друге стране, код Бакила иза врховног шејха имамо накиба (*naqīb*, мн. *niqabā*) у значењу „председник племена“ код Бакила, а иначе би се реч у војној терминологији могла превести као капетан. Они код Бакила заузимају позицију коју јемци заузимају код Хашида.¹⁸⁶

Када је у питању улога шејха, она се у спољним пословима огледа у томе што шејх представља племе у контактима са другим племенима, предводи племе у ратовима итд. Дакле, шејх је врховни представник свог племена. У унутрашњим пословима његова улога највише је везана за домене права и администрације. Било какво кршење закона или, генерално, проблеми који настају у оквиру племенске заједнице потпадају под шејхову јурисдикцију. Његови задаци би и у системима где постоји подела власти свакако потпадали под домен различитих органа. Шејх је одговоран за скоро све, од истраге, преко хапшења, до суђења и спровођења казне. Притом се не може рећи да шејх има апсолутну власт, будући да је обичајно право прилично прецизно, а шејх нема моћ да излази из његових оквира. Осим тога, у послове су укључени и остали племенски великодостојници, шејхови нижег ранга, који су такође веома важни чиниоци у механизму правног поретка јеменског племена.

Позиција која се често додељује хијерархијски нижим шејховима јесте улога јемаца. Јемци имају општу улогу шејхових помагача, али је посебно важан онај део обавеза, где су они дужни да гарантују за спровођење одлука. Рецимо, за западни Јемен, али и за друге делове земље, важи да јемац плаћа казну, каква год да је. Може се радити о накнади за убиство или новцу који се плаћа из неког другог разлога. Када шејх јемац плати новац, он иде код шејха оптужене стране како би наплатио оно што је већ исплаћено.¹⁸⁷ Веома важан аспект оваквог функционисања је и раздвајање сукобљених страна, будући да оштећена и оптужена страна

¹⁸⁶ al-Shaḡrabī, ‘Ādil Muḡāhid (ур.), 2009. *al-Qaṣr wa al-Diwān: al-Dawr al-Siyāsī li al-Qabā’il fi al-Yaman*, Ṣan‘ā’.

¹⁸⁷ Serjeant, Robert Bertram, 1977. C. van Nieuwenhuijza (уредник), *Commoners, Climbers and Notables*, Leiden.

комуницирају преко својих шејхова, а не директно. Поред тога, постоји и обичај који даје додатну снагу оваквој пракси и чини је још чвршћом, а то је размена најчешће предмета који симболизују част и који треба да гарантују да ће се донесене одлуке поштовати (*rabah*). Ово се догађа између шејхова супротстављених страна који као гаранцију да ће поштовати одлуку полагају пушку, џамбију или дају одређену своту новца. Улога ових симбола је веома снажна и свако кршење гарантованог договора сматра се великим *ајбом* и наноси тешку срамоту прекршиоцу. Код тежих прекршаја или уопште расправа код којих је мала могућност за договор уводи се и арбитар, при чему ову улогу преузима неутралан шејх. Улога јемаца у оваквим случајевима је слична као и у претходним с тим да су јемци овде одговорни и арбитру. Арбитар овај посао обавља по извесној цени коју сам одређује, а она варира од врло мале до изузетно велике, па се тако чланови племена често „осећају примораним да плате веома много јер немају другог начина да разреше своје проблеме“¹⁸⁸

Уобичајено је да се споразуми постигнути на овим састанцима записују, а арапско име за таква документа је *qawā'id*. Структура ових докумената код племена са Разих планине је углавном иста и има следећи облик: Прво се записују имена представника, односно оних који су присутни на састанку. За сваког представника се тачно наводи и чега је представник (племена, клана итд.), а потом се наводи и да су примили к знању и потврдили услове или одлуке споразума. Документ потом почиње уводним речима, а то су најчешће завети на јединство, те поштовање шеријата и племенског права, као и (понекад) искази поштовања према претходним споразумима. Даље следи главни део документа и тиче се саме суштине спора, а на крају овог дела записана су имена јемаца. На самом крају записани су месец и година у којој је постигнут договор, затим име записничара као и имена сведока.¹⁸⁹ Ова документа су добро чувана и предају се шејху који је, уосталом, и најодговорнији за одржавање правног поретка у племену. Она су од највећег значаја за функционисање племена, али нису једина већ постоје и други типови докумената који се такође појављују у оквиру племенског законодавства. То су, на

¹⁸⁸ Dresch, Paul. 1989. *Tribes, government, and history in Yemen*, Oxford, England.

¹⁸⁹ Weir, Shelagh, 2007. *A Tribal Order – Politics and Law in the Mountains of Yemen*, University of Texas Press.

пример, поравнања (*ṣulḥ*), пресуде (*ḥukm, faṣl*) и др. Из приложеног се може претпоставити да племенско обичајно право прилично прецизно уређује унутарплеменске и међуплеменске односе. Са друге стране, јеменско становништво је скоро стопроцентно муслиманско, па би се, без разлике да ли се устав ослања на шеријат или не (а ослања се), могло очекивати да се и Јеменци понашају у складу са тиме. Због тог присуства двојаког законодавства код јеменских племена намеће се питање односа између обичајног племенског права и шеријата.

Племенско обичајно право и шеријат

У опису структуре племенских докумената наведено је да се у њима стране обавезују на поштовање шеријатског и племенског обичајног права (*ʿurf*). Јасно је да ова два појма нису иста, те да постоје разлике. Међутим, главно питање јесте да ли обичајно право излази из оквира шеријата и због чега сам шеријат није довољан за уређивање племенских односа. На друго питање је лакше одговорити. Наиме, шеријат је много општијег карактера од племенског обичајног права и он као такав не може да уређује читав сплет односа везаних за трговину, пољопривреду, сточарство, имовинска питања итд. Племенско право се базира на бројним случајевима из историје који су прецизно вођени и записивани, па се, између осталог, и на тим одлукама базирају нове одлуке. Даље, различита племена живе различитим начинима живота, па им се тако разликује и правна традиција. Племена која се баве пољопривредом не могу имати исту традицију као сточарска и полу-номадска племена. У сваком случају, обичајно право базира се на конкретним случајевима и одлукама које се баве врло опипљивим стварима, па је, као такво, када је у питању живот племена, знатно прецизније и ефикасније од шеријата. Стога је шеријат схваћен као нешто што свако, као добар верник, мора поштовати, док се обичајно право бави конкретним стварима и може да варира од племена до племена.

Начелно све школе исламског верског дају легитимитет племенском обијчајном праву, под условом да не излази из оквира шеријата.¹⁹⁰ Зајдитски ислам је, са друге стране, врло толерантан према урфу па се и у томе могу тражити разлози за најбоље одржавање племенског система управо на северу земље. Међутим, у неким случајевима мере које се спроводе према урфу нису идентичне оним које би спровео шеријат (или држава, у складу са шеријатом), па се може дискутовати о томе сматра ли се таква пракса кршењем шеријата или су у питању прихватљиве варијације.

Оно што прво упада у очи када се посматрају, рецимо, разлике у казнама које прописују урф и шеријат, то је да урф делује кудикамо блаже или флексибилније од шеријата будући да, на неки начин, оставља више простора прекршиоцу закона да се искупи за своја злодела. Шеријат за различита кривична дела прописује смртну казну што није случај са урфом који најчешће инсистира на материјалним казнама. Ово је случај чак и када је у питању убиство, кривично дело за које шеријат прописује смртну, казну док урф и ту оставља избор. Наиме, када је почињено убиство, породица убијеног има право да бира да ли ће спровести крвну освету или ће прихватити компензацију, односно дију (*diya*). Дија је арапска реч која се користи за најчешће новчану (али не увек) компензацију коју страна која је починила злочин треба да исплати оштећеној страни. У српском језику би се ова реч могла превести као крварина. Ако би се примењивала, крвна освета би могла да се окарактерише као, у најмању руку, подједнако строга као смртна казна, али реалност је да се припадници јеменских племена неупоредиво чешће опредељују да прихвате дију, односно компензацију. На тај начин се може спречити и евентуална ескалација сукоба коју би за собом могла да вуче крвна освета. Осим тога, дија, као и други облици компензације, као што је арш (*'arš*), односно компензација за телесне повреде, подложни су преговарању. То у пракси значи да се висина компензације неретко смањује, нарочито када за то постоје одговарајуће околности, као што је непостојање намере и сл.

¹⁹⁰ Donaldson, William 2000. *Sharecropping in the Yemen: A Study in Islamic Theory, Custom and Pragmatism*, Leiden.

Постоје и казне које формирају другу категорију у односу на компензативне исплате о којима је писано у прошлом пасусу. За разлику од компензативних мера које се односе на појединце, казне се исплаћују племенима у случају нарушавања њихове части. У случају међуплеменског убиства, поред дије за фамилију убијеног плаћ, а се и казна, а тај новац се даје директно племенским шејховима који касније, у зависности од њихове улоге у разрешењу случаја, распоређују новац.¹⁹¹

Поред наведених, постоје и друге праксе које су карактеристичне за племенски правни систем. Већ је раније помињана размена предмета од важности који симболизују част шејхова, учесника у спору. Нешто слично постоји и код кривичних дела где је оптужени дужан да симболично преда неки предмет, чиме се означава да ће одлука бити поштована. Такође, још једна карактеристика је и ритуално клање животиња у склопу компензације за почињен злочин или нарушавање части. То се обично чини на месту где је дело почињено, ако се ради о отвореном простору или, на пример, на прагу куће у случају да је дело почињено у самој кући. Интересантно виђење ове праксе има Пол Дреш који управо користи термин „клање животиња“ (*slaughtering beasts*) при чему је арапска реч за такву животињу *'aqīra*. Он то чини у жељи да избегне употребу термина жртвена животиња или приношење жртве, јер тај термин употребљавају они који повезују праксе јеменских племена са политеизмом.¹⁹²

Повезивање племена, не нужно са политеизмом, али генерално са кршењем шеријата чест је аргумент опонената племенског система. Извесне разлике у пракси свакако постоје, неке од њих су приказане и у овом раду, али питање остаје да ли се ту заправо ради о кршењу шеријата. На крају крајева, нису сви дужни да имају идентично виђење вере, а припадници јеменских племена, укључујући и зајдитски део, одакле су најугицајнија племена, свакако себе сматрају добрим муслиманима. Ипак, колико се пракса јеменских племена у неким круговима може сматрати проблематичном говоре речи Мухамеда ал-Шавканија, вероватно највећег теолошког ауторитета у Јемену који осуђује понашање племена Ду Хусејин и Ду Мухамад крајем 18. века речима да „уместо шеријата они поштују обичајно право

¹⁹¹ Weir, Shelagh, 2007. *A Tribal Order – Politics and Law in the Mountains of Yemen*, University of Texas Press.

¹⁹² Dresch, Paul. 1989. *Tribes, government, and history in Yemen*, Oxford, England.

својих предака“.¹⁹³ Шавканијево учење је, међутим, било под утицајем салафистичких идеја, тако да се ни оно не може узимати као једино меродавно.

Поред система управљања, где се најчешће извлаче паралеле са шеријатом, постоји и специфично питање конзумирања ката. Иако се ради о супстанци која се у већини земаља третира као дрога, кат је у Јемену легалан. Овде се, истини за вољу, не ради о чисто племенском наслеђу, већ је у питању део традиције јеменског народа уопште, и као таквог га не треба везивати директно за племена, премда стоји да се кат највише конзумира на северу земље, дакле у крајевима где је утицај племена најјачи.

Ритуално клање животиња

Пракса ритуалног клања животиња се можда не може издвојити као најважнији међу обичајима везаним за успостављање правног поретка. На крају крајева, такву квалитативну поделу је тешко и извршити, али овај ритуал свакако представља неизоставан сегмент племенског живота и има изузетно јаку симболичку тежину. Оно се често обавља у склопу протокола везаних за искупљење који у коначном исходу имају за циљ да деведу до измирења. У питању су, дакле, најчешће случајеви тежег нарушавања части и кршења закона, као што су nanoшење телесних повреда, убиство итд.

Клање животиње је пожељно извршити на месту одигравања догађаја који је предмет спора. Постоје два начина да се донесе одлука о клању животиње. Први начин је да сам починилац или неко из његовог клана понуди да закоље животињу у знак искупљења. Други начин укључује племенску власт која налаже клање животиње у складу са племенским законом. Клање има изузетно јаку симболичку вредност и игра важну улогу у избегавању потенцијалног крвопролића из освете. У

¹⁹³ al-‘Amri, Ḥusayn ibn ‘Abdullah, 1985. *The Yemen in the 18th and 19th Centuries – A Political and Intellectual History*, Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.

случају да дође до међуплеменског убиства, шејх из племена починиоца, заједно са шејховима јемцима треба да однесе животиње на место злочина и тамо их закоље:

*Идемо да средимо ствари тамо где се злочин одиграо.
Задовољавамо ожалостићену породицу, тако што их преклињемо
клањем животња, новцем и чиме год другим потребним. И то је то,
поново одлазимо као браћа. После напишемо папир који потврђује
да се завршетак насиља и обнова части гарантују од стране
јемаца.¹⁹⁴*

Добровољним клањем животиње показује се кајање због учињеног дела, као и воља да се ствари исправе. Осим тога, овом праксом веома јаке симболичке вредности служе се и шејхови који некад закољу животињу како би прекинули одређени сукоб. Завађене стране дужне су да поштују овакву одлуку. Клању се додатна снага даје тако што се оно извршава џамбијом¹⁹⁵ која је сама по себи симбол части и додатно обавезује на поштовање одлуке. Осим тога што сукобљене стране по извршеном клању имају заједнички оброк справљен од меса убијене животиње, они морају и да плате новчану надокнаду за убијену стоку. То је још један вид притиска да се испоштује одлука јер, што је сукоб дубљи и дуже траје, то ће за његово разрешење бити потребно заклати више животиња. Више закланих животиња значи већу цену коју треба платити, па је и са економског аспекта исплативије прихватити одлуку.

Пракса ритуалног клања животиња код јеменских племена није, дакле, само део традиције и симболички вид изражавања кајања и молбе за опроштај, већ је веома ефикасан начин за успостављање мира и усклађивање интерних племенских, али и међуплеменских односа.

Као пример решавања међуплеменских односа навешћемо ситуацију коју је описао Пол Дреш. Он описује инцидент који се, истина, догодио 1979. године, али, према бројним информацијама (попут вести о сукобу у електродистрибуцији са

¹⁹⁴ Речи шејха Авада (‘Awād), у то време шејха племена Надир (Nazīr), из: Weir, Shelagh, 2007. *A Tribal Order – Politics and Law in the Mountains of Yemen*, University of Texas Press.

¹⁹⁵ Weir, Shelagh, 2007. *A Tribal Order – Politics and Law in the Mountains of Yemen*, University of Texas Press.

стране 104), пракса јеменских племена у вези са ритуалним клањем није се много променила. У сваком случају, те 1979. године у региону племена Суфјан (Бакил) путарска екипа извршавала је радове на путу када је возач камиона из племена Бани Матар (*Banī Maṭar*, Бакил,) ударио и убио једног од радника из племена Ал Амар (*Āl-‘Ammār*, Бакил). Фамилија убијеног је тражила крвну освету. Кадија из једног од племена конфедерације Хашид, који је тада био са путарском екипом, и један шејх из дела Суфјана, у којем се инцидент догодио, интервенисали су и њима је дат рок од 15 дана да изгледе ситуацију. Тадашња општеприхваћена тарифа за компензацију (дија) била је 60 хиљада ријала, али су људи из Амара тражили 64 хиљаде.

Три дана касније дошла је делегација из Бани Матара и са собом донела бика, два овна и кат у вредности од 2 хиљаде ријала. У том тренутку претња од крвне освете је прошла. Током првог дана тражена дија је преполовљена на рачун „добијања бика“, а другог дана је спуштена за још 8 хиљада ријала „у част људи из Амара“. То је суштински значило да је породица убијеног сама спустила крварину за 8, хиљада јер је била притиснута од стране својих саплеменика који су желели да се нагодба коначно догоди. Тако је после неколико дана дија спуштена на 16 хиљада ријала, што је била четвртина првобитне цене. Овакав развој ситуације могао би се назвати коректним и очекиваним, јер убиство је свакако било плод несрећног сплета околности и намера није постојала. Ипак, иако су људи из Амара у почетку тражили можда и превише, погрешно је узимати смањење дије здраво за готово. Протокол се мора испоштовати и тек онда се може дискутовати о смањењу дије. У супротном, веома је могуће да би крв морала бити проливена и на другој страни.¹⁹⁶ Овде, дакле, клање животиња само по себи није разрешило сукоб, али је утицало на то да се дија значајно смањи. И такође, иако није било довољно да реши сукоб, оно је било неопходно како би се спречило крвопролиће.

¹⁹⁶ Dresch, Paul. 1989. *Tribes, government, and history in Yemen*, Oxford, England.

Закључна разматрања о функционисању јеменских племена

Увидом у неке од најважнијих ставки за функционисање племена добија се слика која говори да њихово уређење није нимало хаотично, већ постоји веома добро разрађен систем који функционише вековима. Једна од њихових главних карактеристика је територијалност, будући да су, за разлику од осталих племена са Арабијског полуострва, јеменска племена махом седелачка, а њихова територија је јасно одређена.

Очување личне части, која се огледа кроз централне појмове шараф и ард, је императив за сваког припадника племена, а осим тога, ови појмови су веома битни и за очување правног поретка, будући да је и непоштовање одлука базираних на племенском закону велика срамота односно ајб, који озбиљно нарушава част. Поменути племенско обичајно право, односно урф, углавном је базирано на бројним случајевима из историје чији су исходи записивани. Као такво, обичајно право варира од племена до племена, у зависности од њиховог начина живота. Урф се сматра компатибилним са шеријатом, па припадници јеменских племена не сматрају да поштовање урфа значи и кршење шеријата. Овакво мишљење, међутим, није општеприхваћено, те поштовање урфа наилази на осуду одређеног дела популације Јемена. Оно што се свакако не може оспорити јесте да је урф много прецизнији од шеријата, односно, много се детаљније бави конкретним ситуацијама из племенске свакодневице, па је стога практичнији за свакодневну примену.

У склопу овог поглавља приказани су неки примери спорова који су разрешени ослањањем на племенски закон. Анализирајући начин на који се води истрага и доносе одлуке, дошло се до закључка да у племенском закону, самом по себи, нема ничега спорног, али пажњу привлачи то што се случајеви могу водити без икаквог мешања државе. Чак и у случају тешког кривичног дела, као што је убиство, може се догодити ситуација да племе или племена сама разреши комплетан случај и изрекну одговарајуће санкције. Овде је сасвим јасно да се ради о директном нарушавању ауторитета државе. Такође, сама чињеница да постоји могућност да племена раде тако нешто говори о њиховом великом утицају у

јеменском друштву уопште. Поново, ситуација није свуда иста, па тако и перцепција овог феномена варира од области до области.

Важна улога племена у политици је једна је од главних примедба вођа јужњачких покрета који се залажу за изградњу модерне и грађанске државе. Ипак, смањење утицаја племена неће бити лако изводљив задатак, имајући у виду односе државе и племена кроз историју и њихов међусобни утицај.

Однос државе и племена

Пример сукоба из 19. века

Сходно томе да је Јемен као географска целина никад није био уједињен, он је најчешће био дом већем броју различитих држава истовремено. Уз неколико малобројних изузетака као што је била рецимо Расулидска држава, централна власт држава које су постојале била је слаба. Њихов утицај често се сводио на неколико главних градова, док је остатак земље или припадао племенима или је држава, на пример, убирала порез, али се ту њена надлежност завршавала. У литератури се често апострофирају градови Сана, затим стара химјаритска престоница Дафар и неименовани град у Хадрамауту (могуће Шибам) као центри државне власти.

Иста ситуација важила је и у доба Имамата. У периоду најдуже династије имама, односно династије Касимида имам није могао да рачуна на потпуну контролу над својом територијом, већ је у ратовима често зависио од воље племена којима је требало уплатити новац да се боре. Они су, дакле, били можда формално поданици Имамата, али су суштински били прилично независни, често и изразито бунтовни и непослушни. У поглављу које се бави историјом већ су помињани проблеми које су изазивала племена Ду Мухамад и Ду Хусејин из Бакил конфедерације, а биће приказан један конкретан догађај из периода владавине Абдулаха ал-Махдија (*‘Abdullah al-Mahdī*, 1816 – 1835) као и последице тог догађаја.

Био је то период када је Тихамом владао Шариф Хамуд, а имам је имао намеру да поврати контролу над овим регионом на западу Јемена. Да би остварио ту своју замисао имам Абдулах је позвао племена Ду Мухамад и Ду Хусејин да дођу у Сану како би се договорили о походу. План је био да ова два племена заједно са осталим племенима заузму Тихаму, али су припадници племена Ду Мухамад и Ду Хусејин тражили више новца, што је разљутило имама који им је забранио да напусте Сану. Осетивши се заточеним, њихов шејх Али ибн Абдулах ал-Шајиф (*'Alī 'ibn 'Abdullah al-Šāyif*) поручио је имаму да ће његови саплеменици морати борбом да пробију свој пут напоље из града, не буде ли их пустио да изађу. Када се ал-Шајиф оглушио и на друго имамово упозорење, имам је наредио да се сви припадници ова два Бакил племена побију што се и догодило са већином који нису успели да прескоче градске зидине и побегну.¹⁹⁷

Из овог догађаја се види неколико ствари. Прво, јасно је да имам није могао да рачуна на своју стабилну војску, већ је морао да плаћа племенима како би се борили за њега. Друго, и та цена је била подложна преговорима, што су јача племена могла да користе и да траже већи новац, а то се релативно често и дешавало. Треће, коначна реакција имама и наредба да се незадовољници побију вероватно је, између осталог, била изазвана страхом да би ратоборна племена заиста могла да направе проблем у самом граду. Све у свему, јасно је да је у овом периоду имамов однос са појединим племенима био крајње проблематичан.

Потенцијал племена да направе проблем се, међутим, одлично види на примеру догађаја који су уследили. Наиме, иако су доживели понижење и претрпели велике губитке, племена из конфедерације Бакил су припремала освету. Имам је то знао па је предузео кораке да се заштити од било каквог контранапада. Прво је окупио племена Хавлан и Нихм (исто Бакил конфедерација) и распоредио их у околини Сане. Потом је заробљенике из Ду Мухамада и Ду Хусејина, које је држао затворене у својим изнајмљеним кућама у Сани, утамничио, да би на крају

¹⁹⁷ al-'Amri, Husayn ibn Abdullah, 1985. *The Yemen in the 18th and 19th Centuries – A Political and Intellectual History*, Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.

12. фебруара 1818. године одсекао главу Алију ибн Абдулах ал-Шајифу и обесио његово тело да виси три дана.¹⁹⁸

Иако је овим успео да заплаши већину племена, то се није догодило са онима којих се вероватно и сам највише плашио, а то су много пута помињани Ду Мухамад и Ду Хусејин. Борци из ових племена су, предвођени Накибом Хусејином ибн Абудлах ал-Шајифом (*Naqīb Husayn ibn ‘Abdullah al-Šāyif*) у ноћи 23. априла 1818. године уз помоћ мердевина прескочили зидине и упали у Сану. Они су потом опустошили читаву једну четврт, пљачкајући и убијајући сваког на кога наиђу. Побијено је доста недужног становништва, а убијени су и многи утицајни људи.¹⁹⁹ На крају су се утврдили у кварту и претили да неће да оду док се њихови људи не ослободе и док им се не врате одузете животиње (коњи и камиле). Две стране су приступиле преговорима. Страну племена заступао је Абдулах ал-Шајиф, отац убијеног Алија, а испед друге стране био је врховни кадија Мухамад ал-Шавкани. Коначан договор је био такав да су сви затвореници ослобођени, а враћен им је и један број животиња.²⁰⁰ Епилог свега био је да се овакви сукоби нису више дешавали, али су племена редовно долазила да прете након чега би их имам исплаћивао како би пристали да не праве проблеме.²⁰¹

Овакви екстремно лоши односи нису били константни, али се може рећи да нису били ни ретки. У сваком случају, однос централних власти и племена је неконстантан и прожет осећањима међусобног страхопоштовања које је каткад резултирало сарадњом, а каткад сукобима.

Дат пример можда јесте стар скоро два века, али се многе његове карактеристике могу и применити на неке свежије догађаје. Примера ради, ни дан данас није неуобичајено да власт са побуњеним племенима ратује уз помоћ наоружаних припадника племена која су јој лојална или која су пристала да се за новчану надокнаду боре за њу. Дакле, и поред тога што у Јемену данас постоји обавезно служење војног рока и што Јемен има своје званичне оружане снаге,

¹⁹⁸ Исто.

¹⁹⁹ Исто.

²⁰⁰ al-‘Amri, Husayn ibn Abdullah, 1985. *The Yemen in the 18th and 19th Centuries – A Political and Intellectual History*, Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.

²⁰¹ Исто.

употреба племена као помоћног (или главног) актера у одбрани државе је редовна појава. То је радио Салих у борби против Хутија, то је и нова власт тренутно ради, такође у борби против Хутија, а исти систем примењиван је и у операцијама против ал-Каиде, али на супротном крају државе. То је важно напоменути да би се показало како ова пракса није заступљена само на северу већ и на југу. Такође, у таквим борбама увек учествују локална племена која најбоље познају терен и ситуацију.

Дакле, као неки уопштени закључак може се прихватити да је централна власт у Јемену углавном била слаба, или релативно слаба као и да су племена генерално ненавикнута на потпуну потчињеност властима. Нешто конкретније о интеракцији државе и племена, као и учешћу племенских шејхова у власти, говориће се на наредним странама, с тим да ће фокус бити на двадесетом веку и периоду у којем у Јемену почиње да се формира модерна држава.

Племена у доба династије Хамидедин

Династија Хамидедина (*Ḥamīd al-Dīn*) долази после вишевековне доминације династије Касимида који су давали имама од 1598. до 1852. године. Касимиди (*Qāsimī*) почињу да фигуришу као битан фактор од 1597. године, у доба када је северни Јемен био под Османским царством. Те године имамом се проглашава ал-Касим ибн Мухамад (*al-Qāsim 'ibn Muḥammad*) и започиње борбу не би ли протерао Турке из Јемена. Оно што је он започео довршио је његов син ал-Муајад Мухамад (*al-Mu'ayyad Muḥammad*) који 1636. године коначно ослобађа земљу од окупатора. Касимидска држава је у наредном периоду била врло богата и просперитетна, а њено богатство се умногоме заснивало на трговини кафом, пошто је у том периоду лука Моха била њен главни центар. Године 1618. Енглези и Холанђани су тамо основали фабрике, а трговина кафом је свој историјски максимум достигла око 1730. године.²⁰² С умањивањем зараде од трговине кафом, чија је цена драстично пала почетком 19. века ишло је и дуготрајно и константно пропадање Касимидске

²⁰² Dresch, Paul. 1989. *Tribes, government, and history in Yemen*, Oxford, England.

државе. Иначе, у овој држави је власт припадала имама, али је читава војна подршка била заснована на племенима, па се тако погоршавање економске ситуације одразило и на лојалност племена, услед чега је и дошло раздобље хаоса које је своју кулминацију имало у 19. веку. Званичан крај династије Касимида догодио се 1852. године. Тада су се Турци већ били вратили на обале Црвеног мора, док су се седамдесетих година истог века вратили и у Сану.

Нова значајна владајућа династија појавила се у сличним околностима као и прва, пошто су и њени имами предводили борбу за ослобођење северног Јемена од турске власти. Први имам из те династије био је ал-Мансур Мухамад Хамидедин (*al-Manṣūr Muḥammad Ḥamīd al-Dīn*) који се имамом прогласио 1890. године по смрти ал-Хадија Шарафедина (*al-Hādī Šaraf al-Dīn*) и одмах покренуо оружану побуну против Турака. И ал-Мансур и његов претходник ал-Хади имали су ограничене ресурсе, па су се тако служили традиционалним методама обезбеђивања племенске подршке. Главни метод се сводио на узимање талаца из сваког племена, који би служили као гаранција племенске потчињености имама.²⁰³ Борбе су наравно предводила племена која су као и увек имала кључну улогу у војним операцијама. Значајније борбе отпочеле су већ у мају 1891. године у Хаџи, а затим су се побунили и Архаб, Ијал Сурајх и Хамдан у подручјима у околини Сане коју су убрзо имали под опсадом. Међутим, касније је поново дошао до изражаја утицај племена који сопствени ситни интерес стављају на прво место. Наиме, после неколико месеци Турци су успели да се ослободе опсаде, а под вођством Фајди паше они 1892. крећу у офанзиву ка северу. И док су им нека племена попут Бани Абд (*Banī ‘Abd*) пружила жесток отпор, веома утицајно и јако племе Бани Сурајм из конфедерације Хашид одлучило се да, у замену за новац, пропусти Османлије и дозволи им напредовање, да би неколико месеци касније обновили своју лојалност имама.²⁰⁴ Оваква и њој сличне ситуације су се периодично понављале. Године 1904. Имам ал-Мансур је доживео шлог од чијих је последица преминуо, а на место имама је дошао његов син Јахја, понајвише захваљујући подршци коју је имао од шејха Насир Махбута ал-Ахмара (*Nāṣir*

²⁰³ Weir, Shelagh, 2007. *A Tribal Order – Politics and Law in the Mountains of Yemen*, University of Texas Press.

²⁰⁴ Dresch, Paul. 1989. *Tribes, government, and history in Yemen*, Oxford, England.

Maḥbūt al-'Aḥmar) из племена ал-Усајмат²⁰⁵. Имам Јахја, који ће остати на том месту до 1948. године, одмах покреће офанзиву, опкољава Сану и коначно тера Турке на повлачење. Међутим, у контраофанзиви коју је предводио Фајди паша племе Бани Сурајм се опет повукло, као и 1892. године, а Османлије поново заузимају Сану.²⁰⁶

Четири године касније на територији Јемена појављује се, међутим, још једна сила. Њени корени били су у Асиру, приобалном делу северно од јеменске Тихаме, а оснивач јој је био Мухамад ибн Али ал-Идрис (*Muḥammad 'ibn 'Alī al-'Idrīs*). У Јемену је Идриси држао Тихаму, али и планине уз њу, па су тако на страни Идрисија ратовала скоро сва племена конфедерације Хавлан бин Амр²⁰⁷. Идриси се такође борио против Турака, добијао је и велику подршку Британаца, док имам Јахја 1911. склапа пакт са Османлијама, од којих добија признавање јурисдикције над планинским деловима земље. Са крајем првог светског рата Турци се повлаче из Јемена, утицај имама Јахје расте, док Идрисијев опада. Идриси бива протеран из јеменске Тихаме, а Асир предаје ибн Сауду са којим је имам Јахја заратио 1934. године.

20. век - Спровођење реда и држање племена под контролом

Из написаног на претходним странама, али и генерално из свих до сада изнетих података, прилично се јасно види да је изузетно велика улога племена у функционисању било каквог облика система у Јемену.

Нема сумње да је у контролисању племена велику функцију играла економска ситуација, па је тако 18. и 19. век обележио хаос изазван честим побунама племена које су коинцидирале са крахом трговине кафом у првој половини 18. века. Племена су могла да спроводе такве акције, јер је већина војне силе имамата била управо у

²⁰⁵ Приметите да шејх Насир Махбут потиче из чувене Хашидове шејховске линије ал-Ахмар.

²⁰⁶ Dresch, Paul. 1989. *Tribes, government, and history in Yemen*, Oxford, England.

²⁰⁷ al-'Aqīlī, Muḥammad ibn Aḥma ibn 'Issa, 1982. *Ta'riḥ al-Miḥlaf al-Sulaymānī*, Riyaḍ.

њиховим рукама, из чега следи да је контрола племена увек била једна од кључних фактора током јеменске историје, а може се рећи да је то случај и данас.

Раније поменута опција узимања талаца од стране имама нешто је што није странио јужноарабљанској традицији, а показало се и да може да буде функционално. Овај метод коришћен је и у двадесетом веку, па је чак уведен у легалне токове. Говори се, дакле, о легалном узимању талаца.

Код система узимања талаца Шила Вер повлачи паралелу између те праксе и праксе полагања симбола части као гаранције у племенским споровима (*rabah*). У оба случаја се нешто вредно полаже као симбол потчињености политичко-правном ауторитету, док се за уврат од тог ауторитета очекује праведно спровођење власти.²⁰⁸ Систем узимања талаца је био прецизно регулисан, па је тако водећи клан сваке конститутивне јединице племена давао по једног таоца, док је један талац био из шејховске фамилије и то је најчешће био шејхов син.²⁰⁹ У почетку су таоци држани по две године, али су временом племена убедила имама Јахју да ротира таоце на сваких три до пет месеци. За таоца је породица добијала и новац од имама као компензацију због губитка у радној снази што је омогућавало богатим породицама да понуде новац сиромашним како би практично „изнајмили“ туђе дете и послали га за таоца, избегавајући на тај начин слање сопствене деце.²¹⁰ Поред тога, свака јединица племена имала је и „службеника“ који је био задужен само за спровођење система узимања талаца, што такође додатно говори о правној институцијализацији ове праксе.

Оваква пракса била је само један део ширег контекста у којем је имам Јахја намеравао да у потпуности угуши утицај племена и створи неку врсту теократске државе. У крајњој линији, имама и јесу били и религијски ауторитет, с том разликом што је Јахја више личио на краља, а и државу је назвао Краљевином. Такође, наследио је свога оца на месту имама, а њега је наследио син што исто није у складу са зајдитском доктрином, али то је нешто од чега је зајдитски ислам „патио“ већ вековима, будући да су и Касимиди били династија. Ипак, за разлику

²⁰⁸ Weir, Shelagh, 2007. *A Tribal Order – Politics and Law in the Mountains of Yemen*, University of Texas Press.

²⁰⁹ Исто.

²¹⁰ Исто.

од Касимида, имам Јахја је био истрајнији у спровођењу шеријата и одузимању власти од племена. Прво и основно, важно је било да се порез успешно прикупља. На зајдитском северу је то ишло индиректним путем док је шафиитски део био вођен директном управом²¹¹.

Посебно озлоглашен био је систем танфид (*tanfid*) што је име за праксу према којој су имамови службеници ишли на врата осумњиченог који је морао да им да храну, воду, кат па чак и преноћиште, докле год се врши истрага. На северу у зајдитским крајевима се такође често радило уз помоћ припадника племена, чиме се развијала врста ситне корупције. Наиме, државни службеник је плаћао припаднику племена да осумњиченог приведе и сам од њега наплати казну.²¹² Иако племена на северу нису нимало волела овакву репресивну праксу, ситуација тамо није била лоша као на југу. Племена са севера су била јача, притом и зајдитска, па је и само спровођење мера зависило од кооперације са тамошњим шејховима, док је на шафиитском југу било горе.

Поштовање било чега другог осим шеријата било је строго кажњиво, а у тим деценијама се бележи драматичан пад утицаја племена на јеменску политику. Племена то нису лако примила, што је резултирало великим бројем побуна у различитим деловима земље. Од шафиитских племена бележимо бунт племена ал-Зараник из Тихаме, ал-Мактари из околине Таиза и Мурад, чији је шејх био извршилац атенатата на имама Јахју 1948. године. Побуне су дизале и две најјаче зајдитске племенске конфедерације Хашид и Бакил, и то 1949. и 1961. године. Већ наредне године подигнута је револуција и проглашена Република.

Племена и држава у републиканском периоду

По подизању револуције 1962. године једно од питања које је искрсло, а тичало се изградње нове државе, било је питање улоге племена и племенског система у будућности. Постојале су две струје које су заступале посве различита

²¹¹ Serjeant, Robert Bertram, 1979. "The Yemeni Poet al-Zubayrī and his Polemic against the Zaydi Imams" / *Arabian Studies* 5, стр. 87-130.

²¹² Dresch, Paul. 1989. *Tribes, government, and history in Yemen*, Oxford, England.

мишљења. Према првима, племенима је битан само њихов друштвени и политички статус, уз хронично несхватање политичке организације и важности успостављања државе вођене законима. Ова струја сматрала је да племена треба да остану под чврстом контролом државе, као што је то било у време имама. Други су, међутим, сматрали да су племена много пропатила током претходних деценија и да би стога била спремна да прихвате формирање централне државе, под условом да се она према племенима праведно односи.²¹³

Треба имати у виду да се све ово догађа на северу, односно на територији која се после револуције звала Северни Јемен. На југу су се истовремено догађале политичке промене, али је ситуација тамо била посве другачија. Наиме, Британци су се оданде мање-више сами повукли, а унутрашњи сукоб између двеју струја око преузимања власти није дуго потрајао. Када су се 1970. године и бунтовне хадрамаутске снаге прикључиле државној војсци, постављена је основа за даљи развој државе. Поред тога, на територију у којој су током окупације велики утицај остварили Британци сада посредно долазе Совјети (1969.) кроз марксистичко крило (јеменског) Националног Фронта. Државна администрација је знатно ојачана, док је и иначе ослабљени племенски менталитет још више маргинализован. Није то било у смислу укидања племена, јер она и дан данас постоје на југу, али је њихово учешће у политичком животу минимално у поређењу са севером. Дакле, у погледу племена и, генерално гледано, у погледу јачања државног апарата, Јужни Јемен је постигао изванредан успех што се не би могло рећи за север.

На подручју где је стотинама, па и хиљадама година веома изражен утицај локалних племена било је веома тешко формирати било какву врсту централне власти, а нарочито неки њен облик који се у бити разликује од племенског начина функционисања. То не значи да је на северу жеља за модернизацијом друштва била потпуно одсутна. Видели смо и у претходним пасусима да су током грађанског рата шездесетих година постојале струје које су заговарале наставак елиминације племена из политичког живота. Међутим, племенски систем је саграђен на изузетно чврстим основама, племенске традиције се схватају изузетно озбиљно и колики год

²¹³ al-Shağrabī, ‘Ādil Muğāhid (yp.), 2009. *al-Qaṣr wa al-Diwān: al-Dawr al-Siyāsī li al-Qabā’il fī al-Yaman*, Ṣan‘ā’.

био напор да се пониште или маргинализују, оне су на крају увек настављале да егзистирају. Током самог грађанског рата у то се најбоље уверио Гамал Абдел Насер који вероватно није био у потпуности спреман на оно што ће његове трупе дочекати у Јемену. Наиме, током дугог грађанског рата, који је однео огроман број жртава, постигнут је низ међуплеменских споразума упркос жестоким сукобима који су вођени између тих истих племена. Бројне такве договоре имали су рецимо Ду Мухамад и Ду Хусејин, као и Архаб (ројалисти) и Хариф (републиканци). Имамо пример где су Суфјан (Бакил) и Хашид постизали примирје у више наврата према којем су путеви кроз Суфјан према Сади морали бити безбедни чак и за Египћане, иако је Суфјан био ројалистички. Можда и најинтересантнији податак јесте да су по почетку грађанског рата племена Хариф, Бани Сурајм и ал-Усајмат доделила статус хицре врховном шејху Хашида Абдулаху ал-Ахмару. Овом договору су се убрзо прикључила племена Санхан и Хамдан, иако се радило о анти-републиканским племенима која се имала жестоке окршаје са Египћанима.²¹⁴ Дакле, сасвим је јасно да племенски споразуми имају велику тежину и да је позиција племена у политичком животу Јемена остала јака, што се и видело и из послератног развоја догађаја.

Дакле, после револуција које су спроведене шездесетих година двадесетог века ситуација је била таква да је цела територија Јемена ослобођена од окупатора, као и да су се обе државе прогласиле републикама. Историјски моменат, генерално гледано, у Арапском свету био је повољан за пласирање идеје о уједињењу два Јемена у једну државу. Ово није била нова идеја, већ вековни сан, чије је остварење до тада било немогуће замислити. Ипак, и поред повољног историјског момента, две стране нису у датом тренутку биле спремне на формирање заједничке државе, већ су фокус ставиле на регулисање унутрашњих проблема пре разматрања јединства. Међутим, оно што се десило у наредних двадесет година вероватно је још више удаљило две државе које су се на крају ипак ујединиле.

На северу се ситуација у потпуности развијала у корист племена, која су свој утицај показала током седамдесетих година, када су Хашид и Бакил играли кључне улоге приликом избора нових председника државе и уз чију подршку је изабран и

²¹⁴ Dresch, Paul. 1989. *Tribes, government, and history in Yemen*, Oxford, England.

председник Али Абулах Салих 1978. године, о чему је већ било речи. Читава Салихова владавина се потом базирала на корумпираном патронажном систему у којем су племенски шејхови играли важне улоге с обзиром на њихову моћ у локалној заједници. У том добро разрађеном систему, председник који је и сам пореклом био припадник племена Санхан из конфедерације Хашид чинио је уступке племенима, а за узврат добијао њихову подршку. Чини се да су две стране постигле веома добар баланс, јер су племена била мирна докле год су уживала повластице, али су у исто време била довољно моћна да потенцијално направе проблем председнику, тако да је он морао да их одржава срећнима. Племенски методи често нису били превише софистицирани, већ су своје незадовољство најчешће умели да покажу отмицама, блокадама путева, саботажама гасовода и сл. Таоци јеменских племена су у највећем броју случајева бивали пуштани неповређени, али тек пошто су им испуњени тражени захтеви.

Осим тога, племенски утицај се види и на основу заступљености особа блиских племенима у законодавној власти Јемена. У већу Шура, односно некој врсти консултативног већа, које и данас постоји као засебно тело поред Јеменског Парламента, у сазиву из 1971. године шејхови су чинили 58% чланства.²¹⁵ Овај проценат се задржао на сличном нивоу у законодавним телима Северног Јемена и током наредних година. Чак и по уједињењу, ситуација је остала слична па је тако Јеменски институт за демократски развој 2003. године спровео студију и добио резултате да племенски шејхови чине 30 процената укупног чланства у скупштини, 26 процената су такође шејхови, али они који комбинују племенско лидерство са комерцијалним активностима, па се претежно баве трговином и сл., 13 посто чланства чине синови и рођаци шејхова који се класификују као нови традиционалистички талас, војни чиновници чине 8 процената, 4 посто чине академски грађани, 7 посто самостални бизнисмени и 12 процената чине службеници.²¹⁶

²¹⁵ al-Shaḡrabī, ‘Ādil Muḡāhid (yp.), 2009. *al-Qaṣr wa al-Diwān: al-Dawr al-Siyāsī li al-Qabā’il fī al-Yaman*, Ṣan‘ā’.

²¹⁶ Гагић, Марко 2009. *Партијски плурализам у Јемену*, семинарски рад, Факултет политичких наука, Београд, из: - al-Aḥlafī, M. Aḥmad, 2005. *Electoral Systems in Yemen, Building Democracy in Yemen*, International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) and the Arab (NGO) Network for Development (ANND).

Оваква расподела власти свакако је била неспојива са вредностима које су гајене на другом крају Јемена и грађански рат 1994. дошао је као логична последица такве Салихове политике. Овде се пре свега ради о томе да су политике севера и југа у основи супротстављене једна другој и племенски утицај који се задржао на северу сасвим је незамислив на југу. Ове разлике су међу кључним разлозима и за тренутну друштвену и политичку нестабилност на територији Јемена, чије је јединство под великим знаком питања.

Зајдитски шејхови су, дакле, током револуције и у деценијама после ње одлично политички избалансирани свој однос са државним врхом, тако да испуне своје циљеве, а то није вођење државе, већ су у питању махом циљеви економске природе, али који су се веома одразили на стање у држави. Утицај зајдитских племена у новоформираној Републици већ крајем шездесетих година 20. века почео је да буде очигледан. Као пример за то приложена је табела регионалне дистрибуције министарских места у Арапској Републици Јемен у периоду између 1968. и 1980. године. На овом примеру се види јасан дисбаланс у министарским местима, јер су министри из зајдитских делова земље често били у двотрећинској већини, што ни у ком случају није одговарало демографској структури. Овакав развој ситуације на политичкој сцени Северног Јемена био је типична последица утицаја племена, због којег је већ тада у неким шафиитским круговима било речи о формирању независне шафиитске државе у околини Таиза.²¹⁷

На приложени табелу 1, коју је 1982. урадио Џон Петерсон, додатни коментар даје Стивен Деј који напомиње да се колоне „зајдити“ и „шафиити“ не односе конкретно на религијску припадност министара, већ на регију из које долазе с обзиром на то да је и Северни Јемен био јасно подељен на зајдитске и шафиитске делове.

Из свега што је наведено прилично је јасно да је, кад је у питању однос државе и племена, линија која раздваја север и југ врло уочљива, те да је на северу и југу Јемена потпуно различита перцепција учешћа племена у политичком животу. Југ је навикнут на постојање централне власти, а осим тога и на већи степен развијености грађанског друштва. То наравно не значи да племена на југу и

²¹⁷ Stookey, Robert, 1978. *Yemen: The Politics of Yemen Arab Republic*, Colorado.

нарочито на истоку земље не постоје. Она постоје, нека од њих су и прилично јака, али њихов утицај на политичку сцену није тако велики. Са друге стране, о утицајности зајдитских племена на северу земље писано је и у претходним поглављима, док су у овом поглављу приложени неки конкретни подаци који би требало додатно да разјасне какав је у глобалу њихов однос према држави.

Табела 1. Регионална дистрибуција миистарских места у Арапској Републици Јемен у периоду 1968.-1980.²¹⁸

Датум	Зајдити	Шафиити
09.1968.	9	8
03.1969.	10	9
09.1969.	11	5
02.1970.	9	6
05.1971.	10	5
08.1971.	8	3
03.1974.	10	9
06.1974.	11	10
01.1975.	13	8
12.1978.	10	6
01.1980.	13	7
10.1980	16	8

²¹⁸ Peterson, John, 1982. *Yemen: The Search for a Modern State*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, из: Day, Stephen W., 2012. *Regionalism and Rebellion in Yemen : A Troubled National Union*, Cambridge University Press.

Закључна разматрања о племенском систему Јемена

Међу главним карактеристикама јеменских племена су њихова махом седелачка природа, као и веома дуга традиција, која има корене дубоко у преисламском периоду. На њеним темељима изграђено је и данашње јеменско друштво, па тако племенски систем постоји и у модерном Јемену, без обзира на његово републиканско уређење. Јеменска племена су политички ентитети са израженим осећајем припадности својој територији о чему је било речи у првом делу овог поглавља, где је, између осталог, наведен пример племена Суфјан које и поред своје полуномадске природе већ дуги низ векова заузима исту територију на северу земље.

Генерално гледано, јеменска племена имају углавном прецизно одређене границе које поркивају читаву територију Републике. Ипак, у складу са историјом Јемена, чији су се различити делови развијали у битно различитим правцима, развила се и перцепција улоге племена која није свугде иста. Племенски утицај је још давно почео да слаби у околини Таиза, односно у делу Јемена са најповољнијим условима за пољопривреду, што је утицало на развој феудалних држава и слабљење племенског утицаја. Племе је додатно ослабљено у Адену и другим урбанијим срединама на југу, а као директна последица британске окупације и, касније, великог утицаја СССР-а на Републику, формирану шездесетих година двадесетог века. Ипак, и многи делови југа су, упркос томе, остали верни племенским обичајима, док је северни део земље изразито трибалистички.

Северни планински плато између Сане и границе са Саудијском Арабијом је током читаве историје био под јаким утицајем племена, а покушаји било које централне власти да сруши њихов утицај увек су се на крају завршавали крахом. У последних неколико деценија Имамата, за време владавине последња два имама, овај утицај је донекле смањен њиховом веома репресивном политиком према племенима, али је републиканска револуција шездесетих година донела преоркет и од тада је племенски утицај на северу Јемена стабилно јак. Разлика у односу на друге делове Јемена са такође јаким племенским утицајем јесте у томе што су најјаче племенске конфедерације на северу Хашид и Бакил годинама вршиле

директан утицај на државну политику. Посебно се ту истиче конфедерација Хашид, чији је шејховски клан Ахмар донедавно уживао велику моћ.

Јасно је, дакле, да у целом Јемену постоји нека врста племенског уређења, али да оно не игра подједнако битну улогу у свим регионима. Осим тога, веома је важна чињеница да су јеменска племена врло територијална, да добро познају своје границе, те да се на локалном нивоу директно старају о томе шта се унутар њих догађа, нарочито у деловима земље где племе има већи утицај. Племена има врло прецизну структуру која се разликује од племена до племена, али је перцепција функционисања углавном општеприхваћена, тако да је могућа међуплеменска интеракција заснована на обичајном праву (*'urf*). Оно је основа правног поретка јеменских племена и често је третирано као правни акт који је на вишем нивоу од Устава Републике Јемен, иако племена формално признају врховну власт државе. Породични, економски и други типови односа на унутарплеменском и међуплеменском нивоу утемељени су у обичајном праву, али до племенске арбитраже долазе и случајеви разних врста прекршаја или чак кривичних дела и то од оних најситнијих, па до случајева убиства. Чињеница да држава најчешће и не покушава да се меша у племенске односе, иако племена директно подривају њен ауторитет, доста говори о снази и утицајности племена у Јемену чак и у данашње време.

На основу свега наведеног, може се закључити да је велики утицај племена у појединим деловима Јемена проблематична ствар када су у питању два међусобно повезана питања. Прво питање је колико велики проблем племенски систем представља за опстанак заједничке државе, која обухвата скоро све јеменске територије, имајући у виду да ставови по овом питању веома варирају од региона до региона. Друго питање је да ли ослањање на племенско обичајно право, у мери у којој се то чини у неким деловима Јемена, уопште оставља могућност за формирање демократске државе која би неговала вредности сличне оним које се негују у западним демократијама. На оба ова питања могући одговори се наслућују, али ће они бити понуђени на самом крају рада, пошто претходно буду обрађена и дешавања на политичкој сцени.

6. Религија у Јемену

Република Јемен је скоро у потпуности муслиманска земља, где највећи део популације припада једном од два доминантна огранка различитих деноминација ислама. Са око 55 до 65 процената укупног становништва²¹⁹ припадници шафиитске верско-правне школе сунитског ислама су већина у Јемену и они насељавају централне, јужне и источне делове Јемена, као и приобални појас код Црвеног мора. Међутим, када је у питању религија, Јемен је специфичан по томе што је то једина земља у којој је опстала значајна зајдитска популација. Зајдитски ислам је огранак шиитског ислама, али је религијска доктрина зајдита по много чему другачија од доктрине већинских дванаестоимамских шиита који су, на пример, доминантни у Ирану и Ираку, али их у Јемену уопште нема. Зајдита насељавају планински плато између Санае и Саудијске Арабије као и један, такође планински, део јужно од Санае. Поред шафиитских сунита и зајдитских шиита, у Јемену је присутан и исмаилитски огранак шиитског ислама, али он у Јемену представља изразиту мањину са 1-2% укупне популације.

У овом поглављу ће бити обрађена и јеменска културна баштина из домена религије, која је веома богата, а такође ће и додатно бити указано на поједине карактеристике зајдитског ислама, због његове посебности у односу на дванаестоимамски шиитски ислам, а нарочито због тога што је, у комбинацији са племенским системом и географским факторима, утицао на развој једне веома специфичне културе. Осим тога, будући да се наредно поглавље бави политичким животом Јемена, као и савременим сукобима, ово поглавље требало би да послужи као добра подлога за разумевање религијског елемента у јеменским конфликтима.

Јеменска културна баштина

Географска близина Јемена подручју на којем је настао ислам учинила је да та религија брзо постане доминантна. Иако се потпуно прихватање нове вере није догодило моментално, Сана је већ у раном исламу постала регионални центар за

²¹⁹ Званичне статистике не постоје.

ширење исламске вере, о чему сведочи и Велика џамија (*al-Ġāmi‘ al-Kabīr*) која се налази у Старој Сани, а за коју се сматра да је изграђена у шестој години по хиџри, што је чини најстаријом џамијом изграђеном ван Меке и Медине.²²⁰ Џамија је правоугаоног облика са два минарета, а сматра се да њена тренутна форма датира из периода омајадског халифе ал-Валида ибн Абделмалика (*al-Walīd ibn ‘Abd al-Malik*, 705 – 715).

Такође, једно од најважнијих открића из области студија Курана догодило се управо у Великој џамији у Сани 1972. године када је између плафона и крова џамије пронађен изванредан број старих рукописа. За неке од ових рукописа се испоставило да су преписи Курана, док се за једну групу рукописа испоставило да заправо садрже „два Курана“²²¹. Наиме, оригиналан текст је био избрисан, а преко њега записан нови, али се и стара верзија захваљујући модерним методама осветљења такође може прочитати. Познато је да је за време халифе Османа Куран стандардизован, а у складу са том стандардизованом верзијом је и горњи слој Рукописа из Санае који садржи минималне варијације у односу њу. Датирање горњег слоја не може бити извршено са великом прецизношћу, али би се на основу стила писања могло закључити да је он записан у другој половини седмог или почетком осмог века. Када је у питању доњи слој, он садржи значајније разлике у односу на прихваћени текст Курана што га чини веома интересантним за изучавање. Запис није комплетан, а његови различити делови се чувају у Кући рукописа у Сани (*Dār al-Maḥṭūṭāt*), као и у Источној библиотеци Старе џамије, док су четири листа у приватном власништву, након што су продата на аукцијама. Делови записа из Куће рукописа су објављени, а до сада најкомплетнију студију на ову тему објавио је 2012. Бехнам Садеги, професор религијских студија на Стенфорду у сарадњи са Мохсеном Гударзијем, студентом докторских студија са Харварда.²²² Разлике које постоје у односу на стандардизовану верзију Курана нису велике, али свакако да изазивају полемике углавном на тему карактера Курана као „непромењене Божје речи“. Ова опширна тема излази из оквира наше студије, те неће бити даље анализирана, али је свакако јасно да је проналазак Рукописа из Санае још један од

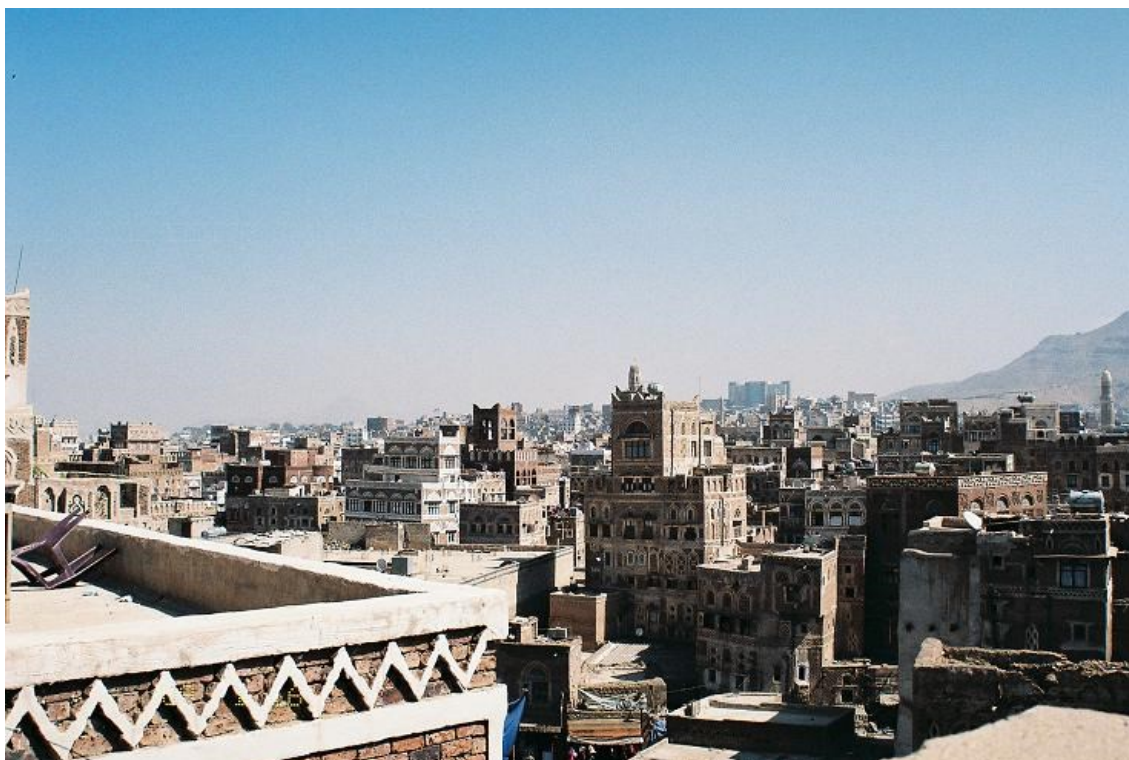
²²⁰ <http://whc.unesco.org/en/list/385> - приступљено 01.12.2015.

²²¹ <http://ponderingislam.com/2015/02/05/understanding-the-sanaa-manuscript-find/> - приступљено 04.12.2015.

²²² Sadeghi, Behnam; Goudarzi Mohsen, 2012. *Ṣan‘ā‘l and the Origins of the Qur‘ān*, Stanford University, Harvard University.

доказа који говори у прилог значају Санае и њене Велике џамије у периоду раног ислама.

Поред горенаведеног, о важности Санае у првим вековима ислама говори и чињеница да се у њеном старом делу који је под заштитом Унеска налази укупно 103 џамије, четрнаест хамама и преко шест хиљада кућа и да су све ове грађевине првобитно изграђене пре једанестог века²²³.

Слика 11. Панорама Старе Санае ²²⁴

Ови подаци делују мало вероватно, ако се тумаче дословно, али Сана је од седмог века до данас у континуитету била веома важан град, па су њене знаменитости сукцесивно и на прави начин реновиране и конзервиране, о чему говори извештај Међународног савета за споменике и знаменитости од 31.12.1985. године, у којем је предложено да Стара Сана буде уписана на Унескову листу светске културне баштине. У Извештају стоји следеће: У једанаестом веку Ахмад

²²³ <http://whc.unesco.org/en/list/385> - приступљено 01.12.2015.

²²⁴ Фотографија је из приватне колекције аутора.

ал-Рази (*Aḥmad al-Rāzī*) у свом делу *Tarīkh Madīnat Ṣan‘ā’* у опису је навео да у граду постоји 106 џамија, 12 хамама и 6500 кућа. Ови импресивни подаци би можда могли бити сматрани елементом песничке слободе да скоро у потпуности не одговарају инвентару споменика из 1975. године (103 џамије, 14 хамама, 29 медреса и преко 6000 кућа).²²⁵ У наредном пасусу Савет даје додатно објашњење: Према томе, изгледа да су сукцесивном реконструкцијом Сане под османском доминацијом, са почетком од 16. века, поштоване пропорције и баланс средњовековног града приликом промене његовог изгледа.²²⁶ И заиста, данас Стара Сана изгледа изузетно лепо и складно, са својим традиционалним вишеспратницама украшених фасада и витражима изнад прозора.

Поред Старе Сане, и град Забид у приобалном подручју Црвеног мора био је веома значајан кроз већи део исламске историје Јемена, током које је био главни град неколиким државама. Овај данас мали град са мање од 30 хиљада становника има највећу концентрацију џамија у Јемену (укупно 86).²²⁷ Процват исламских наука у Забиду догодио се у периоду владавине Расулида (1216 – 1429), када је за потребе изучавања Курана и других наука било отворено 62 медресе од којих 22 и данас постоје. Забид је изгубио политичку важност за време Тахирида (1454 – 1538), али је као седиште престижног исламског универзитета и даље остао цењен, да би првим доласком Османлија он потпуно занемарен.²²⁸

Из златног доба Расулида истичу се и џамије у Таизу, престоници ове државе. Две најпознатије су џамија ал-Музафар (*Ġāmi‘ al-Muzaffar*) и џамија ал-Ашрафија (*Ġāmi‘ al-Ašrafiyya*), а уз сваку од њих постоји и медреса. Нешто старија је џамија ал-Музафар која је изграђена у време ал-Музафара Јусуфа, другог по реду краља Расулидске државе (период владавине: 1250 – 1297). Истиче се својим белим куполама, чији је укупан број 28²²⁹, а од којих су три велике. Џамија има један минарет. Сматра се једном од најважнијих и најлепших џамија у Јемену, а њена медреса послужила је као својеврстан узор за даље отварање медреса у тадашњој држави.

²²⁵ ICOMOS (International Council on Monuments and Sites), 1985. *Old City of Sana'a* 385.

²²⁶ Исто.

²²⁷ <http://whc.unesco.org/en/list/611> - приступљено 01.12.2015.

²²⁸ ICOMOS (International Council on Monuments and Sites), 1993. *Historic Town of Zabid* 611.

²²⁹ <http://www.aljazeera.net/news/cultureandart/2013/8/16/> - приступљено 04.12.2015.

Нешто млађа је џамија ал-Ашрафија која изграђена за време владавине краља Исмаила ибн Абаса (*'Isma'īl ibn 'Abbās*), седмог по реду краља Расулидске државе (1376 – 1400). И она такође спада у највредније споменике јеменске културе, у погледу архитектуре, али и у погледу важности њене медресе. Џамија има једну велику куполу на средини, а источно и западно крило су покривени са по четири мање куполе. Има два минарета. Из истог периода је и медреса ал-Мутабија (*al-Mu'tabiyya*) коју је основала жена краља Исмаила и која се такође налази у Таизу.

Због свог великог и континуираног утицаја на културу и образовање у Јемену, Таиз је одлуком председника Абду Рабуха Мансура Хадија 12.01.2013. године проглашен за јеменску престоницу културе. С обзиром на то да се ради о културној престоници која се налази у регији из које потиче велики број интелектуалне и пословне елите, не треба да чуди чињеница да је овај град играо велику улогу и у политичком смислу, за шта су бројни примери само у протеклих педесет година. Данас је културно наслеђе Таиза веома угрожено, а угрожено је и његово становништво, будући да је овај изразито шафиитски град у тренутку писања студије био под контролом шиитских побуњеника Хутија и снага лојалних бившем председнику Алију Абдулаху Салиху те да се око њега и у њему месецима воде жестоке борбе. Таиз је био поприште великих сукоба и током протеста против Салиха само неколико година раније.

Укупно узевши, јеменски народ и његово културно наслеђе веома су угрожени, како сукобима на земљи, тако и бомбардовањем од стране коалиције предвођене Саудијском Арабијом, које је однело бројне цивилне жртве.

Дакле, када су у питању исламске науке и исламска културна баштина, јасно је да је у случају Јемена ту био најдоминантнији сунитски део земље, односно његов планински део између Сана и Таиза, те пробални део према Црвеном мору, са центром у Забиду који такође није далеко од Таиза (148km друмским саобраћајем). Северни део земље је имао нешто другачију историју са другачијим типом државе и другом варијантом ислама, а тамошња достигнућа на пољу науке, архитектуре и др. су скромнија него што је то случај са Таизом и околином. Томе су свакако допринели лошији животни услови, веће надморске висине, неприступачнији предели и мање обрадиве површине. Ипак, неприступачност

крајњег севера Јемена је свакако фактор који је утицао и на већу изолованост која је у комбинацији са још неким факторима довела до паралелног развоја друштва и политичког система који су битно другачији у односу на централне и јужне крајеве земље.

Слика 12. Дамија ал-Ашрафија у Таизу. У позадини је и џамија ал-Музафар²³⁰

У претходним поглављима већ је било говора о зајдитском исламу и начину на који је функционисала зајдитска држава. Овде ће бити дат осврт на зајдитску религијску доктрину, у покушају да се укаже на неке њене сличности и разлике са сунитским, односно дванаестоимамским шиитским исламом. Такође ће додатно, као наставак нечега што је започето у поглављу о племенима, бити разјашњен однос зајдитске државе према племенском уређењу, будући да су несугласице које данас постоје на јеменској политичкој сцени делимично настале и као његова последица.

²³⁰ <http://static.panoramio.com/photos/large/87711239.jpg> - фотографија преузета 06.12.2015.

Зајдитски ислам – Рана историја и основи религијске доктрине

Оснивач овог огранка шиитског ислама је Зајд ибн Али (*Zayd ibn 'Alī*, 698 – 740). Он је унук имама Хусејина (*al-Ḥusayn ibn 'Alī*), Алијевог сина. Зајд ибн Али је у Ираку подигао побуну против Омајада, али је његова војска била, пре свега, бројчано инфериорна, тако да је први зајдитски имам убијен. Његов син Јахја је успео да преживи ту битку, побегао је у Хорасан, али је пронађен и убијен. Чињеница да је оснивач зајдитског ислама убијен убрзо по подизању побуне могла би да објасни нехомогеност зајдитског покрета те постојање немалог броја различитих струја унутар њега. Међу различитим струјама зајдитског ислама има оних које су међу собом сличне, али има и фракција које више одступају од уобичајене зајдитске доктрине.

Прву зајдитску државу основао је Хасан ибн Зајд (*Ḥassan ibn Zayd*) у Табаристану (данашњи северни Иран) 863. године. Ова држава није била дугог века. Срушена је 928. године, али се сматра важном за очување зајдитског ислама. Неке од најважнијих зајдитских верско-правних школа су ал-Салихија, ал-Батарија, ал-Царудија (*al-Ṣālihiyya*, *al-Batariyya*, *al-Ġārūdiyya*) и др. док је за ову студију најважнија ал-Хадавија (*al-Ḥādawiyya*) будући да се тако назива школа која се практикује код јеменских зајдита.

У истом веку, односно пред сам крај 9. века (897. године), основана је и прва зајдитска држава у Јемену, а њен оснивач био је Јахја ибн Хусејин (*Yaḥyá ibn Ḥusayn*), родом из Медине. У Јемен је дошао у својству посредника између зараћених племена из области Сада, која је данас главна зајдитска територија. Када је успешно извршио поверени му задатак, прогласио је себе за имама, узевши тада почасно име Хади ила ал-Хак (*Ḥādī ilá al-Ḥaqq*), што се може превести као „онај који води ка исправном“. Узимање почасног имена је потом постала пракса и имали су га сви зајдитски имами у Јемену. Од почасног имена првог јеменског имама сачињен је и назив хадавијске верско-правне школе зајдитског ислама, која је и доминантна у Јемену.

Зајдити се, уопштено гледајући, сматрају шиитима, пре свега због чињенице да су према зајдитском исламу прва три имама били Али, Хасан и Хусејин, што је

у салгасности са веровањима осталих шиита. Међутим, бројне су разлике које зајдитски ислам врло јасно издвајају од већинског дванаестоимамског шиитског ислама.

За почетак, разлика постоји већ у погледу на правоверне халифе које дванаестоимамски шиитски ислам сматра грешнима, док код зајдита оваква квалификација не важи за Абу Бакра и Омара. Поред тога, зајдити су се од главне шиитске струје одвојили при избору петог имама, јер сматрају да имама ал-Саада (*al-Sağğad*) треба да наследи његов син Зајд. Ово одвајање касније је резултирало у бројним разликама у погледу имама. Наиме, ток у наслеђивању титуле имама је код најбројније шиитске деноминације прекинут код дванестог имама Мухамада ибн Хасана ал-Махдија (*Muhammad 'ibn al-Ḥassan al-Mahdī*), за којег се верује да је син једанаестог имама Хасана ибн Али Аскарџа (*Ḥassan 'ibn 'Alī 'Askarī*). Током седмогодишње владавине једанаестог имама бележи се репресија према шиитима, тако да је имам Хасан живео практично у прикривању што је било могуће кроз кетман, односно такију (*taqiyya*) која као прихваћен елемент у шиитском исламу омогућава човеку прикривање сопствене вере као и кршење њених правила у одређеним ситуацијама које нису у потпуности дефинисане. Упркос свему, он је провео већину свог живота у заточеништву.²³¹ У сваком случају, њега је видео само ограничен број људи, а шиитска елита је још за његовог живота веровала да има сина који би требало да буде Махди, спасилац који ће владати пре судњег дана, а чији је долазак описан и у шиитским и у сунитским хадисима.²³² Имам Хасан је отрован 872. године, а његов син, дванести имам, који је према веровањима шиита и спасилац, односно Махди, тада је наводно имао четири године. Дванаести имам, Мухамад ал-Махди, је према шиитском веровању виђен само од стране неколицине припадника шиитске елите, пре него што је према (како шиити верују) Божјој наредби нестао. Нестанак имама се у шиитском исламу дели на мали, који је трајао од 872. до 939. године, током којег су постојали заменици имама, и велики, који траје још увек и који ће се окончати онда када се, према Божјој наредби, Махди поново прикаже.

²³¹ Ṭabāṭabā'ī, 'Allāmah Sayyid Muḥammad Ḥusayn, 1975, *Shi'ite Islam*, State University of New York.

²³² Исто.

Из претходног пасуса види се да шиитски ислам по питању Махдија умногоме одступа од сунитског ислама, али и од зајдитског ислама, код којег се такође не појављује ово веровање. Будући да се зајдитски ислам одвојио од главне шиитске струје у првој половини осмог века, односно више од сто година пре горепоменутих догађаја, он је отишао засебним путем и формиран је другачији облик вере. Штавише, поређењем година историјских догађаја у зајдитском и дванаестоимамском шиитском исламу може се лако уочити да је прва зајдитска држава са имамом на њеном челу основана 897. године, дакле за време првог (малог) периода нестанка имама Мухамеда. И касније, током историје зајдитске државе, која је срушена 1962. године, постојао је жив имам на њеном челу.

Поред ове велике разлике између зајдитског и дванаестоимамског шиитског ислама постоје и друге разлике, такође у вези са имамима, али и другим питањима. На пример, код већине шиита имам се сматра непогрешивим и има врло узвишену улогу. Код зајдита, међутим, непогрешивим се сматрају само Али, Фатима, Хасан и Хусејин, док каснији имама то нису. Такође, титула имама није наследна и имам може постати било који мушки потомак Хасана или Хусејина који у исто време испуњава одређене квалитете за поседовање овакве титуле²³³. Уколико је оваква особа довољно цењена и утицајна и уколико има подршку уleme, она може постати имам. У пракси је ово каткад било другачије, будући да је било периода у којима можда није било увек класичног преношења имамата са оца на сина, али се имам често бирао из исте фамилије. Када је у питању број имама, зајдитски ислам дозвољава постојање више од једног имама у исто време и таквих случајева је било током историје.

Што се тиче карактеристично шиитских елемената код зајдита, поред основног веровања да је Али прави наследник Мухамеда, ту је и позив на молитву који се разликује од сунитског и који садржи стих *ḥayyā ‘alā ḥayr al-’a ‘māl* што је типично за шиитски езан. Положај руку при молитви је уз тело што је такође у сагласности са положајем руку код шиитске молитве.

Интересантно је такође зајдитско виђење питања побуне против владара тиранина (*hurūḡ ‘alā ḥākim zālim*), према којем они имају то право на побуну и

²³³ Дакле, имам мора бити сајид. О значају сајида за зајдитско племенско друштво погледати страну 105.

насилно свргавање тиранина. Код сунита је тако нешто дозвољено само у изузетним ситуацијама, што је врло интересантно имајући у виду дешавања у арапским државама у тренутку писања рада. У контексту односа између зајдита и јеменских сунита по овом питању требало би опет споменути Мухамеда ал-Шавканија (1759 – 1839), јеменског мислиоца који је служио и као главни кадија код три зајдитска имама. Шавкани је био зајдитског порекла, али је утицао на зајдитски ислам на такав начин да се сматра особом која је „спојила зајдитски и шафиитски идентитет“²³⁴ Код њега је, на пример, свака побуна, под било каквим условима, била забрањена, што је само један од елемената по којима су његове идеје блиске идејама Мухамада Абд ел-Вахаба²³⁵ (*Muḥammad ‘Abd al-Wahhāb*), односно салафизму, због чега је Шавкани нарочито цењен међу салафистима у Јемену, али и шире.

Констатација да је Шавканијево дело спојило зајдитски и шафиитски идентитет је нешто што се релативно често може чути у Јемену, а у шта се и аутор ове студије лично уверио. Међутим, овде треба скренути пажњу на неке чињенице у вези са Шавканијем и његовом улогом које су сигурно имале утицаја на тренутну ситуацију. Напоменуто је да је Шавкани био главни кадија код тројице зајдитских имама у другој половини 18. и првој половини 19. века. Овде је важно имати у виду који је то период био и у каквој се ситуацији тада налазио Имамат. Са једне стране, то је био период пробоја вахабизма на Арабијском полуострву, а са друге стране, зајдитска држава је економски пропадала. Шавканијев вишедеценијски боравак на позицији главног кадије имплицира да је главни кадија са религијским схватањима који суштински нису зајдитски одговарао тадашњим имамима јер је њихова владавина по неким аспектима одступала од зајдитских правила. За почетак, Касимиди су били династија, што је пракса која није у складу са зајдитским исламом, али јесте у складу са учењем Мухамеда ал-Шавканија. Друго, у ситуацији у којој држава пропада, а владар се не понаша у складу са овлашћењима, зајдита имају право да подигну оружани устанак против њега, што је Шавкани такође бранио. Раније у овој студији, у кратком поглављу које се бави историјом Јемена у

²³⁴ Bonnefooy, Laurent. 2011. *Salafism in Yemen: Transnationalism and Religious Identity*, London.

²³⁵ Када се посматра утицај Абд ел-Вахабове мисли на Шавканија треба имати у виду да су њих двојица делимично били и савременици те да је Абд ел-Вахаб играо важну улогу на Арабијском полуострву у религијском и политичком смислу и то у време када се Шавкани школовао.

19. веку, наведено је на који начин се Шавкани изражавао о племенима Ду Мухамад и Ду Хусејин, односно да их је практично сматрао неверницима. Из ове перспективе, због мањка чињеница, тешко је утврдити у којој су мери они заправо поштовали ислам, али је сасвим јасно да су као зајдита сматрали да имају право да подигну оружану побуну против имама, а да имаму то није одговарало, па је главни кадија Шавканијевих схватања свакако био много подобнији него неки са класичним зајдитским погледима.

Како било да било, због чињенице да зајдитски ислам умногоме одступа од онога што се традиционално сматра шиитском доктрином, али свакако и због утицаја мислилаца као што је Шавкани, у Јемену нема услова за озбиљнији сукоб на религијском нивоу у правом смислу те речи. Ипак, у периоду од пада имамата и формирања прво две Републике, а потом и уједињеног Јемена неретко је било тензија управо на релацији зајдита – сунити. Иако разлози за то делимично могу лежати у религијској хетерогености, површно и погрешно би било посматрати овај проблем само кроз ту призму. Чињеница да су зајдитски имама имали на северу неку врсту власти више од хиљаду година веома утиче на данашњу ситуацију у Јемену, али то углавном није из религијских разлога већ, пре свега, због спрега на релацији имам – племена, а чији је резултат реална политичка снага у рукама племена, што је ситуација која неминовно проузрокује проблеме у додиру са системима који другачије функционишу.

Ипак, погрешно би било рећи да разлози за тензије уопште немају религијских основа јер други разлог за проблеме на релацији зајдита – сунити могу лежати и у кризи зајдитског ислама која је настала по свргавању последњег имама ,будући да је републичка власт маргинализовала зајдитски ислам. Са једне стране, зајдитска племена су појачала свој политички утицај, али је сама зајдитска доктрина гурнута на маргине. Чињеница је била да су остали без имама, што је неминовно довело до кризе идентитета, али је и државни врх сматрао да зајдитски поглед на државу може потенцијално бити опасан по републиканско политичко уређење. Због тога су многи републикански идеолози, од којих је већина заправо била продукт образовног система Имамата, тврдили да базирају свој схватање ислама на учењима „реформистичких јеменских мислилаца“, а нарочито Мухамеда ал-Шавканија. Републиканци су овде користили чињеницу да је Шавкани био

веома угледна личност и водећи мислилац свога доба, који је у исто време, према њиховом мишљењу, превазишао разлике између различитих школа верског права. Дакле, у циљу стабилизовања републиканске власти и елиминације верских разлика и хомогенизације јеменског народа Шавкани је одабран као идеалан узор.²³⁶

Као реакција на ову маргинализацију зајдитског ислама касније ће се јавити ревивалистички покрети из којих се изродила и побуњеничка група ал-Шабаб ал-Мумин (*al-Šabāb al-Mu'min*)²³⁷, а који су постали познатији под именом Хутији.

Зајдитски имами и племена

О односу зајдитских држава и племена било је речи и у одељку о племенима, али и у овом делу треба дати нека појашњења на ту тему будући да је из таквог односа директно произашао изванредан број проблема са шафиитском популацијом у глобалу, а нарочито са оним делом популације Јемена који није био део државе зајдитских имама.

До сада је више пута речено да су током више од хиљаду година у северном Јемену опстајале државе са зајдитским имамом на челу, али су, осим верске различитости, оне неговале и врло специфичан начин функционисања чије се последице (не нужно негативне, иако су оне тренутно најочљивије) могу врло лако приметити у данашњици.

По формирању прве зајдитске државе 897. године, имами и племена одмах су формирали, рекло би се, природну коалицију која је веома дуго опстајала, упркос променљивим односима проистеклим из њене прилично лабаве природе. Наиме, често се, уз констатацију да су зајдитски имами владали Јеменом више од хиљаду година, додаје да је та владавина била променљивог опсега, те да каткад и није била владавина у правом смислу те речи. Таква ситуација задржала се све до двадесетог века и владавине последњих имама у годинама између пада Османског царства и Републиканске револуције, када су зајдитска племена трпела велику репресију у покушајима имама да их доведу под потпуну контролу државе.

²³⁶ Haykel, Bernard, 1999. „*Rebellion, Migration or Consultative Democracy? The Zaydis and their detractors in Yemen*“ / *Le Yémen contemporain*, стр. 22-24.

²³⁷ Верујућа омладина.

Имам, који је био на челу државе у теорији је могао постати било ко ко може без сумње доказати своје хашемитско порекло, односно да је директан потомак пророка Мухамеда. Поред тога, он је морао поседовати извесне врлине, али је морао бити прихваћен и од стране уleme, што је представљало првостепену владајућу коалицију. Свака зајдитска држава (којих је и формално могло бити више у исто време) је конституисана постављањем ове мале владајуће клике на широку базу коју су сачињавала углавном самоуправна племена чији су јој се шејхови званично, писаним путем, заклињали на оданост.²³⁸ Оданост имаму значила је покорвање шеријатском праву, сарадњу у одржавању реда, заштиту и подршку владарима и плаћање законске таксе имаму.²³⁹ Племена су у замену добијала поштовање племенских граница, али је од имама било захтевано и да поштено спроводе шеријат, прикупљају таксе у складу са религијским препорукама, затим да плаћају племенским шејховима новчану накнаду за њихове војне услуге, а такође и да поштују међуплеменске споразуме, споразуме између племена и државе, уз неопходно поштовање племенских закона.²⁴⁰ Јасно је да је оваква веза веома крхка и подложна нарушавању, због чега имама често нису успевали да одржавају под контролом читав зајдитски планински део, већ су некад постојале паралелне ривалске државе, а понекад су и поједини делови били без икаквог централног уређења. Овде се поново испоставило да доктрина зајдитског ислама може да буде погодна у датим условима имајући у виду да дозвољава постојање већег броја имама на различитим местима.

Све у свему, северни Јемен и његово племенско друштво било је врло плодно тле за зајдитски ислам. Племенске границе и племенски закони су поштовани, племена су уредно плаћана за своју оданост, а поврх свега зајдитски ислам подржава насилну револуцију против тиранина, што су искусили многи, нарочито у периодима опадања моћи имама, урзокованим, пре свега, променама трговинских токова.

Племе, дакле, у Јемену има реалну моћ која је у неким деловима земље израженија него у другим. Континуитет зајдитске државе веома је важан када је у

²³⁸ Weir, Shelagh, 2007. *A Tribal Order – Politics and Law in the Mountains of Yemen*, University of Texas Press.

²³⁹ Исто.

²⁴⁰ Исто.

питању очување овог огранка ислама, али је такође важан и зато што у овом периоду није маргинализована моћ племена, већ је држава директно зависила од њих. Велика улога племена потиче из преисламског периода, али је у северном Јемену она остала таква и у 21. веку, а имамска држава срушена је управо после вишедеценијске репресије имама над племенима, у покушају да их лиши привилегија.

Због свега изложеног, мишљење аутора јесте да данашње сукобе између зајдитских Хутија и сунитске популације Јемена треба више посматрати као превасходно политички сукоб, који је резултат комбинације супротних погледа на појам система и државе, при чему је зајдитска племенска врхушка једноставно ненавикнута на постојање јаке централне власти која би их отерала на маргине политичког живота, и деловања спољнополитичких фактора који су у складу са глобалним дешавањима на политичкој сцени муслиманског света.

Закључна разматрања о религији у Јемену

Географска близина Јемена изворишту ислама учинила је да овај регион буде међу првима који је дошао у контакт са новом религијом. Иако ислам није одмах прихваћен у читавом Јемену, што је можда и логична последица нехомогености становништва и разједињености у преисламском и предисламском периоду, брзо је постао доминантна религија, а Сана један од регионалних центара. Ипак, фокус Халифата је релативно брзо премештен на Сирију и Ирак, а то је резултирало великим миграцијама јеменског становништва које је учествовало у освајањима нових територија. Јемен је генерално испао из политичког фокуса, ако је икада и био у фокусу, а упркос тврдњама да је Халифат држао под контролом цео Јемен, докази углавном говоре супротно.

Једна од главних карактеристика овог подручја, кад је у питању религија, јесте то што је у њему до данас успео да се очува зајдитски огранак шиитског ислама. Упоредном анализом трију религијских доктрина, односно сунитског, дванаестоимамског шиитског и зајдитског ислама долази се до закључка да је зајдитски ислам умногоме различит од онога што се традиционално сматра

шиитским исламом. Са друге стране, не може се рећи ни да је сунитски или ближи сунитском исламу. Према ономе што у основи раздваја шиитски ислам од сунитског, а то је веровање да је Али једини прави наследник Мухамеда, зајдитски ислам се сматра огранком шиитског ислама. На крају крајева, и наредна три имама после Алија су иста као код осталих шиита. Чак ни раздвајање приликом избора петог имама није само по себи морало да значи удаљавање од шиитске доктрине, али оно јесте у каснијим годинама изазвало промене које су учиниле да зајдитски ислам почне више да личи на сунитски него на шиитски ислам. Доктрина скривеног имама, као и општа узвишеност имама, присутна код дванаестоимамског шиитског ислама не постоји код зајдита, и то је једна од основних линија раздвајања ова два огранка.

Два наупадљивија примера према којима се препознаје да се ипак не ради о сунитима, јесу зајдитски езан и позиција руку приликом молитве, који одговарају шиитској пракси. Осим тога, зајдитски ислам омогућава побуну против владара тиранина, што такође није у складу са сунитским исламом. Ипак, године саживота, у којима није било верски мотивисаних сукоба, најбољи су доказ да разлике између зајдитског и сунитског ислама нису велике. Данашњи сукоб на југу Арабијског полуострва, који садржи верске елементе, више је последица општих политичких токова у свету којима је делимично и религија инструментализована. У Јемену углавном није тешко натерати две или више различитих страна на сукоб, али мишљење аутора јесте да је то пре свега последица хетерогености друштва на свим нивоима. Ова констатација нема за циљ потпуно занемаривање религијског аспекта у јеменским конфликтима већ да истакне неопходност сагледавања шире слике.

Зајдитски ислам, иако карактеристичан за Јемен, заправо није већински у овој земљи, а сунитске области бележиле су просперитетне периоде из којих је остало богато културно наслеђе. У том контексту највише се истиче област између Сане и Таиза, где се, поред Велике џамије у Сани, својом важношћу и лепотом истичу џамије ал-Музафар и ал-Ашрафија у Таизу, као и стари исламски универзитетски центар Забид.

Јасно је, дакле, да религијска слика Јемена није хомогена, као у осталом ни други аспекти јеменског друштва, али уколико се изолују само религијски фактори,

закључак је да разлике нису довољно велике да би саме по себи изазивале политичку нестабилност од које Јемен пати мање-више константно.

7. Биљка кат као културни феномен јеменског народа

„Кат.....то је опијум за наш народ. Он је зелени имам који влада нашом Републиком. Он је кључ за све и централна фигура свих наших друштвених догађања. Он је необјашњиво које све објашњава“

Абделкарим ел Разихи, јеменски писац

Један од, може се слободно рећи најпроблематичнијих обичаја у Јемену, јесте жвакање лишћа биљке кат која се у већини земаља света сврстава у наркотику, а њена употреба је забрањена законом. Ипак, чињеница да је кат законом забрањен у скоро свим већински муслиманским земљама, као и у многим другим државама, не спречава већину одраслих Јеменаца да га свакодневно конзумира. Званичне статистике тренутно не постоје, али према појединим проценама скоро 90% одраслих мушкараца свакодневно жваће кат, али и 50% одраслих жена као и 15-20% деце млађе од дванаест година.²⁴¹ Дакле, за разлику од већине других елемената јеменске културе и друштва, кат је нешто што уједињује велики део јеменске популације.

Ово поглавље има за циљ да представи један важан део јеменске традиције и неизоставан део свакодневице многих Јеменаца. Такође ће бити дата и кратка анализа његовог утицаја на организам, као и анализа утицаја узгајања ката на основне животне услове. Поред релевантне литературе, за настанак ове кратке анализе, пресудан је био и ауторов двократни боравак у Јемену, за време којег је имао прилику да директно посматра, па и учествује, у традиционалним кат сеансама и на тај начин схвати његову улогу у јеменском друштву.

На почетку, потребно је разјаснити евентуалне забуне у вези са именом биљке кат, јер се за њу користе различити називи. У индоевропским језицима генерално је прихваћен арапски назив кат (*qāt*). Међутим, ово име се неретко

²⁴¹ <http://www.who.int/bulletin/volumes/86/10/08-011008/en/> - приступљено 02.11.2015.

појављује и у варијанти *khāt*. Према свим најшире прихваћеним системима транскрипције арапски увуларни безвучни пловив *qāf* се транскрибује као *q*. Са друге стране, *kh* се јавља у појединим системима транскрипције, али искључиво као транскрипција задњег веларног гласа *hā'*. То би онда значило да је варијанта *khāt* дошла или као последица погрешне транскрипције, или је у питању исправна транскрипција речи која се изговара другачије и која није преузета из јеменског арапског језика. У случају да је ово друго у питању, остаје нејасно из ког је језика преузета реч, будући да је *qāt* у Јемену најдоминантнија, и заправо једина варијанта са којим се аутор сусретао. У неким деловима земље, због дијалекатског изговора гласа *qāf* јавља се варијанта *gāt*, али оваква промена је уобичајена и постоји и у неким другим земљама арапског света. Ван Јемена, аутор се сусретао са варијантама *mad* и *mat* (*ḡād*, *ḡāt*), што је изговор који је уобичајен у Сомалији.

Историја и порекло

Кат (*Catha edulis*) је зимзелена жбунаста биљка која најчешће расте у Источној Африци и на југу Арабијског полуострва. Претпоставља се да је прво култивисан у Етиопији, а да је врло брзо почео да се узгаја и у Цибутију, Сомалији и на Арабијском полуострву. Ова биљка такође расте и у Кенији, Уганди, Конгу, Малавију, Зимбабвеу, Замбији и Јужној Африци. Дакле, кат је претежно афричка биљка, а ван Африке она се се користи само још у Јемену. Као таква, ова биљка представља један у низу афричких елемената у јеменској култури. Иначе, најранији историјски подаци о коришћењу ката у Јемену долазе од историчара Ибн Фадлалаха Ел Умарија.²⁴² Ел Умари говори о биљци чије се најбоље лишће жваће зарад повећања будности, побољшања памћења, опуштања и како би се смањила потреба за сном, храном и сексом. Овај историчар у даљем опису каже да биљка има већу и мању варијанту и да јој лист подсећа на лист наранџе. Из овог описа је јасно да Ел Умари говори о кату.

²⁴² *Ṣihāb al-Dīn ibn Faḍl 'Allāh al-'Umarī* (1301-1349) – арапски историчар, рођен у Дамаску.

Претпоставља се да је ширење ката у Јемену почело у јужном планинском делу земље, у околини града Таиза. Наиме, планински део Јемена – од Таиза ка северу, све до границе са Саудијском Арабијом – је много повољнији за узгајање ката, будући да њему не одговарају велике врућине које владају у приобалним подручјима. Јеменски песник Ел Барадуни²⁴³ сматрао је да је кат у Јемену прво узгајан на планини Џабал Сабр (*Ġabal Ṣabr*), одмах изнад Таиза. Кат из региона Џабал Сабра се и данас убраја међу најбоље врсте у Јемену. Претпоставља се да су кат у почетку користили суфијски мистици који су га ценили због стимулативног дејства. Вероватно је испрва био узгајан у баштама и коришћен само у уском кругу људи. С временом се међутим тржиште проширило и практично покрило читаву територију Јемена.²⁴⁴

Кат данас – Коришћење и ритуал

Кат данас стиже на пијаце из практично свих делова некадашњег Северног Јемена и то са обронака планина виших од 1000 метара. Његова дистрибуција мора бити обављена брзо, јер се кат мора потрошити у року од највише неколико дана после брања, како се лишће не би осушило.

Потражња је огромна па се процењује да најмање три четвртине одраслих мушкараца свакодневно жваће кат, и то у периоду не краћем од пет сати, док неке процене говоре и о већим процентима. Такође постоје подаци који говоре о томе да просечан Јеменац на кат троши између четвртине и трећине укупних годишњих примања.²⁴⁵ За Јеменце ни чињеница да је кат врста наркотика нема довољну тежину да их одврати од навике жвакања. Чак ни аргумент да ислам брани употребу опојних средстава није делотворан, јер велики број угледних верских учењака такође користи кат.

²⁴³ *‘Abdullah al-Baraddūnī* – Јеменски песник и писац (1929–1999) рођен у провинцији Дамар.

²⁴⁴ <http://www.yobserver.com/reports/printer-1002406.html> - *Tracing the History of Qat*, Varisco Daniel Martin, приступљено 02.11.2015.

²⁴⁵ <http://www.theguardian.com/world/2008/aug/12/yemen> - приступљено 02. 11. 2015.

Један од података који сликовито говоре о томе колико Јеменци озбиљно схватају кат и сам ритуал жвакања јесте и то да су многи судски спорови разрешени на кат сеансама.²⁴⁶

Изван Јемена, на различитим језицима, за коришћење ката се углавном користи глагол жвакати. Међутим, на арапском језику се користи глагол који има значење „складиштити“ (*hazzana*), јер суштина коришћења ката није само у жвакању већ у складиштењу тако сажваканог листа између вилице и образа где и остаје до краја сеансе испуштајући сокове који садрже стимуланте. Као што је већ речено, кат је, уколико је то могуће, најбоље конзумирати истог дана када је и убран. У супротном, то би требало учинити највише четири дана после брања јер временом лишће губи свежину, арому, али и дејство.

Приликом жвакања и „складиштења“ лишћа ката ова радња се понавља док се количина не потроши што чини да временом образ постане виљиво надут и може достићи величину тениске лоптице. Дакле, врло јасно се примећује када нека особа конзумира кат, па је лако уверити се у масовност ове праксе, током само једне шетње Саном у поподневним часовима. Кат се често конзумира на групним сесијама, односно у кругу пријатеља и углавном уз воду или неко друго пиће, будући да дуготрајно жвакање резултира појачаним лучењем пљувачке, па је пожељно уносити течност како би се спречила дехидрација.

Уколико се особа нађе у разговору са неким ко у том тренутку жваће кат, неретко ће бити понуђена њиме. Међутим, одбити кат није увредљиво и сасвим је прихватљиво захвалити се на понуди. Заправо, успут узети два три листа ката значило би занемаривање читавог ритуала који обично почиње у раним поподневним часовима, одмах после ручка.

У Јемену се радње углавном затварају у раним поподневним часовима ради паузе за ручак. Међу бројним ресторанима у Сани постоје они који раде од преподневних часова и такође се затварају током паузе за ручак, али постоје и ресторани који раде само током тих неколико сати. Такви су, између осталих, и

²⁴⁶ Robinson, Glenn E.; Wilcox, Oliver; Carpenter, Stephen; al-Iryani, Abdul Ghani, 2006. *Yemen Corruption Assessment*, United States Agency for International Development.

ресторани који продају само силту (*salta*) и њену месом богатију варијанту фахсу (*fahsa*).²⁴⁷ Како било да било, пауза за ручак оставља довољно времена да се обави куповина ката. На пијацама постоји углавном прилично велики избор, а цене варирају. Аутору је речено да се цена мења у зависности од времена, то јест од количине падавина.²⁴⁸

Слика 13. Лишће ката, спремно за употребу²⁴⁹

Бирање ката може бити деликатно питање. Бирају се гране са свежијим, сочнијим, најчешће мањим, односно млађим листовима. Када се коначно направи избор, сваки купац добије своју порцију у засебној кеси и конзумирање на већ описани начин може да почне. Они који се враћају на посао то чине на радном месту док други полазе кућама да тамо уживају у жвакању, често у друштву

²⁴⁷ Силта и фахса су две варијанте јеменског паприкаша које се најчешће праве са говеђим месом, кромпиром, тиквицама и бамијом. Фахса је суштински исто што и силта, само са већом количином меса.

²⁴⁸ Закључак је базиран искључиво на основу неколико разговора о цени ката, начину брања итд. Могуће је да има и других фактора који утичу на његову цену.

²⁴⁹ Фотографија је из приватне колекције аутора.

пријатеља. Атмосфера током кат сеансе је врло опуштена, а оне представљају и одличну прилику за упознавање Јеменаца кроз ћаскање о најразличитијим темама. Кат сесије су вероватно један од најбољих начина за зближавање са Јеменцима и, уколико је особа позвана, то дефинитивно не би требало одбити. Одбијањем позива странац неће увредити домаћина, али ће, без сумње, пропустити сјајну прилику да упозна један важан аспект јеменског друштвеног живота.

Колико кат својим дејством утиче на добру и опуштену атмосферу тешко је оценити. Субјективан осећај је да му дејство заиста није јако и да је више ствар у целокупном ритуалу уклопљеном у кућну атмосферу, него у самом дејству биљке.

Дејство

Психоактивно дејство ката приписује се супстанци која се зове катинон. Катинон је нестабилан, па се брзо разлаже на катин и норефедрин. Ове супстанце спадају у групу стимулативних средстава. Животиње које су у лабораторијама подвргнуте тестовима са овим једињењима показале су симптоме сличне оним које показују корисници ката. Међутим, када се кат осуши катинон се распада и остаје само катин који има слабије дејство и управо је то разлог због којег се кат конзумира свеж. Различити су начини одржавања свежине ката, а на улицама Сане најупечаљивије је замотавање ката у листове банане.

Прво што упада у очи када се размотре ефекти које изазива кат јесте то да кориснику изгледа као да постоје два међусобно контрадикторна дејства. Наиме, особу која га конзумира кат чини буднијом и активнијом, што је такође праћено и осећајем повећања телесне снаге. С друге стране, кат успорава рад система органа за варење и доводи до губитка апетита. Жвакање ката се, такође, доводи у везу са променом боје зуба и другим денталним проблемима, од чега Јеменци често пате. Али њих могу узроковати и бројни други фактори и није доказано колико сам кат има утицаја на то.

Коришћење ката такође проузрокује повећање крвног притиска, затим убрзано дисање, убрзавање пулса, ширење зеница, повећање телесне температуре, знојење, нервозу, агресивно понашање, док је поменути осећај повећања телесне снаге, наравно, само субјективан, будући да се продуктивност заправо смањује.

Најчешће се процес дејства током конзумирања ката дели на три етапе.

Прва етапа је етапа у којој се повећава будност. Она обично почиње око 15 минута по почетку жвакања. Тада се појављују симптоми који су већ поменути у контексту повећања будности.

У другој етапи, јавља се осећај унутрашњег мира и опуштености. Ова етапа почиње после сат до сат и по времена.

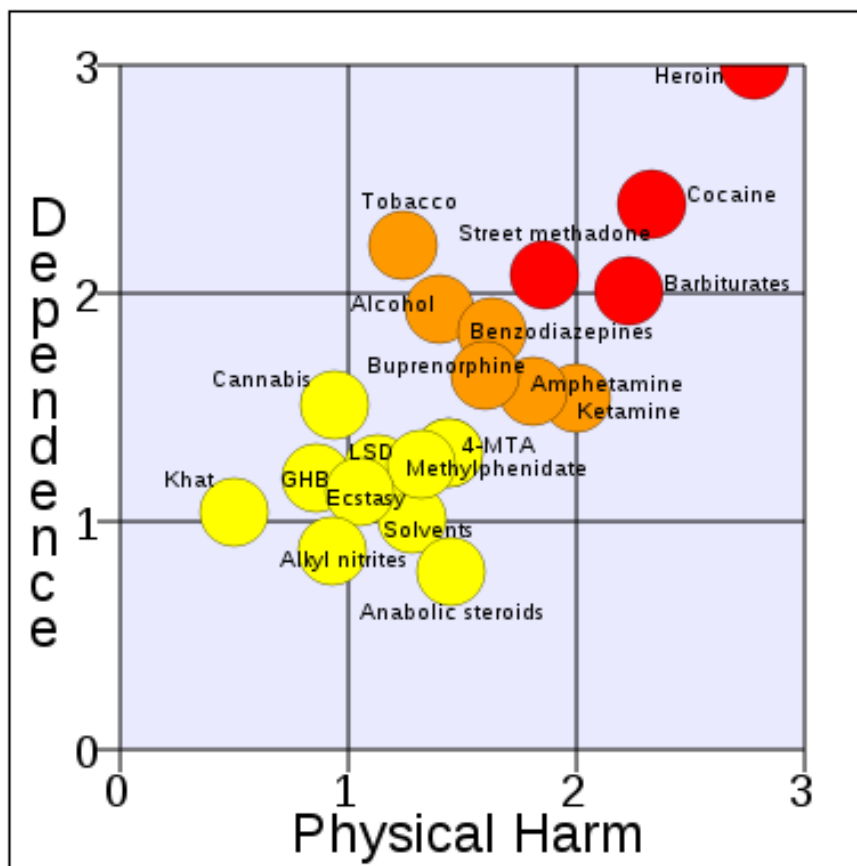
Трећа етапа је етапа тензије и нервозе када може доћи и до насилног понашања. Са овим симптомима аутор овог текста се није сусретао, али ипак треба имати у виду да дејство може да варира од особе до особе, те се због тога ауторов лични утисак не може узети као апсолутно тачан. Другим речима, дејство ката је, као што је случај са свим другим јачим или слабијим опојним средствима, различито од особе до особе, на шта утичу врста ката, дужина жвакања и старост особе која жваће.

Сами Јеменци су углавном свесни штетног утицаја ката, али су спремни и да изнесу аргументе у његову одбрану.

- Кат је важан фактор уклапања у јеменско друштво;
- Много је слабији и мање опасан од свих других опојних средстава, што показује и графикон на којем је кат упоређен са другим средствима која изазивају зависност;
- Кат је сјајно средство за социјализацију и сам по себи представља разлог за окупљање и дружење;
- Неки Јеменци сматрају да кат помаже у лечењу бројних болести. Најчешће се доводи у везу са лечењем шећерне болести. Овакво његово дејство није научно утемељено, а противници ката најчешће то објашњавају ефектом губитка апетита који кат заиста има. Због тога

особа која конзумира кат у просеку мање једе, а узима и доста течности што би требало да ублажи проблеме са шећером у крви.

Дијаграм 9. Степен изазивања зависности (*Dependence*) од ката (*Khat*), као и његова штетност (*Physical Harm*) у поређењу са другим супстанцама

На основу приложеног дијаграма²⁵⁰ може се закључити да би теорија о слабој штетности ката могла имати научно утемељење.

На основу тога може се закључити да кат дефинитивно има одређена штетна дејства која би се евентуално могла додатно истражити, будући да не постоје јасни докази да је он штетнији од неких супстанци које се генерално сматрају

²⁵⁰ Дијаграм је преузет са www.wikipedia.com, али напомињемо да се резулти приказани да њему могу проверити у оригиналној студији преко које смо дошли до ових података (Nutt, David; King Leslie A; Saulsbury, William; Blakemore, Colin; 2007. *Development of a rational scale to assess the harm of drugs of potential misuse*, The Lancet.

дозвољеним. Међутим, осим утицаја на тело, кат без сумње има још штетних ефеката, о којима ће бити речи на наредним страницама

Кат и вода

У односу на околне државе Јемен се одликује много повољнијом климом, а тиме и бољим условима за живот. Планине које се протежу дуж читавог некадашњег Северног Јемена веома су високе, а преко двадесет планинских врхова прелази надморску висину од три хиљаде метара.²⁵¹ Велика надморска висина узрокује много ниже температуре него у осталим државама у региону па тако рецимо у Сани се дневна температура у августу креће најешће између двадесетог и тридесетог подеока, док увече пада испод двадесетог степена. У јануару, који је најхладнији месец, температура ноћу пада и до само неколико степени изнад нуле, али преко дана расте до 20 степени целзијуса, па и преко тога. Што је још важније, клима у овом делу Јемена није сува, већ постоји неколико кишних периода. Падавине су, рецимо, у августу веома учестале, а карактеришу их поподневни пљускови који трају око пола сата до сат и могу бити, безмало, свакодневни.²⁵² Сходно томе, Јемен има потенцијал да узгаја одређене пољопривредне културе, што је кроз историју и коришћено, па је тако између 15. и 18. века лука Моха (*al-Muḥa*) била главна трговинска лука у региону, а Јеменци су зарађивали богатство од трговине кафом. Кафа се и данас узгаја, а поред ње и грожђе, банане, манго, памук итд. Међутим, ових култура је све мање, а обрадиву површину све чешће заузима кат, пре свега због велике зараде коју доноси произвођачима. Због тога је данас све већа површина обадиве земље под катом. Ово наравно представља проблем, јер кат нити може да се извози нити да се користи у прехранбене сврхе. Такође, постоји још једна, вероватно и алармантнија ситуација у вези са катом. Наиме, кату није довољна количина падавина на годишњем нивоу већ захтева обилато наводњавање.

²⁵¹ Углавном ће бити реч о клими и условима за живот у делу који је некада припадао Северном Јемену. Наиме, у планинском делу Јемена живи већина становништва. Значајнији број становника још живи у неким градовима на обали мора, попут Адена (други највећи град у земљи и некадашњи главни град Јужног Јемена) или Ходеиде (највећа лука на Црвеном мору). Велики део некадашњег Јужног Јемена је пустиња и ту, наравно, не живи значајан проценат популације.

²⁵² На пример, у августу 2006. киша је у Сани падала дословно свакодневно у периоду од око 20 дана и то увек у касним поподневним часовима.

Резултат неизмерног сиромаштва и огромног наталитета, при чему је Сана престоница са највећим природним прираштајем у свету, а трећа на листи међу свим светским урбаним срединама²⁵³, јесу катастрофално лоши основни животни услови. Јемен највише зависи од резервоара у којима се прикупља вода, а у којима је ниво воде из године у годину све нижи. У Сани тренутно има воде, али процењује се да би у наредних неколико година²⁵⁴ главни град Јемена могао остати без употребљиве воде. Стога је Сана, вероватно, једина престоница на свету која пати од овако озбиљног проблема, а стање су додатно погоршала ратна дешавања, о којима је писано у претходном поглављу. Јасно је да су овде присутни велики проблеми, међу којима предњаче потпуно одсуство популационе политике и, са друге стране, неконтролисано гајење ката.

Мишљење аутора је да је потпуна забрана узгајања и конзумирања ката тешко спроводљива и, у крајњој линији, беспотребна мера, с обзиром на то да се ради о важном сегменту јеменске културе. Међутим, редукција плантажа ове биљке, свакако, би имала одређене позитивне ефекте.

Јемену је, дакле, потребна јасна и комплексна стратегија да би се изборио са овим проблемом. Међутим, проблеми у овој држави су бројни. Она је већ дуже време практично у потпуном расулу. Председник је до скоро био у егзилу, а у току су ваздушни напади коалиције предвођене Саудијском Арабијом, док се на копну воде сукоби између више зараћених страна. У таквој ситуацији, илузорно је очекивати да се направи, а камоли спроведе план за решавање бројних проблема, а вода, која се у великим количинама троши и на наводњавање поља под катом, је један од најургентнијих.

Кат је у Јемену за неке важан део свакодневице, за друге је значајан извор зараде, а трговину њиме није зауставио ни грађански рат шездесетих година двадесетог века, када су „путеви ката“ несметано циркулисали кроз непријатељске територије.

²⁵³ http://www.citymayors.com/statistics/urban_growth1.html , приступљено 30. 10. 2015.

²⁵⁴ <http://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2015/apr/02/water-scarcity-yemen-conflict> , приступљено 05. 11. 2015.

Закључна разматрања о кату

У склопу идеје да се у овом поглављу представи кат као важан елемент јеменске културе, изнети су најважнији детаљи у вези са пореклом ове навике, самим ритуалом жвакања, а како би слика била што потпунија, уврштени су и делови о дејству ката на организам, као и анализа најважнијег проблема који је индиректно проузрокован коришћењем лишћа ове жбунасте зимзелене биљке.

Близина Јемена афричком континенту, допринела је међусобном утицају и преплитању двеју култура. Један од значајнијих и свакако најупечатљивијих примера међусобних културних прожимања јесте управо и коришћење биљке кат, чији су корени вероватно у Етиопији. Временом је, међутим, овај обичај, у најширем обиму прихваћен у Јемену и данас се коришћење ката углавном повезује са Јеменцима, иако се и даље практикује у неким афричким земљама. Када се каже да је прихваћен у најширем обиму не мисли се само на масовност коришћења, већ и на велики културни значај који ова биљка заузима у друштвеном животу Јеменаца, за које кат представља својеврсни друштвени лепак и повод за разговор, био он опуштен и необавезан, или онај врло озбиљан разговор пословног типа.

Студије које се баве анализом штетних дејстава ката доказале су да она постоје, али не и то да су већа од штетних дејстава појединих данас у свету легализованих наркотичних супстанци. Штавише, до сада урађене студије наводе да је степен стварања физичке зависности, као и штетност по организам од ката углавном нижа у поређењу са већином других опојних средстава. Обичај жвакања ката, врло распрострањен и присутан у јеменском друштву, предмет је бројних полемика, како у Јемену тако и у другим арапским земљама, будући да су њихови уставни усклађени са шеријатом, у коме се кат третира као дрога.

Узгајање, трговина и конзумирање ката извор су великих прихода у земљи, али и великих проблема, од којих је свакако највећи онај повезан с врло ограниченим количинама воде у Јемену. Ипак, тренутна политичка ситуација и анархија у држави представљају много озбиљније и ургентније проблеме.

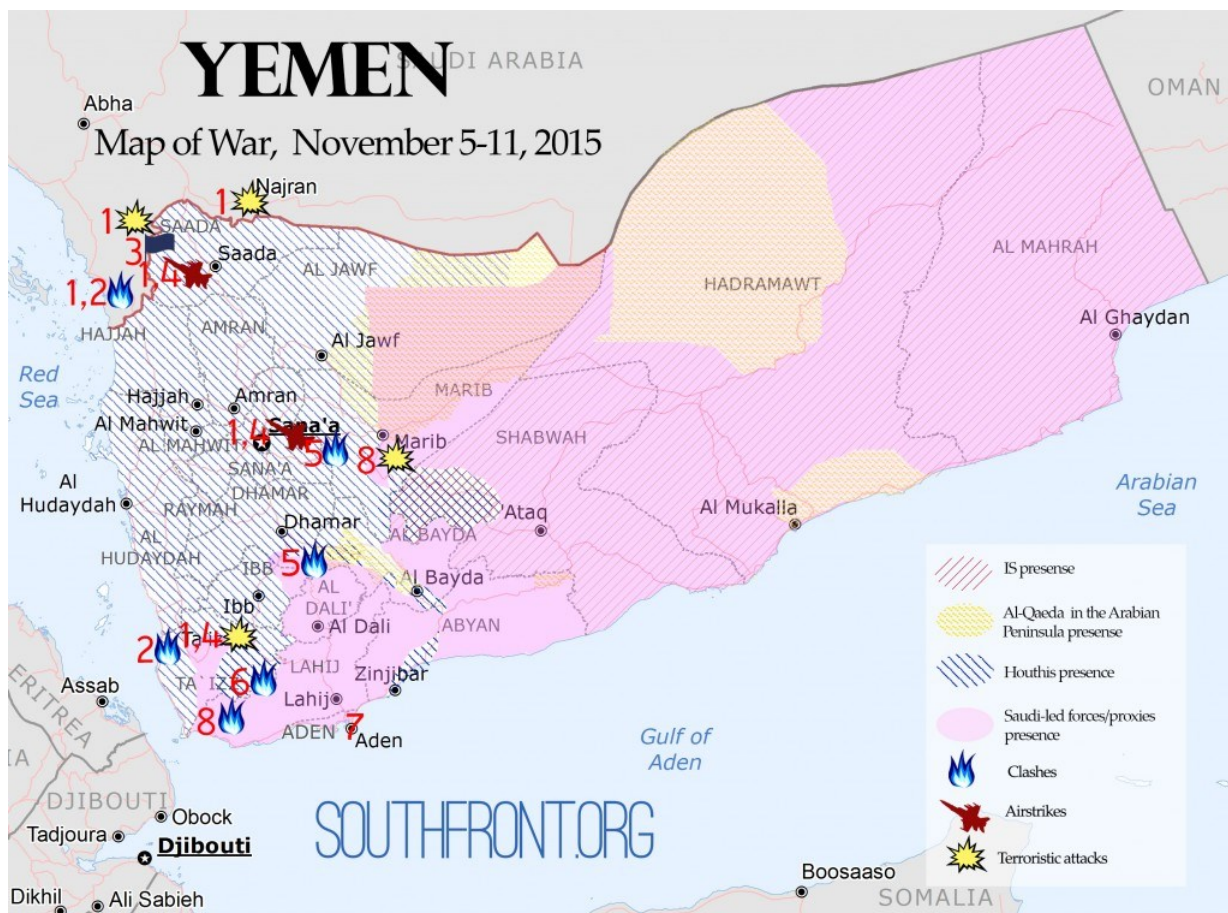
8. Република Јемен – Политички живот од 1990. и изазови данашњице

У досадшњем делу студије дат је приказ Јемена и јеменског друштва у различитим историјским периодима, а такође су приказане и анализирани најзначајније карактеристике јеменске културе и традиције. Овакав свеобухватан приступ неопходан да би се на прави начин разумели односи у друштву модерног Јемена. Наиме, ово поглавље се највише бави политичким животом Јемена, али без адекватног предзнања о јеменској историји, његовом племенском систему и религијској структури, апсолутно је немогуће ући у суштину збивања на југу Полуострва. Дакле, ово поглавље јесте номинално политиколошке природе, али захтева мултидисциплинаран приступ, јер је политичком аспекту истраживања неопходно прикључити и резултате истраживања која више спадају у домен културне и социјалне антропологије, историје и социологије религије.

Данас је Јемен разорена земља, која је, услед своје изолованости, али и због ситуације у Сирији и Ираку, ван усредсређене пажње међународне заједнице и јавности уопште. О ратним дешавањима која су тамо интензивирани од почетка бомбардовања од стране коалиције предвођене Саудијском Арабијом 25. марта 2015. године, штуро се извештава и мало се зна. Укратко, како данас изгледа Јемен, најсликовитије објашњава изјава коју је Асошијетед пресу дао председник Међународног комитета Црвеног крста Петер Маурер, када је у августу 2015. посетио ову земљу. Маурер је тада рекао: „Слике из Сана и Адена подсећају ме на оно што сам видео у Сирији. Дакле, Јемен после пет месеци изгледа као Сирија после пет година“.²⁵⁵ Сукоби се у мањој или већој мери воде и дуже време, али је с почетком бомбардовања разарање попримило енормне размере и данас се на јеменском тлу воде крваве борбе између Хутија, подржаних снагама лојалним бившем председнику Алију Абдулаху Салиху, и снага лојалних председнику Абду Рабуху Мансуру Хадију које из ваздуха имају подршку саудијске коалиције. Нарушену безбедносну ситуацију искористили су и сунитски екстремисти који су

²⁵⁵ <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/yemen/11813169/Yemen-already-looks-like-Syria-after-five-years-of-war.html> - Yemen 'already looks like Syria after five years of war', Louisa Loveluck, 19.08.2015. приступљено 11.12.2015.

појачали своја дејства у Јемену, па су они данас врло активни на немалом делу територије, док су неки међу њима лојални такозваној Исламској држави.

Слика 14. Мапа ратних дејстава у Јемену у периоду између 05. и 11. новембра 2015. године²⁵⁶

Ради лакшег стварања слике о описаној ситуацији, приложена је јеменска „мапа ратних дејстава“ из новембра 2015. године, преузета са интернет странице southfront.org, а чија је веродостојност проверена и кроз друге писане изворе, а такође и путем консултација са сарадницима аутора студије који се тренутно налазе у Јемену

На овој мапи може се уочити да је највећи део територије обојен у ружичасту боју, а да је око три четвртине те територије шрафирано косим линијама које се

²⁵⁶ <http://southfront.org/yemen-map-of-war-nov-11-2015/> - приступљено 08.12.2015.

пењу са леве на десну страну. То значи да је највећи део територије под контролом саудијске коалиције, али такође и да је та контрола веома упитна у слабије насељеним пустињским деловима земље, где се истовремено бележи присуство снага лојалних Исламској држави. Такође се може приметити да део територије око ал-Мукале, главног града Хадрамаута, контролише ал-Каида са Арабијског полуострва, а да је она присутна и на северу те провинције. Присуство ал-Каиде у Хадрамауту није новост, али су они ову кризу свакако искористили да ојачају своје позиције.

Генерално гледано, јачање екстремизма није неуобичајена последица војних кампања оваквог типа, а нарочито у ситуацији каква је у Јемену где је деловање ал-Каиде са Арабијског полуострва већ раније постојало.²⁵⁷ У тексту објављеном мало по почетку саудијске интервенције, аутор ове студије је писао о јачању екстремистичких фракција у Јемену када је закључио и да се у том тренутку Саудијска Арабија можда не може оптужити за директно или индиректно помагање терористима, али и да је индикативно да су се данашња најјача терористичка упоришта управо изродила у земљама у којима је спољни фактор потпомогао у креирању хаоса.²⁵⁸

Са друге стране шрафирани део који покрива већи део територије некадашњег Северног Јемена означава територију коју контролишу Хутији и снаге лојалне бившем председнику Салиху. Као што се види из мапе, ради се о подручју много већем од матичне територије ових шиитских побуњеника. Штавише, не само да су у новембру и децембру 2015. године контролисали читаву зајдитску територију, већ је под њиховом контролом био и велики део чисто шафиитске територије, што је неминовно довело до жестоких сукоба у тим деловима земље, праћених великим разарањима и цивилним жртвама.

Укратко, то је опис слике број 13. која представља ситуацију у Републици Јемен крајем 2015. године, нешто више од 25 година од историјског и дуго чеканог уједињења „Кахтанових синова“ у једну земљу. У овом поглављу биће анализирано

²⁵⁷ Само почетком 2015. године у бомбашким нападима ал-Каида је у Јемену убила више стотина људи.

²⁵⁸ Гагић, Марко, 2015. *Сунити против шиита на новом фронту*/ Време, Београд, бр. 1265. <http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=1284861> – приступљено 10.02.2016.

због чега се ситуација развила у таквом смеру, те какву улогу у томе има имају фактори попут религије, културе и др.

Партијски плурализам на Арабијском полуострву

Из свега до сада написаног може се извући закључак да Јеменци, упркос потенцирању да се ради о једној нацији, међу собом имају више разлика него сличности. У поглављима која се баве историјом писано је о томе да су различити делови земље имали сасвим другачију историју, те да су се развијали у посве другачијим смеру. Нова жеља за уједињењем јавила се када су шездесетих године формиране две независне Републике. У том тренутку, после много векова, постало је могуће да се на основу политичке воље и договора, дакле без примене силе, коначно уједине све јеменске земље (са изузетком Наџрана и других мањих градова који припадају Саудијској Арабији и Оману). Међутим, политички договор између две стране није био једноставан, пре свега због чињенице да су две државе имале унутрашње проблеме који су у том тренутку били приоритетни. Ситуација се развила у таквом правцу да су у Јужном Јемену на власт дошле социјалистичке снаге, које су касније кроз једнопартијски систем са Јеменском социјалистичком партијом на челу, формирале релативно секуларно друштво, са јаким државним апаратом и маргинализованим утицијем племена који је већ раније био слабији него на северу. На другој страни свргавање имама на северу искористила су племена да поново ојачају свој утицај који је у деценијама које су претходиле револуцији био драстично смањен, услед репресивне политике имама према њима. После политичких превирања и неколико атентата на председнике ове земље, на власт је дошао Али Абдулах Салих, подржан и од стране интелектуалне елите из Таиза и од стране племенске врхушке најјачих конфедерација Хашид и Бакил. Салих је у наредним годинама оживео реликте прошлости и свесно је повлађивао племенима која су му заузврат гарантовала очување државног поретка. Тако се седамдесетих и осамдесетих година на једној страни Јемена развијала секуларна социјалистичка држава, а на другој страни је цветао трибализам који је после деценија потискивања био јачи него икад.

Дакле, у тренутку када су се две државе ујединиле оне су биле у политичком смислу вероватно много удаљеније једна од друге него што је то био случај двадесетак година раније. Међутим, дешавања на светској политичкој позорници ишла су у прилог заговорницима уједињења. Совјетски савез, који је играо велику улогу у политици Јужног Јемена, пуцао је, проблеми у земљи су се гомилали, па се уједињење поново појавило као идеја чије би остварење могло да побољша ситуацију. Патриотска идеја и жеља за остварењем вековног сна била је у том тренутку јача од рационалног размишљања о бригама и изазовима који су неминовно уследили.

Слику церемоније уједињења сликовито описује Стивен Деј: „Када је 22. маја 1990. формирана уједињена Република Јемен било је то историјско достигнуће у једној старој, подељеној земљи. Блицеви камера су севали испред Алија Абдулах Салиха и Али Салима ал-Бида док су стајали са десетинама других званичника и великодостојника са обе стране границе. У индивидуалним изразима лица на фотографијама снимљеним тог дана могао се уочити јак осећај националног поноса у уједињеном Јемену. Заједно су стајали Јеменци који су представљали скоро сваку регију у држави, северни и средњи планински плато, Аден и Лахџ на југозападу и Хадрамаут на истоку. Могла се лако уочити разлика између зајдитског судије у дугачкој хаљини и са турбаном и неког од технократа из Адена у пословном оделу без крагне. Припадник племена из планинског дела који стоји са закривљеним бодожом за појасом је био у контрасту са женом са југа која је сама присуствовала догађају, без мараме која би јој покрила главу. Јеменци са севера и југа појавили су се пред камерама као један народ, уједињен и без подела.“²⁵⁹

Оваква слика деловала је заиста лепо, готово романтично, али било је и тада јасно да је за формирање стабилне државе потребно уложити много напора, пре свега за усклађивање политика два посве различита система. За уобличавање једне такве државне творевине у систем који функционише потребно је да све интересне стране буду спремне на сарадњу и компромисе зарад општег добра, неопходно је да секуларна страна прихвати и донекле модификује своју политику у складу са традицијом и начином функционисања умногоме трибалистичког севера, али и да

²⁵⁹ Day, Stephen W. 2012. *Regionalism and rebellion in Yemen : A Troubled National Union*, Cambridge University Press.

север прихвати чињеницу да југ не може да функционише по такту њихових снажних племенских конфедерација. Тако нешто је тешко замислити и у економски стабилнијим системима, док су у једној слабој економији попут јеменске проблеми испливали на површину у року од неколико месеци.

Први кабинет Владе Јемена сачињен био је од по деветнаест министара са обе стране, при чему је заменик министра увек долазио са супротне. Хајдар Абу Бакр ал-Атас (*Haydar 'Abū Bakr al-'Attās*), председник председништва врховног народног већа Јужног Јемена, постављен је за премијера док је председник државе био Али Абдулах Салих, дугогодишњи председник Северног Јемена. Међутим, оваква Влада резултирала је поделама уместо сарадњом за шта аналитичари углавном криве хегемонистичку политику председника државе подржаног од стране племена чији циљ је био потпуна контрола ресурса у новој држави. Примера ради, на основу теренског истраживања, Стивен Деј је закључио да је око 90% службеника остало на својим функцијама у прве три године по уједињењу, али да је у многим регијама дошло до промена на руководећим позицијама. Наиме, пре него што је навршена прва годишњица уједињења у Лахицу је постављен нови директор финансија са севера земље, а исти случај био је и са царином у Абјану. Највеће промене догодиле су се у Адену, где су постављени нови директори на пољу финансија, царине, пореске управе и централне банке и сви су били са севера.²⁶⁰ Додатну економску кризу произвела је одлука Јемена да не подржи рат у Заливу против ирачких власти, што је довело до протеривања стотина хиљада јеменских радника из Саудијске Арабије. У оваквој ситуацији, у којој је јеменској економији задат још један тежак ударац и у којој је улога јужног дела земље маргинализована, незадовољство на југу је почело све више да расте, а идеја јединства је већ тада била на стакленим ногама. Незадовољство на југу је резултирало протестима, а север је одговорио атентатима у којима су убијане истакнуте политичке личности са југа земље.

Салих је очито имао идеју да себи потчини јужни део земље, а на том путу му је стајала и Социјалистичка партија Јемена, најјача партија на југу, а уједно и једина у периоду пре уједињења. Неки од аспеката његове борбе против

²⁶⁰ Day, Stephen W., 2012. *Regionalism and Rebellion in Yemen : A Troubled National Union*, Cambridge University Press.

социјалиста веома су битни и за каснија дешавања. Наиме, Салих је у земљу примио велики број „муцахедина“ из Авганистана који су били на потерницама као терористи, а којима је Јемен пружио уточиште у замену за помоћ у обрачуна са Социјалистичком партијом и југом уопште. Дакле, иако зајдит и човек који се не може назвати радикалним исламистом, Салих је водио врло опортунистичку политику и није презао ни од чега, да би постигао своје политичке циљеве, што се огледало и у овом потезу. Зајдитска племенска врхушка, блиска Салиховим властима такође је била у блиском контакту са муцахединима, конкретно, најближи њима био је генерал Али Мухсин ал-Ахмар, члан конфедерације Хашид и чувеног клана ал-Ахмар. Међутим, фронт против југа био је веома широк па је укључивао и друге племенске великодостојнике са јаким позицијама у војсци Јемена.

Међутим, оно што је било најупадљивије је раст утицаја салафизма који је укључивао и екстремистичке елементе, али осим тога што је био усредсређено на рушење „неверничке“ Социјалистичке партије и југа уопште, јачање сунитског екстремизма праћено је и радикализацијом зајдитских ревивалистичких покрета, па је ситуација и на тој линији почела све више да се заоштрава. Целокупна слика наводи на закључак да је Салих са својом опортунистичком политиком, у којој не бира средства за постизање циљева, највише допринео томе да уједињени Јемен од самог почетка буде изграђен на slabим темељима.

Што се тиче политичке форме коју је требало дати новој држави, она је била битно различита у односу на претходне две државе, иако су и оне по државном уређењу номинално биле републике. Оно што је било карактеристично за уједињену Републику Јемен је генерално нешто што је углавном страна арапском свету, а нарочито је било страна у том периоду. Ради се о политичком и партијском плурализму, који је одабран као модел функционисања Републике Јемен. Демократски избори нису уобичајени на Блиском истоку и у Северној Африци, а примери покушаја транзиције у последњих неколико година нису показали велики успех, штавише тренутно већину земаља потресају немири, а неке се налазе и у потпуном хаосу.

Како било да било, уједињење Јемена захтевало је изналажење најбољег политичког модела за уједињење две, у политичком смислу, суштински различите земље. Задатак да пронађе најбоље решење поверен је новооформљеном Комитету

уједињеног политичког режима, чије се прво заседање догодило 21. октобра 1989. године. У разматрање су узели неколико алтернатива и то:

- Сједињавање Општенародног конгреса (владајуће политичке партије на северу)²⁶¹ и Јеменске социјалистичке партије на југу;
- Задржавање обе партије као такве уз давање права појединцима и групама на политичку активност;
- Дозвољавање да се Општенародни конгрес и Социјалистичка партија расформирају, а затим им дозволи слободу оформљавања нових политичких организација;
- Формирање широког националног фронта састављеног од Општенародног конгреса и Социјалистичке партије, као и других група које верују у принципе двеју револуција, с тим да би све организације које би ушле у национални фронт задржале своју независност.

По одређивању алтернатива, договорено је да ће се о њима дискутовати на другом заседању комитета. Заседање је одржано 15. јануара 1990. године и на њему је Комитет одлучио да подржи другу опцију, по којој ће бити задржане обе водеће партије севера и југа, а пуна слобода политичког организовања и деловања дата и свим другим политичким организацијама.

Опција која је одабрана се све време и наметала као најлогичније решење, а због много различитих фактора. Наиме, тешко је било очекивати да ће спајање двеју политичких партија са потпуно другачијим програмима проћи успешно и без последица, затим постојала је бојазан да ће једна партија покушати да угуши другу и др. Такође је постојало мишљење да би формирање националног фронта и улазак

²⁶¹ Опште народни конгрес у почетку није могао да функционише као партија у правом смислу будући да је, како је већ наведено у тексту, постојање политичких партија било забрањено. Иначе, конгрес је основан 1982. године (дакле док је још била на снази забрана политичких партија) и од оснивања је на његовом челу председник државе Али Абдулах Салих који и данас врши те две функције.

бројних других група у њега, дестабилизovalo државу. Ипак, идеја о формирању националног фронта остављена је као могућност у будућности.²⁶²

У датим околностима, заиста је било најбоље решење прећи на вишепартијски систем, што је било у сагласности и са међународним стандардима који су препоручивали прелазак на демократско друштво и залагали се за поштовање људских права.

Јемен је, дакле, самоиницијативно одлучио да одабере овај модел који се, у координатама арапског света, сматрао прилично прогресивним. У складу с тим, 1990. године донет је Устав Републике Јемен. Овај Устав третирао је партијски плуларизам на потпуно другачији начин од ранијих устава двеју уједињених држава. Партијски плуларизам наметао се као логично решење, прво због промена на међународној политичкој сцени²⁶³, а такође је представљао добар начин да се без потреса начин уједине две државе са потпуно различитим политичким системима. Новоформиране партије сада су се могле позвати на члан 39. Устава Јемена који говори да: „Грађани имају право да се политички и професионално организују и формирају удружења, будући да то није у супротности са Уставом. Они могу да формирају друштвене, културне и научне организације и национална удружења, у складу са Уставом. Држава гарантује ово право и обавезује се да предузме неопходне мере да обезбеди његово спровођење од стране грађана. Држава такође гарантује потпуну слободу за политичке, радничке, културне, научне и друштвене организације и институције.“

Ова тачка је прилично уопштена и може бити тумачена на различите начине, па и на онај који у датом тренутку одговара властима. Рецимо, код друштвених и научних организација назначено је да је дозвољено формирање организације и удружења ове врсте што није случај са политичким партијама. Оне се нигде експлицитно не помињу већ се само каже да грађани имају право да се политички

²⁶² al-Kamīm, Muḥammad, 2005. *The Constitutional and Legal Bases of Party Pluralism in Yemen and the Impact of their Implementation*, Building Democracy in Yemen, International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) and the Arab (NGO) Network for Development (ANND).

²⁶³ Крах комунистичких једнопартијских система.

организују. Такође, у делу који говори о потпуној слободи за политичке и друге организације није назначено о каквој је тачно врсти организација реч.

Ово је представљало слабост тог Устава што је исправљено амандманом из 1994. године. Од тада у члану 5. Устава Јемена стоји да „Политички систем Јемена почива на политичком и партијском плурализму који имају за циљ обезбеђивање мирних промена власти. Законом се одређују посебне мере које се односе на формирање политичких организација и партија као и других политичких активности“.

Касније је, амандманом из 2001. године, овај члан уврштен међу оне који се не могу променити већином у скупштини, већ морају бити мењани референдумом, а да би уопште предлог промене могао да се пусти на референдум он мора бити подржан од стране три четвртине чланова скупштине. Овим се постигла заштита одређених чланова и онемогућавање њиховог мењања по жељама оних који у неком тренутку имају апсолутну већину у парламенту. О овоме се говори у члану 158. Устава.²⁶⁴

Када је у питању изборни систем, он је до сада био просто већински, с тим да су, услед политичких потреса који потресају Јемен већ више од деценије, последњи парламентарни избори били 2003. године, а последњи председнички у правом смислу те речи били 2006. године. Тренутни председник Јемена Абду Рабух Мансур Хади изабран је 21. фебруара 2012. године, али ови су избори организовани само како би се и формално дао легитимитет новом председнику, па је он био и једини кандидат. Ипак, излазност је била прилично велика (око 65%), што је више него довољно да се закључи да је председник легитимно изабран од стране јеменског народа. То му, међутим, није помогло да спречи још већи хаос који је у наредним годинама настао у земљи и који је трајао у току израде ове тезе.

Прости већински изборни систем сам по себи има предности и мане у односу да директно пропорционални, о чему ће бити речи у наредним пасусима у којима ће такође моћи да се уочи бројне слабости јеменске државе, утемељене у историји

²⁶⁴ al-Kamīm, Muḥammad, 2005. *The Constitutional and Legal Bases of Party Pluralism in Yemen and the Impact of their Implementation*, Building Democracy in Yemen, International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) and the Arab (NGO) Network for Development (ANND).

и култури овог народа, а које су своје лице врло јасно приказале и кроз злоупотребе избора и изборног система у Јемену. Треба напоменути да већ читаву деценију постоје иницијативе које су прерасле у притиске да изборни систем треба да буде промењен у директно пропорционални, али је тренутно илузорно говорити о будућим изборима у Јемену, с обзиром на то да је неизвесно да ли ће и у којој форми уједињени Јемен постојати у будућности. Из тог разлога, овде ће бити речи о изборном систему какав је био у годинама од уједињења до почетка протеста 2011. године, после којих је смењен председник Али Абдулах Салих.

Јеменски Устав, тачкама 43 и 64 гарантује право гласа свим Јеменцима старијим од 18 година без дискриминације на бази пола, боје коже, религије, политичког опредељења, језика, етничке припадности или пребивалишта. Потенцијалном кандидату за место у парламенту гарантују се иста ова права, с тим што кандидат не сме бити млађи од 25 година и не сме бити неписмен. Ипак Устав, иако говори о религијској не-дискриминацији, такође наводи да кандидат мора бити морално исправан и да испуњава своје религиозне дужности. Поред овога, и члан 3. закона број 13 из 2001. године је у неку руку споран, јер наводи да треба да прође одређени временски период после којег се натурализовани грађанин може кандидовати за место у парламенту.

Устав прописује два главна изборна принципа који су већ спомињани у тексту. Први принцип је базирање на партијском плурализму ради омогућавања мирне промене власти, а други је да се посланици бирају по један из сваке од 301 изборне јединице, а према простом већинском систему. Овим системом гласања за особу уместо за партију вероватно се хтела постићи присутност свих делова државе у парламенту, при чему би локални интереси били боље заступљени и репрезентовани. Међутим, испоставило се да овакав систем није добар за јединство државе, а постоје и други негативни аспекти..

Приликом избора на којима се гласа за тачно одређеног кандидата (уместо за партију), што је случај са просто већинским изборним системом, у игру улазе многи други фактори, при чему партијска припадност пада у други план. Наиме, утицајан кандидат може на различите начине добијати гласаче. Неки гласачи долазе у ситуацију да буквално продају своје гласове зарад добијања посла или пак

задржавања тренутног посла или пак из предострожности због страха за своју сигурност и сигурност своје породице. Овај систем погодује једнопартијској држави као начин да обнови легитимност власти владајућој партији. Према овоме прича о мирној трансформацији власти потпуно пада у воду, јер трансформација власти није у плану.²⁶⁵

Студија коју је 2005. године објавио Ахмед ал-Ахлафи донела је резултате о мањкавости изборног система у Јемену:

1. Систем не репрезентује на прави начин стање међу бирачима, ни по географским дистриктима нити у оквиру нације као целине. На пример, партије нису репрезентоване на прави начин што доводи да урушавања партијског плурализма којем би требало да се тежи. У оваквом систему, број посланика које има владајућа партија не представља реалан однос снага по питању бирача. Ово не само да утиче на несразмеран однос партија у парламенту већ онемогућава неким мањим партијама да уопште уђу у парламент. Овакав тренд се наставља и бележи се његово јачање на сваким следећим изборима. Као резултат долази слабљење легислативе и потпуно преузимање власти од стране егzekутиве.
2. Трибализам је у порасту на штету партијског плурализма. Због чињенице да се у изборној јединици бира један кандидат за парламент, партије, посебно Општенародни конгрес посезале су за кандидатима са великим племенским утицајем који ће имати регионалну и племенску подршку. Друге партије, углавном левичарске, базирају своју политику на анти-племенском концепту, док чланови неких партија наступају као самостални кандидати, надајући се да ће тако добити подршку својих племена.
3. Систем лоше утиче на односе унутар самих партија и опструира њихово удруживање. На пример, партије опозиције које су у коалицији наступале на изборима нису успеле да постигну

²⁶⁵ al-Akhlafi, Ahmad 2005, *Electoral Systems in Yemen, Building Democracy in Yemen*, International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) and the Arab (NGO) Network for Development (ANND).

договор о међусобном подржавању кандидата, већ су сви инистирали на томе да кандидују што већи број кандидата како би се учврстили као партије. Такође се догађа да се партије раздељују по регионалним разграничењима, јер свако регионално руководство покушава да за себе придобије што већу финансијску подршку.

4. Овим системом обесхрабрују се гласачи, условно речено, мањих партија које имају слабије изворе финансирања. Њихови гласачи губе веру у победу и гласају за кандидате других партија. Такође се и чланови тих партија уздржавају од учешћа у партијским активностима и понекад отворено подржавају кандидате других партија чији су програми најсличнији њиховим. Ово је све довело до сукоба и подела унутар једног броја партија. Лошој ситуацији доприносила је и пракса Опште-народног конгреса који интелектуалце из других партија привољава да промене странку у замену за одређене функције у партији. Према томе, овим се постиже да много мањи број партија буде заступљен у парламенту. Тиме су запостављени интереси мањих партија, а самим тим и одређеног броја грађана.
5. Систем је лош и са становишта положаја жена. Партије су бирале кандидате углавном према њиховом локалном утицају и способности да око себе окупе групу људи. Стога су партије ретко када кадидовале жене, нарочито у оним регионима где је победа могућа. Када погледамо број жена кандидата на свим протеклим изборима видећемо да је овај број био у константном паду, док број жена које су ушле у парламент на жалост нема пуно простора за пад. Наиме 1993. године кадидовано је 42 жене од којих су две победиле у својим регионима (обе из Социјалистичке партије), 1997. кадидовало се 19 жена и опет су две победиле (поново из Социјалистичке партије), док је 2003. број кандидаткиња пао на само 11 док је само једна ушла у парламент и то чланица Општенародног конгреса из региона Адена. Јасно је да су

интереси половине популације државе катастрофално лоше заступљени.

6. Владајућа партија, према свему наведеном, у потпуности може да контролише изборе посебно преко својих природних и вештачких племенских веза и савеза што доводи до претварања парламента у апарат за спровођење племенских интереса. Опште-народни конгрес је од свог оснивања подржавао и подстицао утицај традиционалних и племенских вредности. Јеменски институт за демократски развој 2003. године спровео је студију и добио резултате да племенски шејхови чине 30 процената укупног чланства у скупштини, 26 процената су такође шејхови, али они који комбинују племенско лидерство са комерцијалним пословима, па се претежно баве трговином и сл., 13 посто чланства чине синови и рођаци шејхова који се класификују као нови традиционалистички талас, војни чиновници чине 8 процената, 4 посто чине академски грађани, 7 посто самостални бизнисмени и 12 процената чине службеници. Ова студија најбоље показује какво је стање у јеменском парламенту и чији су интереси најбоље заступљени.
7. Због просто већинског изборног система многи Јеменци који живе у иностранству нису у могућности да гласају, јер би се за гласање у свакој земљи морала на неки начин направити организација поделе по регионима, као и све друго што та подела повлачи. Устав иначе омогућава Јеменцима у дијаспори да гласају у конзулатима, али они то право могу да искористе само на председничким изборима и референдумима будући да на тим изборима постоји само једна изборна јединица.²⁶⁶

Поред горенаведених мана изборног система постоји и низ неправилности примећених приликом самог спровођења избора, а о чијем се постојању аутор,

²⁶⁶ al-Akhlafi, Ahmad 2005, *Electoral Systems in Yemen, Building Democracy in Yemen*, International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) and the Arab (NGO) Network for Development (ANND).

приликом боравка у Сани, обавестио путем интервјуа са неколико политичких активиста. Једна од најзначајнијих неправилности, која је озбиљније утицала на резултате, јесте манипулација гласовима војника. Наиме, како је аутор сазнао у интервјуима, војници добију већ заокружене изборне листиће, а затим се пред изборе премештају у касарне које припадају местима где кандидат Општеномодног конгреса нема очигледну подршку већине. Тако се омогућава да кандидат владајуће партије ипак обезбеди већину, односно победу у тој изборној јединици.²⁶⁷ Друга неправилност је манипулација гласовима жена. Приликом последњих локалних избора 2006. године примећена је веома повећана излазност код жена што би било за сваку похвалу да оне нису искоришћене као средство за манипулацију. У Јемену жене гласају на посебним изборним местима и чланови комисије морају бити жене. У таквим условима жене које гласају, због недостатка отпора међу другим женама које су у комисији, могу да одбију да скину вео и на тај начин гласају по више пута, под различитим именима.²⁶⁸

На основу свега наведеног јасно је да је владајућа партија Општеномодног конгрес, на чијем је челу био председник Али Абдулах Салих, вешто преко корупције и кроз подршку утицајних племенских шејхова користила изборе да обезбеди себи легитимитет, а резултати су из избора у изборе све више били на њеној страни. Подаци из тачке пет који говоре о броју посланика који припадају племенској структури веома илустративно говоре о спрези Салиха и трибалистичких структура, што потврђује тезу о томе да су племенски шејхови који су вековима имали јаку улогу у Имамату успели у намери да наставе са давањем приоритета заштити сопствених интереса и у Републици. Тако нешто би свакако изазвало мање потресе и не би нужно било деструктивно за државу да није дошло до уједињења са другом државом којој је такав начин функционисања прилично стран и неприродан.

Уосталом, изразито секуларна и антирибалистичка политика Социјалистичке партије Јемена вероватно и јесте један од главних разлога што је Салих уложио озбиљне напоре како би практично избрисао ту странку са

²⁶⁷ Интервју са Мухсином Рацихом (*Mohsin Rāḡih*), кандидатом партије Ислах у области Ходеиде на локалним изборима 2006. године.

²⁶⁸ Исто.

политичке сцене. Приликом уједињења две стране су, испоставило се, имале различите циљеве. Салих је имао намеру да успостави контролу над целом државом, док се Југ очигледно надао развијању система базираног на сарадњи и с утемељењем у политичком у партијском плурализму, о чему је и много година касније, априла 2009., говорио Хајдар ал-Атас у интервјуу за ал-Џазиру. Ал-Атас је тада рекао: „Циљ Југа није био да доминира већ смо заиста желели да изградимо праву државу од које ће користи имати читав јеменски народ, на Југу и на Северу, земљу у којој има посла, уређену, правну државу“.²⁶⁹ Такође је том приликом потврдио наводе Мајкла Хадсона који је 1995. написао да је ал-Атас непосредно по уједињењу изјавио како ће Социјалистичка партија имати проблема да „прошири систем са југа на анархију на северу“.²⁷⁰ Југу то никада није пошло за руком, а Салих јесте успео да сломи Социјалистичку партију у догађајима који су се збили по одржавању првих парламентарних избора 1993. и коначно у кратком грађанском рату 1994. године.

Избори 1993. године, грађански рат и осврт на остале изборе

Прве године јединства нису најављивале повољан развој ситуације у Јемену, штавише, наметање Севера као изразито доминантне стране, праћено политичким убиствима активста са Југа, довело је до тога да на Југу почне све више да се сумња у успех новоформиране државе. Избори који је требало да буду одржани 1992. године одложени су, будући да је заменик председника Али Салим ал-Бид (*‘Alī Sālim al-Bīd*) напустио Сану због серије политичких убистава и повукао се у Аден. Избори су одложени за 1993. годину, а Социјалистичка партија је пре избора одбила да се уједини са партијом Општенородног конгреса изразивши тако став да је пут правог партијског плурализма најбољи начин за успостављање функционалног система.

²⁶⁹ <http://www.aljazeera.net> - Haydar Abū Bakr al-‘Atās. *Dikriyāt al-Manfā wa al-Iḡtiyālāt*, приступљено 14.12.2015.

²⁷⁰ Hudson, Michael, 1995. “*Bipolarity, Rational Calculation and War in Yemen*”/al-Suwaidi, ур., *The Yemen War of 1994: Causes and Consequences*, Abu Dhabi.

Пред изборе су као најјаче партије фигурисале Општенародни конгрес Алија Абдулаха Салиха, Социјалистичка партија Јемена и Јеменска конгрегација за реформе која се скраћено назива Ислах (*al-Tağammu‘ al-Yamanī li al-’Iṣlāḥ*). Ислах је исламистичка партија која се сматра огранком египатске Муслиманске браће. Основана од стране јаких племенских личности из конфедерације Хашид, она је заступала племенске интересе, али је водила исламистичку политику блиску идеологији Муслиманске браће, иако су је основали шејхови зајдитских племена.

Од 46 партија, колико је основано од проглашења преласка на партијски плурализам, око половина је изашна на прве парламентарне изборе у Јемени. Највише гласова однела је партија Општенародног конгреса са 40.53 процента. На другом месту био је Ислах са 20.93, а на трећем Јеменска социјалистичка партија са 18.6. Далеко иза ове три партије остала је Партија препорода са 2.33 процента. Насеристичка унионистичка организација, Демократски Насеристи и Насеристички корекционисти, као и Партија истине, освојили су по једно место. Око 16 процената (48 места) припало је независним кандидатима. Будући да је у Јемени приликом свих избора на снази био прости већински изборни систем, увек је постојао одређени број независних кандидата који су улазили у парламент, а потом се прикључивали некој од партија. Најчешће је то био Општенародни конгрес.

Победа Општенародног конгреса је била очекивана, али можда уз већи број добијених гласова. Оно што је представљало веће изненађење била је чињеница да је Ислах освојио више гласова од Социјалистичке партије. Међутим, најинтересантнији или, можда је боље рећи, најиндикативнији је преглед освојених места по географској подели који указује на сасвим јасну линију раздвајања између севера и југа.

Табела 2: *Изабрани кандидати на парламентарним изборима 1993. године*²⁷¹

Регион	ОНК	СПЈ	Ислах	Други	Укупно
Север					
Северозападни планински део					
Град Сана	11 (16)	0 (16)	6 (12)	1	18
Провинција Сана	21 (33)	1 (17)	5 (23)	9	36
Дамар	11 (21)	1 (20)	7 (18)	2	21
ал-Махвит	5 (8)	0 (6)	0 (5)	3	8
Хаџа	15 (22)	0 (20)	3 (17)	5	23
Сада	5 (8)	0 (7)	1 (4)	3	9
Тихама					
Ходеида	22 (31)	1 (11)	6 (20)	5	34
Западни планински део					
Таиз	8 (39)	6 (30)	18 (30)	11	43
ал-Бајда	2 (9)	3 (9)	2 (4)	3	10
Иб	17 (38)	2 (27)	13 (26)	6	38
Централна регија					
Џауф	1 (2)	0 (2)	1 (2)	0	2
Мариб	1 (3)	1 (2)	1 (1)	0	3
Међузбир	119 (230)	15 (169)	63 (162)	48	245
Југ					
Југозапад					
Аден	0 (7)	8 (8)	0 (5)	3	11
Лахиџ	0 (7)	8 (8)	0 (2)	4	12
Централна јужна регија					
Абјан	1 (8)	7 (8)	0 (3)	0	8
Шабва	1 (6)	5 (6)	0 (3)	0	6
Исток					
Хадрамаут	1 (15)	11 (11)	0 (14)	5	17
ал-Махра	0 (2)	2 (2)	0 (0)	0	2
Међузбир	3 (45)	41 (43)	0 (27)	12	56
Укупно	122 (275)	56 (212)	63 (189)	60	301

²⁷¹ Day, Stephen W., 2012. *Regionalism and Rebellion in Yemen : A Troubled National Union*, Cambridge University Press.

За почетак, може се уочити да од 301 места у парламенту 245 припада некадашњем Северном Јемену, што је последица гушће насељености. На територији бившег Јужног Јемена велика пространства покрива пустиња, тако да простране провинције, попут ал-Махре, немају много становника, па стога имају и само два представника у скупштини.

Северозападни планински део, већински зајдитски део, где је племенски утицај најјачи, јесте регион где је Општенародни конгрес забележио најбоље резултате. У појединим провинцијама Ислах је добио солидан број гласова, нарочито у Сани и Дамару који је јужно од Сане, према Таизу. Социјалистичка партија у овој планинској регији доживела је потпуни крах са само 2 освојена места. Слично је било и у Ходеиди где је са 22 освојена места Општенародни конгрес био испред Ислаха са шест освојених места. Централна регија је слабо насељена и дала је само пет места у парламенту па тамошњи изједначени резултати немају велики значај. Међутим, западни планински део доноси занимљиву слику, будући да је тамо Ислах освојио највише места захваљујући великој разлици коју је остварио у Таизу. Овај регион, који је традиционално сунитско упориште и регион у којем је град Таиз, интелектуални и културни центар региона, и данас је поприште највећих сукоба између присталица свргнутог председника и претежно исламистичких снага које су му супротстављене. Таиз и ал-Бајда су уједно и једини региони у бившем Северном Јемену у којима је Социјалистичка партија била равноправна са Општенародним конгресом и Ислахом.

На Југу је, међутим, ситуација била обрнута, а разлика између партија са Југа и Севера још драстичније изражена. Наиме, у апсолутно свим јужним регијама, без изузетка, партије са севера су катастрофално поражене, при чему је Општенародни конгрес у Адену, Лахицу и ал-Махри остао без иједног места, а у Хадрамауту, Шабви и Абјану је освоио само по једно. Ислах је прошао још горе и није освојио апсолутно ниједно место на југу земље. Од 56 места у парламенту која су припала јужном делу Јемена чак 41 су освојили кандидати Социјалистичке партије.

Као додатак овим подацима треба истаћи и да су кандидати Социјалистичке партије убедљиво побеђивали на Југу док су кандидати Општенародног конгреса

свуда славили тесне победе.²⁷² Ипак, већи успех кандидата Социјалистичке партије на северу спречен је изненађујућим успехом исламистичког Ислаха, што је касније искоришћено да се направи влада од све три партије, вероватно са циљем да се минимизира утицај социјалиста.

Потом се ушло у преговоре у којима је настао проблем око расподеле места у председничком већу које је имало пет места. Као победник на изборима, Општенародни конгрес захтевао је три места док је по једно наменио Социјалистичкој партији и Ислаху. Социјалисти су, међутим, хтели да се расподела изврши тако да они и Општенародни конгрес имају по два места, а Ислах једно, уз аргументацију да су њихови кандидати убедљиво победили свугде на Југу, те да морају имати два места у председничком већу јер заступају интересе половине државе. Општенародни конгрес такву аргументацију није прихватао, већ је оптужио социјалисте да не желе да признају пораз на изборима, па су тако преговори ушли у ћорсокак, а тензије су биле све веће. Север је оптуживао социјалисте да планирају сецесију, а земља се нашла на ивици грађанског рата. Последњи преговори да се до договора ипак дође закључени су 20. фебруара 1994. године у Аману, потписивањем договора према којем је већа власт давана локалним властима. Договор је потписан од стране председника Алија Абдулаха Салиха, потпредседника Алија Салима ал-Бида и шејха Абдулаха, врховног шејха конфедерације Хашид и једног од оснивача Ислаха. Према бројним наводима, приликом потписивања документа ниједан од тројице потписника није деловао као да заиста верује да је договор могуће спровести у дело.²⁷³

Први ратни сукоби почели су већ наредног дана, а ускоро је почео и грађански рат у пуном обиму. Током кратког рата који је трајао од 04. маја до 07. јула 1994. године Јужни Јемен је прогласио отцепљење, али је врло брзо отпор њихове војске сломљен, па је рат завршен брзом победом севера. Међу последицама овог рата треба истаћи неколико најважнијих:

²⁷² Day, Stephen W., 2012. *Regionalism and Rebellion in Yemen : A Troubled National Union*, Cambridge University Press.

²⁷³ Исто.

- Успеху северне војске у многоме су допринеле салафистичке и генерално исламистичке снаге, међу којима је био и велики број цихадиста и осведочених екстремиста из рата у Авганистану. Ране деведесете године и нарочито грађански рат 1994. године обележене су том сарадњом између екстремиста и председника Салиха, што ће се касније веома негативно одразити на ситуацију у Јемену;
- Лаку победу Севера Салих је искористио да Социјалистичку партију прогласи издајничком због сецесионистичких идеја и неверничком због секуларне политике коју је водила, што му је омогућило да четири године по уједињењу коначно спроведе првобитан план да сам контролише читаву земљу. Ово ће касније такође веома неповољно утицати на ситуацију у држави, будући да је за друштво на југу Јемена апсолутно неприхватљиво да функционише на начин на који функционише север;
- Оставши сам на власти, Салих добија прилику да усаврши систем велике корупције који је постао својеврстан заштитни знак и оличење слабости Јемена као државе.

У годинама између грађанског рата и почетка револуције у којој је смењен, Салихово управљање земљом у многоме је зависило од патронажног система којим је он практично куповао друштвени мир. Чинило се да је патронажни систем заправо оно што заправо води државу, попут система изнад система. Према истраживању о корупцији у Јемену, финансираном од стране Владе САД²⁷⁴, било је присутно пет главних елитних група које су имале користи од овог система. Две најјаче су племена са севера и војни официри. Ове две групе су биле међусобно повезане. Одмах иза њих су били бизнисмени, посебно они из новоформиране групе која паразитски зависи од државног новца. Преостале две групе су формирали регионални моћници и урбане технократе.

²⁷⁴ Robinson, Glenn E.; Wilcox, Oliver; Carpenter, Stephen; al-Iryani, Abdul Ghani, 2006. *Yemen Corruption Assessment*, United States Agency for International Development.

Овде је интересантна веза између племена и војске, будући да су племенски великодостојници заузимали високе положаје у Армији Јемена па је тако кроз намиривање њихових потреба корупцијским токовима практично плаћано одржавање мира у земљи. Дакле, иако је Имамат трансформисан у Републику, имали смо ситуацију сличну оној вековима уназад где власт купује наклоност племена, свесна њихове моћи, а заузврат добија подршку. Овај систем је свакако био осуђен на пропаст, јер је Јемен као држава слабио, а контрола ситуације је била само привидна. За то време Салихова политика је плаћала цех на другим фронтovima, где се бележи јачање екстремистичких сунитских струја, али и зајдитског ревивалистичког покрета Шабаб ал-Мумин, односно Хутија, који ће у првих петнаест година овог века прећи пут од мале побуњеничке групе супротстављене Салиху до групе која уз Салихову помоћ држи под контролом скоро читаву некадашњу територију Северног Јемена. Такође јачају и сепаратистичке формације са југа, нарочито групе различитих политичких ставова окупљене под именом ал-Хирак, на чијем челу је помињани први потпредседник Републике Јемен Али Салим ал-Бид и која заговара сецесију мирним путем.

Како би и конкретним подацима била поткрепљена тврдња да се Салих учврстио на власти, приложени ће бити и резултати избора из 1997. и 2003. године. У послератном периоду Ислах је био укључен у расподелу политичког плена, па је на изборе 1997. године практично изашао у сарадњи са Општенородним конгресом. Наиме, они су се у многим регионима договорили да само једна од те две партије предложи кандидата тако да су избори били полуконтролисани, а резултати врло лако предвидљиви. Као резултат тих договора долазе подаци да је Опште-народни конгрес кандидовао мање кандидата на овим изборима, него на претходним (само 233 наспрам 275), али да је процентуално успех њихових предложених кандидата порастао са око 40% на чак 80%.²⁷⁵ Слична кооперација била је понуђена и Социјалистичкој партији, али је она одлучила да бојкотује ове изборе. Социјалисти свакако у том тренутку нису ни представљали значајну политичку снагу у земљи, али је Салих желео да постигне привид слободних избора, у чему је Ислах радо учествовао. Штавише, ишло се дотле да се не дозволи да Општенородни конгрес

²⁷⁵ Day, Stephen W., 2012. *Regionalism and Rebellion in Yemen : A Troubled National Union*, Cambridge University Press.

освоји већину праћену огромним процентима, већ је остварена убедљива, али ипак победа која оставља утисак да је некакво такмичење између партија постојало. Анализа резултата ових избора је и сажетија из разлога што правог такмичења није било, што се не може рећи за изборе из 1993. године. Ови избори су одржани такође 27. априла, као и претходни, а резултати су били следећи:

- Општенародни конгрес је остао на власти са освојених 187 места или 62.54 процента, што му је омогућавало да, по први пут, сам оформи Владу.
- Ислах је освојио 54 места (18 процената) и придружио се опозицији пошто није успео да уђе у Владу;
- Независни кандидати такође су освојили 54 места. Међу њима је било и чланова Јеменске социјалистичке партије који су се оглушили о партијску одлуку о бојкоту;
- Насеритска унионистичка организација је освојила 3, а Партија препорода 2 места. Међу 301 чланом парламента биле су само две жене;
- Осам партија није успело да уђе у парламент.

На наредним изборима 2003. године ситуација се поново додатно мења у корист власти, иако је у том периоду Салих постајао све непопуларнији, будући да је почео да се суочава са последицама своје корумпиране и опортунистичке политике, пре свега због промене курса који се догодио 2001. године после терористичких напада 11. септембра. Тада је председник био приморан да се окрене против дотадашњих савезника и почне да сарађује са САД. Из угла просечног Јеменца сарадња са Америком је врло непопуларна, нарочито када иде у пару са великим економским проблемима. Ислах је тада такође желео да покуша да се супротстави Салиху, па су организовали преговоре са социјалистима који су овог пута ипак намеравали да изађу на изборе. Међутим, велике разлике у ставовима учиниле су да до договора не дође, па су странке наступиле одвојено и забележиле следеће резултате:

- Општенародни конгрес освојио је 226 места у парламенту. Други пут заредом сами су формирали Владу, али су овога пута забележили напредак од 16.55 процената;
- Ислах је остао на 54 места;
- Социјалистичка партија Јемена освојила је 7 места;
- Независни кандидати освојили су само 14 места и забележили велики пад у односу на претходне изборе.
- Насеритски унионисти и Препород такође су се као Ислах задржали на истом броју посланика;
- Четири опозиционе партије укупно су имале 20 процената места у парламенту;
- Број жена је са два пао на један, што је било веома поражавајуће по женски покрет, будући да је вршена велика кампања за ојачање права жена.

У наредним годинама притисак на власт је растао, услед све лошијег животног стандарда и све горе безбедносне ситуације, што је била последица екстремистичких акција, али и сукоба на северу земље између Хутија и провладних снага, који су некада вођени у провинцији Сада, али су каткад долазили до подручја племена Бани Хушајш, надомак Сане. Приликом боравка аутора ове студије у Јемену 2006. године, непосредно пред председничке и локалне изборе обављени су интервјуи са неколиким подржаваоцима опозиције (претежно из исламистичке партије Ислах) који су упозоравали на све гору економску ситуацију, огроман степен корупције, незапосленост, неписменост, огроман наталитет²⁷⁶ итд. Тада је у Јемену представљало проблем наћи неког ко подржава Салиха, односно неког ко ће се јавно тако изразити, али су и они који су му се противили сматрали да ће он ипак добити председничке изборе.

Тадашњи председник је, иначе, 17. јула 2005. године, приликом обележавања 27 година проведених на власти, пред око 1200 локалних и

²⁷⁶ О проблему наталитета аутор је посебно детаљно разговарао са Мухсином Рашихом који је био апсолутно сагласан са ауторовом примедбом да је наталитет превелик изјавивши да је њему најважније да може да прехрани и школује сву своју децу те да стога није хтео да има превелико потомство. Потом, на питање колико има деце, Мухсин одговара „ само петоро“.

међународник великодостојника и гостију изјавио да се више неће кандидовати за председника. Салих је тада додао и да позива све друге партије да предложе кандидате који су образовани и патриоте, како би могли да се носе са одговорностима лидера. У ову изјаву је, наравно, мало ко поверовао, на шта указује и пасус у једном тексту објављеном 13. јануара 2006. године: „Већ две анкете сврставају Салиха испред било ког од потенцијалних противника. Прва од њих, спроведена од стране Раид центра за студије и истраживање, у данима пред конференцију Општеномског конгреса у децембру, испитала је 350 људи од којих би 53% подржало поновну Салихову кандидатуру за председника док је 43% изјавило да не би волели да се он поново кандидује. Друга анкета, спроведена од стране Центра за студије будућности, недељу дана по завршетку конференције, дала је резултате по којима би 87% од 3500 испитаника гласало за Салиха на предстојећим изборима. Будућност, барем у овом тренутку, изгледа јасна: Салих ће имати слабу опозицију у својој шетњи до победе у септембру.“²⁷⁷ Из ових редова се јасно види да аутор апсолутно није имао никакву сумњу у то да ће Салих ипак поново да се кандидује, иако је у више наврата јавно потврдио претходно донесену одлуку. Ипак, крајем јуна 2006. године Салих је изјавио да је „попустио под притиском народа“ који га је „наговорио да се поново кандидује“.

Салих је, наравно, добио председничке изборе, али са мањом разликом него што се очекивало. Имао је 77% гласова наспрам 22% колико је забележио кандидат опозиције Фејсал бин Шамлан (*Fayṣal 'ibn Ṣamlān*). Изборе је контролисала Мисија Европске Уније за надгледање избора, која их је оценила као „отворено и истинско такмичење“, али су ипак забележене извесне неправилности, па је опозиција тврдила да су стварни резултати били око 60% - 40% у корист Салиха. Међутим, победник ни по чијој рачуници није долазио у питање, па се опозиција на челу са Фејсалом бин Шамланом помирила са резултатима и признала их као реалност.

Ипак, оно што је било сасвим јасно, то је да је Салихова популарност опала као и да опозиционе странке јачају. Уз то, бележи се и прво право уједињење опозиције будући да је Фејсал бин Шамлан био заједнички опозициони кандидат. Имајући у виду незавидну економску и безбедносну ситуацију било је за очекивати

²⁷⁷ <http://www.merip.org/mero/mero011306> - Johnsen, Gregory, 2006. *Salih's Road to Reelection*, приступљено 17.12.2015.

да ће се тренд јачања опозиције наставити, те да би први наредни парламентарни избори, тада заказани за 2009. годину, могли донети нешто другачије резултате од претходних. Под притиском опозиције да се изборни систем промени са просто-већинског на пропорционални, што је праћено све већом нестабилношћу и јачањем сецесионистичких покрета на југу, ти избори су одложени за април 2011. године. Јемену је, међутим, тада био потребна паметна политика и нове снаге, макар и из редова Општенородног конгреса, које би спровеле реформе на време, што би свакако и умирило тензије и евентуално омогућило другачији развој ситуације од оног који је уследио и за који се не може рећи да је био у потпуности неочекиван. Те 2009. године аутор је такође боравио у Јемену и незадовољство и стрепња су били врло јасно видљиви. Интервјуисани Јеменци надали су се променама, али и изражавали забринутост погроршаном безбедносном и економском ситуацијом. Већина је сматрала да Салих нема намеру да омогући праведну борбу за власт, те да је одабрао свог сина Ахмеда да га наследи. Приближавање дана избора без спроведених конкретних реформи само је појачало ове стрепње, а догађања у другим арапским земљама крајем 2010. и почетком 2011. године охрабриле су јеменски народ да започну протесте против Салиха, само неколико месеци пре заказаних избора.

Догађаји између 2011. и 2015. године биће приказани након што детаљније буде разрађен проблем Хутија и екстремизма, будући да су ова два проблема међу најважнијима за садашњост Јемена и његову будућност као државе.

Верујућа омладина – Рађање Хутија

Када је шездесетих година прошлог века свргнут имам и проглашена Република било је очекивано да ће се зајдитски ислам наћи у кризи, имајући у виду да је постојање имама битно за ову фракцију шиитског ислама. Осим тога, зајдитски ислам је очито оцењен као потенцијално дестабилизујући фактор у Јемену, па је генерално политика државе ишла у смеру његове маргинализације.

Дакле, формирање зајдитских ревивалистичких покрета могло је бити очекивано због државне политике која га је свесно сузбијала, али то није био једини разлог за њихову појаву. Паралелно са споменутих дешавањима долази и до јачања салафистичких струја у Јемену, које нарочито добијају нови замах после Салихове кооперације са цихадистима из рата у Авганистану. Они су одиграли велику улогу у рушењу угледа Социјалистичке партије Јемена, као и у рату који је потом уследио. На заоштравање ситуације на релацији шиити-сунити у Јемену утицаја имају и спољне силе, конкретно Иран у случају Хутија, али и Саудијска Арабија која се не може сматрати једином одговорном за јачање салафизма у Јемену, али која је временом због јачања Хутија постала веома забринута за своје интересе у региону, управо због јачања улоге Ирана.

Покрет Хутија добио је име по фамилији Хути или, још прецизније, по свом харизматичном лидеру Хусејину Бадредину ал-Хутију (*Husayn Badr al-Dīn al-Hūtī*) који је 2004. године, на почетку оружане побуне на северу земље, убијен од стране јеменске војске. Центар организације је управо у провинцији Сада, око 240 километара северно од Санае. У центар пажње управо су дошли те 2004. године када су подигли оружану побуну против режима Алија Абдулах Салиха, али њихови корени сежу много дубље.

Из разлога наведених у првом пасусу, зајдитска реакција је била очекивана раније, а она је дошла после успеха Иранске револуције 1979, кад је Иран постао теократска држава. Неколико месеци касније у Сади су одржане демонстрације, у којима је народ исказао подршку Хомеинију. Убрзо је, као последица дешавања у Ирану, настао први озбиљнији покрет предвођен зајдитским интелектуалцем Салахом Ахмед Фалијтом који је те 1979. године јавно подржао Иранску револуцију. Потом је 1986. године основао организацију под именом Уједињена омладина (*Ittihad al-Šabāb*). Ова организација организовала је предавања на тему принципа Иранске револуције, а један од предавача био је Мухамед Бадредин ал-Хути, старији Хусејинов брат.

Ове активности нису изазвале велику нестабилност у датом тренутку, али су имале утицај на каснији развој Хутија и њихове идеологије. Њихове везе са Ираном постале су јасније средином деведесетих година, кад је формирана Верујућа

омладина, односно ал-Шабаб ал-Мумин и нарочито касније током оружане побуне против режима. Међутим, треба рећи да су про-иранске зајдитске струје биле мањинске у оквиру зајдитске популације. Идеја појачавање улоге Ирана у региону је заправо изазвала тензије и међу самим зајдитима.

Да би се смирила напета ситуација унутар зајдитске популације, али и да би се каналисале политичке аспирације зајдита, са проглашењем партијског плурализма оформљена је и странка Хизб ал-Хак (*Hizb al-Haqq*) која је требало да заступа интересе зајдита, а била је подржана и од неколико чланова Салихове партије. Општенародни конгрес је овде био вођен сопственим интересом будући да је рачунао да оваква партија може одузети гласове социјалистима и Ислаху. Дакле, са једне стране, формирање ове странке требало је да умири тензије код зајдита, али и да послужи интересима Опште-народног конгреса. На смиривање тензија код зајдита утицала је и Хомеинијева смрт 1989. године и избор умеренијег председника Хашемија Расфанџанија.

Лидер новоформиране странке био је Маџедин Муајиди (*Mağd al-Dīn al-Mi'auyidī*), зајдитски учењак који је шездесетих подржавао Имамат, због чега је пребегао у Саудијску Арабију. Поред њега међу лидерима странке био је и Хусејин Бадредин ал-Хути. Хутији су се, међутим, убрзо дистанцирали од ове странке која је направила серију политичких компромиса. Примера ради, генерални секретар партије Мухамад ал-Шами (*Muhammad al-Šāmī*) је, заједно са још неким истакнутим зајдитским интелектуалцима, објавио изјаву по којој се они одричу институције имамата, додајући да је њено време прошло и да нема вредност у данашњици.²⁷⁸ Партија је такође имала блиску сарадњу са Социјалистичком партијом на југу.

Током грађанског рата 1994. године Хусејин Бадредин ал-Хути је напустио земљу и провео неколико година у Сирији и Ирану где је постао још више инспирисан иранском економијом и политичким системом па је, ношен овим идејама, имао намеру да радикализује покрет који је основан средином деведесетих под именом Верујућа омалдина. Овај покрет је у почетку био замишљен као

²⁷⁸ Haykel, Bernard, 1999. „*Rebellion, Migration or Consultative Democracy? The Zaydis and their detractors in Yemen*“ / *Le Yémen contemporain*, стр. 22-24.

организација кроз коју ће се током летњих кампова организовати низ активности за студенте. Програм је садржао предавања на тему филозофије, политике, бројних других научних тема, али су студенти били укључени и у спортске активности, такмичења у говорништву, дебатовану итд. Све ово је био део дневног програма који је био подељен на јутарњи, подневни и вечерњи део. Идеја се потом проширила па су слични кампови организовани и ван матичног региона Саде. Према различитим изворима, у овим центрима било је између 15 и 18 хиљада студената. После само неколико година Хутији су били присутни у девет провинција па чак и у другим земљама, нпр. у Катару.

Салафизам у Јемену

Осим што је развој зајдитских покрета дошао, уз тада још индиректну подршку Ирана, као природна реакција на маргинализацију ове фракције шиитског ислама, он је био и извесна реакција на јачање салафистичких струја у Јемену. Осим тога што је салафизам сам по себи фундаменталистичког карактера, односно супротстављен свим фракцијама ислама које, по суду салафиста, одступају од оригиналне исламске доктрине, он је своје присуство у Јемену остварио у значајној мери кроз едукативни центар у Дамацу који се налази управо у Сади, бастиону зајдитског ислама. Салафистички институт у Дамацу основао је Мукбил ибн Хади ал-Вади (*Muqbil 'ibn al-Hādī al-Wādi 'ī*) (1933 – 2001) који се вратио у земљу пошто је провео двадесетак година у Саудијској Арабији. Ал-Вади је потицао из зајдитске фамилије, из конфедерације Бакил, али је прешао на сунитски ислам због тога што је, како је навео, током образовања био дискриминисан на племенској бази. У земљу се вратио почетком осамдесетих година двадесетог века. Успео је да добије подршку појединих локалних племена, па је потом формирао образовни центар у Дамацу, где је од старта одбацивао зајдитски ислам, отворено позивајући да се уништавају зајдитски споменици и гробнице, што су његови

студенти и спроводили средином деведесетих у околини Саде.²⁷⁹ Овај тип вандализма није стран поборницима вахабизма, али у Јемену је врло неуобичајен. Са друге стране, и такође у складу са салафистичким идејама, Мукбил ал-Вади је био против политичког ангажовања као таквог, али није био деструктиван према властима. Овакви ставови су веома познати међу салафистима и могли смо их приметити и код Шавканија. Међутим, сведоци смо другачијег развоја ситуације на политичким сценама муслиманских држава, где се оснивају салафистичке партије које веома активно учествују у политичком животу. Због тога је веома тешко генерализовати салафизам и сврстати га под једну дефиницију, а да то није она најопштија.

Тако је и салафизам у Јемену попримио различите облике и није јединствен, а као најистакнутији огранци могу се издвојити мисионарски салафизам (*al-Salafiyya al-Da'wiyya*), цихадистички салафизам (*al-Salafiyya al-Ġihādiyya*) и организовани салафизам (*al-Salafiyya al-Munazzama*). Мисионарски салафизам је аполитичан, исказује покорност постојећој власти и одбацује било какву идеју политичког организовања. Цихадистички салафизам посеже за насиљем како би се обрачунао са религијским или политичким непријатељима, док је организовани салафизам толерантан према политичком организовању. Све ове групе су међусобно супротстављене и стигматизују једна другу.²⁸⁰ Када су у питању конкретни примери њиховог политичког организовања, већ дужи време је јасно да у оквиру партије Ислах постоји салафистичка струја, иако партија није јединствена по том питању. Још директнији пример политичког организовања код салафиста бележимо 2012. године, када је оформљена партија под именом Рашад унија (*al-'Ittiḥād al-Raṣād*) која је тако постала прва салафистичка партија у Јемену.

Како било да било, на сва догађања са развојем салафистичких идеја, јеменске власти су гледале са разумевањем, а касније су их чак и подржавале, нарочито у оквиру већ поменутог плана да се елиминише Социјалистичка партија. Близак салафистима био је и генерал Али Мухсин ал-Ахмар, дугогодишња десна рука председника Салха за кога се чак говорило да сарађује са милитантима ал-

²⁷⁹ Salmoni, Barak; Loidolt, Bryce; Wells, Madeleine, 2010, *Regime and periphery in Northern Yemen : the Huthi Phenomenon*, RAND, Santa Monica.

²⁸⁰ Bonnefoy, Laurent. 2011. *Salafism in Yemen: Transnationalism and Religious Identity*, London.

Каиде²⁸¹, те да је имао улогу у терористичком нападу на амерички војни брод у Адену 2000. године. И Салих и Али Мухсин ал-Ахмар су чланови конфедерације Хашид која је у то време била без премца најјача у Јемену па је било одређених покушаја да се читав проблем између Хутија и салафиста стави у контекст старог ривалства Хашид – Бакил чија упоришта јесу у Сади, али ово је превише упрошћено схватање. Док су били само регионални фактор, Хутији нису били ограничени само на Бакил конфедерацију нити су их подржавали сви њени чланови. Данас нарочито тешко може да се говори о овоме, будући да је њихов утицај толико порастао да је постало кудикамо апсурдно уопште их звати Хутијима, јер се ради о регионалној одредници, а блок који их подржава је много шири. Могуће је да је на почетку сукоба постојало одређених елемената ривалства између двеју најјачих племенских конфедерација у Јемену, али се испоставило да је тај проблем много слојевитији.

Овде ће бити направљена малу дигресија како би се на примеру салафизма и Хутија показао начин Салиховог опортунистичког деловања. Наиме, Салихов патронажни систем укључивао је сваког ко има велик политички утицај и ко би му могао обезбедити помоћ локалних лидера. Деведесетих година му је одговарало да игра на карту салафизма, те да подржава чак и екстремисте у замену за помоћ, иако се за њега не може рећи да лично има екстремистичка схватања. На другој страни се за то време формирала зајдитска организација (ал-Шабаб ал-Мумин) која ће почетком двадесет првог века подићи оружану побуну против њега и у којој ће бити побијено на хиљаде људи. Иста та организација данас у савезништву са Алијем Абдулах Салихом под контролом држи већину некадашње територије Северног Јемена.

Међутим, деценију пре Салихове смене са места председника долази и до промене у односу званичног Јемена према терористима, истим онима којима је пружено уточиште раних деведесетих година. Јасно је било да су током деведесетих година у Јемену створене веома јаке тензије те да су чењени ризични политички потези. Цена за то је кад тад морала бити плаћена. Варница која је дефинитивно покренула хаос у Јемену дошла је у виду терористичких напада 11.

²⁸¹ Day, Stephen W., 2012. *Regionalism and Rebellion in Yemen : A Troubled National Union*, Cambridge University Press.

септембра 2001. године у Њујорку и Вашингтону. У периоду пре тог напада, јасно је било да је Салих близак са екстремистима и да је њихов утицај у Јемену порастао. Примера ради, око годину дана пре напада на куле близнакиње у Њујорку догодио се терористички напад на амерички војни брод у Адену. Том приликом је убијено 17 америчких војника, а 40 је било рањено. Сматра се да је улога Алија ал-Ахмара била важна за спровођење овог терористичког акта. Такође се и за друге личности блиске Алију Салиху сматрало да су учествовале у организацији напада, али је и поред свега председник Јемена на све начине покушавао да избегне да сарађује у америчкој истрази.

Ипак, после напада од 11. септембра 2001. Салих се нашао под огромним притиском и није имао избора осим да прихвати пуну кооперацију, нарочито после изјаве Џорџа Буша који је јасно рекао „или сте са нама или против нас“²⁸². У том моменту Јемен почиње да плаћа цену пређашње опасне Салихове игре са екстремистима, јер је сарадња у борби против тероризма значила хапшења и ликвидације терориста, са којима је до тада сарађивао, а стизали су и извештаји о америчким акцијама беспилотним летелицама на територији Јемена. Салих је на то пристао како би избегао опасност од војне интервенције у Јемену, али је, логично, изазвао гнев екстремиста који су временом додатно ојачали своје позиције и почели да врше терористичке нападе, углавном против јеменске војске. Дакле, још од тог периода, екстремисти су у Јемену веома активни и то нарочито у провинцијама Абјан, Лахиц, Шабва и деловима Хадрамаута. У неким од ових провинција терористи повремено држе читаве градове под контролом, а такође врше нападе и у главном граду, Сани. Најсмртоноснији је био бомбашки напад приликом припреме за војну параду у Сани 21. маја 2012. године када је убијено 120 људи.

Укупно узевши, погоршање безбедносне ситуације, праћено корупцијом и чињеницом да је Салих постао амерички савезник, креирало је атмосферу бунта у Јемену што је, између осталих, и Хутијима дало импулс да радикализују своје деловање.

²⁸² <http://edition.cnn.com/2001/US/11/06/gen.attack.on.terror/> - 'You are either with us or against us', 06.11.2001. - приступљено 16.12.2015.

Радикализација покрета Хутија и почетак рата у Сади

Хусејин Бадредин ал-Хути већ почетком јануара 2012., само неколико месеци по терористичком нападу у САД, почиње да одржава јавна предавања усмерена углавном против Америке и Израела, док истиче важност јединства у исламу. Такође је истицао чињеницу да је Израел нуклеарна сила која намерава да подели арапски свет. Интересантно је да је критиковао и зајдитски ислам као веома слаб, док је за дванестоимамске шиите и припаднике исмаилитског огранка говорио да су лојалнији имаму Алију него зајдити.

Предавања која је држао касније током месеца постала су агресивнија, а реторика све запаљивија. Наставио је са криткама на рачун зајдитског ислама и њихове индиферентности према борби против непријатеља ислама, у исто време хваливши Иран и Хезболах због њихове жеље да се супротставе Америци и Израелу. У предавању од 17. јануара 2012. године он је први пут изговорио речи које ће касније постати главни слоган његовог покрета: „Смрт Америци, смрт Израелу, клетва на Јевреје, победа исламу.“²⁸³ Потом је поново похвалио Хезболах, а овог пута окривио вахабизам за поделе унутар зајдитског ислама.

Хусејин Бадредин ал-Хути, дакле, од самог старта критикује зајдитски ислам и вахабизам, али из различитих разлога. Он у исто време хвали радикални шиитски покрет Хезболах, па се на основу такве реторике могло закључити да му је намера била да реформише један умерен огранак шиитског ислама²⁸⁴ и усмери га ка радикализацији. Околности у земљи су му ишле на руку и помогле су му да лакше добије подршку. Салафизам је појачавао присуство и нарушавао позицију ионако ослабљеног зајдитског ислама, у исто време су своја дејства појачавали сунитски екстремисти који су касније и званично основали ал-Каиду са Арабијског Полуострва, док је власт почела да сарађује са Сједињеним Државама, омогућивши им и активно присуство на територији Јемена. У исто време, Хутији су се ипак позивали на своје зајдитске корене који се не могу негирати. Ово се може схватити

²⁸³ Salmoni, Barak; Loidolt, Bryce; Wells, Madeleine, 2010, *Regime and periphery in Northern Yemen : the Huthi Phenomenon*, RAND, Santa Monica, CA

²⁸⁴ Умерен из сунитског аспекта.

и као тактички потез, да би њихове идеје лакше биле прихваћене у зајдитској средини којој је иранска верзија шиитског ислама суштински страна.

Слика 15. Борци Хутија са поменутиим слоганом и сликом Хусејина Бадредина ал-Хутија изнад²⁸⁵

Ипак, било је очигледно од самог старта да је њихова реторика далеко од онога што је кроз историју пропагирао хадавијски огранак зајдитског ислама, а такође се могла наслутити потенцијално милитантна природа овог покрета. Међутим, харизматични Хусејин ал-Хути умео је своје намере добро да прикрије, јер никада није позивао на прихватање дванаестоимамског шиитског ислама нити је отворено позивао на улазак у оружани сукоб, већ су му предавања била умерено запаљива, а акценат им је био на анти-америчкој и анти-јеврејског пропаганди која је Јеменцима у начелу прихватљива. Касете са овим предавањима су биле умножаване и дистрибуиране широм региона. Оне су потом коришћене у молитвама и то углавном петком, јер су ове биле најмасовније и представљале су одличну прилику за ширење пропаганде и мобилизовање широких маса. Неко време је било потребно Салиху да одлучи да реагује, а он је то урадио на веома агресиван начин, што је вероватно било нешто чему су се Хусејин ал-Хути и његови

²⁸⁵ Фотографија преузета са www.alarabiya.net

сарадници надали. Прве чинове насиља према овом покрету Хутији су искористили да протумаче као агресију са циљем уништења зајдитске заједнице. Ово је истакао и Мухамед Езан (*Muhammad 'Izzān*), политички аналитичар и један од оснивача Верујуће омладине, који је после неког времена напустио овај покрет из идеолошких разлога. Као одговор на изјаву Јахје ал-Хутија (*Yahyá al-Hūtī*) коју је дао у интервјуу за телевизију ал-Хивар²⁸⁶ (*al-Hiwār*), Езан је написао чланак у којем је, између осталог написао да се Хутији представљају као заштитници зајдитског ислама са циљем да привуку подршку што је могуће већег броја зајдита. Овај чланак написан је 2007. године, скоро три године од почетка оружаног сукоба у Сади. Са друге стране, власт је тврдила да су Хутији прикупили велике количине оружја са циљем да појачају побуну и потенцијално поново оснују Имамат.

Тензије изазване Хутијевим говорима и реакцијама власти ескалирале су у отворени оружани сукоб и од тог тренутка до данас регион Сада је изразито нестабилно подручје. Од почетка сукоба у Сади велики број људи је убијен, а број избеглица се мери у стотинама хиљада. Када је у питању оснивач и вођа покрета Хусејин Бадредин ал-Хути, он је убијен на самом почетку конфликта, још 2004. године што је означило крај прве фазе сукоба. Идеја власти је вероватно била да убијањем лидера побуњеничког покрета дестабилизује њихову идеју, али се то није догодило. Штавише, на његову погибију се гледало као на мученичку смрт која је Хутије још више инспирисала да истрају у својој борби. У наредном периоду они су још више проширили свој утицај и на суседне провинције које од тада држе под контролом. Током неколико наредних година, власт је покренула серију војних акција у којима је на моменте натерала Хутије на повлачење, али су они увек успевали да поврате све изгубљене територије и тако је остало све до данас.

У овом кратком сегменту о радикализацији покрета Хутија, требало би се осврнути на честе спекулације о томе да они заправо више и нису зајдита, већ да су, под утицајем Ирана, такорећи прешли на практиковање дванестоимамског шиитског ислама. Овакве квалификације је прилично тешко доказати, јер се не ради о егзактним стварима, и ако они сами себе сматрају зајдитима (а сматрају), не може

²⁸⁶ www.newsyemen.net – присуљено 30.06.2014.

бити до краја исправно да неко са стране тврди да они то нису. На крају крајева, и Хизб ал-Хак, партија која је основана да би заступала интересе зајдита одрекла се Имамата што се директно коси са принципима зајдитске вере. Поједини јеменски истраживачи попут Ахмеда ал-Дагшија (*ʿAḥmad al-Dağšī*) заступају став да су Хутији припадници царудијског огранка зајдитског ислама (*al-Zaydiyya al-Ġarūdiyya*) која је другачија од хадавијског зајдитског ислама. Рецимо, царудијски зајдитски ислам одбацују Абу Бакра и Омара као правоверне халифе због њиховог непризнавања Алија за наследника Мухамеда, што је у складу са доктрином дванаестоимамског шиитског ислама. Треба имати у виду да се Дагши понекад сматра исламистичким мислиоцем и поштоваоцем Муслиманске Браће, али анализом његовог рада, као и кроз посредан контакт са самим Дагшијем, ове тезе нису потврђене до краја. Односно, Дагши се сигурно може сматрати исламистичким мислиоцем, али су његови ставови поткрепљени аргументима и не могу се у потпуности одбацити као политички пристрасни.²⁸⁷ Како било да било, овај рад ће и даље третирати Хутије као зајдите, али треба увек имати у виду да њихова доктрина одступа од онога што се традиционално сматрало зајдитским исламом, као и да се таква промена може довести у везу са утицајем Ирана.

Ансар Алах – Признати политички фактор у Јемену

Пошто су Хутији успели да преживе жестоку репресију јеменских власти и задрже Саду под контролом, наметнули су се као прихваћени политички фактор и после промене власти. Сада се они званично зову Ансар Алах што је име које су сами себи дали средином прве деценије 21. века. После Револуције у којој је збачен режим Алија Абдулах Салиха, Ансар Алах су добили 37²⁸⁸ места у прелазној

²⁸⁷ Daghshī, Aḥmad Muḥammad Ḥusayn. 2010. al-Ḥūthīyūn : al-zāhira al-Ḥūthīya : Dirāsa manḥaḡīyya shāmila : ṭabīʿat al-nashʿa wa-al-takwīn, ʿawāmil al-zuhūr wa-ḡadalīyat al-ʿalāqah bi-al-ḥāriḡ, mašāhid al-mustaqbal, Ṣanʿāʿ.

²⁸⁸ Што је, примера ради, много више него што је добила салафистичка партија Рашад унија (7) и нешто мање него што је добила партија Ислах (50).

Конференцији за дијалог (*al-Mu'tamar al-Waṭanī li al-Ḥiwār al-Šāmīl*)²⁸⁹ која је предсављала транзиционо тело чији је циљ био да кроз преговоре реши најважнија питања за стабилност земље, а један од њих је био проблем у Сади.

Питање које се поставља јесте на који начин су Ансар Алах успели да појачају свој друштвено-политички утицај до те мере да од једне милитантне групе чије се име често стављало и у контекст тероризма прерасту у значајан и признат политички фактор. Прво и основно, треба истаћи да је називање политичких противника терористима било уобичајено за Салихову реторику. Неке од њихових акција би се и могле окарактеристати као терористичке на основу дефиниције Марте Креншо, а која гласи да је тероризам „врста политичког насиља која укључује нападе који циљају мањи број жртава, како би наметнуле утицај и привукле пажњу“²⁹⁰. Међутим, ова књига, на пример, говори и о појму државног тероризма. Према том извору, држава има право да користи силу, али је проналажење границе легитимне употребе силе сложен задатак. Оно што је сасвим сигурно јесте да је Салих ту границу више пута прекорачио и на тај начин извршио својеврсну агресију према Хутијима. Дакле, иако је у претходним пасусима наговештено да су Хутији хтели себе да прикажу као жртве, сасвим је сигурно да су у појединим моментима они заправо то и били.

У том контексту, треба обратити пажњу и на постепену промену у ставу зајдитске улеме према овом сукобу. На самом почетку зајдитска улема је била против сваке врсте оружаног сукоба и њени припадници деловали су као спона између Хутија и власти, која је имала за циљ да наговори побуњенике да пристану на преговоре са Салихом. У међувремену, само неколико недеља по почетку конфликтка они су оштро осудили идеје Хусејина ал-Хутија, а његова предавања оценили као заблуду. Ипак, реаговали су и када је Салих покренуо војну операцију против побуњеника, оштро је осудивши.

Касније током конфликта, зајдитска улема је објавила неколико изјава у којима је углавном позивала на ослобађање затвореника који су били хапшени под

²⁸⁹ Превод пуног имена је Национална конференција за свеобухватни дијалог, али је скраћена верзија (*mu'tamar li al-ḥiwār*) чешће у употреби.

²⁹⁰ Wright-Neville, David P. 2010. *Dictionary of terrorism*, Cambridge.

оптужбама за учествовање у побуни. У фебруару 2007. године објавили су и изјаву са предлозима за окончање конфликта. У њој су отворено позивали војску на повлачење, а није садржала нити једну реч која би осудила побуњенике. Такође је садржала неке контроверзне тачке, у којима је позивала на отварање зајдитског универзитета који би били пандан Универзитету ал-Иман, који је основао Абдулмецид ал-Зиндани (*'Abd al-Mağid al-Zindānī*), истакнути политичар из редова партије Ислах и човек близак салафизму, а који се налази на америчкој листи терориста. Такође су позивали на повлачење салафиста из Дамаца и генерално из Саде, као и забрану ширења салафистичких идеја у зајдитским регионима.

На основу ових изјава постало је евидентно да су се ставови зајдитске уleme приближиле идејама Хутија, иако се у том тренутку није могло рећи да их отворено подржавају. Проблем је био што у зајдитској улеми није постојао консензус око Хутија, претежно због тога што је било јасно да њихове идеје умногоме одступају од онога што традиционално пропагира хадавијски зајдитски ислам. Са друге стране, Хутији су завредели поштовање уleme, пре свега због своје доследности у борби и због чињенице да су у салафизму сви зајдити имали заједничког противника. У том смислу, постизање консензуса је међу зајдитима тешко, јер су различите подгрупе зајдитског ислама окупљене око више различитих фамилија, што чини саму зајдитску заједницу хетерогеном. Ово не представља изненађење, кад је Јемен у питању, имајући у виду фрагментираност његовог друштва у целини. Како било да било, може се закључити да су Хутији успели у намери да буду донекле прихваћени од зајдитске заједнице, упркос делимичном неслагању са њиховом идеологијом и нарочито са начином имплементације исте. Мишљење зајдитске уleme можда није најбитнија ставка у јеменској политици, али је свакако значајна због могућности да утиче на зајдитску популацију и тако омогући препознавање Хутија као релевантног политичког фактора.

Држава ван контроле – 2010. година

До 2011. године било је сасвим јасно да Салих нема намеру да сиђе са власти, будући да је нерадо вршио реформе, а економски и безбедносни аспекти су били катастрофални. Саговорици који су интервјуисани у јануару и фебруару 2009. године у Сани, као и током 2010. године путем интернета, увек су инсистирали на томе да је квалитет живота гори него икада. Економска будућност Јемена није деловала светло и из разлога што је државни апарат био потпуно корумпиран и у исто време зависан од резерви нафте којих је било само за неколико наредних година. Поврх свега, Јемену се почео суочавати са несташицом воде, па су и због тога животи његових становника били директно угрожени. Према свему наведеном, било је очекивано да би Јемен могли да захвате озбиљни протести, имајући у виду незадовољство народа Јемена у целини и све учесталија екстремистичка дејства на територији читаве земље.

Када је у питању безбедносна ситуација, на северу су главни проблем већ скоро деценију представљали Хутији док су бивше покрајине Јужног Јемена почеле да имају све више проблема се екстремизмом. Заправо, фокус је у неком тренутку 2010. године пребачен са Хутија на југ земље, где је појачано присуство ал-Каиде са Арабијског Полуострва, али такође и сепаратистичких снага. Држава, дакле, већ читаву деценију није контролисала север, а тада је почела све више да губи контролу над југом. Догађај који је најавио све веће присуство ал-Каиде у Јемену догодио се 25. децембра 2009. године када је Нигеријац Умар Фарук Абдулмуталаб покушао да изврши терористички напад у авиону на линији Амстердам – Детроит. По хапшењу, Абдулмуталаб је признао, између осталог, и да је претходно био обучаван у терористичким камповима у Јемену. Његово признање изазвало је велику медијску агресију на Јемен, у којима се ова држава описивала као ново упориште ал-Каиде. Јеменска држава, слаба каква јесте, није успела на прави начин да одговори на појачане активности екстремиста које су најчешће дејствовале унутар земље и вршиле нападе на њене институције. До октобра 2010. године у Јемену је извршено више од 30 терористичких напада на преко 50 људи запослених у државној служби. Друге мете били странци запослени у Јемену, туристи као и

енергетска инфраструктура²⁹¹, за шта је пример изазивање експлозије на нафтоводу у региону Шабва, којом је изазван губитак од око хиљаду барела нафте. Током исте године је у два одвојена напада покушан атентат на амбасадора Велике Британије Тимотија Торлота и његову заменицу Фиону Гиб. Ови напади су се догодили у Сани, али је прави центар екстремиста био на југу, где су били присутни у већој мери, користећи ситуацију у којој је држава у том делу земље имала слабију контролу због постојања сецесионистичких снага.

Такву ситуацију на југу земље режим је користио да се под паролом борбе против тероризма обрачуна и са једнима и са другима. Критични региони били су Хадрамаут, Лахиц и нарочито Абјан и Шабва. У једној акцији јеменске војске евакуисано је читаво једно село у провинцији Абјан, због сумње да се у околини налазе терористи, а потом је извршена серија ваздушних напада. После навода да терористи у јужним регионима, посебно у Абјану, држе поједина насеља под контролом, Салих је изјавио да је тероризам међународни проблем и да је као такав присутан у многим државама, оптуживши притом медије појединих земаља како преувеличавају сукобе у Јемену који су „ретки и које извршавају ограничене терористичке групе“.²⁹²

Ипак, без обзира на председникове речи, било је јасно да је држава сувише слаба да се супротстави озбиљним изазовима попут тероризма и алармантне економске ситуације, што је умногоме произлазило из очитог недостатка легитимитета. Козметичке промене које је увео у изборни закон наговештавале су непостојање жеље да на фер изборима пружи грађанима могућност да промене режим, тако да је крајем 2010. и почетком 2011. године атмосфера бунта итекако постојала у Јемену, а преврати који су се управо у том периоду догодили у Тунису и Египту представљали су додатан мотив јеменском народу да учини исто. Револуције или покушаји револуција у другим арапским земљама које су започете у истом периоду спроведене су на такав начин да се може дискутовати и о утицају спољних фактора на исте. Спољни фактор је врло могуће био присутан и у Јемену,

²⁹¹ <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/yemen/8047007/Yemen-attack-underlines-growing-al-Qaeda-influence.html> - *Yemen attack underlines growing al-Qaeda influence*, Praween Swami, 06.10.2010. - приступљено 18.12.2015.

²⁹² Интервју са Мухтаром ал-Хамадијем, директором за образовне програме у Министарству Образовања Републике Јемен.

али су унутрашњи немири у тој земљи били присутни годинама па је овакав развој ситуације пре био очекиван тамо него у земљама у којима је покренуто тзв. Арапско пролеће.

Револуција компромисом

Прве демонстрације у којима је захтевана смена власти догодиле су се 27. јануара 2011. године, када су се демонстранти окупљени испред Универзитета у Сани у протестној шетњи упутили према амбасади Туниса. Два дана касније, многи учесници ових демонстрација су ухапшени. Наредне велике демонстрације које су назване „Дан беса“ (*Yawm al-Ġadab*) заказане су за 3. фебруар. Али Абдулах Салих је 2. фебруара покушао да промени ситуацију говором у којем је изјавио „нема продужавања, нема наслеђивања, нема враћања казаљки сата уназад“ (*Lan yakūn hunāka tamdīd wa lā tawrīt wa lā i'ādat 'aqārib al-sā'at li al-warā'*) и на тај начин обећао да се неће кандидовати на следећим председничким изборима, као и да неће пренети власт на свог сина. Том приликом позвао је и чланове Уједињене опозиције (*al-Liqā' al-Muštarak*) на преговоре у којима би се дошло до договора о променама Устава.²⁹³ Међутим, демонстрације су настављене и то без активног учешћа опозиционих странака, па су тако протести заиста имали карактер правог народног бунта, иако се увек може дискутовати о истинској спонтаности оваквих догађања. Демонстранти су, ипак, све време инсистирали на мирној револуцији, без крвопролића, чији је циљ био да Салих оде са власти и да читав његов државни апарат буде промењен. Упркос томе, Јемен се кроз месец дана нашао на рубу рата где је и остао неко време пре него што је привремено ушао у мирније воде. Пресудни догађај који је подигао кризу у Јемену на виши ниво збио се у петак, 18. марта, када је после молитве требало да се одрже демонстрације протв власти. Том приликом је у снајперској ватри која је отворена са кровова зграда у окружењу убијено 52, а рањено 617 људи.

²⁹³ Гагић, Марко. 2012. 2013. *Политичке промене у Јемену – Револуција компромисом*/Политички живот – Часопис за анализу политике, Факултет политичких наука, Београд, стр. 51 - 60.

Део јеменског народа који је инсистирао да режим буде смењен у мирној револуцији остао је при таквим ставовима и после овог великог злочина, али од тог момента сукоб се све више политизирао и опозиционе партије постале су активније. Интересантно је да је неколико дана по догађајима од 18. марта и Садик ал-Ахмар, шејх тада најјаче племенске конфедерације – Хашид, позвао председника да одступи са власти и од тада ова племенска конфедерација постаје једна од водећих снага опозиције.²⁹⁴ Уопштено гледано, све већа улога политичких партија у народном јеменском бунту није добро прихваћена код народа, а то се нарочито може рећи за улогу клана ал-Ахмар. Наиме, отвореним уласком клана ал-Ахмар, једног од главних носилаца велике корупције, на страну опозиције, јавио се страх да до истинских политичких промена тешко може доћи. Нарочито је са негодовањем прихваћено то што је међу главним предводницима револуције у том тренутку постао Али Мухсин ал-Ахмар, једна од најзлоглашенијих личности у Јемену.²⁹⁵ Овде би било интересантно напоменути да је Салих у својим говорима оптуживао опозицију да покушава да изазове хаос и грађански рат у којем ће, кроз слабљење Јемена, профитирати ал-Каида. Ове речи не би биле толико бесмислене и заправо би итекако имале смисла да Салих сам није одговоран за развој екстремистичких ћелија у том региону. У том истом контексту треба још додати да је личност која се наметала као лидер опозиционог покрета била иста особа која је такође довођена у везу са екстремистима и која је била једна од главних осовина Салиховог режима.

После ових догађаја супротстављене стране све више улазе у оружане сукобе који су почели да избијају широм земље, иако је опозиција позивала на мирно проналажење решења. Регуларна војска претежно стаје на страну револуционара, али не подржава револуцију оружјем. Са друге стране, председника брани елитна Републиканска гарда на чијем челу је био салихов син Ахмад, а уз њега су и поједина племена. О пракси учешћа племена као плаћених паравојних формација у борбама је раније писано и ово је пракса која је кроз историју била врло уобичајена за Јемен. Поменути Садик ал-Ахмар и његове племенске паравојне

²⁹⁴ <http://www.aljazeera.net/encyclopedia/icons/2014/9/29/> - приступљено 21.12. 2015.

²⁹⁵ Интервју са неколико Јеменаца који су желели да остану анонимни због свог учешћа у протестима. Интервјуи спроведени путем интернета у периоду од марта до августа 2011. године.

формације борили су се против председника и оружјем су бранили своје позиције, између осталог, и у самој Сани где су вођене тешке уличне борбе. Овакво заузимање позиција од стране племена виђало се и раније кроз историју.²⁹⁶

Сукоби никад нису прерасли у свеопшти грађански рат, иако је ситуација све време била на ивици. Град који је претрпео веома велика разарања био је Таиз, у којем су 29. маја снаге лојалне Салиху отвориле ватру на демонстранте, запаливши притом њихове шаторе док су друге прегазили булдожерима. У том догађају који је опозиција описала као масакр убијено је више десетина демонстраната. Као и у другим деловима земље, демонстранти су били ненаоружани, али су се након неколико дана појавиле наоружане снаге које су брзо из Таиза протерале снаге лојалне Салиху. Борбе су, међутим, потом настављене, а спорадични сукоби су трајали месецима.

Што се тиче проблема са тероризмом на који је Салих највише упозоравао, као на опасност која би могла доћи с хаосом изазваним његовом сменом, он јесте постојао и то углавном на Југу, који је по том питању био проблематичан и у годинама које су претходиле револуцији. Са захуктавањем сукоба у Јемену расла је и могућност да екстремисти појачају свој утицај у земљи. Овакав развој ситуације није нов ни изненађујући, већ је нешто што се може очекивати по попуштању централне власти. Уосталом, осим главних упоришта такозване Исламске државе у Сирији и Ираку, данас имамо и врло јака екстремистичка упоришта у Либији, Египту, Нигерији итд. У Јемену се то нарочито почело манифестовати у пролеће 2011. године када се град Зинцибар, главни град провинције Абјан, нашао под ударом групе под именом Ансар ал-Шариа (*'Anṣār al-Šarī'a*)²⁹⁷. Борбе у овом региону су потрајале неколико месеци, а победу су однели екстремисти који су протерани из Абјана тек 2012. године.

У периоду док су трајале жестоке борбе на улицама Санае између снага лојалних председнику и племенских трупа Садика ал-Ахмара, што је и период у

²⁹⁶ Примера ради, револуција шездесетих година којом је на северу свргнут имам имала је по много чему одлике племенског рата, а племена која су била у победничком табору искористила су такав развој ситуације за наметање свог утицаја у новоформираном систему.

²⁹⁷ Што се најчешће сматра синонимом за ал-Каиду са Арабијског полуострва.

којем су у Таизу почели жестоки обрачуни, догодио се и покушај атентата на Алија Салиха. Салих и други јеменски званичници су тог 3. јуна 2011. године за време молитве нападнути експлозивном направом и у том нападу је погинуло неколико особа из обезбеђења, а сам Салих је доживео повреде због којих је напустио земљу и отишао на лечење у Саудијску Арабију. За напад је оптужен клан ал-Ахмар, али су они негирали оптужбе. Постојали су и озбиљни наводи да је напад исцениран и организован изнутра, што је аутору рада сугерисано и у неколиким интервјуима у јуну 2011. године.²⁹⁸ Како било да било, чврстих доказа нема, али оно што је сигурно јесте да је после напада Салих напустио земљу. Иако се тада чинило да Салих нема намеру да се враћа, нарочито када се његово одсуство одужило и потајало неколико месеци, саговорници аутора рада били су апсолутно сигурно да ће се он вратити и на неки начин покушати да окрене ситуацију у своју корист.²⁹⁹

У међувремену је опозиција пристала на потписивање Иницијативе земаља Залива, којом је одређен план промене власти у Јемену, а први њен корак је требало да буде преношење председничке функције на дотадашњег заменика Абду Рабуха Мансура Хадија. Међутим, осим што Салих у почетку није хтео да пристане на услове Иницијативе, проблем је био и што је у народу постојало велико незадовољство чињеницом да је она предвиђала амнестију председника од кривичног гоњења. Уопштено говорећи, народ, од кога је цео процес и кренуо, све је мање био задовољан развојем ситуације, а почели су да се појављују и различити пунктови са демонстрантима који се нису слагали са током Револуције.³⁰⁰ Ипак, сматрало се да у Јемену није могуће спровести промене на начин на који је то урађено у Тунису и Египту, где су дотадашње владајуће партије угашене, а председници осуђени на доживотне робије. Због хаотичне ситуације у Јемену, у којем је опозиција била разједињена, а различите наоружане групе дејствовале широм земље, постојао је реалан страх да би такво решење одвукло земљу у грађански рат. Дакле, у Јемену се прибегло некој врсти компромиса којим би се извршила промена власти, а избегло веће крвопролиће. Овакав план имао је

²⁹⁸ Интервју са неколико Јеменаца који су желели да остану анонимни због свог учешћа у протестима. Интервјуи спроведени путем интернета током трајања револуције 2011. године.

²⁹⁹ Исто.

³⁰⁰ Гагић, Марко. 2012. 2013. *Политичке промене у Јемену – Револуција компромисом*, Политички живот – Часопис за анализу политике, Факултет политичких наука, Београд, стр. 51 – 60..

утемељење и у чињеници да је Салих очигледно имао довољно јаку подршку, што му је, уосталом, и омогућило да се ипак врати у земљу и остане политички активан. Он се вратио у Јемен у септембру када је и даље одбијао да потпише Иницијативу земаља Залива. Ипак, два месеца по повратку Салих је је пристао на потписивање Иницијативе, које је обављено у Ријаду 23. новембра.

Интересантно је напоменути да су Хутији, који су током читаве деценије представљали једну од главних претњи по Салихову власт, за време читавог тока Револуције држали неутралан став. Они су све време држали регион Саде под контролом, усредсређујући се на сукоб са салафистичким покретом³⁰¹, а не учествујући у масовним протестима против власти. Још тада су постојале индиције да би они могли да промене страну и окрену се Салиху, али је у то време нису постојали конкретни докази за тако нешто.

Политичке промене које су започете потписивањем Иницијативе земаља Залива резултирале су председничким изборима 25. фебруара 2012. године, на којима је Абду Рабух Мансур Хади био једини кандидат и који су организовани како би му народ дао легитимитет да буде председник. Ову идеју подржале су све политичке партије у Јемену, а излазност од 65% значила је да она има значајну подршку и у јеменском народу. Сама промена председника значила је вољу да се стабилизује држава, али је представљала само први корак ка евентуалној даљој стабилизацији. Следећи корак, предвиђен Иницијативом, био је формирање прелазне Владе, а потом и Конференције за дијалог, својеврсног већа чији је задатак био припрема новог Устава и организовање избора на свим нивоима, као и решавање горућих проблема, као што су нестабилност у Сади и проблем сецесионистичких покрета на југу земље. Имајући у виду хетерогеност јеменског друштва, јасно је било да је то компликован задатак који захтева сарадњу на свим нивоима и чије је решавање било од круцијалног значаја за будућност земље. Влада

³⁰¹ Током јесени 2011. године Хутији су држали под опсадом Дамац у којем се налазио салафистички центар Дар ал-Хадит. Хутији су тада оптуживали салафисте за екстремистичке активности и кријумчарење оружја у тај религијски центар. Опсада је трајала до 22. децембра 2011. године када је проглашено примирје за чије су очување гарантовали племенски борци из конфедерација Хашид и Бакил.

која је формирана по избору новог председника умногоме је одсликавала природу политичких промена које су обиловале компромисима.

Табела 3. *Расподела места у Конференцији за дијалог*

Чланови Конференције за дијалог	Број
Општенародни конгрес	112
ал-Хирак	85
Чланови које је предложио председник	62
Ислах	50
Омладина Јемена	40
Женски покрет	40
Организације цивилног друштва	40
Хутији	37
Социјалистичка партија Јемена	37
Покрет за јединствени Јемен	30
Странка препорода, Конгрегација за јединство, Уједињене народне снаге, Национално веће, Хизб ал-Хак ³⁰²	20
Унија Рашад	7
Партија за правду и изградњу	7
Укупно	565

За почетак, премијер је био Мухамад Салим Басиндава, који је био на том месту од Салиховог потписивања Иницијативе. Он је рођен у Адену, као уосталом и Хади, и његово именовање представљало је знак да се води рачуна о томе да се не запоставе интереси југа земље. Међутим, из Владе није био искључен ни Општенародни конгрес. Напротив, приближно половина министара у новој Влади била је управо из те партије, па је тако постојала бојазан да ће Салих остати у политичком животу Јемена, што се испоставило као тачно. Ипак, процес промена

³⁰² Четири мање политичке партије које су све дале по 4 члана.

у Јемену је настављен и крајем 2012. године је формирана Конференција за дијалог. Расподела места у овом већу извршена је на начин приказан у табели 3.

Из табеле се види покушај стварања баланса, у којем нико неће имати превласт и у којем ће бити заступљени сви. Рецимо, јужњачки ал-Хирак је имао други највећи број чланова, а били су заступљени и исламисти, Хутији, социјалисти, али и покрети омладине и жена, који су играли важну улогу у покретању Револуције. Прва седница овог већа одржана је у марту 2013. године, а као главни изазови са којима се требало суочити означени су проблем југа земље и ситуација у региону Сада, која је обухватала читав спектар проблема, који су ескалирали почетком овог века и манифестовали се кроз оружану побуну. Ова побуна довела је до слабљења државе, односно минимизирања њеног ауторитета у северним регионима, нарочито у Сади. Остале тачке углавном су се сводиле на регулисање правног оквира и поновно успостављање система на читавој територији Јемена.

Током читаве 2013. године аутор рада је обавио низ интервјуа на тему напретка Конференције за дијалог. На основу сазнања добијених из тих интервјуа евидентно је било да Јеменци полажу наду у резултате Конференције, али је у исто време преовладала стрепња, пре свега због Хутија који су у њој учествовали, али са веома крутим ставом, из чега се видело да немају намеру да начине компромисе који су од њих тражени и који су били неопходни за стабилизацију државе.³⁰³ Оно што се често узимало као пример да је Хутијима у плану даље заоштравање религијских тензија јесте податак да је тело Хусејина Бадредина ал-Хутија ексхумирано у рано лето 2013. године и послато на анализу у Немачку, како би се заиста потврдило да се ради о њему. Када је то и потврђено, у региону Сада је изграђен велики маузолеј који је према наводима јеменских медија могао да прими око стотину хиљада верника.³⁰⁴

³⁰³ Интервјуи са Мухтаром ал-Хамاديјем, директором за образовне програме у Министарству Образовања Републике Јемен, јануар – новембар 2013. године.

³⁰⁴ Може се из тога закључити да су Хутији свог лидера уздигли до нивоа светости. Ово је једна од главних карактеристика дванаестоимамског шиитског ислама која се огледа у њиховом обожавању Хусејина ибн Алија који је погинуо у бици код Карбале 680. године. Тим поводом Хусејинову цамију у којој се налази и његов гроб годишње посећују милиони ходочасника.

Такође су биле врло индикативне званичне изјаве страна учесница у дијалогу о проблему у Сади, које су дате априла 2013. године. У својој изјави, салафистичка партија Рашад унија је окарактерисала Хутије као „илегалну побуњеничку групу наоружану лаким, средњим и тешким оружјем која покушава да формира политички ентитет, независан од Републике Јемен.³⁰⁵ Са друге стране, Хутији су такође дали изјаву из које се јасно могло закључити да ће преговарање са њима бити веома компликовано. Изјава Хутија користила је реторку која је била карактеристична за њих годинама. Примера ради, према њима бивши режим је био одговоран за „опхођење на негативан начин према идеолошком диверзитету и коришћење религије на опортунистички и деструктиван начин“.³⁰⁶ Хутији су истакли да је преломна тачка био 11. септембар 2001. године, јер је то тренутак када је бивши амерички председник Џорџ Буш одлучио да „нацрта нову мапу Блиског Истока која има за циљ да у региону уведе географске, политичке, економске, друштвене и културне промене, а да такође жели да успостави аранжмане који се тичу безбедности и регионалног заједничког тржишта који би служили америчким и ционистичким циљевима“.³⁰⁷ У изјави су оптужили бившег председника Салиха и остале арапске лидере који су пожурили да се прикључе том плану како би „сачували своје тронове“³⁰⁸. Овде дакле имамо једну веома добро осмишљену и оштру изјаву која јасно наговештава да стрепње због става Хутија нису биле неосноване.

Ипак, Конференција за дијалог је окончана, и то почетком 2014. године, када је 25. јануара објављен њен завршни документ.³⁰⁹ У документу се, између осталог, упозоравало на претњу коју представљају наоружане паравојне формације у Сади и оне су позване да предају оружје држави. Такође је предлагана федерализација земље која би била подељена на шест области и то: Хадрамаут који би обухватао читав истоимени регион, као и Махру и Шабву, затим област Аден, која би обухватала истоимени град и регионе Абјан, Лахиц и ал-Дали, област ал-Џанад која

³⁰⁵Изјава је била доступна на вебсајту Конференције за дијалог који је у међувремену угашен, али је аутор рада имао увид у садржај.

³⁰⁶ Исто.

³⁰⁷ Исто.

³⁰⁸ Исто.

³⁰⁹ *al-Waṭiqa al-Nihā'iya li al-Mu'tamar al-Ḥiwār al-Waṭanī al-Šāmil*, 2014. San'ā'.

би обухватала град Таиз, истоимени регион и регион Иб, област Азал (*'Azāl*) која би обухватала главни град Сану, истоимени регион и регионе Сада, Амран и Дамар, област Тихама која би обухватала истоимени град, регион Тихаму и регионе Хаџа, Рајма и Махвит и област Саба која би обухватала град Мариб, истоимени регион и регионе ал-Цауф и ал-Бајда.³¹⁰

Идеја овакве поделе има за циљ превазилажење регионалних разлика уз давање веће аутономије локалним властима, нарочито градовима Аден и Сана. Давањем веће аутономије локалним властима у теорији би требало да се умањи опасност од тога да се једна страна намеће као доминантна, за шта се испоставило да је један од главних проблема који угрожавају јединствену државу. Идеја федерализације земље постојала је и раније, а о њој је и аутор рада дискутовао са Мухтаром ал-Хамадијем током одржавања Конференције за дијалог. Саговорних аутора је тада рекао да је федерализација најбоље решење, те да Јемен треба да има најмање четири федералне јединице. Међутим, оно што је он додао јесте да образовањем граница федералних јединица треба потпуно избрисати старе границе између југа и севера и тако неутралисати могућност поновног цепања државе. Ова идеја је у теорији веома добра, али у ситуацији где се преплићу унутрашњи интереси веома различитих страна, а такође и интереси спољашњих фактора, при чему се првенствено мисли на интересе Ирана и Саудијске Арабије, јасно је да је тако нешто тешко спровести. У Јемену се ипак није ишло на ту варијанту, већ су одабрали идеју где је четири области било у некадашњем Северном Јемену, а две у Јужном. Притом су границе тих области одређене тако да наглашавају разлике међу јеменским становништвом. Када се погледа слика 2. која је приложена на самом почетку рада види се да је званични предлог поделе на области готово идентичан подели Стивена Деја. Оваква подела је слична идеји поделе на четири федералне јединице, али границе ових шест области до максимума истичу регионалне разлике и то делује као њен главни недостатак.

Супротно томе, оно што је јужној страни деловало као највећи проблем било је недовољно инсистирање на регионалним разликама. Мухамад Али Ахмад (*Muḥammad 'Alī 'Aḥmad*), министар унутрашњих послова и безбедности у Влади

³¹⁰ *al-Waṭīqa al-Nihā'iya li al-Mu'tamar al-Ḥiwār al-Waṭanī al-Šāmil*, 2014. San'ā'.

Демократске Републике Јемен, која је проглашена у рату 1994. године, изјавио је да „оно што је објављено у вези са формирањем шест области представља удар на оно што је договорено дијалогом“. Мухамад Али Ахмад се иначе и повукао из Конференције за дијалог у новембру 2014. године.³¹¹ Југ је захтевао федерализацију земље, али да то буде на две федералне јединице, те да практично Север и Југ оформе федерацију. Као један од аргумената коришћена је чињеница да се на Југу налази већина резерви нафте и да би формирање целовите федералне јединице на Југу омогућило њихову праведнију расподелу. Ипак, имајући у виду речи Насера ал-Навбе (*Nāṣir al-Nawba*), оснивача ал-Хирака, који је рекао да ће његов покрет наставити мирну борбу за независност, јасно је да је спремност Југа на преговоре са севером све мања. Уосталом, интервјуи аутора рада са неколико десетина избеглица из јужног дела Јемена указују на то да су сепаратистичке идеје на Југу доминантне. Интервјуи су обављени у априлу и мају 2015. године, а саговорници су били махом из Адена и ал-Мукале, главног града Хадрамаута. Скоро сви су истакли да је њихов сан „Слободан Јужни Јемен“, а треба напоменути да су интервјуисани Јеменци били у одвојеним групама и интервјуисани у различито време, тако да њихова сведочења тиме добијају на релевантности.³¹²

Одсуство истинске жеље за преговорима намеће се као главни проблем што је последица мешавине утицаја хетерогенсти јеменског друштва и спољашњих утицаја. Спољашњи утицај свакако има много више места за манипулацију када је народ једне државе толико подељен по културним, религијским и политичким питањима. Уосталом, и много стабилније државе од Јемена осетиле су последицу такве глобалне политике светских сила. Овај рад се више бави унутрашњим разлозима за овакво стање, у намери да се не шири превише политички аспект рада, а који би неминовно био проширен увођењем темељне анализе утицаја спољних фактора. Ипак, треба напоменути да спољни фактори не смеју бити занемарени ни у случају Јемена.

Претходни пасус написан је као својеврстан увод у опис догађаја од септембра 2014. године до данас. Кроз интервјуе које је аутор обављао током 2014.

³¹¹ <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26125721> – *Yemen to become a federation of six regions*, 10.02.2014. - приступљено 24.12.2015.

³¹² Интервјуи обављени у Београду, април-мај 2015.

године путем интернета могло се закључити да је смењени председник Али Абдулах Салих у све већој мери присутан на политичкој сцени Јемена, где се све више спомиње као савезник Хутија који су такође имали негативан став према одлукама донесеним по завршетку Конференције за дијалог. Овакви наводи, будући да се ради о спекулацијама, не могу се узимати као докази, али развој догађаја у Јемену упућује на то да те сумње нису биле неосноване. Уосталом, то је био и званичан став партије Ислах о проблему у Сади. Наиме, још 2013., на почетку Конференције за дијалог, све стране су дале своје званично мишљење о ситуацији у северном јеменском региону, а Ислах је у својој изјави навео да у Јемену никад није било религијских сукоба, иако су различите верско-правне школе присутне вековима. Они су сматрали Хутије одговорнима за подизање религијских тензија. Поред тога, истакли су улогу Ирана који, према мишљењу Ислаха, покушава да прошири свој међународни утицај, али и улогу бившег режима који је сматран кривим за генерално лоше стање у земљи. Салих је све време био присутан у земљи, а Хутији који су се мање-више држали по страни током Револуције, постајали су све гласнији и активнији, па су у једном тренутку предузели и конкретне кораке, највећих размера до тада.

Хутији у налету – Пад Сане и улазак Саудијске Арабије у сукоб

Од ауторовог првог боравка у Јемену 2006. године Хутији су сматрани главном претњом за стабилност земље. Они су у том периоду већ чврсто држали регион Сада под својом контролом, а јеменске власти су тамо имале никакав или веома мали утицај. У наредним годинама Хутији су водили жестоке борбе са Салиховом војском и племенима која су као најамничка војска ратовала против њих. У неколико наврата дошли су до предграђа Сане, а током 2009. године сукоб се на кратко прелио и у Саудијску Арабију када су Хутији држали под контролом неколико места у пограничном подручју. Тада се Саудијска Арабија по први пут после дужег времена и војно ангажовала у Јемену. Ипак, Хутији никада нису

отишли даље од предграђа Сане вероватно због немогућности да задрже под контролом веће територије.

У годинама политичких превирања у Јемену држава је додатно ослабила, а незадовољство народа је расло, услед све горе економске ситуације. Уз то су Хутији односно Ансар Алах постали страна која активно учествује у политичком животу земље тако да је њихов утицај неминовно порастао.

Током 2014. године почетком које је завршена Конференција за дијалог Хутији су покренули војне акције којим су проширили свој утицај изван региона Сада, доневши притом велике промене на политичкој мапи Јемена. Наиме, већ од фебруара те године Хутији су нагомилавали снаге и опседали град Амран, центар најјаче племенске конфедерације Хашид, али уједно и главно упориште исламистичке партије Ислах, које је бранила 310. оклопна јединица под вођством Алија Мухсина ал-Ахмара. Почетком јула Ансар Алах покренули су велику офанзиву на поменути град који се налази на путу између Саде и Сане и у том смислу је представљао значајну стратешку тачку. Овде је интересантно обратити пажњу на учеснике у борбама за Амран. На једној страни је група шиитских побуњеника која се од једног дела јеменске популације сматра главним фактором нестабилности и група за коју се сумња да је подржава Иран (недоказано) и Али Абдулах Салих, свргнути председник који се пре тога скоро читаву деценију борио против њих. На другој страни су наоружане племенске паравојне формације (Хашид) које подржавају исламистичку партију Ислах, али и 310. оклопна јединица Војске Јемена са Алијем Мухсином ал-Ахмаром на челу, човеком који је годинама повезиван са ал-Каидом и био један од носилаца велике корупције и десна рука Алија Абдулаха Салиха. Ово наводи на закључак који је могао бити донет и раније, а то је да је народ Јемена растрзан између интереса различитих страна и фактора, спољашњих и унутрашњих и да ниједан од најјачих актера на политичкој сцени Јемена не ради у интересу земље и народа. Да такав утисак влада и код јеменског народа могли смо се уверити током Револуције 2011. године, када је разочарање код народа било врло приметно, пошто се у сукоб на „њиховој страни“ укључио клан ал-Ахмар и генерално највеће политичке партије.

Како било да било, по појачавању ратних дејстава у Амрану председник Хади послао је појачања у тај део земље, а вршени су и јаки ваздушни напади по положајима Хутија. Ипак, кроз неколико дана, 8. јула Хутији су успели да освоје град Амран и окупирају штаб 310. оклопне јединице. Наредног дана покренути су најјачи до тада ваздушни напади по положајима Хутија, али из ове битке побуњеници су изашли као победници и од тада је Амран под њиховом контролом. Овај догађај има велику тежину, с обзиром на снагу клана ал-Ахмар и конкретно снагу генерала Алија Мухсина ал-Ахмара, личности којој није могао да се супротстави ни Салих у доба највеће моћи. Тешко је било замислити да Хутији могу да освоје Амран, а још теже да га задрже под контролом, али је после битке за овај регион надомак Сане постало јасно да су придобили довољно велику подршку, те да се политичка клима у Јемену променила у њихову корист. Када је у питању подршка Хутијима, индикативна је изјава неименованог безбедносног извора из 310. оклопне јединице који је рекао да су „Хутији за улазак у штаб јединице у Амрану добили инструкције из врха Министарства одбране“, потврдивши тако да су Хутији имали унутрашње помагаче у акцији окупирања штаба и ликвидацији команданта Хамида ал-Кушајбија (*Hamīd al-Quṣaybī*).³¹³

Битка за Амран наговестила је да су поделе на јеменској политичкој сцени и фрустрација народа бедом и сиромаштвом достигле свој дотадашњи максимум. Атмосфера хаоса појачана је после одлуке Владе да повећа цене нафтних деривата како би „кориговала дисбаланс у буџету и обезбедила неопходна новчана средства за пројекте развоја и побољшавање јавних услуга грађанима“.³¹⁴ Повећање је било велико и износило је приближно 100%. Влада је такође говорила да тим повећањем жели да спречи кријумчарење нафте у земље Рога Африке, те да ће новим мерама спречити потпуно урушавање економског система у земљи.³¹⁵ Ово је изазвало жестоке демонстрације широм земље што су Хутији искористили као повод за даље

³¹³ <http://www.dw.com/ar/> - *al-Ṭā'irāt al-Yamaniyya Taqṣif Mawāqī' li al-Ḥuṭiyyīn fī 'Amrān*, приступљено 26.12.2015.

³¹⁴ <http://www.sabanews.net/ar/news362586.htm> - *Maṣdar Ḥukūmī: Ṣarika al-Naft waffarat al-Muṣtakāt fī 'umūl al-Muḥāfazāt wiḡqan li al-'As'ār al-Muḥaddada ba'da Raf' al-Da'am*, 30.07.2014. – Приступљено 27.12.2015.

³¹⁵ http://www.bbc.com/arabic/middleeast/2014/08/140803_yemen_demos_gas_prices - *Muzāharāt fī al-Yaman 'Iḥtiḡāḡan 'alā Raf' Si'r al-Wuqūd*, 04.08.2014, приступљено 27.12.2015.

ширење свог утицаја и поновно обрачунавање са Алијем Мухсином ал-Ахмаром, односно присталицама партије Ислах, овога пута у Сани.

Хутији су 21. септембра 2014. године напали још један штаб оклопне јединице, као и Универзитет Иман чији је оснивач Абдулмаџид ал-Зиндани, исламистички политичар и истакнути члан Ислаха. Борбе су трајале четири дана и резултирале су новом победом Хутија који су потом заузели војне касарне и зграде министарстава без икаквог отпора од стране Војске Јемена. Тада је потписан и Договор о миру и националном партнерству (*'Ittifāq al-Silm wa al-Širāka al-Waṭaniyya*), којим је требало да се регулишу односи између Хутија и легалних власти Републике Јемен. Међутим, њиме није избегнуто даље јачање утицаја некада побуњеничке групе са севера земље, која се све више наметала као најугицајнији политички фактор на северу и у Јемену уопште. После догађаја из септембра 2014. године земљу су напустили Али Мухсин ал-Ахмар, затим још један од вођа партије Ислах, Хамид ал-Ахмар (*Ḥamīd al-'Aḥmar*), као и Тавакул Карман (*Tawakkul Karmān*), добитница Нобелове награде за мир у 2011. години, коју је добила за заслуге током Револуције у Јемену. Влада на чијем челу је од новембра 2011. године био Мухамед Селим Басиндава је такође поднела оставку, а у новембру је изабрана нова Влада са Халидом Бахахом на челу (*Hālid Bahāḥ*).

Након Сане, Хутији су отворили борбе на новим фронтovima, овог пута у чисто сунитским деловима земље, Ибу, Ходеиди и ал-Бајди, јужно и западно од Сане. У борбама против Хутија ту су такође учествовале пре свега паравојне формације састављене од присталица Ислаха.

У јануару 2015. године ситуација се додатно погоршала после одбацивања нацрта новог Устава од стране Хутија, за које је спорна тачка била она која предвиђа поменути поделу земље на шест федералних јединица. Након тога Хутији су 22. јануара напали и председничку резиденцију у Сани, после чега је и Влада Халида Бахаха поднела оставку, заједно са председником Републике Хадијем који је том приликом стављен у кућни притвор. Хади је месец дана после тога под неразјашњеним околностима напустио кућни притвор и отишао у Аден, где је повукао оставку окарактерисавши акције Хутија као државни удар.

Хутији су у међувремену 6. фебруара распустили Парламент и основали Револуционарни одбор (*al-Lağna al-Tawriyya*) на чијем челу је био Мухамад Али ал-Хути (*Muḥammad ‘Alī al-Hūtī*). Сазвали су и нови Парламент који је бројао 551 члана, као и председништво од пет чланова на чијем челу је био поменути Мухамад Али ал-Хути. Управо у том периоду аутор рада успео је да ступи у контакт са Мухтаром ал-Хамадијем, који је као службеник министарства у Влади распуштеној од стране Хутија, изјавио следеће: „Живимо у стрепњи због постојеће ситуације, зачуђени ставовима спољно-политичких фактора, који нису охрабрујући“.³¹⁶

Током марта Хутији освајају и провинције јужно од Сане, све до Адена, на који такође покрећу нападе крајем месеца. У том тренутку председник Хади се налазио у Адену, из којег је побегао у Саудијску Арабију, пошто је из ваздуха нападнута председничка резиденција. У овом тренутку постаје и донекле бесмислено звати Хутије тим именом будући да се више не може говорити о томе да они сами учествују у том рату и држе под контролом читаво подручје од Саде до Адена. Њима су се заправо прикључили и делови Војске Јемена лојални бившем председнику Алију Абдулаху Салиху.³¹⁷ Дакле, у Јемену смо у марту 2015. године на фронту имали Хутије, Војску Јемена лојалну Салиху, Војску Јемена лојалну Хадију, паравојне формације сунитских племена и ал-Каиду.

После напада Хутија на председничку палату у Адену, као и заузимања аеродрома у овом граду, Саудијска Арабија формира широку коалицију, у којој су учествовали Уједињени Арапски Емирати, Бахреин, Катар, Мароко, Судан и Египат и која је започела са ваздушним ударима на Јемен, у циљу подршке легално изабраном режиму. Наравно, овде се не смеју занемарити ни други спољно-политички разлози који свакако постоје и који су можда представљали праву позадину саудијских акција у Јемену. О томе је аутор дисертације кроз преписку разменио мишљења са директором Јеменског института за арапски језик из Сане. По његовим речима „Саудијци су све учинили да зауставе политичке промене у Јемену 2011. године, када су финансијски, али и оружјем подржавали Салиха. Тада су били забринути због потенцијалне промене, али се сада боре против Салиха, јер

³¹⁶ Електронска порука од 07.02.2015. године.

³¹⁷ <http://www.cbc.ca/news/world/abed-rabbo-mansour-hadi-yemen-leader-flees-country-1.3008452>, Abed Rabbo Mansour Hadi, Yemen leader, flees country, 25.03.2015. - приступљено 28.12.2015.

је он формирао савез са Ираном, па је Јемен постао претња. Решење за ситуацију сигурно неће доћи изван Јемена, али Иран, Саудијска Арабија и Сједињене Америчке Државе никада неће оставити Јеменце да живе у миру.³¹⁸ О самој ситуацији у Сани рекао је да је ситуација лоша и да бомбе падају свуда, те да тако нешто нису никада раније искусили.³¹⁹

Саудијска Арабија никада није била неутрална по питањима унутрашњих сукоба у Јемену, већ се врло често директно ангажовала сходно својим интересима. У Републиканској револуцији шездесетих година отворено је стала на страну ројалиста, раних деведесетих се ангажовала на спречавању уједињења Јемена, а 2015. је започела бомбардовање земље, које је углавном резултирало у огромним разарањима и погоршањем ионако катастрофалне опште ситуације. Ово наравно не скида одговорност са осталих актера у јеменском конфликту који су мало тога учинили да се ситуација поправи, будући да су сви покушаји преговора током 2015. године пропадали, а из Јемена су углавном стизали извештаји о људским жртвама и разарању огромних размера, за шта су биле одговорне све стране. Не треба од одговорности изузети ни остале земље које настављају са снабдевањем Саудијске Арабије оружјем, упркос позивима међународних хуманитарних организација да се са тим престане имајући у виду огромне цивилне жртве које су њихови напади изазвали. Тако су у октобру 2015. године Сједињене Америчке Државе одобриле нову продају оружја Саудијској Арабији у вредности од 11.25 милијарди америчких долара.³²⁰

³¹⁸ Електронска порука од 08.04.2015.

³¹⁹ Исто.

³²⁰ <http://www.telesur.tv/english/news/US-Approves-11.25-Billion-Military-Sale-to-Saudi-Arabia-20151021-0007.html> - U.S. Approves 11.25 Billion Military Sale to Saudi Arabia, 21.10.2015. приступљено 28.12.2015.

Слика 16. Разарање у Јемену³²¹

Осим на Сједињене Америчке Државе, ови позиви односили су се и на земље Европске Уније, нарочито на Велику Британију и Немачку. Организација Амнести интернешнал је такође у октобру 2015. године позвала Британију да обустави продају оружја Саудијској Арабији, због конкретних доказа о ратним злочинима. Амнести је пронашао доказе о „шокантном занемаривању“ живота цивила од стране саудијске коалиције током 13 ваздушних напада у региону североисточне Саде током маја, јуна и јула 2015. године у којима је убијено око 100 цивила укључујући 59 деце и 22 жене.³²²

Подаци такође показују да је извоз оружја из Немачке у Саудијску Арабију порастао на 3.5 милијарде евра у првих шест месеци 2015. године у поређењу са 2.2 милијарде у истом периоду у 2014. години.³²³

³²¹ Фотографија преузета са интернет странице <http://www.telesurtv.net>

³²² <http://www.theguardian.com/world/2015/oct/07/britain-urged-stop-providing-weapons-saudi-arabia> - Britain urged to stop providing weapons to Saudi Arabia, 07.10.2015. приступљено 28.12.2015. године.

³²³ <http://www.dw.com/en/weapons-go-to-conflict-zones-the-money-comes-to-germany/a-18798104> - Weapons go to conflict zones, the money comes to Germany, 21.10.2015. приступљено 28.12.2015.

Поврх свега, не може се рећи да је саудијско бомбардовање Јемена допринело разрешавању сукоба, будући да ови на копну и даље трају, а да се ситуација на терену није у великој мери променила. Снаге које се боре против Хутија и формација лојалних Салиху повратиле су контролу над Аденом и јужним регионима, као и у Марибу, док су остали региони, у некадашњем Северном Јемену и даље под контролом побуњеника који су почетком јануара 2016. године успели да заузму извешан број села на југу Саудијске Арабије.³²⁴ Осим тога, појачавање присуства екстремистичких снага, које је било очекивано када је почело бомбардовање, остварило се, тако да су оне у већој мери присутне у јужним деловима земље, као и у пустињским областима на истоку, али и у региону Мариба.

У каквом је стању Јемен данас одлично говори ситуација са избеглицама из Сомалије. Наиме, у Јемену живи око 250 хиљада избеглица из Сомалије који стижу у ову земљу морским путем. Сомалија је, наравно, већ годинама синоним за пропалу државу у којој апсолутно нема безбедности нити других основних услова за живот. Ипак, сада се дешава да се ове избеглице враћају назад у Сомалију, јер у Јемену још гора ситуација. Забележен је број од 26 хиљада Сомалијаца који су побегли из Јемена и вратили се у своју домовину.³²⁵

И управо се у „нову Сомалију“ Јемен сада претворио, а прети да то и остане. Земља је подељенија него икад, а сукобљене стране су још увек далеко од договора до којег једном мора доћи, уколико желе да се формира стабилна држава или више стабилних држава.

Закључна разматрања о политичком животу Јемена

Уједињени Јемен био је вековни сан јеменског народа који је коначно остварен 1990. године. Ова романтична идеја није била бесмислена, с обзиром на то да Јеменци имају изражен осећај припадности групи Јужних Арабљана, односно сматрају се синовима Кахтана, што их издваја и разликује од осталих Арапа. Ипак,

³²⁴ <http://southfront.org/international-military-review-yemen-jan-6-2016/> - *International Military Review – Yemen*, 06.01. 2016. – приступљено 14.01.2016.

³²⁵ <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-34645877> - *Yemen refugees choosing to return to a failed state*, 30.10.2015. приступљено 29.12.2015.

сама чињеница да Јемен никада кроз историју није био уједињен, иако су на овој територији постојале јаке и просперитетне државе, говори о разликама које постоје код јеменског народа. Јеменци су различити у многим аспектима који укључују културне, религијске и политичке. У таквој ситуацији јасно је да је тешко направити један заједнички систем који ће бити поштован и који ће функционисати. За тако нешто потребна је сарадња на свим нивоима уз заједничку посвећеност истом циљу. То је, међутим, испит на којем је Јемен као земља пао. Претходних 25 година показало је да је Хајдар ал-Атас био у праву када је рекао да ће бити проблема у проширивању система са Југа на анархију на Северу. Осим тога, порасле су религијске тензије и екстремизам, а економија земље, која је годинама била заснована на систему велике корупције, доживела је крах, па тако јеменски народ, поред тога што је угрожен ратним дејствима, пати од огромног сиромаштва и несташице основних животних намирница. Дакле, Јеменцима је тренутно директно угрожено елементарно људско право – право на живот.

До оваквог катастрофалног стања у Јемену, које га тренутно сврстава у најгора места за живот на планети, довео је низ лоших потеза који су учинили да све разлике које су у јеменском друштву бројне буду још више наглашене притом изазвавши додатно пропадање економије у овој земљи. Већ у првих неколико месеци по уједињењу назирала се намера председника Алија Салиха да јужне делове земље потчини северу, док су за то време јачали екстремизам и корупција. Одговорност Југа за успех оваквих Салихових намера лежала је пре свега у њиховој разједињености и недостатку хомогене политике којом би се супротставили председнику.

Прва преломна тачка био је грађански рат 1994. године из којег је Север кроз само неколико месеци изашао као победник, што је даље резултирало маргинализовањем политичких снага са југа и ударањем темеља корумпираној Салиховој владавини. Наредне године протекле су у стабилизацији власти владајуће партије и додатном појачању религијских тензија које су се огледале кроз развијање реакционарних зајдитских покрета, нарочито Верујуће омладине под вођством Хусејина Бадредина ал-Хутија. Клима у Јемену је била таква да је он деловао као буре барута које кад тад мора експлодирати. Томе су допринела и догађања на

међународној политичкој сцени почетком 21. века када се догодила друга преломна тачка.

Терористички напади од 11. септембра 2001. године у Сједињеним Државама означили су почетак рата против тероризма, због чега се Јемен нашао у опасности од војне интервенције услед великог присуства екстремистичких хелија у овој земљи. Јемен је тада био приморан да заузме другачији курс и придружи се борби против екстремиста. Ово је, логично, довело до реакције ал-Каиде која од тада врши нападе на институције власти у Јемену, због чега је контрола државе слабила, а државни апарат наставио да се урушава. Војно присуство Сједињених Држава на југу Арабијског полуострва довело је до јачања незадовољства код противника режима, што је, између осталог, дало прилику Хутијима да појачају своја дејства. Они су их конкретизовали 2003. године, па је наредне године започет отворени оружани сукоб против власти, што представља трећу преломну тачку којом је ситуација у Јемену наставила да се погоршава.

У периоду између 2004. и 2011. године утицај Хутија је јачао. Тај период су искористили да учврсте своју контролу над матичним регионом Садом, док је јеменска економија убрзано пропадала. Аутор рада је имао увид у овакав развој ситуације 2009. године, када је незадовољство лошим животом и погоршаном безбедносном ситуацијом било прилично видно у поређењу са 2006. годином. Револуција 2011. године дошла је као природни развој ситуације, али је њена компромисна природа значила да је за стабилизацију Јемена потребно да сви политички актери постигну консензус. С обзиром на појачане тензије у земљи, било је јасно да је ситуација још сложенија него почетком деведесетих и да је договор у таквим условима тешко изводљив, упркос постојању извесне политичке воље. Одлуком да се направи политички компромис са старим режимом Јеменци су хтели да избегну грађански рат, у чему су успели, али само привремено. Рат који је у међувремену ипак избио, последица је, рекло би се, свих погрешних одлука којима су наглашене ионако велике разлике у фрагментираном јеменском друштву, иако не треба изузети ни утицај спољних фактора на ескалацију кризе.

Дакле, период од 1990. до 2015. године у Јемену представља доба у којем су додатно појачане све разлике унутар јеменског друштва, о којима је у овом раду

писано. Нарочито су наглашени регионална хетерогеност која је присутна кроз читаву историју Југа Арабијског полуострва и различита перцепција улоге племена у функционисању државе која је у директној вези са типом вековног државног уређења на северу земље.

9. Закључна разматрања

С обзиром на непостојање детаљних студија о Јемену у српској оријенталистици, тема овог рада била је општег типа, а имала је за циљ да прикаже културни, религијски и политички аспект јеменског друштва, при чему се сви ови аспекти уклапају у ширу слику стварности ове земље на југу Арабијског полуострва. За потпуно разумевање комплексне природе јеменског друштва неопходно је и познавање историје овог поднебља, која је веома богата, због чега је у почетним поглављима дат кратак приказ преисламске историје Јемена, као и историје Јемена по примању ислама.

Основна хипотеза овог рада гласи да хетерогеност јеменског друштва и његов културни диверзитет у битном детерминишу форме и садржаје политичког, културног и религијског живота савремених Јеменаца и управо се прве назнаке потврде хипотезе могу приметити у тим поглављима која се баве историјом. У преисламском периоду на територији Јемена постојале су веома богате и јаке државе које су имале и значајан регионални утицај стотинама година. Међутим, никада ниједна од њих није успела да уједини све јеменске земље, већ је увек постојало најмање две или више ривалских држава. Дакле, од настанка првих цивилизација на просторима Јужне Арабије оне су имале различите токове развоја, чему су сигурно допринели и фактори који се могу сврстати у географске. Ту се пре свега мисли на драстичне разлике у конфигурацији терена, плодности земље, температури итд. Слабљење и пад старих јеменских држава од којих је последња била Химјаритска догодио се у вековима који су претходили појави ислама, тако да је у том периоду Јемен делимично био под Сасанидима, али није био под потпуном контролом већ је *de facto* био разједињен.

Географска близина Меки и Медини учинила је да Јемен веома брзо дође у контакт са исламом који је током седмог века ту постао доминантна религија, иако није одмах наишао на добар пријем код свих јеменских племена. У првим деценијама фокус Халифата био је на ширењу територије, а Јеменци се у историјским изворима углавном помињу као борци на фронтovima у Сирији, Ираку и Египту. Већина њих се потом тамо и населила, а о дешавањима у самом Јемену има веома мало поузданих података. Јемен је био у саставу Халифата, али је

централна власт била присутна само у већим градовима, док су огромна просторства била практично независна.

Касније кроз историју, у Јемену је поново било неколико јаких држава предвођених локалним династијама од којих се издваја Расулидска (1229 – 1454) чији је владар ал-Малик ал-Мудафар Јусуф 1258. после пада Багдада преузео титулу халифе. Ова држава се понекад сматра једином која је успела да уједини Јемен пре 1990. године, али се овде радило о освајањима, а не о својеволјном уједињењу, што се нарочито видело кроз отпор који су им све време пружали зајдитски имами, од деветог века присутни на северу земље. Јемен је потом био и у два наврата под Османлијама (1538 – 1635 и 1849 – 1918) као и под Британцима (1839 – 1963), али се мора нагласити да су Османлије у оба наврата биле присутне само у неким северозападним деловима Јемена, а Британци само на југу, пре свега у Адену и околини, док је остатак земље био ван њихове контроле. Примера ради, и поред присуства Османлија на северу, зајдитска племена су константно пружала отпор, те Турци никада нису владали Јеменом у правом смислу те речи, док је на другој страни британски утицај у Хадрамауту био много слабији него у Адену. Осим тога, зајдитски имами су све време опстајали у северним планинским регионима.

Историја Јемена, дакле, врло јасно показује да су се на просторима Јужне Арабије вековима развијале различите цивилизације, а чија је различитост постепено додатно наглашавана сасвим различитим типовима државе које су паралелно егзистирале. Све те различитости су дале свој допирнос данашњој ситуацији, а посебно је важно истаћи државе зајдитских имама које су биле такве да им је безбедност гарантовала племенска војска која је за оданост имаму добијала различите бенефиције. Резултати тога су изузетно јак племенски утицај код зајдитских племена, као и њихова ненавикнутост на постојање јаке централне власти. Ипак, погрешно би било да се читава проблематика племенског система посматра кроз призму значаја племена у зајдитској држави и последице тога у данашњем Јемену.

Јемен је изразито трибалистичко друштво и читава његова територија је племенски подељена, што је у раду приказано кроз систематизацију јеменских

племена. Она су углавном седелачка, али у мање плодним деловима земље постоје и полу-номадска и номадска племена. Оно што је запањујуће јесте да постоје докази о вековном присуству појединих племена под истим именом на истој територији као што је, на пример, случај са племеном Суфјан које је чак делимично полу-номадско. Јасно је да је племенски менталитет веома јако укорењен код јеменског народа, па иако се ради о древном типу друштвеног уређења, оно се задржало у свим деловима Јемена. Данас поред државних закона написаних тако да буду у складу са шеријатом постоји и племенско обичајно право, као нека врста паралелног ауторитета. У раду је дат приказ врсте унутрашње организације племена која је типична за северне делове земље, а такође је приказан и низ обичаја међу којима је већина од кључног значаја за функционисање племена. Њиховом анализом долази се до закључка да се у великом броју случајева племенском праксом директно нарушава ауторитет државе. Цео Јемен јесте племенски уређен и одређени ауторитет племена се ретко где може оспорити, али оно што представља битну разлику јесте ситуација на северу земље, где су племена кроз векове била гарант безбедности државе и тако постала један од главних стубова политичког поретка, што није био случај у другим крајевима.

Уједињењем Јемена дошло је до ситуације у којој треба спојити системе са сасвим различитом перцепцијом о улози племена. У том контексту је постављена и хипотеза да је природа племенског система таква да, због свог карактеристичног отпора према сваком облику ауторитета, може утицати на развој модерне државе, нарочито у ситуацији која је настала по уједињењу два Јемена када су спојене две земље, у којима је улога племена различита. Ова хипотезу потврђују неслагања и сукоби настали од 1990. до данас, у којима су велику улогу управо имала различита виђења улоге племена. Према мишљењу аутора рада, предлог Конференције за дијалог, по којем Јемен треба поделити на шест федералних јединица са великим овлашћењима, од којих је један изразито трибалистички, има највише смисла, јер би на тај начин можда било могуће направити баланс између трибалистичког и грађанског Јемена, али том моделу се највише противе управо они који данас управљају севером. У сваком другом моделу племе и племенски систем представљали би извесну, можда и непремостиву препреку за развој стабилне државе. Дакле, племе није нужно дестабилизујући фактор, али коначан суд

умногоме зависи од развоја ситуације на политичкој сцени, тако да ова хипотеза остаје делимично отворена.

И када је у питању религијска мапа Јемена, приказана је фрагментираност друштва која се огледа кроз коегзистенцију сунитског и шиитског ислама. Зајдитски ислам, који је карактеристичан за северни Јемен, развијао се на тој територији од краја девог века када је тамо оформљена зајдитска држава, на чијем челу је био имам и која је постојала до 1962. године. Анализом доктрине зајдитских муслимана дошло се до закључка да је зајдизам у много чему различит од дванаестоимамског шиизма који је најдоминантнија форма шиитског ислама, а што је у складу са претпоставком да се на нивоу земље не може очекивати расцеп чисто религијске природе. У прилог томе говори и историја Јемена, у којој се не бележе религијски сукоби. Ипак, са падом Имамата дошло је до маргинализације зајдита, којој је допринео и успон салафизма, па су као одговор на то настали и ревивалистички покрети за одбрану зајдитске вере. Глобално заоштравање на релацији шиити – сунити довело је до промена и у Јемену, тако да данас и у тој земљи постоји сукоб који има елементе верског рата. Ипак, тај сукоб има и многе друге аспекте због којих се не може оповргнути хипотеза о непостојању услова за чисто религијски расцеп. Мишљење аутора рада је да вековна коегзистенција сунита и зајдита на територији Јемена има много шири контекст од тренутних дешавања, што не значи да она неће имати далекосежне последице на будући изглед религијске мапе Јужне Арабије.

Седмо поглавље је део у којем се кроз приказ ситуације на политичкој сцени Републике Јемен обједињују сви до тада анализирани аспекти јеменског друштва и у којем је потврђена основна хипотеза овог рада. Уједињење Јемена био је заиста историјски моменат, будући да је ово било прво уједињење Јужних Арабљана у једну државу, али идеја о стварном уједињењу за наредних 25 година није отишла даље од пуког брисања граница између две Републике формиране током шездесетих година 20. века. „На Југу је постојао систем, држава система и закона без обзира на све проблеме. Па чак и сукоби који су постојали решавани су у оквиру странке, у оквиру вођства странке, нису долазили до народа, док су се на Северу

догађала племенска убиства свакодневно и у свим регионима.³²⁶ Ова реченица Хајдара ал-Атаса укратко сумира проблем. У Јемену је покушано и даље се покушава спајање нечега што је веома тешко спојити, а за успех таквог пројекта неопходни су истинска жеља, стрпљење као и спремност на компромисе. Прихватање чињенице да је јеменско друштво изузетно фрагментирано мора увек бити полазна тачка за сва даља разматрања могућих решења. Хегемонистичке идеје које је пре свих имао Али Абдулах Салих донеле су изразито негативне ефекте у виду додатног наглашавања свих разлика у јеменском друштву. Занемаривање грађанске природе друштва на југу Јемена, праћено корупцијом и подржавањем екстремистичких струја, довело је до јачања сецесионистичких идеја, али и заоштравања религијских тензија, као и урушавања и онако ниског животног стандарда, што је даље отворило пут потпуном хаосу који је настао у земљи у последњих неколико година. Овакав развој ситуације омогућио је да се под утицајем страних фактора, нарочито Ирана и Саудијске Арабије, Јемен увуче у контекст глобалног сукоба између шиита и сунита, који је последњих година све актуалнији на светској политичкој сцени. Оно што даје наду да ће се Јемен можда изборити са проблемима јесте постојање извесне политичке воље које се огледа у закључцима и предлозима Конференције за дијалог, међу којима се као најлогичнији издваја предлог о подели државе на шест федералних јединица. Ипак, Јемен је тренутно у хаотичној ситуацији, у којој је прилично зависан од спољних фактора. У каквој ће форми Јемен постојати у будућности тренутно је немогуће проценити, али свакако је сигурно да то неће бити модел који је био на снази до 2011. и ескалације политичких немира.

³²⁶ <http://www.aljazeera.net> - *Haydar Abū Bakr al-‘Aṭṭās. Dikriyāt al-Manfā wa al-Iḡtiyālāt*, приступљено 14.12.2015.

Литература

- **‘Ali, Jawād.** *al-Mufaṣṣal fī Ta’rīḥ al-‘Arab qabl al-Islām.*
- **Abd al-Raḥman ibn Aḥmad Bakkali.** 1982. *Naḥḥ al-‘ud fī sīrat dawlat Šarīf Humud.*
- **Abū Ġānim, Faḍl ‘Alī Aḥmad.** 1990. *al-qabīla wa al-dawla fī al-Yaman.* al-Qāhira.
- **Abū Ġānim, Faḍl ‘Alī Aḥmad.** 1991. *al-Bunya al-qabaliyya fī al-Yaman bayn al-istimrār wa al-taḡayyur.* Ṣan‘ā’.
- **al-‘Amri, Ḥusayn ibn ‘Abdullah,** 1985. *The Yemen in the 18th and 19th Centuries – A Political and Intellectual History,* Centre for Middle Eastern & Islamic Studies. University of Durham.
- **al-Aḥlafī, M. Aḥmad.** 2005. *Electoral Systems in Yemen, Building Democracy in Yemen,* International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) and the Arab (NGO) Network for Development (ANND).
- **al-Akwa‘, Ismā‘īl ibn ‘Alī.** 1980. *al-Madāris al-islamiyya fī al-Yaman.* Ṣan‘ā’.
- **al-Baraddūni, ‘Abdallah.** 1992. *al-Taḡāfa wa al-Tawra fī al Yaman,* Ṣan‘ā’.
- **al-Ġirāfi, ‘Abdullah ibn ‘Abd al-Karīm,** 1951. *al-Muqtataf min ta’riḥ al-Yaman.* al-Qahira.
- **al-Hamdāni, al-Ḥassan ibn Aḥmad.** 1948. *al-Iklīl min aḥbār al-Yaman wa-insān Ḥimyar.* al-Qāhira.
- **al-Kamīm, Muḥammad,** 2005. *The Constitutional and Legal Bases of Party Pluralism in Yemen and the Impact of their Implementation,* Building Democracy in Yemen, International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) and the Arab (NGO) Network for Development (ANND).
- **al-Šawkānī, Muḥammad,** 1929. *al-Badr al-tālī.* al-Qahira.
- *al-Waḡīqa al-Nihā’iya li al-Mu’tamar al-Ḥiwār al-Waṭanī al-Šāmīl,* 2014. Ṣan‘ā’.
- **Barnard, Alan; Spencer Jonathan** (ed.). 1998. *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology.* London.
- **Beeston, Alfred Felix Landon.** 1972. *“Kingship in Ancient South Arabia”/J. of the Economic and Social History of the Orient.* Leiden.
- **Beeston, Alfred Felix Landon.** 1976. *“Warfare in Ancient South Arabia: Second to Third Centuries AD”/Qahtan: Studies in Old South Arabian Epigraphy, fasc. 3.* London.
- **Bonnefoy, Laurent.** 2011. *Salafism in Yemen: Transnationalism and Religious Identity.* London.
- **Burrowes, Robert.** 1987. *The Yemen Arab Republic: The Politics of Development, 1962 / 1986.* Colorado.
- **Burrowes, Robert.** 1991. *“Prelude to Unification: The Y.A.R., 1962 – 1990”/ International Journal of Middle East Studies, Vol. 23. pg. 41-68.*
- **Daḡshī, Aḥmad Muḥammad Ḥusayn.** 2010. *al-Ḥūtīyūn : al-zāhira al-Ḥūtīya : Dirāsa manḥaḡiyya šāmila : ṭabī‘at al-nash’a wa-al-takwīn, ‘awāmīl al-zuhūr wa-ḡadalīyat al-‘alāqa bi-al-ḥāriḡ, mašāhid al-mustaqbal.* Ṣan‘ā’.

- **Daghshī, Aḥmad Muḥammad Ḥusayn.** 2012. *Mustaqbal al-ḥaraka al-Ḥūtīya wa-subul al-ta'āyūš. Ṣan'a'*.
- **Day, Stephen W.,** 2012. *Regionalism and Rebellion in Yemen : A Troubled National Union,* Cambridge University Press.
- **Day, Stephen.** 2009. "Yemen Postpones Its April 2009 Parliamentary Elections"/Viewpoints. The Middle East Institute.
- **Donaldson, William.** 2000. *Sharecropping in the Yemen: A Study in Islamic Theory, Custom and Pragmatism.* Leiden.
- **Dresch, Paul.** 1984. *The Position of Shaykhs Among the Northern Tribes of Yemen,* University of Oxford.
- **Dresch, Paul.** 1989. *Tribes, government, and history in Yemen.* Oxford.
- **Dresch, Paul.** 2000. *A history of modern Yemen.* Cambridge University Press.
- **Dresch, Paul; Haykel, Bernard.** 1995. "Stereotypes and Political Styles: Islamists and Tribesfolk in Yemen"/IJMES, 27/4: pg. 405 – 431.
- **Gavin, R.J.** 1975. *Aden under British Rule, 1839 – 1967.* London.
- **Haykel, Bernard.** 1999. „*Rebellion, Migration or Consultative Democracy? The Zaydis and their detractors in Yemen*“/ Le Yémen contemporain, pg. 22-24.
- **Haykel, Bernard.** 2002. "The Salafis in Yemen at a Crossroads - An obituary of Shaykh Muqbil al- Wadi'i of Dammaj"/Jemen Report 2 (October 2002). (pg. 28 – 31)
- **Haykel, Bernard.** 2003. *Revival and Reform in Islam: The legacy of Muḥammad al-Shawkānī.* Cambridge University Press.
- **Hudson, Michael.** 1995. "Bipolarity, Rational Calculation and War in Yemen"/al-Suwaidi, yp., *The Yemen War of 1994: Causes and Consequences.* Abu Dhabi.
- **Hudson, Michael.** 1994. "Unhappy Yemen: Watching the Slide Toward Civil War"/ Middle East Insigt.
- ICOMOS (Intenational Council on Monuments and Sites), 1985. *Old City of Sana'a* 385.
- ICOMOS (International Council on Monuments and Sites), 1993. *Historic Town of Zabid* 611.
- **Kifner, John.** 1986. "Massacre With Tea: Southern Yemen at War". NY Times.
- **Mackintosh-Smith, Tim.** 2007. *Yemen: travels in dictionary land.* London.
- **Madağ al-Madağ, 'Abd al-Muḥsin.** 1988. *The Yemen in the Early Islam,* The Centre for Middle Eastern & Islamic Studies, University of Durham.
- Markaz al-Ġazīra al-'Arabīya li al-Dirāsā wa-al-Buḥūt. 2009. *al-Ḥūtīya fī al-Yaman : al-aṭmā' al-maḍhabīya fī zill al-taḥawwulāt al-dawlīya.* Ṣan'a'.
- **Mašhūr, Ḥuriyya, 'Abd al-'Azīz Muḥammad Nāšir Kumaym, Moḥammad Aḥmad Al-Miḥlafī,** International Institute for Democracy and Electoral Assistance., and Šabaka al-'Arabīya li al-Munazzamāt al-Ahlīya. 2005. *Building democracy in Yemen: women's political participation, political party life and democratic elections.* Stockholm: IDEA: ANND.
- **Muqbil Hādī ibn al-Wād'ī,** 2002. *al-Maḥrağ min al-fitna.* Ṣan'a'.

- **Nutt, David; King Leslie A; Saulsbury, William; Blakemore, Colin.** 2007. *Development of a rational scale to assess the harm of drugs of potential misuse*, The Lancet.
- **Peterson, John.** 1982. *Yemen: The Search for a Modern State*, Johns Hopkins University Press. Baltimore.
- **Robin, C.** , 1991 – 1993. *L'Arabie antique*. Aix-en-Provence.
- **Robinson, Glenn E.; Wilcox, Oliver; Carpenter, Stephen; al-Iryani, Abdul Ghani,** 2006. *Yemen Corruption Assessment*, United States Agency for International Development.
- **Sadeghi, Behnam; Goudarzi Mohsen.** 2012. *Ṣan'ā`I and the Origins of the Qur'ān*, Stanford University, Harvard University.
- **Salmoni, Barak; Loidolt, Bryce; Wells, Madeleine.** 2010, *Regime and periphery in Northern Yemen : the Huthi Phenomenon*, RAND. Santa Monica.
- **Schippmann, Klaus.** 2001. *Ancient South Arabia, From the Queen of Sheba to the Advent of Islam*. Princeton.
- **Serjeant, Robert Bertram.** 1977. C. van Nieuwenhuijza (уредник), *Commoners, Climbers and Notables*. Leiden.
- **Serjeant, Robert Bertram.** 1979. "The Yemeni Poet al-Zubayrī and his Polemic against the Zaydi Imams"/ *Arabian Studies* 5, стр. 87-130.
- **Serjeant, Robert Bertram.** 2001. Mooawiyah Ibrahim (yp.), *Dawlah, Tribal Shaykhs, the Mansab of the Waliyah Saidah, qasamah in the Fadli Sultanate, South Arabian Federation, Arabian Ltritur in Honowr of Mahmoud Ghul*. Wiesbaden.
- **Serjeant, Robert Bertram.** 1962. "Haram and ḥawṭa, the sacred enclave in Arabia"/ *Melanges Taha Husain*, ed. A. al-Badawī. Cairo.
- **Stookey, Robert,** 1978. *Yemen: The Politics of Yemen Arab Republic*, Colorado.
- **Ṭabāṭabā`ī, 'Allāmah Sayyid Muḥammad Ḥusayn.** 1975, *Shi'ite Islam*, State University of New York.
- **Weir, Shelagh.** 1986. *Tribe, Hijrah and Madinah in North-West Yemen*. Middle Eastern Cities in Comparative Perspective: Points se vue sur les villes du Maghreb et du Machrek. Kenneth Brown. London.
- **Weir, Shelagh.** 2007. *A Tribal Order – Politics and Law in the Mountains of Yemen*. British Museum Press.
- **Weir, Shelagh.** 1997. "A clash of fundamentalisms: Wahhabism in Yemen"/*MERIP* 204 Vol.27. no.3.
- **Wright-Neville, David P.** 2010. *Dictionary of terrorism*, Cambridge.
- **al-'Aqīlī, Muḥammad ibn Aḥma ibn 'Issa.** 1982. *Ta'riḥ al-Miḥlaf al-Sulaymānī*, Riyad.
- **al-Shaḡrabī, 'Ādil Muḡāhid** (yp.), 2009. *al-Qaṣr wa al-Diwān: al-Dawr al-Siyāsī li al-Qabā'il fī al-Yaman*, Ṣan'ā`.
- **Вукмановић, Милан.** 2004. *Религија*. Београд.

- Гагић, Марко. 2009. „Партијски плурализам у Јемену“, семинарски рад, Факултет политичких наука. Београд.
- Гагић, Марко. 2010. „Ислам и демократија – Студија случаја Јемен“, мастер рад, Факултет политичких наука. Београд.
- Гагић, Марко. 2010. „Право лице Јемена“/Печат. Београд.
- Гагић, Марко. 2013. „Политичке промене у Јемену – Револуција компромисом“/Политички живот – Часопис за анализу политике, Факултет политичких наука. Београд, стр. 51 - 60.
- Гагић, Марко. 2014. „Има ли државе у Јемену“/ Време. Београд, бр. 1245.
- Гагић, Марко. 2015. „Сунити против шиита на новом фронту“/ Време, Београд, бр. 1265.
- Гагић, Марко. 2015. „Терористи свих земаља“/ Време. Београд, бр. 1260.
- Мантран, Робер (ур.). 2002. *Историја Османског царства*. Београд.
- Павловић, Вукашин. 2006. *Цивилно друштво и демократија*. Београд.
- Пешић, Михаило; Базић, Јован. 2004. *Социологија*. Београд.
- Танасковић, Дарко. 2008. *Ислам: Догма и живот*. Београд.
- Хејвуд, Ендру. 2005. *Политичке идеологије*. Београд.

Интернет извори

- <http://3walq.com/showthread.php?t=16413> – Интернет форум о племенима ал-Авалик.
- <http://al-bajaba.hooxs.com/t13-topic> - Интернет страница о племенима из групе Белабид.
- <http://almasdaronline.com/article/52390> - *Tawattur fi Haḍramawt ba`d maqṭal shayḥ qabā`il al-Ḥumūm bi ištibāk ma`a quwwa amanīyya*, 03.12.2013.
- <http://edition.cnn.com/2001/US/11/06/gen.attack.on.terror/> - ‘You are either with us or against us’, 06.11.2001.
- <http://gaha.ba7r.org/t21056-topic> - Интернет страница о региону Шабва.
- <http://hjjaj.com/vb/showthread.php?t=130> – Дискусија на интернет фоурму о јеменским племенима.
- <http://khtan.com/vb/showthread.php?p=1895> – Дискусија о племенима ал-Сајар, на једном од јеменских интернет форума.
- <http://news.bbc.co.uk/2/hi/despatches/67814.stm> - *Yemenis claim Mars*, BBC News, 22.03.1998.
- <http://ponderingislam.com/2015/02/05/understanding-the-sanaa-manuscript-find/> - *Understanding the Sanaa Manuscript Find*, 05.02.2015.
- <http://southfront.org/international-military-review-yemen-jan-6-2016/> - *International Military Review – Yemen*, 06.01. 2016.
- <http://southfront.org/yemen-map-of-war-nov-11-2015/> - Линк ка мапи ратних дејстава у Јемену на дан 11.11.2015.
- <http://static.panoramio.com/photos/large/87711239.jpg> – Линк ка фотографији цамије ал-Ашрафија у Таизу.
- <http://whc.unesco.org/en/list/385> - Интернет страница Унеска.
- <http://whc.unesco.org/en/list/611> - Интернет страница Унеска.
- <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/1719/> - *The Historic City of Thula*.
- <http://www.alkoor.com/vb/showthread.php?t=23023> – Дискусија о племенима из групе Нуман, на једном од јеменских интернет форума.

- <http://www.alnssabon.com/t7097.html> - Интернет страница о региону Абјан.
- <http://www.aljazeera.net> - *Haydar Abū Bakr al-‘Aṭṭās..Dikriyāt al-Manfā wa al-Iḡtiyālāt*. Интервју са Хајдаром Атасом.
- http://www.bbc.com/arabic/middleeast/2014/08/140803_yemen_demos_gas_prices - *Muzāharāt fi al-Yaman ‘Iḡtiāḡan ‘alā Raf‘ Si‘r al-Wuqūd*, 04.08.2014.
- <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26125721> – *Yemen to become a federation of six regions*, 10.02.2014.
- <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-34645877> - *Yemen refugees choosing to return to a failed state*, 30.10.2015.
- <http://www.cbc.ca/news/world/abed-rabbo-mansour-hadi-yemen-leader-flees-country-1.3008452> , *Abed Rabbo Mansour Hadi, Yemen leader, flees country*, 25.03.2015.
- http://www.citymayors.com/statistics/urban_growth1.html – Листа градова са највећим растом у Свету.
- <http://www.dw.com/ar/> - *al-Ṭā‘irāt al-Yamaniyya Taqṣif Mawāqi‘ li al-Ḥūṭiyyīn fi ‘Amrān*.
- <http://www.dw.com/en/weapons-go-to-conflict-zones-the-money-comes-to-germany/a-18798104> - *Weapons go to conflict zones, the money comes to Germany*, 21.10.2015.
- <http://www.ebdaol.com/vb/t38099.html> - Дискусија о племенима ал-Уд, на једном од јеменских интернет форума.
- <http://www.felixnews.com/news-6825.html> - Дискусија о племенима ал-Хада, на једном од јеменских интернет форума.
- <http://www.hdrmut.net/vb/showthread.php?t=208575#.VH7TNcl5VhU> – Интернет страница о региону Хадрамаут. Дискусија на форуму о племенима ал-Машаџира и ал-Дајин.
- <http://www.hdrmut.net/vb/showthread.php?t=418116#.VF8x58ln1s5> – Интернет страница о региону Хадрамаут. Дискусија на интернет форуму о племенима из околине Сане.
- <http://www.hdrmut.net/vb/showthread.php?t=418116#.VFtOxMln1s4> - Интернет страница о региону Хадрамаут. Дискусија на интернет форуму о племенима из региона Тихама.
- <http://www.hdrmut.net/vb/showthread.php?t=420952#.VH7WBcl5VhU> – Интернет страница о региону Хадрамаут. Дискусија на интернет форуму о племенима Сајбан.
- <http://www.hdrmut.net/vb/showthread.php?t=420952#.VH7WBcl5VhU> – Интернет страница о региону Хадрамаут. Дискусија на интернет форуму о племенима Тајин.
- <http://www.hdrmut.net/vb/showthread.php?t=420952#.VIFqt815VhV> - Интернет страница о региону Хадрамаут. Дискусија на интернет форуму о племенима ал-Катир.
- <http://www.hdrmut.net/vb/showthread.php?t=420952#.VIFqt815VhV> – Интернет страница о региону Хадрамаут. Дискусија на интернет форуму о племенима ал-Хумум.
- <http://www.merip.org/mero/mero011306> - Johnsen, Gregory, 2006. *Salih’s Road to Reelection*.
- <http://www.sa7t-ye.net/vb/showthread.php?t=36057> – Дискусија о племенима Умар, на једном од јеменских интернет форума.
- <http://www.sabanews.net/ar/news362586.htm> - *Maṣdar Ḥukūmī: Šarika al-Naṭf waffarat al-Muṣtakāt fi ‘umūl al-Muḥāfazāt wifqan li al-‘As‘ār al-Muḥaddada ba‘da Raf‘ al-Da‘am*, 30.07.2014..
- <http://www.shmmr.net/vb/threads/16172-%D9%82%D8%A8%D9%8A%D9%84%D8%A9-%D8%AD%D9%85%D9%8A%D8%B1> – Дискусија о племенима ал-Авалик на једном од јеменских интернет форума.
- <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/yemen/11813169/Yemen-already-looks-like-Syria-after-five-years-of-war.html> – *Yemen ‘already looks like Syria after five years of war’*, Louisa Loveluck, 19.08.2015.
- <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/yemen/8047007/Yemen-attack-underlines-growing-al-Qaeda-influence.html> - *Yemen attack underlines growing al-Qaeda influence*, Praween Swami, 06.10.2010.
- <http://www.telesur.tv/english/news/US-Approves-11.25-Billion-Military-Sale-to-Saudi-Arabia-20151021-0007.html> - *U.S. Approves 11.25 Billion Military Sale to Saudi Arabia*, 21.10.2015.
- <http://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2015/apr/02/water-scarcity-yemen-conflict> – *Water scarcity in Yemen: the country’s forgotten conflict*, Frederika Whitehead, 02.04.2015.

- <http://www.theguardian.com/world/2008/aug/12/yemen> – *The Curse of Yemen*, Ian Black, 12.08.2012.
- <http://www.theguardian.com/world/2015/oct/07/britain-urged-stop-providing-weapons-saudi-arabia> – *Britain urged to stop providing weapons to Saudi Arabia*, 07.10.2015.
- <http://www.the-yemen.com/vb/showthread.php?t=16691#.VDuMcBYREoM> – Дискусија о племенима Анс, на једном од јеменских интернет форума.
- <http://www.tihama-yemen.com/vb/archive/index.php/t-245.html> – Интернет страница о племенима из региона Тихама.
- <http://www.who.int/bulletin/volumes/86/10/08-011008/en/> – Интернет страница Светске здравствене организације.
- <http://www.yemenm7bh.com/vb/showthread.php?t=57134> – Дискусија на интернет форуму о клану ал-Масри из племенске групе Анс.
- <http://www.yementimes.com/en/1698/report/2700/Offer-some-oxen-How-tribal-mediation-works.htm> – al-Jubaṭī, Rammaḥ, *Offer some oxen: How tribal mediation works*, 29.07.2013.
- <http://www.yobserver.com/reports/printer-1002406.html> – *Tracing the History of Qat*, Varisco Daniel Martin.
- <http://yafa4u.tripod.com/tribe.html> – Интернет страница о племенима Јафи.
- https://www.facebook.com/altaial/info?ref=page_internal – Фејсбук страница племена Хавлан.
- https://www.facebook.com/pages/%D9%82%D8%A8%D9%8A%D9%84%D8%A9-%D8%AE%D8%A8%D8%A7%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%A8%D9%8A%D9%87-%D9%85%D9%84%D9%88%D9%83-%D8%AF%D9%88%D9%84%D8%A9-%D8%AD%D9%85%D9%8A%D8%B1/449903611759679?sk=timeline&ref=page_internal – Фејсбук страница племена из области Хубан.
- <https://www.youtube.com/watch?v=34d65IWEVEs> – *Natīḡat ištībāk ma‘a qaba‘il al-Ḥumūm*.
- www.bakeel.net, *Qabīla Khawlān*, 29.11.2010.

Остали интернет извори

www.al-baath.net

www.almasdaronline.com

www.almotamar.net

www.alsahwa-yemen.net

www.al-tagheer.com

www.aljazeera.net

www.marebpress.net

www.ndc.ye

www.newsyemen.net

www.sabanews.net

www.yemen.gov.ye

www.yemenobserver.com

www.yementimes.com

Садржај

• 1. Увод.....	1
• Циљ истраживања и хипотезе.....	2
• Методе истраживања.....	4
• 2. Република Јемен – Опште информације.....	7
• 3. Преисламска историја Јемена.....	18
• Древни Јемен – Појам и периодизација.....	19
• Структура друштва древне Јужне Арабије.....	26
• Религије древне Јужне Арабије.....	29
• Крај преисламског периода и долазак ислама.....	33
• Закључна разматрања о преисламској историји Јемена.....	34
• 4. Историја Јемена по прихватању ислама.....	35
• Историја Јемена у раном исламу.....	35
• Јемен за време владавине правоверних халифа.....	40
• Историја Јемена у 19. и 20. веку.....	49
• 19. век – Опадање Касимидске државе.....	53
• Османлије по други пут у Јемену (1849. – 1918.).....	56
• Период Мутавакилијске Краљевине (1918. – 1962.).....	55
• Јужни Јемен од 1839. до 1963. – Британци у Адену.....	58
• Настајање две Републике.....	62
• Две Републике до уједињења.....	64
• Закључна разматрања о исламској историји Јемена.....	68
• 5. Племенски систем Јемена.....	71
• Систематизација јеменских племена.....	75
• • Хашид.....	77
• • Бакил.....	82
• • Хавлан бин Амр.....	87
• • Остала племена северног планинског дела земље.....	90

• Абида и суседна племена из групе Мадхиц.....	91
• Племена из подручја између Сане и Таиза.....	92
• Племена из региона Тихама.....	96
• Племена из области између Таиза и Адена.....	97
• Племена из провинције Шабва.....	101
• Племена из Хадрамаута.....	104
• Племена из региона Махра.....	110
• Природа јеменског племена.....	111
• Јеменско племе изнутра – механизам функционисања.....	113
• Подела друштва плема статусним категоријама (<i>tabaqāt</i>).....	114
• Појам части – Ард и шараф.....	117
• Унутрашња структура племена.....	119
• Управљање племеном – шејхови и њихова улога.....	121
• Племенско обичајно право и шерифат.....	126
• Ритуално клање животиња.....	124
• Закључна разматрања о функционисању племена.....	129
• Однос државе и племена.....	133
• Пример сукоба из 19. века.....	133
• Племена у доба династије Хамидедин.....	136
• 20. век - Спровођење реда и држање племена под контролом.....	138
• Племена и држава у републиканском периоду.....	140
• Закључна разматрања о племенском систему Јемена.....	145
• 6. Религија у Јемену.....	148
• Јеменска културна баштина.....	148
• Зајдитски ислам – Рана историја и основи религијске доктрине.....	154
• Зајдитски имами и племена.....	159
• Закључна разматрања о религији у Јемену.....	161

• 7. Биљка кат као културни феномен јеменског народа.....	163
• Историја и порекло.....	164
• Кат данас – Коришћење и ритуал.....	165
• Дејство.....	168
• Кат и вода.....	171
• Закључна разматрања о кату.....	173
• 8. Република Јемен – политички живот од 1990. и изазови данашњице.....	174
• Партијски плурализам на Арабијском полуострву.....	177
• Избори 1993. године, грађански рат и осврт на остале изборе.....	189
• Верујућа омладина – Рађање Хутија.....	199
• Салафизам у Јемену.....	202
• Радикализација покрета Хутија и почетак рата у Сади.....	207
• Ансар Алах – Признати политички фактор у Јемену.....	210
• Држава ван контроле – 2010. година.....	212
• Револуција компромисом.....	214
• Хутији у налету – Пад Сане и улазак Саудијске Арабије у сукоб.....	224
• Закључна разматрања о политичком животу Јемена.....	231
• 9. Закључна разматрања.....	235
• Литература.....	240

Биографја аутора

Марко Гагић рођен је 27. априла 1983. године у Београду. Дипломирао је 2007. године на Филолошком факултету Универзитета у Београду, на групи Оријентална филологија, стекавши звање дипломирани филолог оријенталне филологије. У октобру 2010. године, одбраном завршног рада „Ислам и демократија – студија случаја Јемен“, стекао је звање дипломирани политиколог – мастер из области политичке аналитике и менаџмента. Исте године уписао је докторске студије на Филолошком факултету у Београду, смер Студије културе.

Марко Гагић се од 2006. године, као самостални истраживач, бави проучавањем јеменске културе и друштва. У наведеном периоду Марко је два пута боравио у Јемену где је похађао и курс на институту CALES (Center for Arabic Language and Eastern Studies) у Сани. Од јуна 2010. године, са мањим прекидима, путем интернета редовно похађа курс института YIAL (Yemen Institute for Arabic Language) из Сане.

Од школске 2009/2010. до 2011/2012. године ради као сарадник у настави, а потом и асистент на Академији за дипломатију и безбедност у Београду, на предметима Општа историја религије и Религија и политика.

Од јуна 2013. године Марко Гагић ангажован је од стране UNHCR-а, као хонорарни преводилац за арапски и енглески језик. Пре свега ради на пројектима пружања бесплатне правне помоћи тражиоцима азила, који се спроводе у сарадњи са Београдским центром за људска права.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а МАРКО ГАГИЋ

број уписа _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Исламска стварност Јемена - Културни,
религијски и политички аспект

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 16.03.2016.

Прилог 2.

**Изјава о истоветности штампане и електронске
верзије докторског рада**

Име и презиме аутора МАРКО ГАГИЋ

Број уписа _____

Студијски програм _____

Наслов рада ИСЛАМСКА СТВАРНОСТ ЈЕМЕНА – КУЛТУРНИ, РЕЛИГИЈСКИ И

Ментор ПРОФ. ДР ДАРКО ТАНАСКОВИЋ

Потписани МАРКО ГАГИЋ

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 16.03.2016.

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Исламска стварност Јемена - Културни
Религијски и Политички аспект

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

У Београду, 16. 05. 2016.

Потпис докторанда

